

OPAVŠTINA PRO SAMOUKY

PO NAŠEMU
HRAVĚ A HVITO
VE 12 JEDNODUCHÝCH
LEKCACH

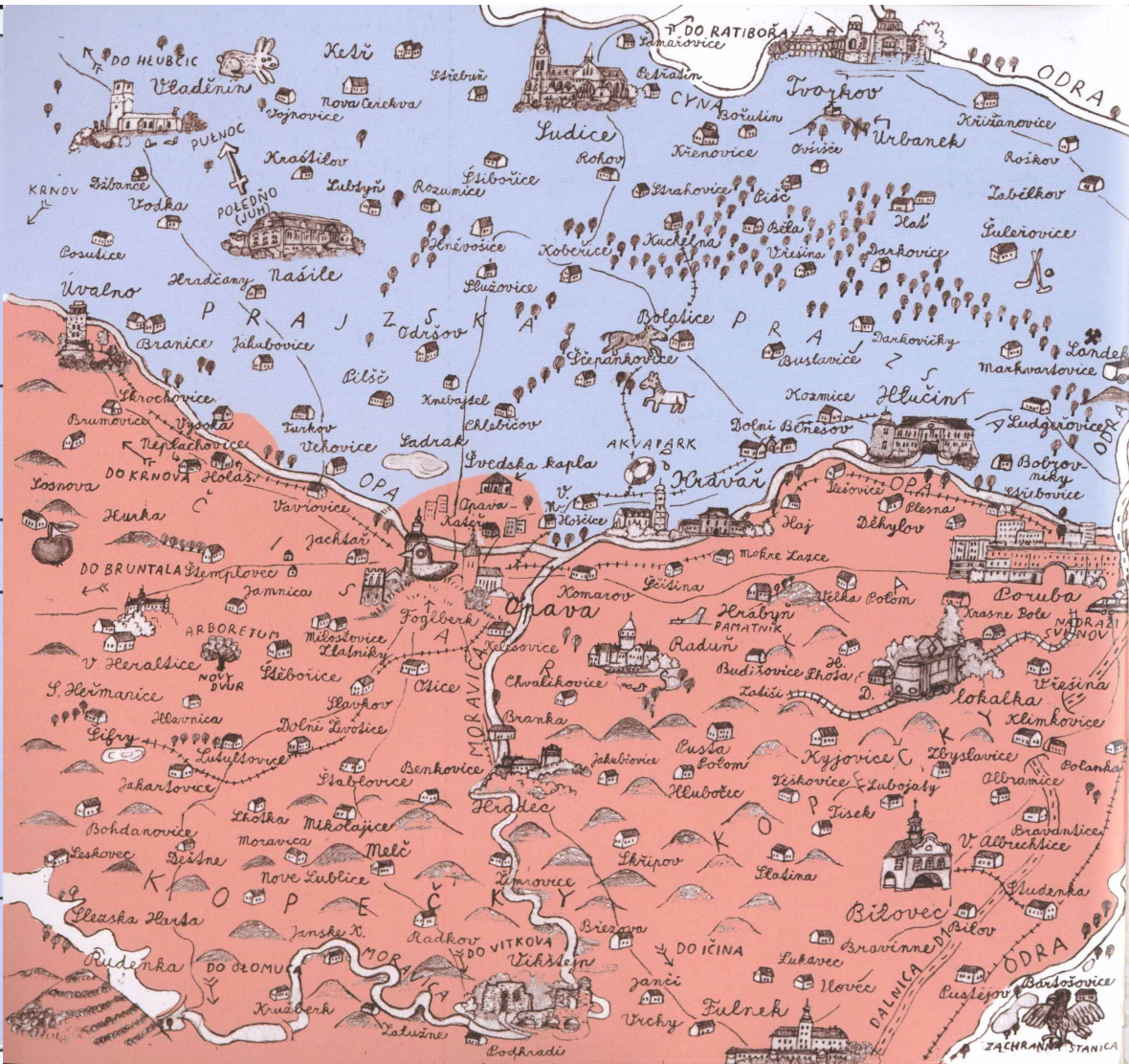

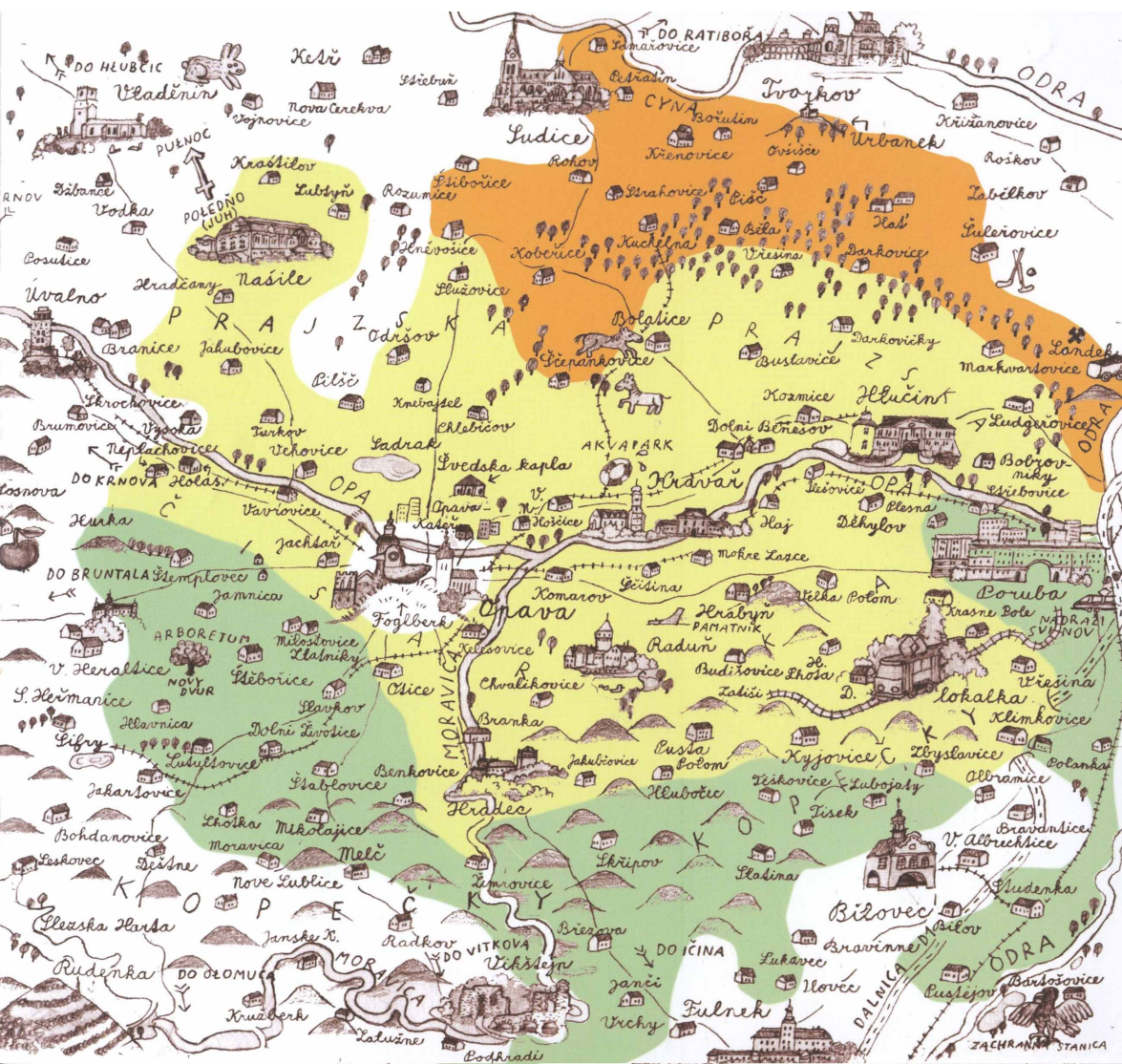
VÍT SKALÍČKA

Územní příslušnost oblastí státní hranice		
Cisarská (Cisarska)	Prajzská (Prajzka)	
	Hlučínsko	Hlubčicko a okolí Křenovic
do začátku 14. století Morava.		
1318 – 1622 Opavsko (později knížectví Opavské a Krnovské) - zvláštní léno Koruny české na pomezí Moravy a Slezska. Menší části území (moravské enklávy) podléhají přímo olomouckému biskupství.		
1622 - 1742 Obě knížectví pod Lichtenštejnny definitivně součástí Slezska. Církevní správa ovšem stále moravská - v rámci olomoucké diecéze.		
Opavské nářečí již prakticky ustáleno v podobě, kterou známe dnes.		
1742 – 1867 Rakouské Slezsko. 1783 – 1848 spojené s Moravou.	1742 – 1871 Pruské království. Vládní obvod Opolí. Nadále moravská řk. církevní provincie. (formálně až do r. 1972!)	
V obou oblastech zůstává moravské nářečí běžnou formou mluveného jazyka.		

1867 - 1918 Rakousko-Uhersko. Slezské vévodství.	1871 - 1920 Prusko jako součást sjednoceného Německého císařství. Správní okresy Ratibor, Hlubčice. Prosazování němčiny. Slovní zásoba se rozšiřuje o germanismy.
1918 Vznik Československa	
1920 Připojení Hlučínska k ČSR (1923 dodatečně Hať a Píšť). Země slezská, od r. 1928 Moravskoslezská. Prosazování spisovné češtiny.	1920 - 38 Německo. Provincie Horní Slezsko
1938 - 1945 Říšská župa Sudety	Německo. Říšská župa Horní Slezsko
1945 - 1992 Československo. Ostravský kraj, od r. 1960 Severomoravský kraj. Silný vliv spisovného jazyka. Nářečí ustupuje, ale na venkově stále nejběžnější formou mluvené řeči. Jinde se formuje interdialekt.	Od 1945 Polsko. Vojvodství Opolské a Katovické (od r. 1990 Slezské). Moravština jen u starší generace.
1993 - současnost Česká republika, od r. 2000 Moravskoslezský kraj.	
2007 Tři roky po vstupu ČR a Polska do EU umožněn volný pohyb osob v rámci Schengenského prostoru a tím i ve Slezsku. Nářečí užíváno jen omezeně, ale docela nezaniklo. Těší se oblíbené, je výrazem místní identity.	

Výslovnost písmen a skupin písmen			
Oblast→	A	B	C
A	a	a	a
B	b	b	b
BĚ	bje	bje	bje
C	c	c	c
Č	č	č	č
D	d	d	d
Ď	d'	ž	d
DĚ	d'e	že	de
DI	d'i	ži	di
DZ	z	z	z
DŽ	dž	dž	dž
E	e	e	e
Ě	viz bě, pě, fě, vě, mě, dě, tě, ně		
F	f	f	f
FĚ	fje	fje	fje
G	g	g	g
H	h	h	h
CH	ch	ch	ch
I sam. a po b, p, f, v, m, l	ī	ī	ī
I po j, n	i	i	i
I po c, č, d, dž, ř, š, ž	i	i	i
I po š, ž	viz ší, ži		
J	j	j	j
K	k	k	k
L	l'	l'	l'
Ľ	l	ü	ü
M	m	m	m
MĚ	mje	mje	mje
N	n	n	n
NĚ	ne	ne	ne
Ň	ň	ň	ň
O	o	o	o až u
P	p	p	p
PĚ	pje	pje	pje
R	r	r	r
Ř	ř	ř	ř, š/ž
S	s	s	s
Š	s'	š	š

ŠT	st'	šč	šč
STĚ	st'e	šče	šče
STI	st'i	šči	šči
ŠI	ši	ši	ši
Š	š	š	š
T	t	t	t
Ť	ť	č	č
TE	ťe	če	če
TI	ťi	či	či
U	u	u	u
U	již. a vých. u jinde u až um		
V	v	v	v
VE	vje	vje	vje
X	ks	ks	ks
Y	i	i	i
Z	z	z	z
Ž	zj	ž	ž
ŽD	žd'	žž	žđ
ŽDĚ	žd'	žže	žđe
ŽDI	žd'i	žži	žđi
ŽI	ži	ži	ži
ŽT	viz št'		
Ž	ži	ži	ži

Vysvětlení fonetických značek	
ć	hláska mezi ċ a č blízký polskému ć nebo chorvatskému đ
đ	hláska mezi đ' a dž blízká polskému dž nebo chorvatskému đ
i	otevřené hlubší i blízké středočes. i či polskému y. Zejména po b, p, m, v a ħ je výslovnost tvrdší Po k naopak méně.
ĩ	velmi měkké i, někdy rozložené na ji
j	měkký příznak, někdy s vjemem j
l'	zvuk mezi l a lj - jako i l' na středním Slovensku.
ű	skluzné u blízké polskému ł nebo anglickému w
ž	jednohláskové dž
ž	jednohláskové dz - vyražené - spíše zvuk mezi z a 3

JSTE ODJINUD?

Tato kniha Vás naučí

- porozumět, o čem je řeč mezi vaší přítelkyní a její babičkou
- domluvit se s místním řemeslníkem
- neztratit se na cestách po slezském venkově
- domluvit se v Bosně i v Palestině
- i trochu německy (a japonsky)

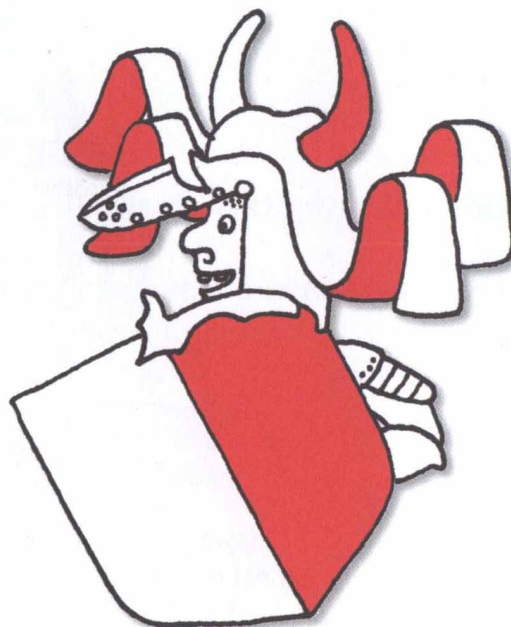
JSTE MÍSTNÍ?

Tato kniha Vám objasní

- jak vzácnou součástí jazyka jsou jeho nářečí
- proč jsou některá slova odlišná a odkud se vzala
- proč se praví „bedle“ a „vidly“, když jsou ve spisovné češtině koncovky naopak
- kterým vašim výrazům nerozumí lidé z Čech
- charakteristiku slovní zásoby z „Prajske“ a „Čisarske“

OPAVŠTINA PRO SAMOUKY

VÍT SKALIČKA

Lektorovali:

Doc. PhDr. et PaedDr. Zbyněk Holub, CSc.,
Slezská univerzita v Opavě

Mgr. Michal Vašíček, Ph.D.,
Slovanský ústav Akademie věd ČR

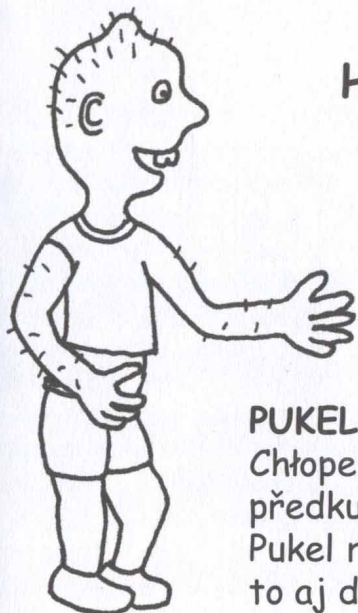

Výtěžek z prodeje této publikace bude věnován
na rekonstrukci významné památky Opavska, barokního
kostela Neposkvrněného početí Panny Marie
ve Velkých Heralticích.

Tato publikace byla vydána za podpory statutárního města Opavy.

ISBN 978-80-270-0647-2

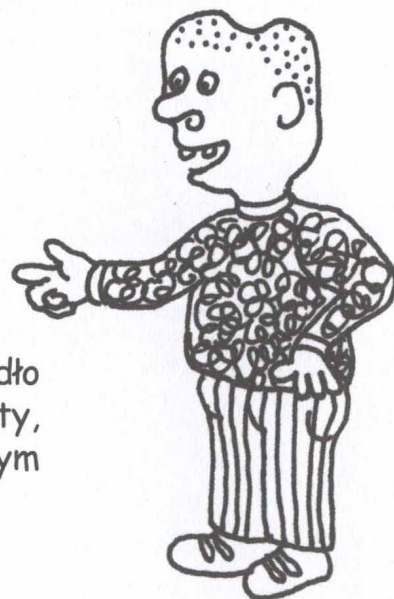

Hen ty knižku Vas budu převadzať:

PUKEL

Chłopek s buľu na hlavě, vystupľym šnupakem a zajičim předkusem.

Pukel rad skúša nově věci a něni mu v tym rady. Něraz to aj dopadneť fiaskem.

PADUĽ

Starši a skúšenějši z pary. Raz mu cosyk spadľo na baňu, temu v ni ma paduľ. Nos ma velky a čampaty, mezi zubama fugu. Choť se dava pozur, každym razem ma jakusyk smotu.

Motto: Kelko umiš jazykuv, telej razy sy čľověkem

OPRAVDU POTŘEBUJETE TUTO KNIHU?

ZKUSTE NA ÚVOD MALÝ TESTÍK. URČETE SPRÁVNÝ VÝZNAM VĚT.

1. **Borak moči bělky v kapalce.**
a) Borec močí na kachlíky na pisoáru.
b) Ubožák namáčí housky do syrovátky.
2. **Hrotek kajindě něvlez, enem do zadku.**
a) Kam jinam nástavec zalezl, nežli do zadku.
b) Škopek se nikam jinam nevešel, jen dozadu.
3. **Un se nachrapal se na tym hladkym.**
a) Na rovném se mu dobře spalo.
b) Namlátil si na tom kluzkém.
4. **Mu se psuje všecko vraz.**
a) Psi mu do všeho vrazí.
b) Jemu se kazí vše najednou.
5. **Třa se uvijat', a ni dřístat'!**
a) Tře se to, aby se to navinulo, a nedrhlo to!
b) Je třeba si pospíšit, a ne kecat!
6. **Požčany klapetek leži pod psychu.**
a) Pomočený chlápek je v péči psychiatrů.
b) Půjčený špalík leží pod skříňkou se zrcadlem.
7. **Id ich leža, zato co chvíla čka.**
a) Moje id i ego leží ladem, za trest má teď dlouhou chvíli.
b) Jedl je vleže, proto každou chvíli škytá.
8. **Ty rub hev a ty skuč na pokludu do morek!**
a) Ty udělej hej rup a ty si běž odpočinout k morčatům.
b) Ty dělej tady a ty skoč uklidit u krůt.
9. **Taka šikovna robečka, a leži na lavce omrzla a zhníla!**
a) Taková šikovná pracovnice, a leží na mostku zmrzlá a hnijící!
b) Taková pohledná ženuška, a leží na lavičce, protivná a líná!
10. **Čemu se něvěstě něpodoba, jak ju roba popravuje?**
a) Čemu se nepodobá nevěsta více, nežli ženě, která ji popravuje?
b) Proč se snaše nelíbí, když ji manželka opravuje?
11. **Kvuli sucheho podněbja mu něporadila dat' huby.**
a) Kvůli suchému patru jí nešlo dát mu pusu.
b) Kvůli suchému klimatu mu neradila, aby pěstoval houby.
12. **Upšniva paňuchna stvařala u sudu.**
a) Šumící vrstva pěny se svařovala u sudu.
b) Nedůtklivá panička vyváděla před soudem.

Rešení:
1b, 2b, 3b, 4b, 5b, 6b, 7b, 8b, 9b, 10b, 11a, 12b.

Počet správných odpovědí

- 0-4 Někaj všeckeho a čitaj! Ovak nebudeš žadnemu rozumjet! Naščešti hevajši lude umju vyborně po česky.
- 5-9 Tuto budě pro Vas fajne čitani. Jak buděť co chtěť vědět bliži, všudy su poučeňa. Za štrvt' roku buděť řadit po našemu!
- 10-11 Vy ště su bestak ztuodsad'! Aspoň včil matě podaruněk pro znamych, ni?
- 12 Gratuluju! Vy ště muh cosyk take napisat lepši jak ja. Esli Vas cosyk ku temu napadně, napiště mi, ež to možu na přišti raz popravit'.

PŘEDMLUVA

Knížka, kterou držíte v ruce, je populárně jazykovědeckou publikací o opavském nářečí, kterou shrnuji svůj desetiletý dialektologický sběr a výzkum, jež vlastně podnítila šťastná náhoda.

Nejsem rodákem z Opavska. Zpočátku jsem také ničemu a nikomu nerozuměl. *Sezení na stolkach, kytka v trubě* nebo *flancky v latce* mně nešly na rozum. Od svého příchodu do Slezska jsem však byl tou mluvou okamžitě fascinován. Nedalo mi to, a začal jsem se víc zaposlouchávat. A zapisovat. Bádat v dosavadních publikacích. Ověřovat a doplňovat. Dávat jedno k druhému. Aniž bych to nějak plánoval, stal jsem se najednou samoukem.

Ted' svoje poznámky k opavskému nářečí na základě pohledu „svě“ spisovné a obecné češtiny předkládám v uceleném souboru. Zkusil jsem je systematicky roztrždit a doplnit názornými texty a ilustracemi pro radost svoji i pro potěšení potenciálního čtenáře.

Ačkoliv to ze stylu této publikace může vyznívat jinak, nerad bych udával pravidla nebo někoho poučoval, jak se správně mluví „po našemu“. To ani nelze, neboť nářeční mluva je nanapodobitelně a nepopsatelně originální. Spíše jsem se snažil vytvořit určitý přehled zřejmých odlišností od celonárodních forem češtiny a vyjasnit původ těchto rozdílů. Pokusil jsem se také o syntézu diferenčního a tématického zpracování slovní zásoby Opavska a Hlučínska. Formát *učebnice pro samouky* je parafrází na školometské příručky, ale současně i ideálním prostorem pro jazykové hraní a pro pojetí lašského dialektu jako určitého *mikrojazyka*, který si zaslouží trochu předmětné pozornosti, i když není zcela samostatným ani sourodým jazykovým útvarem.

Vykreslit obraz opavského (a jakéhokoli jiného) nářečí do všech podrobností a v dokonalé přesnosti je zhora nemožné; výsledkem může vždy být jen pouhá skica, zatížená subjektivním a selektivním viděním autora, jakkoli se snaží o exaktní metody práce. Proto prosím čtenáře o shovívavost. Vždy berme v potaz, že objekt našeho zájmu, krajová mluva, se vyznačuje značnou místní rozmanitostí, proměnlivostí s dobou a také různou individuální měrou svého komunikačního uplatnění po boku projevů spisovných a obecně českých. Navíc se už v naší oblasti dávno promísil jazyk někdejších starousedlíků a generací nověji (ale z dnešního pohledu už též dávno) usazených rodů s kořeny v různých moravských, slovenských, či českých krajích. Místní mluva nezaniká, spíše se stále dotváří. Snažil jsem se na tato fakta brát zřetel, a proto jsem místy nelpěl tak důsledně na akcentování mluvy „ze starých časů“, nýbrž nechal v textech i prostor pro reálnou podobu mluveného jazyka dneška, jakousi „novou opavštinu“. Původní lašské nářečí přesto zůstává ústředním tématem.

Pojem *opavština* samozřejmě jako odborný termín neexistuje. Česká dialektologie zná jen výraz *opavské nářečí*, někdy se používají označení *západní (opavská) skupina slezskomoravských*, popř. *lašských nářečí*. Většinou je takto chápána mluva širšího okolí Opavy, vč. Bílovecka a západní a střední části Hlučínska (Prajžské). Jednoslovným označením *opavština* jsem si vypomohl k zjednodušení tématu, a doufám, i k pobavení těch, kdo knihu vezmou poprvé do ruky.

Přesto věřím, že knížka bude, kromě legrace, i zdrojem informací o unikátním nářečí z jednoho krásného koutu Slezska.

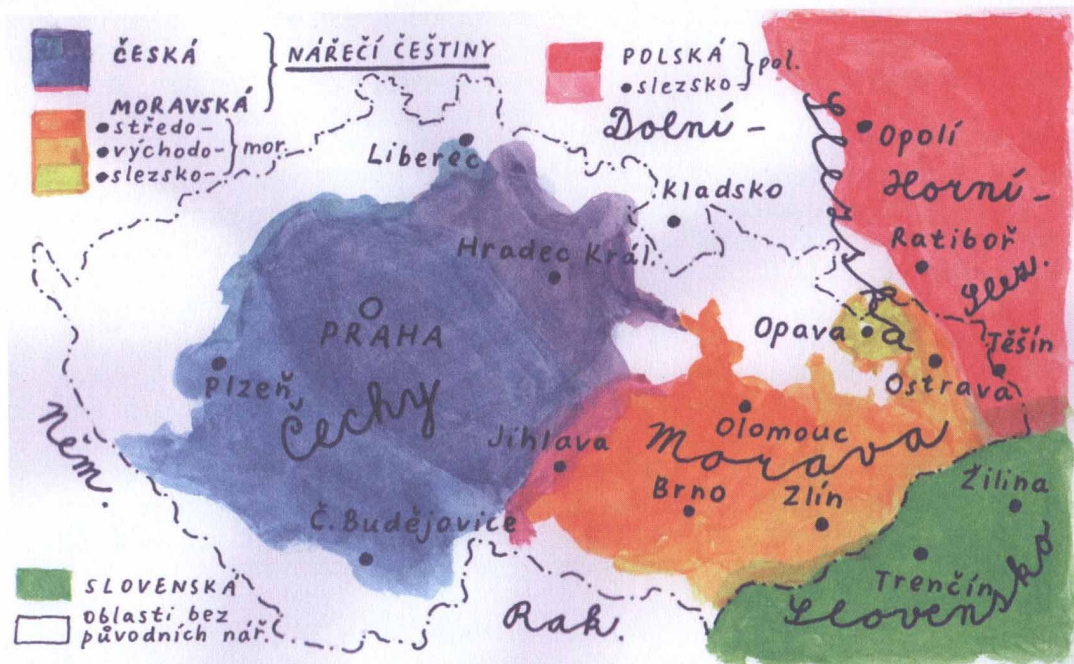
Vít Skalička

TROCHA FAKTŮ O OPAVSKÉM NÁŘEČÍ

Co je zač

Opavské nářečí patří do rodiny slezských nářečí českého jazyka, konkrétně do skupiny dialektů, dříve označovaných jako *lašské*, nověji jako *slezskomoravské*. Toto druhé označení poukazuje na sounáležitost s příbuzenstvem moravských nářečí a současně na to, že je tato nářeční skupina rozšířena na území přesahující hranice vlastní Moravy až do jižních oblastí Slezska. S trochou zjednodušení lze říci, že slezskomoravská nářečí jsou slezskou variantou

moravských nářečí. Na některých místech Slezska (zejména v Polsku) jsou ostatně tato nářečí označována prostě jako „po moravsku“ nebo „moravština“. Vymezuje se tak moravský nářeční typ od jiných, zcela odlišných slovanských dialektů ve Slezsku, které mají blízko k polštině. V okolí Opavy je zdejší řeč označována jako *slezská*, někdy i *moravská*, v okolí Kravař a Hlučína jako *moravská* nebo *prajzská*, na celém území však nejčastěji jako „po našem“.

Kde se s ním domluvíte

Tato příručka popisuje *opavské nářečí*, typický druh slezskomoravských dialektů. Mluví se jím **na většině okresu Opava** s přesahem na Bílovesko (okres Nový Jičín) a do západní části ostravského okresu. Opavské nářečí také doznívá v mluvě hrstky rodilých obyvatel přilehlých vsí v Polsku - např. ve Vehovicích či Jakubovicích, kde už jinak převládá obyvatelstvo mluvící polsky. Celkem jde o oblast, v níž žije přibližně 150 tisíc obyvatel, většina z nich nářečí

dobře pasivně ovládá; aktivních mluvčích je již méně, převládají u starších generací. Pro mluvu **v Opavě samé** (a u mladých lidí i na venkově) je typická nadkrajová forma jazyka severovýchodní Moravy a Slezska, tzv. slezský interdialekt, více či méně obohacený o lokální nářeční slova; každopádně je zde znát silná a zažitá motivace ke **spisovnému projevu**, a to i v neformálních a soukromých hovorech. Opavané jsou proto díky tomuto

Ukázka věty v **nářečí** (staří lidé z vesnice) a téže promluvy širším **interdialektu** (mladý obyvatel Opavy) a pro srovnání **spisovně** a v **obecné češtině**:

Jak tam ten vozejk překážel, tak sem do něho šťouchnul, sletěl sem dolu a natlouk sem si při tom loket vo starej sud.

Kde Vám také budou dobře rozumět

Opavské nářečí je jen málo odlišné od sousedních typů lašských nářečí, na něž lze aplikovat většinu charakteristik uvedených v této příručce. Území je vyznačeno tmavším, oranžovým odstínem. Jde zejména o tyto nářeční varianty:

1) Drobné odlišnosti má typ **v oblasti česko-polského pomezí**, jímž dodnes hovoří moravská jazyková menšina v Křenovicích a okolí, v Bořutíně, Boleslavi, Benkovicích, Petřatíně, Ovsišti a Šamařovicích, a lidé v přilehlých obcích v ČR: Strahovicích, Píšti a Hati. Toto nářečí má některé, zejména tvaroslovné, shody s ostravským nářečím a s nářečími slezskopolskými, ale slovní zásoba je společná spíše s Opavskem.

2) Na východě je (přibližně na úrovni Darkovic, Hlučína, Děhylova, Krásného Pole a Klimkovic) postupný přechod k **nářečím ostravským**, které se také odlišují od opavského nářečí jen minimálně.

3) Na jihu, „na kopečkach“ oddělujících Opavskou kotlinu od úvalu Moravské brány podél Odry, je přechod k **nářečí Příborska a Frenštátska**, kde už sledujeme přechodové rysy lašsko-valašské.

Červeným odstínem je odlišena oblast, v níž u původních nářečí převažují slezskopolské typy („po šlonsku, po šlůnsku“), které jsou už značně odlišné od opavského nářečí.

Bíle jsou vyznačeny kraje dřívějšího německého osídlení, dnes oblast jazykově smíšená.

Kde se vlastně rozkládá Morava, Slezsko, Prajzsko a Čisarska?

Významným předělem v naší oblasti je dřívější státní **hranice** „Prajske/Prajzske“ (o zápisu viz pozn.*) a „Čisarske“, která oddělovala necelá dvě století (1742-1920) území **Pruské** a **Rakouské** říše, čímž se vytvořila dvě poněkud odlišná jazyková prostředí. Ohlas na toto rozdělení území přetrvává do jisté míry dodnes. Toto pomezí je vyznačeno červeně tečkovanou čarou a také patrně z mapy na vnitřní straně obálky. K Prajzské patřovalo celé území na levém břehu řeky Opavy (Opy) s výjimkou dnešních opavských Kateřinek, zatímco pravý břeh (v tom i ves Dvořisko, dnes část Kravař) podléhal rakouskému mocnářství. Dva roky po vzniku Československa, v roce 1920, byla k ČSR připojena část tehdejšího německého území. Až na výjimky šlo o obce jazykově moravské. Méně známý už je fakt, že mimo tuto vytyčenou (tečkovanou) oblast zůstaly četné vsi, osídlené rovněž obyvateli mluvícími moravským nářečím – na západě okolí Jakubovic a Násile, na severu Křenovice a sousední vesnice, dnes ležící v Polsku.

Zemská hranice Moravy a Slezska má u nás značně zprohýbaný průběh, dokonce existovaly četné ostrůvky (enklávy) Moravy uvnitř slezského území. Viz mapku na straně 109. S vývojem nářečních odlišností užší souvislost nemá. Spíše pro přesnost a pro přehled: Opava, Bílovec, ani Bohumín neleží „na severní Moravě“, jak panuje všeobecná domněnka, nýbrž ve Slezsku.

* Zápis kolísá, v této knize volím většinou zápis -zs- v souladu s pojmenováním obyvatel – Prajzů. Někteří místní autoři upřednostňují podobu s pouhým -s-, podle fonetického principu a také podle názvu země - Prajska (Pruska).

Je nářečí na celém území Opavska stejné?

Určitě ne. Dalo by hodně práce, popsat všechny nuance mluvy ves od vsi.

Ve stručnosti: můžeme odlišovat dvě hlavní osy proměnlivosti - jednak členění na úsek západní, střední a východní (přechodový k nářečí ostravskému) - a jednak protiklady oblasti severní (prajzské, s dalším vnitřním odlišením nejsevernějších lokalit) dále úsek na pravém, „čisarském“ břehu Opavy (Štítina, oboje Lazce a Háj s okolím) a pak ještě jižnější oblast „na kopečkach“ (náhorní obce mezi Opavou a Bílovcem).

Příslušnost určité lokality k někdejšímu prajzskému nebo císařskému území mělo jistě vliv na mluvu zdejších obyvatel, nejvíce jí byla ovlivněna slovní zásoba z oblasti hospodářství a techniky (s četnými německými pojmenováními) a některé formální jazykové zvyklosti (titulování členů rodiny, názvy měsíců). Jinak však má však mluva obou oblastí podobné

charakteristiky hláskové a tvaroslovné, nejedná se o dvě odlišná nářečí. Tak se kupříkladu mnoho neliší původní mluva v Jakubovicích oproti té v Holasovicích; prakticky stejně se mluví v Kravařích i na Štítně nebo třeba v Hlučíně i v Děhylově. To spíše zdůrazněme zjevný předěl mluvy mezi západním a středním Hlučínskem na straně jedné a severním a východním na druhé (s pomezím v lesnatém pruhu běžícím na Pražské jihovýchodním směrem od Strahovic k Vřesině), nebo již zmíněné „kopečky“ na jihu.

Kterým jazykům, kromě češtiny, je blízké

Obecně převládá nepřesná představa, že opavské nářečí je jakousi směsí češtiny a polštiny.

Lepší přehled získáme, představíme-li si rozcestník, z něhož vedou cesty k základním útvarům **češtiny, polštiny** a také **slovenštiny**.

Obraz mluvy se ve všech směrech proměňuje postupně, po cestě nacházíme různé přechodové jazykové útvary. Opavské nářečí je situované na pomezí češtiny, slovenštiny a polštiny, nejbližší češtině. S češtinou je navíc spjata dlouhodobým čerpáním z jazykového vzoru (spisovného českého jazyka). Naopak od nejrozšířenější mluvené formy českého jazyka, tzv. obecné češtiny (která vychází z mluvy v Čechách), je opavské nářečí zřetelně distancováno a vychází najevo jeho větší blízkost k nářečím východomoravským (valašským a slováckým) a ke slovenštině. Tato okrajovost slezskomoravského nářečí také vysvětluje, proč i v době, kdy se obecná čeština prosazuje jako běžný komunikační prostředek akceptovatelný pro většinu obyvatel naší země (včetně těch z valné části Moravy), tak zde, ve Slezsku takto přijímána není - je vnímána jako cizorodá.

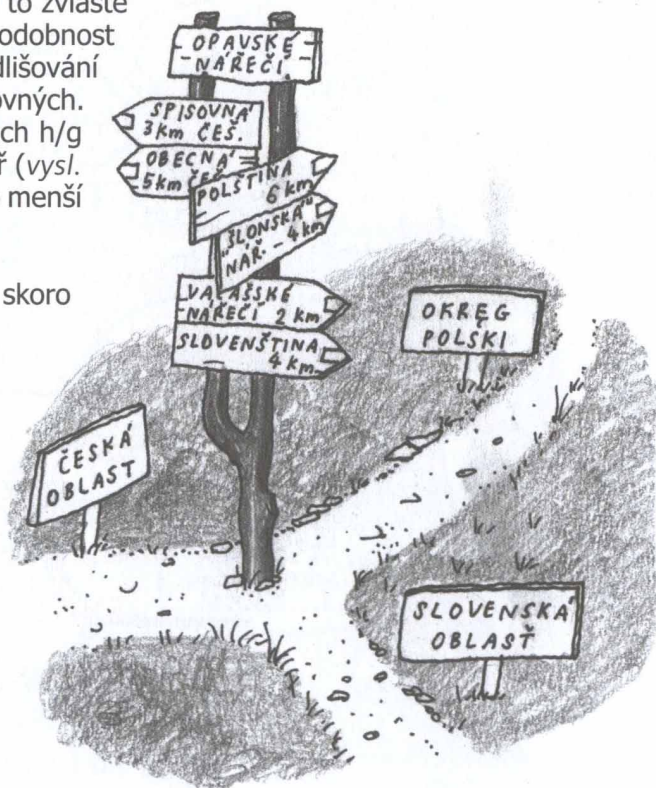
Opavské nářečí má pochopitelně i mnoho společného s **polštinou**, a to zvláště s jejími nářečím ve Slezsku. S jazykem severních sousedů ho pojí podobnost přízvuku, četné shody hláskoslovné, např. zachování tvrdého *t*, odlišování (alespoň částečné) měkkých sykavek *ś*, *ź* a také množství jevů tvaroslovných. Naopak se opavské nářečí od polštiny liší zásadními protiklady v hláskách *h/g* a *a/o* (hlava/głowa), (ne)existencí nosovek (krutić/kręcić) a výslovností *ř* (*vysl.* na huře/na huze). Obecně však mají lidé ovládající opavské nářečí daleko menší obtíže s porozuměním Polákům, než ti, kdo nářečí neznají.

S menším úsilím lze vytvořit dlouhé věty, které znějí stejně, nebo skoro stejně v opavském nářečí a ve slovenštině:

V zoologickej zahradě maju volny děň. Ružova opica a lemury možu čitať encyklopediu a hryžť šalat a kel. Navštěvnici idu přeč. Hroch hraje hry na mobile, idě spať do izby až něskoro rano. Dalši děň v paviloně vitaju cvičitěľa. Ten ma šikovne ruky a robi kusky, jake ště eště něviděli! Oprata šlahně - a male morky se vykluvaju z vajca! Vidítě ich? Koněc show.

Stejně tak není problém sestavit větu, která zní prakticky stejně jako v polštině:

Raz było pani Volne zle. Tajak by ju nożicama pchał v pucheřině. V tym tydnu něbyło u nich dochtora, tuż šta do svych děcek. Martin ju vzał do urologa na voze s koněm. Specialistovi se něpodobat moč - něbyť žufty, jak zvykle. Pravěť, něch pani zotane v špitale. Pani utěkła, bo se bała dochtoruv, až mušeła eště raz na WC. A tu břiňknuł do misy močovy kameň, a był koněc boleści.

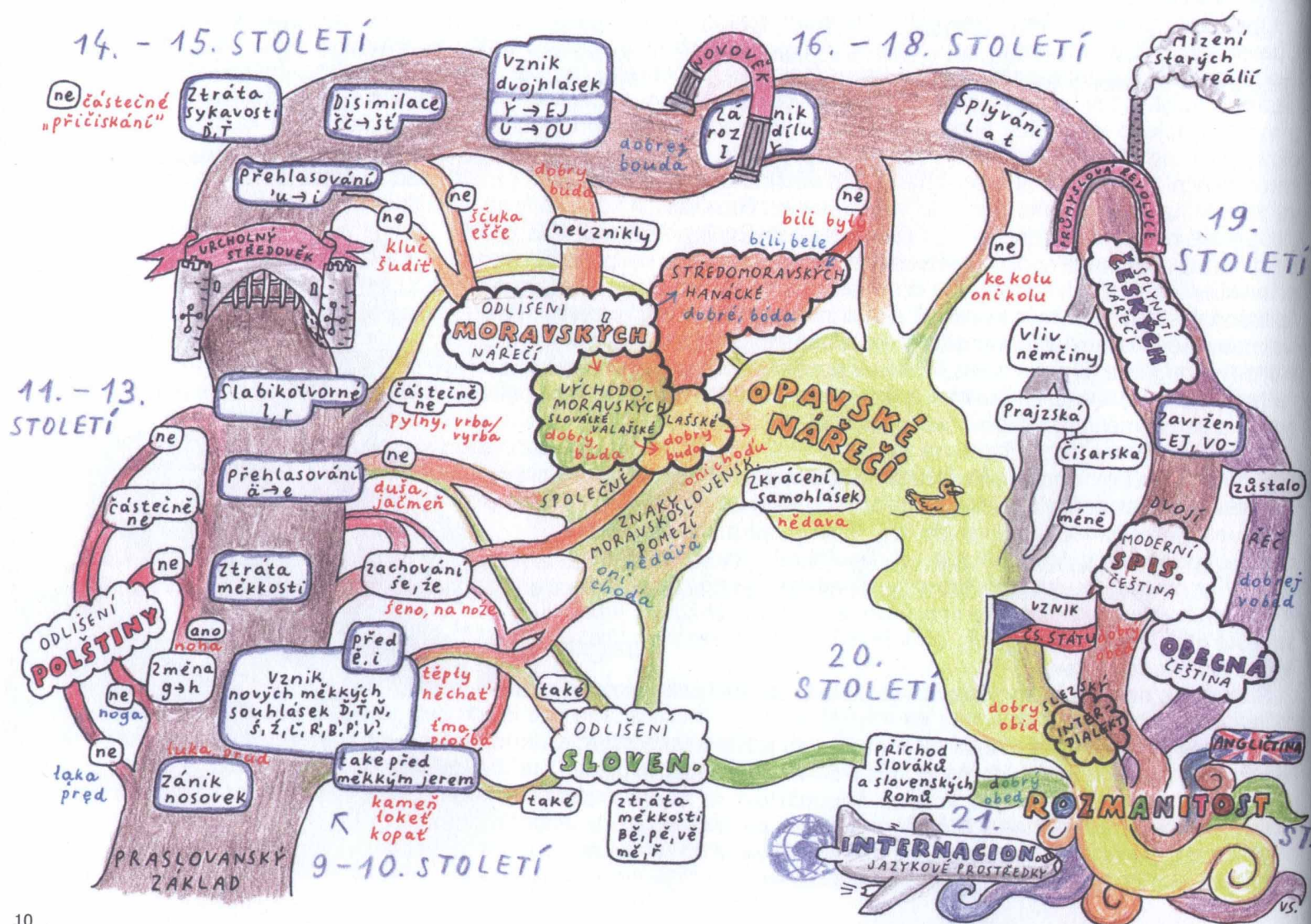
Jak se tedy vyvíjelo od dávných časů do současnosti?

Opavské nářečí vychází ze západoslovanských základů, společných s češtinou, slovenštinou a polštinou.

Budeme-li sledovat hlavní proud vývoje češtiny a její opavskou odnož, zjistíme, že se rozdíly vytvářely v různých údobích, některé už ve středověku, jiné až v době nedávné. Ze starší češtiny se dodnes dochovaly hlásky *ť, š, ž, y* a shluk *šč*.

Představu proměn českého jazyka a opavského nářečí v časové ose získáme jejich znázorněním jako proudu či

větvícího se kmene. Od hlavního toku jazyka se osamostatňují pobočné větve představující jevy, které tvoří v souboru nářeční útvar. V nejnovější době (od 19. století dosud) naopak můžeme pozorovat sblížování nářečí a nadnářeční mluvy. Lze očekávat další splyívání mluvy krajové a národní až k ustálení velkých nadkrajových forem mluvené řeči. Bude záležet na komunikačních rolích, které si udrží či získá ta či ona podoba jazyka a na vitalitě, resp. degradaci jazyka jako celku.

CO NAJDETE JEDNOTLIVÝCH LEKCÍCH

Základem každého ze dvanácti oddílů je několik ukázkových textů v místním nářečí - vyprávění, dialog a komentář k místním reáliím. Jistě si povšimnete symbolů kapek za některými slovy ☔. Každá taková značka odkazuje na nějaké mluvnické pravidlo, označené mráčkem ☁ se stejným číslem. Gramatický výklad najdete hned za představením nových slov a frází. V soupisu nových slov jsou u některých uvedeny ještě přípony dalších tvarů - u podstatných jmen ještě podoba druhého pádu, popř. jiného pádu, označeného prostě číslem. U sloves zase tvar třetí osoby j. č. v oznamovacím způsobu, popř. i druhé osoby rozkazovacího.

S dalšími slovy se seznámíte aktivní metodou na obrázcích, ukázkových větách a v komiksových příbězích. Na konci pak najdete různá cvičení a zábavu.

Zápis textů (nazvaný podle panáčka Pukla) je poněkud přiblížený českému pravopisu, ale umožňuje výslovnost se všemi fonetickými specifiky Opavska, včetně tzv. přičiskání, nebo výslovnosti l' - viz dále. Abecedu podobnou spisovné češtině, bez přehnaného fonetizování jsem zvolil schválně proto, aby se nezastíral původ a význam slov, např. u slova **otěplovat'** (lépe než **očeplovač**) apod.

V tabulce uvádím i písmo vynalezené Padolem, které vychází z cyrilice. V praxi se ovšem neužilo.

Seznamte se: OPAVSKÁ ABECEDA

Puklova abeceda (puklica)

a [a] a	b [be] б*	c [ce] ц	č [če] ч	d [de] д	d' [de] дь*	dz [dzen] з	dž [džem] џ	e [e] ѣ	ě [je] е	f [ef] ф	g [ge] г'	h [ha] г
ch [cha] х	i [í] і	j [je] ј	k [ka] к	l [l'i] ль	ł [ła] л	m [em] м	n [en] н	ň [eň] њ	o [o] о	p [pe] п*	r [er] р	ř [eř] рь*
s [es] с	ś [sí] сь*	š [eš] ш	šč [ešče] щ	t [te] т	t' [če] ть*	u [u] у	u [um] ѳ	v [ve] в*	y [ypsylon] ы	z [zet] з	ž [ži] зь*	ž [žet] ж

Padolova cyrilice (padolica)

* V padolici se u označených písmen před **e, i** měkký znak nezapisoval. Naopak se používal samostatně i po b, p, v (**бь, пь, вь**). V padolici existuje i znak **ю** (ju).

Příklad textu v padolici:

V nēdēlu před šmigruštem se Terka a Eliška chystaju na další děň.

В недељу пред шмігруштем се Търка а Ёлішка хыстаю на дальші день.

Padolici se již dále zabývat nebudeme; všechny texty v této knize jsou psány **puklicí**.

VÝSLOVNOST OPAVSKÉHO NÁŘEČÍ

Opavské nářečí je v tvarosloví a slovníku dosti stejnorodé, když pomineme určité odlišnosti ve slovní zásobě na Čisarské a Pražské. Významná proměnlivost je však patrná **ve výslovnosti**. Pro zjednodušení práce s knížkou slouží rychlý přehled na klopách **obálky** a mapa na její **vnitřní straně**.

1. Nejdříve si, milý čtenáři, v mapce vyhledej lokalitu, kde pobýváš. Důležité je zejména zjistit, zda se v Tvoji oblasti „přičiska“ (též „přičiskuje“). **Přičiskání** je způsob výslovnosti, kdy se *ť* a *d'* vyslovují stejně, nebo téměř stejně jako *č* a *dž* - například *děti* se vyslovuje skoro jako *džeči*, *přítisnuť* (přitlačit) jako *přičisnuč* apod. S přičiskáním bývají spojeny ještě další změny (viz podrobnosti k typu B). Přičiskání je ovšem dosti individuální rodina od rodiny, takže se můžete setkat (zvláště poblíž rozhraní jednotlivých podoblastí) s druhou výslovností. I v oblasti, kde se běžně nepřičiská, některé rodiny přičiskají a naopak. V mnoha lokalitách mimo oblast typu B je *d'* i *ť* vyslovováno poněkud šumivě (částečné přičiskání).
2. V tabulce výslovnosti na klopě obálky si vyber příslušnou variantu.

Podrobněji k jednotlivým typům výslovnosti:

Typ A - bez přičiskání

Je rozšířený na západním a jižním Opavsku a na Bílovecku.

O mluvě bez přičiskání kolují rčení jako: „Potě tětka na potinku a něstujtě na venku“ „Datě si kolatě a ťaj?“ Poslední věta je ovšem nadsázkou - v oblasti A se praví kołače, čaj. Je fakt, že skutečně existují nečetné případy zpětné analogie, kdy se původní Č, Ž změnilo v Ť, Ď: **potinka** (z „podśinka“ - síňka pod přístřeškem, veranda - v obl B,C [počinka]), **tisarka** (z „čisarka“ - hlavní silnice).

Zachovaná je trojí řada sykavek: *s,z,c,dz* - *sj,zj,ť,d'* - *š,ž,č,ž*.

Hlávky *ť*, *d'* však nejsou úplně „čisté“, na rozdíl od spisovné češtiny mají určitý šumivý odstín.

Typ B - s přičiskáním

Tento typ je charakteristický pro oblast centrálního až východního Opavska s těžištěm v Kravařích a Dolním Benešově, Štítiny a Hradce a dál na „kopečky“ až přibližně po obě Polomi (Pustou a Velkou).

Na Čisarské toho jsou ženy s touto výslovností označovány jako četky (ze slova: tetky). O přičiskání je mnoho rčení, např. *Mače niči?* (Máte nítě?).

Ze tří řad sykavek jsou jen dvě - druhá a třetí řada splývá:

s,z,c,dz* - *š,ž,č,ž* - *š,ž,č,ž

Na přičiskání je založen místní jazykový humor, jako třeba v tomto textu z Nohavicovy písně Ladovská zima:

*Na Vysočině zavřeli D jedničku
kamióny hrály na honičku
takzvané rallye Letní gummy*

*v tym kopcu u Meziříčí
spěchali s melounama
a ted' jsou v... Však víte kde.*

Fór funguje jen ve zdejším fonetickém prostředí, kde se rýmuje Meziříčí s výrazem v řiči (v řiti - v prdeli). To se týká i vtipu o čtyřech typech vody na Pražské. Neznáte? Tedy:

Jake su štyry druhy vody na Prajske?

Voda na **piči** (*pití*),
voda na **myči** (*mytí*),

voda na **kfiči** (*kvítí*)
a voda na **myči** p...

V této variantě se tedy víceméně nerozlišují, a tudíž zvukově splývají některé slabiky:

tě - če, např. ve slovech **tě**la (trupy) - **če**la (nad očima)
 dě - dže, např. **idě**my (jdem) - i **džemy** (marmelády)
 še - še, např. o mu**še** (nutnosti) - o mu**še** (mouše)
 že - že, např. na no**že** (na noze) - na no**že** (na nože)
 ti - či, např. **leti** (letí) - **leči** (léčí)
 di - dži, např. **Di** buty opravit' (Jdi boty...) - **Dži**buti (stát v Africe)
 ši - ši, např. ko**šík** (malý kos) - ko**šík**
 ži - ži, např. **kože** (koze) - **kože** (kůže)

Věta „**Mě něutečete!**“ (Mně neutečete!) se v přičiskací variantě vyslovuje tak, že všechny tři poslední slabiky zní stejně [mje něučeeče].

Poslední dobou přičiskání značně ustupuje - prosazuje se typ A.

Typ C - přechodný k slezským dialektům polštiny

Výbava hlásek se blíží té polské. Takto se mluví v severní části území opavského nářečí - v oblasti Násile, Rohova, v okolí Křenovic, a Piště. Jsou zřetelné tři sady sykavek: s,z,c,dz - ś,ź,ć,đ - š,ž,č,ž. Poslední čtveřice je vyslovována podobně jako ve spisovné češtině, postrádá „tvrdość“ polských sykavek. Ł je vždy zaobalené: ů

Zřejmě pod vlivem němčiny a později polštiny se písmeno Ř často vyslovuje jako š nebo ž. Názvy obcí Petřatín, Křenovice, Bořutín, Ketř jsou místními vyslovovány: Petšačín, Kšenovice, Božučín, Kečš).

PÁROVÉ TVRDÉ A MĚKKÉ SOUHLÁSKY v příkladech

Párové Tvrdé		Párové Měkké		Nepárové	
b	ba	be	by	bo	bu
Vyslovujeme: všechny typy (A,B i C)	hř ba	ro beny	ro bi	hrab ovi (z „hrab“-habr)	tu rob u
(b´)	bja	bě	bi	bjo	bju
všechny typy	hř ibja	o rob je	rob í	hrab jovi (z „hrabě“-hrábě)	oni rob ju (C oni rob jum)
c	ca	ce	ci	co	cu
všechny typy	op íca	dvje op íce	tac í ptac í B,C tac ı ptac ı	cof ne	cumel ’
č	ča	če	či	čo	ču
všechny typy	łık č aju (B,C ůik)	č ela B,C č eu a	l’e či B,C l’e č ı	moč ovi	(dochtoři) l’e ču (C l’e čum)
d	da	de	dy	do	du
všechny typy	vod a	dep ne	led ı	do	ved u

d'	d'a	dě	di	d'o	d'u
typ A typ B typ C	sed' a sež a seď a	sed' eli sež' eli seď' eli	sed' i sež' i seď' i	drožd' ovy drožž' ovy drožď' ovy	d' ura ž' ura ď' ura
dz	dza	dze	dzi	dzo	dzu
všechny typy	zava z ať	zaj z eny		vyha z ovat'	
dž	dža	dže	dži	džo	džu
všechny typy		džem	džignuť		džus
f	fa	fe	fy	fo	fu
všechny typy	f a a	gr f em	gr f i	f ortuch	gr f uv
f	fja	fě	fi	fjo	fju
všechny typy		v kar f e	tref f iš		tref f u
g	ga	ge	gy	go	gu
všechny typy	ga ľup	ge pek	g ips	go řalka	o g urka
h	ha	he	hy	ho	hu
všechny typy	no h a	he h ľata	no h i	tvaroh h ovy	no h u
ch	cha	che	chy	cho	chu
všechny typy	muc h a	che h z	muc h i	hrac h ovy	muc h u
j	ja	je	i- / -ji	jo	ju
všechny typy	stro j a	stro j em	íďlo, jej i ch	stro j ovy	stro j u
k	ka	ke	ky	ko	ku
všechny typy	muc k a	kel	rok k i	kop k rek	kun k a
ł	ła	łe	ły	ło	łu
A poněkud tvrději - jazyk opři o přední řezáky B obě varianty C obouretné - jako anglické w)	by ł a, ł afka	łeš (lež - nepravda) łeška (lžička)	s ł ışela	ło žo	łu ka
	by ű a, ű afka	űeš űeška	s ű işeua	űo žo	űu ka
l	la	le	li	lo	lu
všechny typy	ch l í l a	l ěš - (leží!)	vol l í	kobzol' l ovy	na ch l í l u

m	ma	me	my	mo	mu
všechny typy	macat'	mech	miška	morak	rozumu
(m')	mja	mě	mi	mjo	mju
všechny typy	mjagat'	mjesto (tedy ne mňesto)	miška		oni rozum ju (C rozumjum)
n	na	ne	ny	no	nu
všechny typy	lína	nec	sni	novy	ke dnu
ň	ňa	ňe	ni	ňo	ňu
všechny typy	l'ňani	kmeně	l'ehňi!	poledňovi	k tomu dňu
p	pa	pe	py	po	pu
všechny typy	pašť	pecni	piski	pot	stopu
(p')	pja	pě	pi	pjo	pju
všechny typy	pjašť	pjekni	pisky		ztop ju
r	ra	re	ry	ro	ru
všechny typy	praska	revki	riba	rozum	peru
ř	řa	ře	ři	řo	řu
A, B C:vedle ř též	přaska pšaska	kořeň kožeň	kuři kuži	kuřovi kužovi	f peřu f pežu
s	sa	se	sy	so	su
všechny typy	sadki	sen	nosi (<i>nosy</i>)	v sobotu	(tu) kosu
ś	śa	śe	śi	śo	śu
A hus' B, C huš	hus'atka hušatka	s'eno šeno	noš'i, hodně šił	fs'io (vše) fšo	(oni) koš'u (oni) košu
š	ša	še	ši	šo	šu
všechny typy	šatka	sušene (Csušene)	lenoši, šił B,C lenoši, šił (jehlų)	šopa	šu - v košu
t	ta	te	ty	to	tu
všechny typy	l'eta	tel'aj (tolik)	l'eti	l'eto	l'etu
t'	t'a	tě	ti	t'o	t'u
A B C	łokt'a łokča űokča	t'el'a čel'a čel'a	l'et'i leči leči	pu't'ovi puč'ovi puč'ovi	oni l'et'u l'eču l'eču

v	va	ve	vy	vo	vu
všechny typy	vaj ca	na ven ku	pravi (<i>pravý</i>)	kovovi	so <u>vu</u>
(v')	vja	vě	vi	vjo	vju
všechny typy	dřev ja ny	krav je	pravi (<i>říká</i>)		s krv ju
v po ch, k, t, c, s, š.	Výslovnost druhé hlásky [f], nebo mezi [v] a [f]				
	chv	kv	tv	cv	sv
chv, kv, tv, cv, sv, šv,	ch fali	k falita	ot f or	c fíčeňi	sfo j e
					podeš f a
z	za	ze	zy	zo	zu
všechny typy	(v) zat'	ze l	vo zi	zo l'	k vo zu
ž	ža	žě	ži	žo	žu
A ha <u>ž</u> už B ha <u>ž</u> už C ha <u>ž</u> už	z at' (<i>zet</i>) ž ač ž at	ve vo ž e vo ž e vo ž e	vo ž iš vo ž iš vo ž iš	ha <u>ž</u> o vi ha <u>ž</u> o vi ha <u>ž</u> o vi	vra ž u vra ž u vra ž u
ž	ža	že	ži	žo	žu
všechny typy	ž aba	un va ž e	va ž i (<i>váží</i>) B,C va ž i	ko ž ovi	va ž u
VYBRANÉ KOMBINACE					
st	sta	ste	sty	sto	stu
	dvě sta	stek li (<i>stačily</i>)	lí st i	pro st o	ko st u
šť	šť'a	ště	šti	šť'o	šť'u
A B C	pja šť 'ama pja šč 'ama pja šč 'ama	šť ekli šč ekli šč eküi (<i>stekly</i>)	lí šť i (<i>listí</i>) lí šč i lí šč i	ko šť 'ovi ko šč ovi ko šč ovi (<i>hrob</i>)	pahne šť 'u pahne šč u pahne šč u
šť	šť'a	ště	šti	šť'o	šť'u
A (un se) B C	pu šť 'a pu šč a pu šč a	pu šť 'eni pu šč eni pu šč eni	pu šť 'i (<i>poušti</i>) pu šč i pu šč i		pu šť 'u pu šč u pu šč u
původní šč	šča	šče	šči	ščo	šču
všechny typy A někdy [šť]	šč asni	šč ekli (<i>vzteklý</i>)	lí šč i (<i>liščí</i>)	de šč ovi	šč udlek (<i>jetel</i>)
zd	zda	zde	zdy	zdo	zdu
všechny typy	hvje z da	un zde řít B,C zde řů	z dimel'	hňiz z o	hňiz z u

žd'		ždě	zdi		zd'u
A		hvje zd'e	hni zd'i		(oni se) spo zd'u
B		hvje žže	hñi žži		spo žžu
C		na hvje žđe	hni ždi		spo žđu
žd'	žd'a	ždě	ždi	žd'o	žd'u
A	uji žd'ať	uje žd'ený	uji žd'i	dro žd'ove	(oni to)
B	uji žžač	uje žženy	uji žži	dro žžove	uje žd'u
C	uji žďac	uje žďeny	uji ždi	dro žďove	uje žđu

Poznámky:

ć znamená zvuk mezi ť a č (podobný polskému nebo srbochorvatskému ć)

3 je znělý protějšek c (jednohláskové dz)

ž je neznělý portějšek č (jednohláskové dž).

đ znamená zvuk mezi d' a dž (podobný polskému dž nebo srbochorvatskému đ)

ı znamená otevřenější, mírně hlubší výslovnost v tvrdých slabikách by, fy, hy, chy, ky, ty, my, ny, py, ry, sy, vy, zy. V obl. B a C je také po ostatních sykavkách: slabiky ži, či, ši, ři, di, ti, ci vyslovujeme ži, či, ši, ři, ži, či, ci. V obl. B zjišťujeme navíc tuto tvrdou výslovnost dokonce i u slabik ši, ži - vyslov ši, ži.

Pro čtenáře z Čech – tuto otevřenou výslovnost známe např. z obecné češtiny z okolí Prahy u krátkého i/y: tři, přibítej, čím, já bježim, pociti. Opavské ı je ještě poněkud hlubší.

i měkká výslovnost ve slabikách di, ti, ni, ji. (V obl. C také ve skupinách ši, ži a v obl. A také u slabik ci, či, (dži), ři, ši, ži).

ĩ měkká výslovnost s palatálním příznakem, který může dělat dojem příměsi J (pí' = pji), po retnicích a měkkém l: bi, pi, fi, vi, li, mi, po rázu nahrazujícím j (na začátku slova) a v obl. A, C také ve slabikách ši, ži - vyslov bí, pí, fí, ví, lí, mí, í, sí, ží (bí, pí, fi, vi, li, mli, lí, sí, ži).

ű obouretné skluzné u, podobné anglickému w, nebo polskému ł.

l' mírně měkké l, jako slovenské l', takové, jak je vyslovováno na středním Slovensku, např. v Pováží. Hrot jazyka je posunutý mírně dozadu směrem k tvrdému patru. Nepřehánět - nevyslovovat lj (jako na východě Slovenska)!

| ráz - uzávěr dechu před samohláskou. Příklad: Výraz z *auta* vyslovují v Čechách s rázem: s|auta, ve Slezsku bez rázu: zauta.

ˊ měkký prvek (palatalizace), jako u ruského měkkého znaku

JAK TO VŠECKO ZAČLO

Do Vojtky přijela navščeva z Prahy - rodina, se kterou se Vojtci poznali loni při lyžovaňu v Rakusku. Pani Vojtkova potom parů razy volala na Vokouny a pozývala ich, něch se raz zrobu prodłużeny vikend u nich. A naostatek něskajše odpoledňa Pražaci přeciž jen dojeli. Tata je jež vyzvednuť od vlaku. Maruška se tež těši, bo s nima přijedě děvucha, kera je rovnako stara. Boraska už ze tři štvrti hodny vachuje u dvorka. Maminka Vládka pohlida z okna, za chvilu budu hev a ešče se všeko něsviti, jak by chtěla, ta mačka je tež plana, utěrku je třa vyměnit' za snažnu, do koša na maras dat' čisty igelit, místo zapasnice navlec bluzku...

Odrazu je vidat' auto, ja, su tu oni! Mami!!

Vládka: Tuž něstuj tam a běž otevřet!

Vokounovi: Ahoj! Dobrý den!

Nikola: Maruško!

Vládka: Vitamy Vas do nas. Jaku ště měli cestu, něbyť vlak moc pylny?

Vokounová: Cesta byla fajn. Já tý brd'ó vy ste vyrostli vod tý doby!

Vládka: No toť. Šak taž ta vaša Nikola je už šikovna! *Nikola se diví, cožpak byla dřívě nějaké nemehlo? A chuda tež!*

No to už přestává všchno, snad nejsou žádný chudáci.

Šak u nas dostaněš naješť. *Aspoňže tak!*

Vokounová: Víš, Vlád'ko, vona, s prominutim, žere jak kyselina a nic, to já se podivám na jídlo a mam hned vo vosum kilo navíc.

Vládka: Ale tys je sportovkyňa, ni, co hraješ?

Nikola: Florbal a tenis.

Maruška (ožije): Ty tež hraješ, no to si můžeme jít zahrát. My tu máme také pěkné kurty hned naproti školy. Já ti všchno pučim.

Nikola: Tak jo, super, dem.

Maruška: Jako včil?

Nikola: Cože?

Maruška: Jako teď? ... Tak jo!

Nikola: Hele, tak na kerej kurt pudem?

Maruška: Asi na ten vzadku, jak tam včil ten chlop špryká.

Nikola: Špryká?

Maruška: No stříká s tym šlau... s tou hadicou. Aha ty nevidíš, bo tam zavází ten křak. Tak se šibni do boku.

Nikola: Hele, a vy tady tak mluvíte, jako normálně? To je fakt hustý. Jako zajímavý, víš.

Maruška: No, já spíš spisovně, bo ve škole to po nás chcu...chcou...chtí, no prostě to chcou, jen naše třídní, ona říká, až se něstydíme za našu řeč a robi s nama divadla a take fajne věci po našem. Ale v hodině češtiny musíme mluvit spisovně.

Nikola: Hele, Víš co, mluv tak jak seš zvyklá, vono je to hezcí. Mně se to strašně líbí.

Maruška: A mi zas, jak pokaždé pravíš to „hele“. To mě musíš naučit.

Nikola: Víš co, tak já tě naučím říkat „hele“, a ty mě zase navoplátku naučíš to „včil“, já to schválně tak budu říkat.

Maruška: Tak jo, můžem začnut hned.

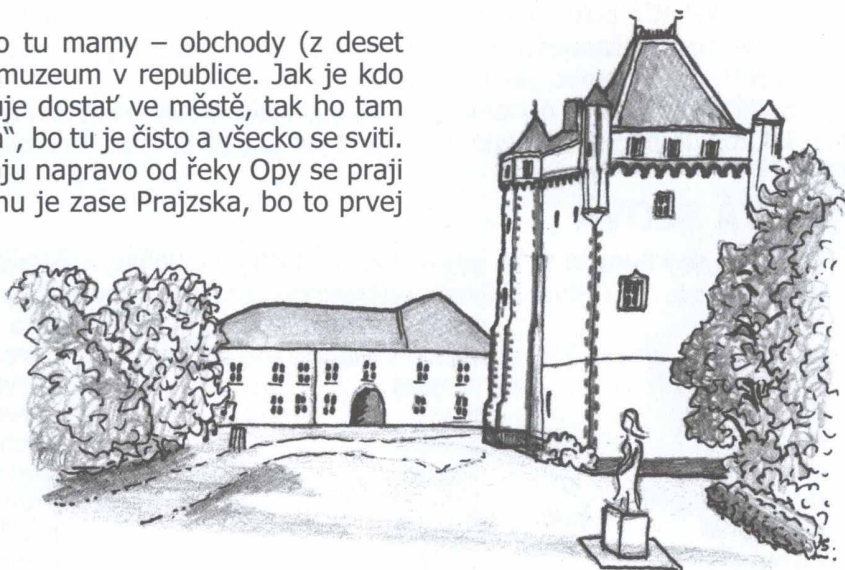
Nikola: Dobře, ale teď dem hrát. Vlasně, co to povídám, **včil** dem hrát.

1. LEKCE - červen

U nas je fajně

Opava je město¹ stare a velke tak akurat. Všecko tu mamy – obchody (z deset marketuv), divadlo, žimák, dva harešty aj najstarše muzeum v republice. Jak je kdo nemocny, je tu špital aj blázněc. Jak se kaj potřebuje dostať ve městě, tak ho tam zaveže trolebus. Naše město ma přezvisko „Biła Opava“, bo tu je čisto a všecko se sviti.

Kole Opavy je šumna krajina a pěkně dědinky. Kraju napravo od řeky Opy se praji Čisarska, bo to předy bylo Rakusko a na levym břehu je zase Prajzska, bo to prvej bylo pruske. Čisaraci a Prajži se radi štenkruju², ale jak su kaj spolem, tak se dobře rozumju, bo všeci mluvu „po našemu“ a su hrdi na svuj slezsky kraj.

Jak mamy volny děň, to se možemy zrobit' vylet na Hraděc, kaj je krasny zamek, išt' podle Moravice, albo jeť na kole po Slezske magistrále do Krnova albo do Hošćic. Lude se tež ježd'u kupať do kravarskeho akvaparku. Děcka maju rade arboreta v Novym Dvoře aj v Ratibořu, bo v obuch su pěkně atrakce a zookutky.

Iděmy se kupať

Indra a Kačka se chcu vykupať v bazeně. Rodiče ich něchali išt' samych³, šak su už velci. Včil stoju v řadě u kasy akvaparku v Kravařu.

I: Na jak dluho puděmy?

K: Na dvě hodiny, ni?

I: A maš došt' peniz? Ja mam enem z osymdesat z devadesat korun... (Dava dokupy drobcajs ze všeckych kapes.)

K: To ti stekně. A jak něbuděš mjet' došt', tak ja mam ešče cosyk.

I: Jova, ja němam žadnu⁴ kladku na skřiňku! Němaš doma jaku ybryšnu?

K: Nětřa ti kladky, dostaněš čip a tym zamkněš.

Děcka płaťu, nasadzuju se naramky s čipama a pak hledaju, kaj su ty spravne dveři dovnitřku. U nich je cedula, kaj se každy može přečitať, na co se dať pozur.

1. Dlažky su hlatke a kližu – něběhať.
 2. Vstup enem v plavkach. Nětřa měť čapku.
 3. Ve sprše se každy muši ošplachnuť vodu⁵.
 4. Pahnesty muši měť ostřihane!
 5. Něskakať z bokuv bazena.
 6. Něžduchať žadneho do vody.
 7. Něryčeť o pomuc, jak němaš duvud.
 8. Tobogan zjižďať nohama napřed, sed'a alebo leža na řbetě. Małe děcka možu jet' v naručku.
- Jak to kdo poruši, dostaně nadane. A jak ludrači cu moc, tak može byť aj vyhodzeny.

NOVÁ SLOVA

albo/ alebo/ lebo

biksla, -le; ž.

bok, -u; m.

co chvila

dědinka, -y; ž.

deska, -y; ž.

dlažka, -y; ž.

dovnitřku

dveři, -i; ž. pomn.

ešče; přísl.

fajny; příd.

gryfny; příd.

hrubě; přísl.

hvito; přísl.

jaky; zájm.

kaj, přísl. i spoj.

kajsyk; zájm.

kampel, -pla; m.

kartka, -y; ž.

klebety, -; ž. pomn.

kładka, -y; ž.

kokot, -a; m.

kostka, -y; ž.

ludračit', -či; ned.

(vy)močit se, (vy)moči

(dostat') nadane

nebo

plechová krabička

strana

každou chvíli

vesnička

prkno

podlaha

dovnitř

dveře

ještě

pěkný, bezvadný

šikovný, zručný

hodně, hrozně

rychle, honem

nějaký

kde

někde, někam

nádrž

pohlednice

věci (expr.)

visací zámek

kohout

pecka

lumpačit

(vy)máčet se

dostat vynadáno

naručko, -a; s.

naspadek, přísl.

Opa, Opy; ž.

partyja, -je; ž.

paryzol, -a, mn. -e; m.

plyvat', plyve; ned.

pochybět', -bi

prajeť, un praji

přecajky; přísl.

předavat', -va; ned.

řada, -y; ž.

steknuť, stekně; dok.

svitit se, sviti

šprica, -e; ž.

štenkrovať, -uje; ned.
(keho)

(je) třa / nětřa

včil; přísl.

všudy; přísl.

vynipnuť, -pně; dok.

ybryšny; příd.

zakonat', -a; dok.

žduchať, žducha; dok.

zgyzděny; příd. *vulg.*

zrobiť, -bi, zrub!; dok.

náruč

zpátky

Opava (řeka)

skupina, tým

deštník

plout, plavat

dojít (vyčerpání množství)

říkat

přece jenom

prodávat

fronta

stačit

lesknout se, zářit

kropáč

dráždit, škádlit

je třeba / není třeba

teď

všude

vymáčknout, vyšťournout

přebytečný

vyřídít

strkat, šťouchat

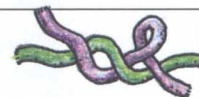
zasraný (o lidech)

udělat

ČESKO-MORAVSKÉ SPISOVNÉ DUBLETY

Regionální výrazy nemusí být vždy nespisovné. Na slezském území se užívají některé výrazy společné celému moravskému jazykovému území, z nichž mnohé jsou součástí spisovného jazyka. Máme tyto spisovné „západní“ a „východní“ verze pojmenování: **truhlář – stolař**, **větev – haluz** (laš. hałuź), **louže – kaluž** (laš. kałuža), **vesnice – dědina**, **prkno – deska**, **čtyřka – čtverka** (laš. štverka), **světnice – jizba** (laš. izba), **mělký – plytký**, **borovice – sosna**, **sud – bečka**, **bačkory – papuče**, **jíška – zasmažka** (laš. tež zapařka) aj.

MŮŽE SE PLÉST - kladka a hubcuk

Jednoduchý stroj na vytahování předmětů do výšky se nazývá **hubcuk**.

Slovo **kladka** oproti tomu označuje visací zámek.

Vytáhněme to hubcukem. Vuli zlodějuv mušel dat' na dveři kladku.

Další slova z oblasti zajišťujících kování: **hašpa** (petlice), **rygel** (obrtlík), **klučka** (klika), **svořeň** (otočný čep), **bant** (pant, závěs).

AUSDRUKY OD PYŠČISKA

Oblíbeným slůvkem Slezanů je **fajny**. Používá se téměř v jakémkoli spojení vyjadřujícím, že je něco dobré, pěkné či příjemné. Výraz je užíván ještě častěji než nesklonné *fajn* v obecné češtině. Co všechno může být fajné:

fajna děvucha
fajny synek
fajny čas
fajna zabava
fajne ponožky
fajny material

prima holka
dobrý kluk
pěkné počasí
bezva zábava
příjemné ponožky
kvalitní materiál apod.

Výrazem pro krásu a pohlednost je **šumny**.

šumna děvucha pěkná holka
šumna kuchyň hezká kuchyň
šumny kraj malebný kraj

Dá se využít i výraz **chutny**:

Něsky je **chutny čas**. příjemné počasí
To je **chutny synek**. pohledný mládenec

O JMÉNECH A NÁZVECH

- ženská příjmení

Přechylování příjmení ve tvaru podstatného jména se uskutečňuje užitím přípony -ka, Brusska (Brussová), Maretka (Maretová), Šnajderka (Šnajdrová), Varyška (Varyšková) apod.

Od příjmení končících na -ek (popř. -er) je u ženského tvaru zakončení -čena: Pavelčena (Pavelková), Polaščena (Polášková), Jedliččena (Jedličková), Krajcbergřena (Kreuzbergerová), Tomaščena (Tomášková), Frydlena (Frýdlová); nebo také příponou -kula: Gřeškula (Gřešková), Martinkula (Martinková), Nitkula (Nitková) atp.

Takto utvořená jména vyznívají familiárně, někdy i posměšně. V uctivém vyjadřování se takového vyjadřování vyvarujeme, užívá se spisovného spojení pani + příjmení s koncovkou -(ov)a.

Viz píseň „Bušku“ v písni a „Klajnku“ v komiksu o Pražákovi.

Z KUCHYNĚ SLOV

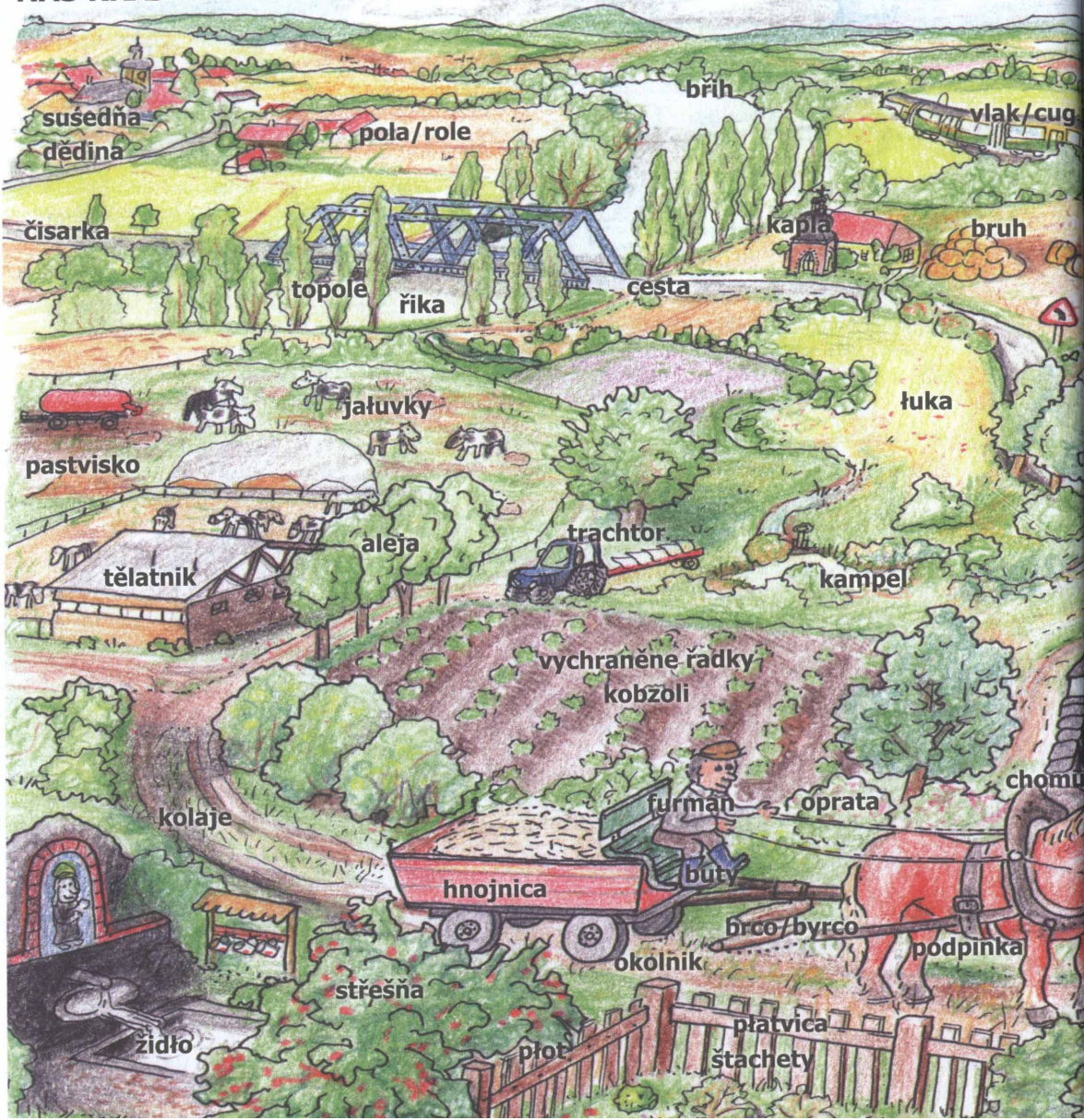

Ke zdůraznění významu příslovčí k nim mluvčí dodávají efektní přípony jako **-ajky** nebo **ejky**:

Včilejky odešel.	zrovna teď
Hnědajky se vrátil.	hnedle, za okamžiček
Na ostatek přecajky došli dom...	přecejenom
Toť tak, a...odmlka - henajky, co sem to chtěl řec...	
a tak to je, a... tohlenc, co sem to chtěl říct při ztrátě myšlenkové nitě	
To je, jak dyby to bylo něskajky.	zrovinka dneska
Hevajky to ležalo.	tuhle

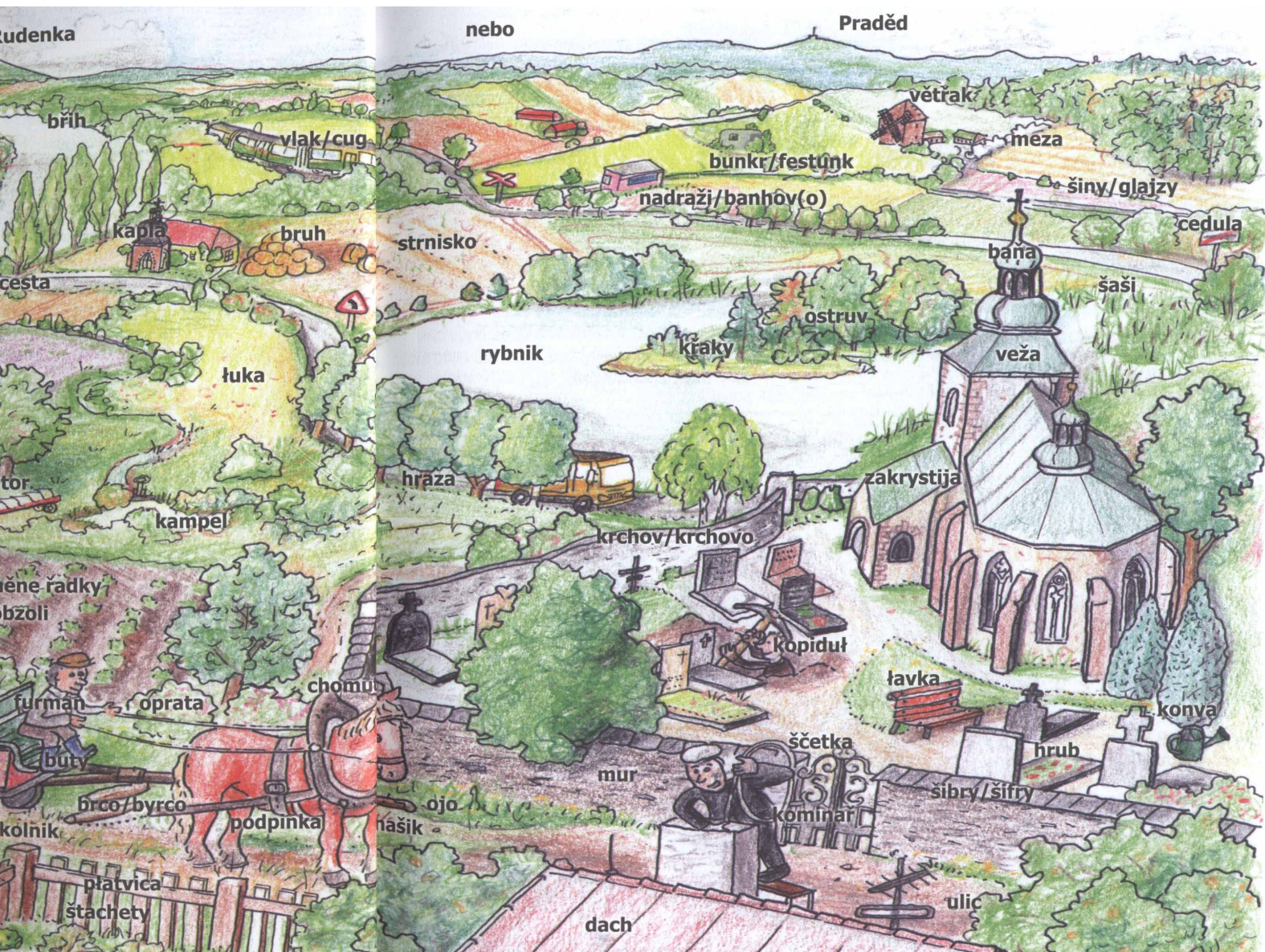
NAŠ KRAJ

Rudenka

nebo

GRAMATIKA

Postupně si představíme většinu typických rozdílů v hláskové charakteristice nářečí a v jeho tvarosloví a slovtvorbě. Pěkně popořádku, aby toho nebylo příliš najednou.

Pro začátek hned dvě pravidla výslovnosti:

1 Výslovnost MĚ

Slabiku **mě** vždy vyslovujeme [mje]: město [mjesto], paměť [pamjet], změna [zmjena] apod. Tato výslovnost bez ň je všeobecně rozšířená nejen u nářečních mluvčích z venkova, ale i u obyvatel měst, vč. vzdělaných vrstev, a je v souladu s kultivovanou spisovnou výslovností jako její možná varianta. Výslovnost [mje] není ostatně v naší republice omezena jen na opavské Slezsko, ale převažuje v celé oblasti lašských i valašských nářečí a v jižních Čechách. Pražana však může překvapit.

2 Slabika JI

V poloze na začátku slova se redukuje na pouhé I (vyslov s rázem a měkce: [ji]):

iskra - vysl. [jiskra] (jiskra), idlo - [jidlo] (jídlo), indy - [jindy] (jindy), inači - [jinači] (jiný), isty - [jisty] (jistý), itrnica - [jitrnica] (jitrnice), Indra - [jindra] (Jindra), izba - [jizba] (jizba, pokoj), Ičin - [jčin] (z Nový Jičín) apod. Vypráví se takový vtip:

„Jaká je druhá nejkratší věta po našem?“

Odpověď: „Un i.“

„A vůbec nejkratší?“

„I.“

Pro slovesa ješt' (jíst) a íšt' (jít) je vyčleněn medailonek v 9 lekci.

3 Základní počty

Další z prvotních věcí, jež si chce každý osvojit při učení se novému jazyku, je počítání. I my začneme stejně, tedy číslovkami:

¼ **štvrt'**, ½ - puł, 1 - jeden 2 - dva 3 - tři 4 - **štyry** 5 - pět, 6 - šest, 7 **sedym**, 8 osum i **osym**, 9 devět a řídčeji i **dejvět**, 10 deset, 11 jeden**ast**, 12 - dvan**ast**, 13 - třin**ast**, 16 - šesn**ast**, 17 sedym**ast**, 18 - osym**ast**, 19 - devat**ast**, 20 dvacet ... 200 - dvě **sta**, 1000 - **tisíc**.

Ostatní základní číslovky mají tvary podobné, jako ve spisovné češtině.

Číslovky 1 - 4 mají specifické nářeční skloňování a budeme se k nim proto v dalších lekcích vracet.

Odhadovaný počet či množství

Místo spisovně českého slovního spojení *asi + množství*, popř. hovorového *tak + množství* vyjadřuje se odhad pomocí slovního fragmentu z- (ze-):

ze dva ze tři	tak dva tři, asi dva tři
ze pět	asi pět
z tisíc	zhruba tisíc
ze čtvrt' kila muky	asi čtvrt kila mouky
z metr gabela	přibližně metr kabelu apod.
z paru bumbikuv	pár bonbonů

(Podobně se odhad vyjadřuje ve slovenštině: zo šest' vajec, zopár priateľ' apod.)

Místo *vícero*, trochu více je **povic**.

Místo formulace *nějaké ty...* se na Opavsku užije tvar **jakesyk**:

Mam už jakesyk roky. Mám už nějaké ty roky.

4 Nepřítomnost dvojhlásky OU

V opavském nářečí se nevyvinula dvojhlásky OU z původního Ú. Došlo jen ke zkrácení původního Ú na U. Proto máme **kupať, dľuhu, prudem, su**, na dovolen**u**, namísto spisovného *koupat, dlouhou, proudem, jsou, na dovolenou*. Do jisté míry je zachovaná délka a zaznívá ú, zvláště v přízvučných slabikách:

dľuha, struhať, Kravař-Kuty, kupať se taku velku budu vyslovíme: dľúha, strúhať, Kravař-Kúty, kupať se taku vel'ku búdu.

Dvojhlásky **ou** se vyskytuje jen v formálních výrazech přejatých ze spisovného jazyka: dat' **souhlas**, Na shledan**ou**! [na zhledanou], Upřim**nou** soustrast'! apod.

5 Skloňování ženských jmen - vzor ROBA, RUŽA, SKŘIŇ

Postupně se seznámíme se skloňováním podstatných jmen. A protože dámy mají přednost, tak se v této lekci zaměříme na jména ženského rodu. Oproti stavu ve spisovné češtině existují v opavském nářečí jen menší rozdíly.

Spisovnému tvrdému vzoru žena odpovídá skloňování v nářečí (vzor ROBA), bez větších odlišností. U měkkého vzoru RUŽA je zjevný příklon k tvrdému vzoru v tučně zvýrazněných tvarech:

jed. číslo:

1	roba	ruža	šiň
2	roby	ruže	šině
3	robě	ruži	šiň
4	robu	ružu	šiň
5	robo!	(opico!)	
6	robě	ruži	šiň
7	robų	ružu	šiňų

mn. číslo:

1	roby	ruže	šině
2	rob	ruži	šini
3	robam	ružam	šiňam
4	roby	ruže	šině
5	roby!	(opice!)	
6	robach	ružach	šiňach
7	robama	ružama	šiňama

V 7.p. množného čísla je ve shodě s obecnou češtinou koncovka -ama, jen u starších osob na středním Opavsku i -oma. Na česko-polském pomezí v okolí Křenovic a Píště je koncovka -ami, jako v polštině. Pro zjednodušení uvádím zde i v textech nejčastější koncovku **-ama**.

Jak je patrné z přehledu, jde o 1., 4. a 7. pád j. č. a 3., 6. a 7. p. čísla množného.

Měl na hlavě buľu. Nabidnuľ slivovicu. Přidaľa k tym košul**am** na polic**ach** dalšu.

Rčení o smůle „jako na potvoru“ odpovídá slezské „jak na sviňu“.

K slovům tohoto typu zakončeným na -ica se v nářečí řadí i **pizza** → dvě pizze. Také slova končící na měkké -la se skloňují měkce: makrela → dvě makre**le**, bedla → bed**le**. Mnohá slova skloňovaná ve spisovné češtině podle vzoru PÍSEŇ přijímají v 1. pádě koncovku **-a**. Některá taková jména (**veža, kaľuža**) skloňujeme podle vzoru RUŽA; jiná (**mrkva, konva, panva, meza, hrza, oprata** a pomnož. **vidľy**) častěji podle vzoru ROBA. Můžeme tedy zaznamenat spojení: dvě konvy, daj tam mrkvu, idu na mezu, stoj na hraže (vedle na hraži), od tych videľ apod.

Procesy

Cizí slova ženského rodu, jež mají v původní latinské podobě zakončení -io, mívala v nářečí tvary 1.p. s příponou -yj (procesyj, lekcyj) a v dalších pádech přijímala koncovky vzoru RUŽA (v atrakcyjach apod.) Dnes už tento způsob skloňování nezaznamenáváme. Na obálce této knihy proto volím výraz v lekcach, místo náležitější podoby v lekcyjach.

U

Typický jev opavský je zakončení na **u** 7.p. jednotného čísla, které se objevuje ve všech tvarech podstatných a přídavných jmen i sklonných zájmen ženského rodu a k tomu ve tvarech osobních zájmen (se) **mnu**, (s) **tebu**, (s) **sebu** a v některých ustrnulých příslovečných tvarech: nahodu, většinuu, tu dobu (náhodou, většinou, tou dobou).

V okolí Opavy se tato koncovka vyslovuje jako úzké u s přídavným dotykem rtů a výslovnosti s -m: pod tou malou skříní → pod tum starum skřinum. Ale neděje se tak důsledně. Často (a na Bílovecku a blíže Ostravě pravidelně) je toto koncové -m vysloveno jen v náznaku, rty se mírně našpulí, ale nedovřou, takže zazní spíše jen úzké, naznačeně nosové, nebo jen mírně prodloužené ú: pod tu staru skřinu. Na Ostravsku se **u** vyslovuje jako **u**. Koncovka se čteně objevuje např. v této písni Pavla Dobeše:

Hrušky

Pavel Dobeš

Za našu stodou hruška maslova
a za ňu stojí dřevjany plot,
za plotem meška rodina Bušova,
povim vam o nich takovy hlod.

Raz idu ze šichty a vidim Bušku -
- kolera jasna, něvidi plot.
Drape se s kyblem na našu hrušku,
takovy je to zgyzděny rod.

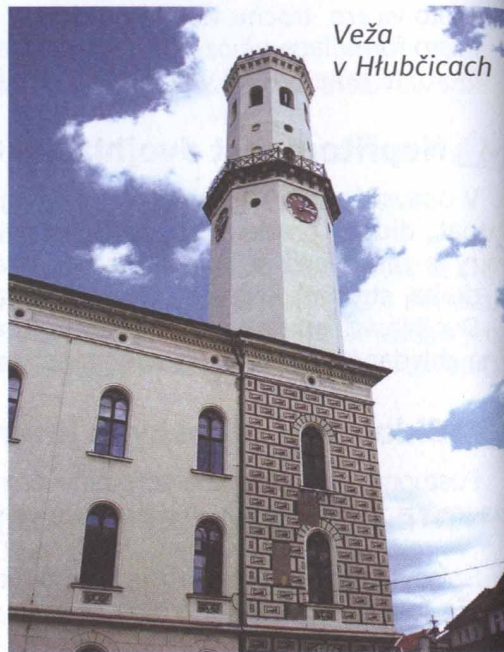
„Pomahej Panbuh“ - hned, jak ju zjavim,
červený zlost' u ulisně pravim:
„Hledatě bryle, tuš, to se bavim,
tuš to sem přišel akorat vhod,“ au.
Napou mrtva pod ovocnanem

ležela Buška - moja oběť.
Všeci mysleli, že je s ňu amen,

dokud' nězačla na hubě mlet'.
Doškantovau, pry esli sem chory,
když celý svět řeši uzemni spory
mírovu cestu - no, braly mě mory
a ozval se mi v žaludku vřed, au.

Povidam: "Kdyby šlo enom o politiku,
to bysme spolu popili,
našli bysme si drahu putyku
a tydeň by sme řešili.
Vy stě si ale popletu pojem,
tu idě o hrušky a mam taky dojem,
že to se řeši jedině bojem
za použití nasili," au.
Za našu stodou hruška maslova
a za ňu stojí železny plot,

ostnate draty, brana dubova
a štury⁶⁹ dogy hlidaju vchod.

Veža
v Hlubčicach

V originálním textu je uváděno jednoduše -u

6 Jmenné tvary rad a sam a všecek v množném čísle

Tato zájmena, resp. přídavná jména, mají v ženském a středním rodě tvar **rade, same, vŕecke** (příklon ke složenému skloňování):

Po smrti manžela smy z dcerou zostaly same.

Děcka su rad~~e~~, že budě volno.

Němožu ju něchať samu.

Čekali sme tam všetci.

Ke skloňování zájmen **všecek** ještě později. ⁷³

U přídavných jmen se nevyskytují jmenné tvary v žádném rodě:

Obě byly zvědavé, jak to skončí. zvědavý

Un był za to bity.

Otata byl za první vojny raněn.

Žaden nĕzostał živý, enĕ on.

Dědeček byl za první světové války raněn.

Nikdo nezůstal živ, jen on.

O zániku jmenných tvarů si můžete přečíst i v 68 (mamy hotové, uvařené, skludzene apod.)

Jmenný tvar se naopak zachoval ve rčení **Najedli se do svého syta.** (ne syteho)

7 Hlavní odlišnosti v časování sloves

Pro naprostou většinu sloves v opavském nářečí platí některé společné zákonitosti. Zapamatujme si proto už teď:

a) V zakončení infinitivu (neurčitku) se zachovala měkkost: **robiť**, **měť**, **stavjať**, **prosiť**, **čuť** apod. Výjimku tvoří slovesa z 81.

b) V první osobě mn.č. sloves slyšíme, zvláště u starších osob, koncovku **-my**, která je známkou blízkosti a přechodnosti k polské jazykové oblasti: *my chytamy, my ležímy* apod.

Běžné je i zakončení **-me**, které už dnes převažuje. V textech této knížky se proto objevuje i tato koncovka, shodná se spisovným jazykem. U sloves I. třídy (které mají základní tvary 3. os. j.č. zakončený na -E) bývá v 1. osobě mn.č. kromě **-emy** také jen **-em**: my kažemy i kažem, my utěčem, my přivezem, my vemem atd.

c) ve 2. osobě mn. č. je v oznamovacím i rozkazovacím způsobu v příponě zakončení **-tě**:
robíte, voláte, neseť / rubtě!, volajtě!, něšťe! atd.

d) Ve třetí osobě mn.č. je v přítomném čase **koncovka –u**:
oni maju, oni chodíu, oni beru, oni nošíu, oni robíu apod.

V jižní části areálu opavského nářečí (na Bílovecku) je u sloves IV třídy **-a**: oni chod'**a**, oni stoj**a** apod.

Tyto rozdíly představují hlavní charakteristiku sloves v opavském nářečí vůbec, a osvojíme-li si je, nepotřebujeme téměř žádných dalších výkladů.

Zbývá se už jen zaměřit na některá jednotlivá odlišně časovaná slovesa, jako třeba toto:

Sloveso CHCEŤ

Časujeme je takto:

j.č.

1 chcu

2 chceš

3 **chce**
min. **chtěl, chtěla**, atd.

Rozk. (ně)**chtěj!**

mn.č.

chcemy

chcete

chcu

Minifrky s cizincama v našem městě

Pražak

(na nakupach)

Řeznictví

8 Spojky BO, ZATO, TEMU

Věty příčinné a důvodové jsou uvozovány nejčastěji tímto jednoslabičným slůvkem, ve významu „protože“. Při komunikaci v opavském nářečí se bez něj neobejdeme. (Proč? Bo **bo** je in!)

Rozšířená podoba je **něbo** (*srovnej se spisovným neboť*).

Něprijel, bo cestu zabloudil.

Musíme už dom, **bo** nas tam čeka polevani zahrady.

On furt stukať, **něbo** ho boleť ten pliskyř.

Nepřijel, protože cestou zabloudil.

Musíme už domů, protože nás tam čeká zalévání zahrady.

On pořád fňukal, protože ho bolel ten puchýř.

Důsledek nebo smysl děje je uvozován spojkami **zato** či **temu**.

Chtěl by Vam cosyk řeknuť, zato sem k Vam přišel.

Něchtěl zažít haňbu, temu se radši nepřiznal.

Chtěl bych vám něco říct, proto jsem k vám přišel.

Nechtěl zažít ostudu, proto se radši nepřiznal.

Bo nemůže stát na začátku věty. Pokud je vedlejší věta na začátku souvětí, tak se uvede spojkami **zatože**, nebo **temuže**. První tvar spíše uvozuje nějaký důvod či účel, druhý spíše příčinu.

Temuže něvraca poččane knížky včas, musí platit pokutu. Protože nevrací půjčené knížky včas, musí platit pokutu.

Častý obrat je i **vuli toho, že...**

Vuli toho, že ministroval, němuh študovať.

Kvůli toho, že ministroval, nemohl studovat.

CVIČENÍ

1. Procvič si výslovnost slabiky -mě- na slovech:

směje se, změřili, něměli, na stromě, v te tmě, měsíc, měchy, odměna, zaměstnany, kromě tebe, vyměnili, něsměli, měť psa, na tramě, odměna, na vyměnkou, po domě, z Pořomě, naměšti, proměnit se, zamětat, vzat mě do města.

2. Doplň koncovky podstatných jmen ženského rodu:

Běžel jak o duš_. Je čtvrtek, vyndaj popelnici_! S naš_ partyj_ smy vybojovali medai_. Roby sed'u v cukrarn_ a probírajú Némocnic_ v ružove zahrad_. Na polic_ stały dvě putel_ s jakysyk gořalk_. Iděš tež na mš_? Něma na ruž_ch ustlano. Němuh naist' druhu fusakl_. Hadic_ maš v konv_. V něděľ_ byla dobra večer_: brokolic_ ze syrovu mačk_. Naraziť se kebul_ a tisuť se na čele hrč_. Na dveř_ch měli velku cedul_. Pod paž_ něse krabic_. Co tam oni řešu na tych svojich schuz___? Něufikni se na te cirkul_ prst!

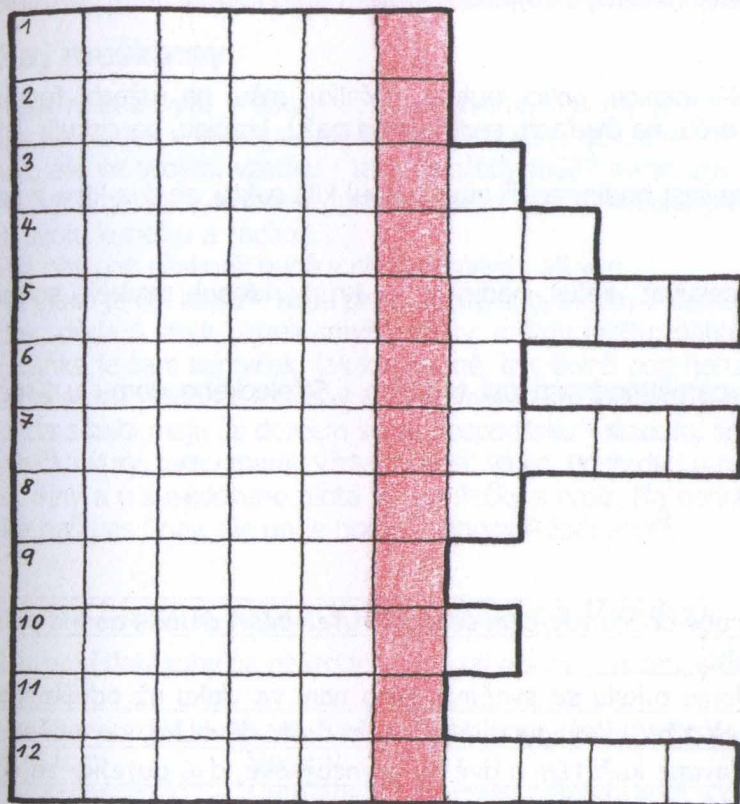
3. Zkus vyjádřit odhad množství pomocí předpony z- (ze-):

Asi deset pomerančů, zhruba dvacet minut, cca 200 korun, plus minus šest hodin, kolem tří etap, přibližně půl kila cukru, asi tak dva litry, pár dní

4. Nahrad' OU hláskou U:

K_ty, str_hať, f_kat', m_cha, ł_ka, m_ka, k_kol, koc_r, pos_vat', kať_s, nad_vat' se, kr_py, klob_k, šr_bek, schn_t', v b_dě, f_saty s_šed, vyk_pať se, klekn_t', kr_žat' zeď (krouhat).
Kuty, struhať, fukať, mucha, łuka, muka, kukol, kocur, posuvať, kaľus, naduvať se, krupy, klobuk, šrubek, schnuť, v budě, fusaty, sušed, vykupať se, klekn_t', kružať.

5. Křížovka - zjisti jméno architekta, který navrhl historickou budovu obchodního domu Breda.

nemocnice

šikovní

město SV od Opavy

chodí spát

čtvrť JV od centra Opavy

ponožka

asi osmdesát

tři ženy

pecka

stačit

všechny

dráždit

ŘEŠENÍ

1. smjeje se, zmjeřili, ňemjeli, na stromje, v te t'mje, mješíc, mjechy, odmjena, zamjestnany, kromje tebe, vymjenili, něsmjeli mjet' psa
2. o dušu, popelnicu, našu, partyju, medailu, v cukrarni, Němocnicu, polici, putele, gořalku, mšu, na ružach, fusaklu, hadicu, konvě, nědělu, večeřa, brokolic, mačku, kebulu, hrču, na dveřach, cedulu, pod pažu, krabicu, na cirkuli.
3. z deset pomerančuv, ze dvacet minut, ze dvě sta korun, ze šest hodin, ze tři etapy, z puť kila cukru, ze dva litry, z paru dni.
4. Kuty, struhať, fukať, mucha, ľuka, muka, kukol, kocur, posuvať, kaľus, naduvať se, krupy, kľobuk, šrubek, schnuť, v budě, fusaty, sušed, vykupať se, kleknuť, kružať.
5. Leopold Bauer (1872 Krnov - 1938 Vídeň). Z místních pamětihodností byl tvůrcem i Střeleckého domu v Krnově a monumentálního kostela sv. Hedviky v Opavě.

Napisane do zešita

Vylet do Prahy 17.6.

Vracame se z Prahy. (Pisane ve vlaku) Zatože mamy hrubě spominek, sem se kupil tuten zešit a budu doňho pisat', co bylo, bo na další měsíc se už něbudu pamatať ničeho.

Cestu se nam stała jedna patalijs. Zapomjeli smy doma bikslu se svačinu, zato nam ve vlaku už od Ilešovic² žgluralo v břuchach. Děprem před Prahu zacingat' vuzek z butelkoma a uličku k nam došla děvucha, kera předava napoje a idlo. Ja sem prajeť, že chcu dvě ty bětky filovane kuřatěm a dvě ty gryncajkove, dvě butelky ze ščavu, a tej. Děvucha prajeť: „Sok jabkovy, truskavkovy? Proše paňstva, to v ogule tšiděštidevjeňt'“ (bo vlak jel z Polske a ona myśleť, že smy tež Polaci). Ja sem odevřet' hubu, vyndal dvě dvacetizlatky, kere sem měť¹, bo my ježdime co chvila nakupovat' do Ratibořa. „Tak, zľotůvka s povrotem.“ „Tu se něchajtě“ „Děňkuje.“ - a šťa dal. Za chvilu ju bylo sľychat', jak potkala kolegyňu: „Tenhlecten vagón, to sou samý Poláci ale neboj, ti v tom kupě vob jedno uměj trochu česky.“

Nakoněc smy přecajky dojeli a něbyli o hľadě. Přešli smy se po ulicach Stareho Města, viděli smrt'ku a kokota na orloju. Všudy bylo pylno lud'a, kajjakych komedyjantuv, a pruvodcuv s paryzolem nad hľavu. Na varhanach⁵ v kostele sfateho Jakuba nadherně hrať kerysyk Francuz. Hanysek se chtěť kupit' beranicu s ruský hvězdý a mušet' sem mu vyjasnit', že Praha něni znama ene tym, že tam žiju Ruši, co předavaju babušky a inše klebety. Odpoledňa smy jeli do zoo. Děckam se lubi velke zviřat'a jako gorile⁵, stony albo antilopy. Ja sem zasejky obdivovat' jednu menšu opicu⁶ - ona byla hrubě gryfna! Vzala se jakusyk ovoc a s velkym chochmesem z něj vynipla kostku. Hrošica sčala jak konva bez šprice, až se mi tež chtěť išt'. Hľedať sem dvě nule, až sem přepotit' košulu, jak sem běhať navrch naduť. Potem smy se pod vychodovu branu ešče kupili kartky a hvito na stanicu autobusa. Při kontroli⁵ jizdenek chtěťli od děcek, až ukažu jaku legitimacu, že im něbyťo deset, toť na přišči raz už buděmy chytřejši (a bohatši).

2. LEKCE - červenec

Kaj meškamy

Naša rodina byva v takym většim staveňu, dokupy je nas v chaľupě sedym: mamka s tat'ku, ja, starša¹¹ sestra Katka a bracha Radek a babička s dědů. Radek a jeho děvucha Marketa budu měť na novy měsíc vesele. Budu spoľem meškať u nas, ale ve svojim, vzadku - tam co předy měli¹² svoje izby stařenka a jak byľy prvšo chlevy. Včil to všecko přestavjaju: dach odkryty, mury vyvalene, povať, dlažku, dveři - všecko přerabjaju, až to maju hotove zavčas. V novym přidašku budu měť svoju kupelku a zachod.

Tuž nas pak něskorši budě v chaľupě osym, aji věc.

Na placu je včil biněč⁹ - kupa pisku, tačky, šito, měchy z vapnem, všudy ležu šufany, kelně a rajbetky. Radek, děda a stryk Lojzek smyču desky, mišaju maltu, obhazuju mury pycem, štukem a nakoněc liču. Šiňka je sam kamyček, jak kaj depně, tak škvrci pod nohama. Z mura¹⁰ odpaduje stary ciment. Roby něstaču pokluzat' a nadavu, že se maju¹³ chlōpi otřet' butky do hader, jak idu dovnitřku.

Děda s babi maju za domem svoju hospodarku - stodoľu, šopu, kušček pola. Děda pěstuje kraliky a babička kury, temu mamy vždycy došť vajec. Popředku u cesty je ešče maľa zahradka, tam rostu ruže, iřiny a u susedoveho pľota tež kudľacky a rybiz. Na pohradku se chodi hřit' kocur Felix, v budě ščeka naš pes Bony, ale un je hodny, něhryzně žadneho¹².

Franz Liszt a tětka Kremserka na Hradcu

Raz povědaľy roby na bešedach taku zababonu, jak tětka Kremserka za svobodna služila u grofuv Lichnovskych v zamku na Hradcu.

Tětka Kremserka kľupe na dveři pokoju, kery obyva vzacny host.

Franz Liszt: Herajn!

Tětka Kremserka: Gutn ábend, majster! Přiněšla sem Vam kafej a cosyk ku temu na paskudu. Něch Vam to šmakuje!
Položi tac na stoľeček vedľe klavira.

Franz Liszt: Danke šén. Obdivuje koľače: Fajne koľáčn!

Tětka Kremserka: Ty sem něskaj zrobiľa, posypkų sypaľa.

Ty su tfarohove a ty slivove.

Franz Liszt: *Ma snahu opakovat': Ach, sil-vo-ve.*

Zasni se, jak spomina na dětstvi v Burgenlandě¹⁰

Šilváš lekvároškoláč, azokat seretem! (Ty miľuju!)

Tětka Kremserka: Čeho? Dyby ja věděľa, že po nich seretě, to by ja zrobiľa makove, ty stavju.

Albo Vam přiněsu tej.

Franz Liszt: *Porozumi ostatněmu slovu po svojemu („tej“ je maďarsky mleko – a to mu do kavy přidě vhod):*

Tej - Igen, tejet kérem, assoňom. (Ja, mleko prosim, miľostiva)

Tětka Kremserka: *Bere ze stoľka¹⁰ kavu: hned' přidu naspadek.*

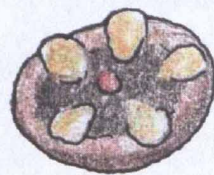
Franz Liszt: *Divi se: Najn, das var gut! Ukazuje tětce, až zase položi tac. Núr noch milch bite.*

Tětka Kremserka: Aha, milch, sem ja to pohľupava, že ja zapomim na šmetanku. Hned' ju doněsu.

K sobě: Ach ty cuze navštěvy!

Franz Liszt: Něvi, co tětka pravi, ale pousměje se. Nycht ganc als fremde!*

* - okřídľený výrok Lisztův zapsaný do kroniky Hradce nad Moravicí: Nicht ganz als Fremde. „Nejsem tu docela cizincem.“

NOVÁ SLOVA

bešedy, bešed; pomn.
bot/butek, -t(k)a; m.
čug, -u; m.
Čeho?
dach, -u; m.
depnuť, depně; dok.
děvucha, -y; ž.
dlažka, -y; ž.
glajza, -y; ž.
grof, -a; m.
hřit, hřeje, hřejí; ned.
chaľupa, -y; ž.
 v chaľupě
chudy; příd.
izba, -y; ž.
kamyček, -čka; m.
kelňa, -ně; ž.
kobela, -le; ž.
křesnička, -y; ž.
kudlačka - obv.
 kudlačky; pomn.

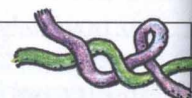
posezení, čes. táčky
 bota (vyšší)
 vlak
 Cože?
 střecha
 šlápnout
 holka, dcera
 podlaha
 kolej (drážní)
 hrabě, kníže
 hřát
 dům, barák (obecně)
 v baráku
 1. hubený, 2. libový (o mase)
 pokoj
 kamínek
 zednická lžice
 sáček, torba
 kmotra
 angrešt

naspadek; přísl.
ličit', liči; m.
měch, -a/-u; m.
meškat, meška
miž; spoj.
něskaj/něsky
něskajši; příd.
paskuda, -y; ž.
povať, -ľa/-lu; m.
pohľupavy
pohradka, -y; ž.
prvšo; přísl.
přerabjať, -a, -aj!
rajbetka, y; ž.
robit', rob!/rub!
smyciť, smyči; ned.
šufan, -a/-u; m.
tačky, taček; pomn.
tej, teju; m.
vesele/
 sv. Hluč. **veseli**, -a; s.

nazpátek, zpátky
 malovat (místnost)
 pytel
 bydlet
 než
 dneska
 dnešní
 pamlsek, mls
 strop
 hloupý, pitomý
 zápraží
 dřív, prve
 předělávat
 zednické hladítko
 dělat, pracovat
 tahat, smýkat
 zednická naběračka
 kolečko (na vození)
 čaj
 svatba

MŮŽE SE PLÉST - židlo, židla a stošek

Dnes si objasníme význam slov **židlo**, **židla** a **stošek**.

První ze slov znamená *pramen*, jde o obdobu spisovného *zřídlo*.

Děvucha pije z čisteho židla. Holka pije z čistého pramene. Pro studánku je označení **studenka** (jako město jz. od Ostravy).

Nu a teď ta **židla**. Kdo by snad čekal, že jde o *židli* ve spisovném českém významu, bude překvapen; jde o *truhlu na mouku*. A jak se tedy říká *židli*, té, na níž se sedí u stolu? Přece **stošek**! Jistě hned namítnete, jak se potom označuje menší stůl. Podle užití a tvaru. Nejčastěji **mały stuł** a pokud jde o noční, tak tomu se říkávalo **nachkasla**.

Ve futerni smy ešte měli židlu. V přípravně krmiva jsme ještě měli truhlu.
Něsedaj na ten stošek! Nesedej na tu židli!

O JMÉNECH A NÁZVECH - zapomenutá slova v příjmeních

Prostřednictvím příjmení se ve Slezsku do nynějších dob přenesla a uchovala četná nářeční slova, která už v obecné mluvě téměř nebo úplně vypadla z povědomí.

p. **Hlista** (p. Červíček), pí. **Hlubová** (p. Košťálová), p. **Choleva** (p. Holeňák), p. **Jasoňek** (p. Jasánek), pí. **Kalusová** (p. Sýčková), pí. **Klapetková** (p. Špalková), p. **Pliska** (p. Konipas), pí. **Gracová** (p. Motyková), p. **Šmalec** (p. Sádlo), **Hlaváči** [hlavači] (Pulcovi), p. **Večerek** (p. Netopýr), p. **Žurek** (p. Kyselo), p. **Šoltysová** (p. Rychtářová).

Mimochodem, příjmení hudebního skladatele Franze/Ference Liszta je původem z maďarského **liszt** (vysl. list - mouka) - takže pan Moučka! K tomu Smetanu, vyžádat řepu u Beethovenů (beet - řepa, hoven - statek), zajít do Bacha (potoka) pro vodu, porazit pár Straussů (pštrosů), nasbírat Verdi (zelené na ozdobu) a můžeme vařit!

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - problémy s pamětí a orientací

Špatná paměť:

Mi se něspomí.
Ja by včil zelhať.
Ja by to zciganiť.
Čeho?

Nemohu si vzpomenout.
Teď bych si vymýšlel.
Teď bych zalhal.
Cože?

Zmatenost, dezorientace:

Un to planta / plance Bílovecko
Un koľovratí. Un je koľo(vrat).

Ona je potočena.
Un něví kaj z konopi.

Ona něporadi mľuvit'/doiť naspadek.

On to plete.
On mluví zcesty.
Je popletenec.
Je pomatená.
On neví co a jak/
kudy kam.
Nedokáže mluvit/
dojít zpět.

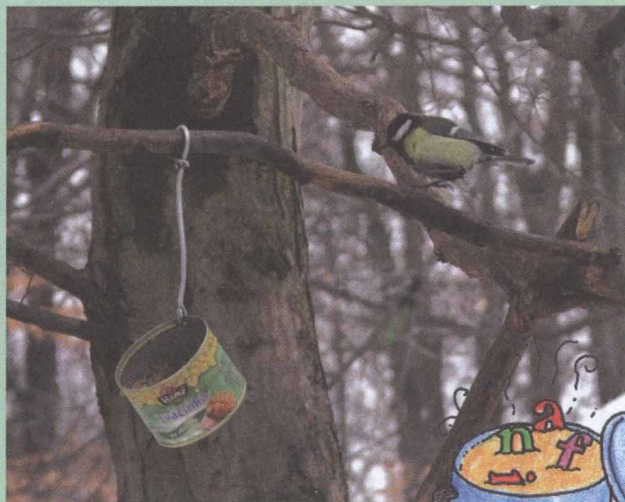
Z KUCHYNĚ SLOV

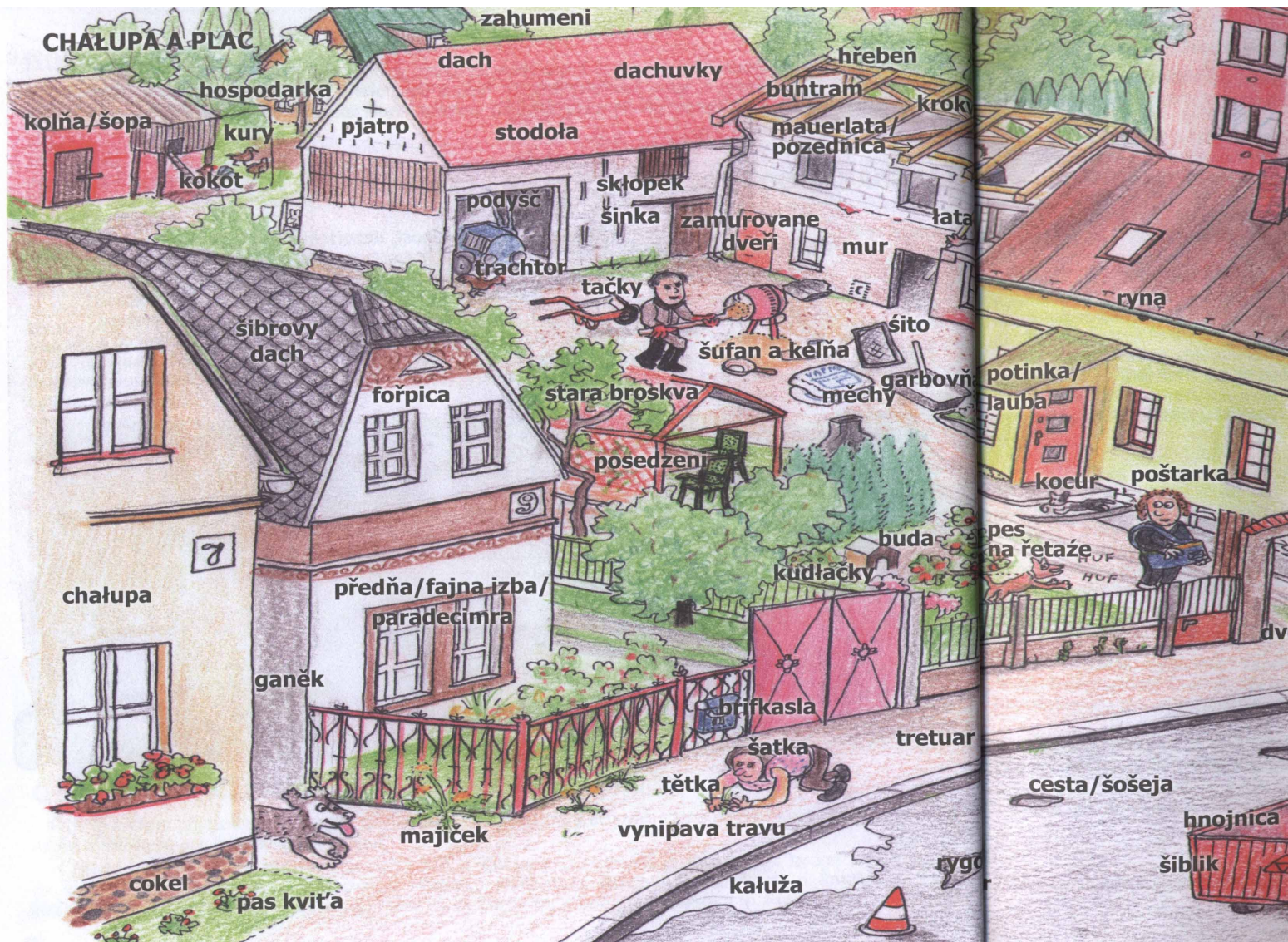
Pro opavské nářečí platí stejné sady vyjmenovaných slov s Y po obojetných souhláskách, jako pro spisovnou češtinu. K těm slovům, která máte v paměti ze 3. třídy ZŠ si doplňte: **hľyboky** (hluboký), **Hrabyně** (obec na Opavsku), **pylny** (plný), **plytky** (mělký), **osym** (osm), **vymeno** (vemeno), dále slova příbuzná vyjmenovaným slovům jako **umykat' se** (klidit se, uhnout), **pozyvat'** (zvat'), **lyk** (polknutí) nebo **lyknuť'** (polknout).

Na rozdíl od spisovného jazyka nevyslovujeme s měkkým i slova přejatá ze spisovného jazyka: **sirka**, **prosinec** a slova s příponami **syk** a **my** (hdysyk, robimy aj.).

Naopak slova **bliskat' se** a **šíkorka** jsou vyslovována a psána s měkkým i!

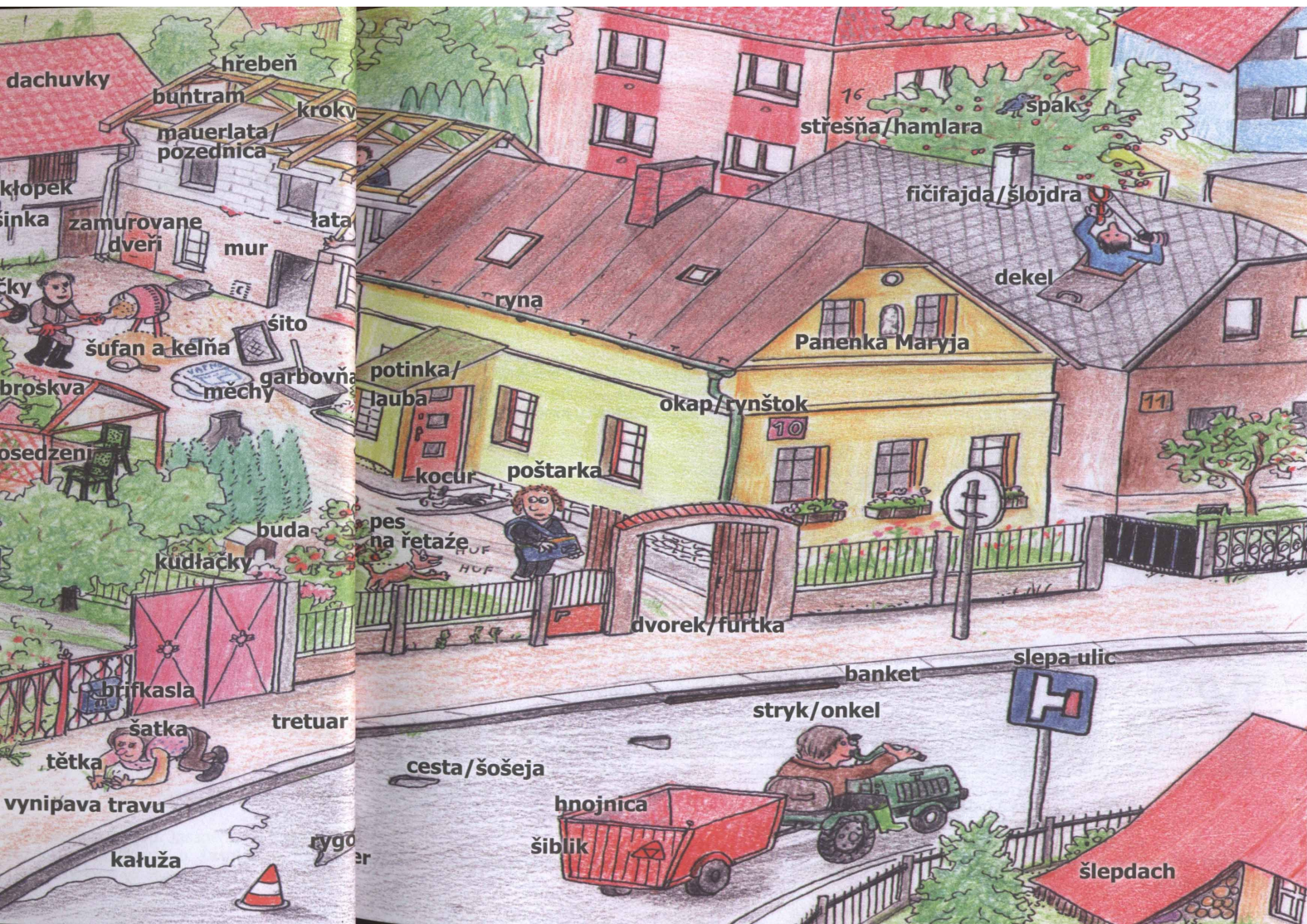
Kolísání je u slov **zitřa/zytra**, **kamiček/kamyček** (kamínek), **kamilky/kamylky** (heřmánek) či **piplat'/pyplat' se**.

CHAŁUPA A PLAC

kolna/šopa
hospodarka
kury
kokot
dach
zahumeni
dachuvky
hřeben
buntram
krok
mauerlata/pozednica
stodola
sklopek
šinka
zamurovane dveři
mur
lata
ryna
šibrový dach
forpica
stara broskva
posedzeni
šufan a kelná
měchy
garbovní
potinka/lauba
kocur
poštarka
pes na řetaze
buda
kudlačky
brifkasla
šatka
tětka
vynipava travu
kaluža
rygo
cesta/šošēja
hnojníca
šiblik
chałupa
ganěk
předná/fajna izba/
paradecimra
cokel
pas kvit'a
majiček

GRAMATIKA

V této lekci objevíme nový pohled na češtinu, který se nám naskytá díky studiu nářečí (nejen lašského, ale jakéhokoliv). Nářečí totiž není jen obrazem regionální rozmanitosti mluvy, ale i výborným průvodcem po vývoji jazyka! Může nám pomoci vyjasnit i mnohé záhady, například tu, proč je v češtině v písmu zavedeno dvojí I/Y.

Ve výslovnosti spisovné češtiny se již neodlišuje „měkké“ a „tvrdé“ I/Y. Někteří uživatelé jazyka, zejména z Čech, volají po modernizaci pravopisu: „Netřeba nám dvou íček, zrušme jedno!“, zní požadavek. (Většinou je tím chudákem na odpis ypsilon.) „Proč kodifikátoři jazyka, strůjci pravopisu, tolik lpí na té dvojakosti a zbytečně tak trápí nevinné chudáky žáky ve školách?“, zní výčitky odevšud.

Tak zaprvé: Přítomnost obou písmen v české abecedě umožňuje, alespoň v písmu, odlišit význam homofon, tedy slov se stejnou výslovností: Budeme se mít dobře. (krásný život) *oproti*: Budeme se mýt dobře. (dodržování čistoty). *Nebo*: Proč mi pitomci přáli? (pitomci mně) Proč my pitomci přáli? (my pitomci) atd.

Zadruhé: Po dlouhý úsek svého vývoje se v češtině vyskytovaly dvě samostatné hlásky I a Y, a proto se takto zavedly i v písmu. Tato písmenná dvojice nám dnes vypovídá něco o cestách, po nichž se ubíral náš jazyk v minulosti, o jeho dávných kořenech, o sounáležitosti s jinými slovanskými jazyky a podává svědectví o jazykové tradici obecně, včetně tradice samotného pravopisu. Nejde však jen o minulost!

Zatřetí totiž, a tím se dostávám k meritu svého povídání, umožňuje praxe v psaní I/Y kompatibilitu současné psané češtiny s těmi jejími nářečími, která dodnes obě hlásky odlišují - a nejde jen o oblast opavskou, nýbrž o celé širší území slezských nářečí a severní úsek nářečí východomoravských (valašských). Celkem v této oblasti žije okolo jednoho milionu lidí, kteří se hlásí k češtině a kteří přitom obě I/Y nejen píší, ale i vyslovují! Na Opavsku dvojí výslovnost vytrvává i u mladších generací.

9 Výslovnost I a Y

V opavském nářečí tedy vyslovujeme obě hlásky odlišně.

I je vyslovováno napjatě a úzce a v samém předku rezonanční dutiny pod patrem, hned za dásňovým výběžkem řezáku. Zvláště v případě slov, kde je ve spisovném jazyce krátké i, vynikne velký rozdíl - **opavské I** je daleko měkkší, a to zejména u slabik *bi*, *pi*, *vi*, *fi*, *mi*, *ni*, *li*, *í*, které mají i své tvrdé protějšky. Srovnajme třeba výslovnost slov *bič*, *vina*. V Čechách a v obecné češtině vyslovujeme otevřeně: *bič*, *vina*, kdežto v opavské oblasti zaznívá měkkost: *b'íč*, *v'ina*. V případě slov s původně dlouhým *í* je výslovnost podobná jako ve spisovné češtině, protože u slov jako *smíš*, *víš* apod. je i v Čechách vyslovováno úzce. Ve slabikách *ci*, *či*, *di* (*dži*), *ři*, *ši*, *ti* (*či*), *ži* je výslovnost otevřenější (zvláště v oblastech, kde se „přičiská“) - někteří autoři z Opavska proto zapisují: *cy*, *čy*, *džy*, *řy*, *šy*, *žy*.

Y je artikulováno uvolněněji a otevřeněji, více vzadu. Spíše se blíží výslovnosti krátkého *i/y* v Čechách, a proto není znatelný větší rozdíl od spisovné výslovnosti u slov s krátkou výslovností jako *nohy*, *byt*, *stopy*. Odlišnost vynikne hlavně u slov s původním dlouhým *ý*. V opavském nářečí zaznívá nápadně tvrději (*umývat*, *ryža*, *kyto*, *byček*), kdežto spisovná výslovnost je (*umívat*, *říže*, *kíbl*, *bíček*).

Existence dvou I/Y ve zdejších nářečích je užitečná pro porozumění (tedy alespoň malá satisfakce za ztrátu odlišnosti krátkých a dlouhých samohlásek). Mluvcím opavského nářečí nemusí nikdo odmala vysvětlovat, kde se píše jaké *i/y*. Z promluvy je odlišitelné:

bili x *byli*, *pisky* (písky) x *pysky* (rty)

vidat' (vidět) x *vydat'* (se) (vdát)

přišli (oni) x *přišly* (ony)

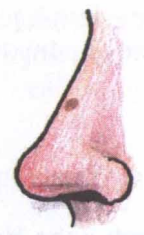
smiř (smál) x *smyř* (smyl)

V třetím případě je ovšem odlišování koncovky slovesa dle shody s podmětem na ústupu, jistě pod vlivem celostátně mluvené češtiny.

10 Podstatná jména mužského rodu - tvrdé vzory

Minule jsme probrali podstatná jména rodu ženského, teď se soustředíme na skloňování mužských, zatím v jednotném čísle:

1	chłop	nos
2	chłopa	nosa
3	chłopovi	nosu
4	chłopa	nos
5	chłope!	(nose!)
6	chłopovi	noše
7	chłopem	nosem

Jak je zdůrazněno, existují v nářečí v určitých pádech odlišnosti, které stojí za pozornost: Povášimněme si, že ve druhém pádě je u neživotných mužských jmen skoro vždy koncovka -a. Ve spisovné češtině máme les - bez lesa, potok - z potoka, ale většina podstatných jmen mužského rodu má koncovku -u, měkká pak -e. V opavském nářečí převažuje -a (a to i u měkkého vzoru):

U nas něbyło obchoda, spadła z mosta, z voza, do kanala, apod.
Koncovka -u bývá u nepočitatelných jmen a pojmenování surovin a u slov s kořenem zakončeným na k: trocha čaju, cukru, pisku, česneku apod.
V šestém pádě bývá u m. neživotných podst. jmen koncovka -e s měkčením předchozí souhlásky:
Našel jsem to na internetě, potkali se na pohřebě, na sedmym schodě nebo jak zpívá Nohavica v Milionáři: Raz mi říkal jeden znamy dole v baře, nebo: A už jasně na tym komputeře sviti...
Existují nečetné výjimky, většinou slova zakončená na h, ch, k: např. v břuchu, na dachu, v potoku.

11 Měkká přídavná jména a řadové číslovky první, další a ostatní

Zatímco se ve spisovné češtině vyvinul čistě měkký typ skloňování přídavných jmen (sč. vzor JARNÍ), tak v opavském nářečí sledujeme značný příklon k tvrdému typu (sč. vzor MLADÝ). Děje se to však variantně - souběžně se užívají i měkké tvary.

	m.	ž.	s.	mn.
1	koži	koža	kože	koži / kože
2	kožeho	kože	kožeho	kožich
3	kožemu	kože / kožej	kožemu	kožim
4	kožeho / koži	kožu	kože	kožich / kože
6	kožim	kože / kožej	kožim	kožich
7	kožim	kožu	kožim	kožima

Podobně se skloňují přídavná jména zakončená na přípony -ajši/-ejši (něskajši - něskajša - něskajše), veškeré stupňované tvary (větši - větša - větše apod.), některá zájmena zájmena inši, inači (inša/inača - inše/inače) a číslovky první (prvša - prvše), další (dalša - dalje) a ostatní (ostatňa - ostatně). Přídavná jména na -ni kolísají (nědělni i nědělně noviny, spodni i spodňa deska). Přídavné jméno cuzi (cuza - cuze) má úplně tvrdé tvary, bez měkkého ž.

hovjaža skura (hovězí kůže), tělace medailonky (telecí medailonky), oše ulky (vosí hnízda - cukroví)
šprykace/šprykaci konvy (kropící konve), vanočně/vanočni cukrove (vánoční cukroví)
prvše zuby (první zuby), dalša patalija (další nepříjemnosti), ostatní/ostatně vajca (poslední vajíčka)

12 Žaden a jeden

Výrazu *nikdo* odpovídá slovo žaden:

Žaden se něptał.	Nikdo se neptal.
Žadneho sem něviděla.	Nikoho sem neviděla.
S žadnym se něbavila.	S nikým se nebavila.

Stejně jako žaden se skloňuje i **jeden**:

Un ma bez jedneho měsica dwacet.
Přešel s řemeslem k jednomu sukromnikovi.
Pendloval mezi jednym a druhym.

13 Neurčitá zájmena a příslovce –syk

Neurčitá zájmena a příslovce mají nejčastěji příponu –syk:

kajsyk (někde i někam), **kdosyk/hdosyk** (někdo), **cosyk** (něco), **kdysyk** nebo **hdysyk** (někdy), **jakysyk** (nějaký), **kerysyk** (některý), **jaksyk** (nějak)

Na severovýchodě Hlučínska je běžná i koncovka –ś: kdoś, coś apod.

V tázacích větách a v předmětných vedlejších větách se přípona -syk nepoužívá

Maš tu kaj metlu?	Máš tu někde koště?
Nězrobiš co kemu?	Neprovedl jsi někomu něco?
Něvim, eli mi kdo pomože.	Nevím, jestli mi někdo pomůže.
Němatě tu jaky flajster?	Nemáte tu nějakou náplast?
Chcetě ešče jake idlo?	Chcete ještě nějaké jídlo?

Je to jakesyk rozgrumpane - něgencnuł si s tym kaj?

Je to nějaké rozkrupané, nefláknul jsi s tím někde?

14 Zvratné tvary sloves

V opavštině je jen jedno zvratné zájmeno **se**, a to i tam, kde je ve spisovné češtině si:

Umyj se ruky!	Umyj si ruce!
Zavaž se šnurky!	Zavaž si tkaničky!
Kup se nový!	Kup si nový!
Čitał se v oplidačce.	Četl si v obrázkové knížce.
Nadali se .	Vynadali si.

Slovesa SPOMĚŤ SE a ZAPOMĚŤ

I zde je nápadná odlišnost od spisovné češtiny:

	j.č.	mn.č.
1	spomim	spomimy
2	spomiš	spomitě
3	spomi	spomju
min.	spoměl, spoměla atd. (vysl. spomjel)	
Rozk.	spum se!	

Povšimněte si náhrady skupiny MŇE skupinou MJE. V infinitivu tedy vyslovujeme [spomjet], [zapomjet]. Jiné takové případy: podaremě [podaremje], ku mě, o mě [mje]. Jinak se ve výslovnosti odlišuje psané **mě** a **mně**: např. łakomě [łakomje] / skromně [skromně].

15 Zdvořilostní plurál (množné číslo)

Na Opavsku se dosud hojně zachovává onikání, nebo správněji *honorabilní (uctivý) plurál*.

To je zřetelné např. v rozhovoru s druhou (starší a váženější) osobou v minulém či podmiňovacím způsobu.:

Maminko, něchtěli bystě přiněst' šklenku čaju? Pane Gilik, něstratili stě brele?

Také v hovorů o třetí osobě se hojně používají slovesné tvary v množném čísle:

Moja stařenka stavali brzo. To žili ešče muj foter. Pan primař mi operovali oko.

Vykání

Jak už vyplynulo z předchozích příkladů, ve zdejším kraji je dosud běžné vykání rodičům a prarodičům vlastním a manželovým/manželčiným.

Tatinku, něstujtě tu a sednitě se!

Maminko, něchcetě kušček teho kołača?

16 Spojky až, něch

K uvození účelové věty slouží spojky **až** (at') a **něch** (necht')

Zavři už ty okna, **až** sem nějdě ta žima.

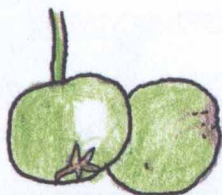
Poproš ho, **něch** do nas přidě.

Slovo **až** (a varianta **ež**) funguje i namísto spisovného *až*:

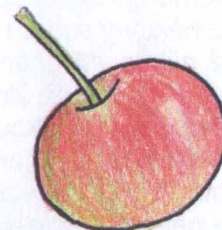
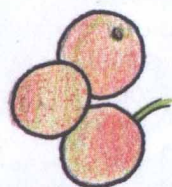
Vem si ho, **až** budě zdralejší.

Ulož to **ež** na sam vrch!

gagałky

zdrała ovoc

Tak to řeknu

Fran Směja

Muj tatiček v hrob se kloňu,
tuž k ženidlu furt mě hoňu¹⁵,
ale ja to něchcu slyšet.
Miž se ženit', radši višet'!
Ani kroka ku oltařu...
Něchcu Hanku ani Mařu,
něchcu žadnu do chalupy,
bo ja něsem taky hlupy,
tatiček jak o mě myslu.

Ale ja, až taku zkyslu
tatiček zas začnu zpivať,
něbudu už zlošti skryvať,
ale řeknu: „Vy, tatičku,
vy ště se vzali matičku
a mi cuzu namluvatě!
Takove vy srco matě...?“
Tak to řeknu – jak slyšitě,
něch tatiček i vy vitě,
něch vju v nebju i v peklisku,
v palici že němam třisku!

CVIČENÍ

1. Procvič si výslovnost měkkého I po na příkladech:

piťovať, napity, opica, lepidlo, pipec, piti, kominař, misečka, migat', najmilši, smiť se, daj mi ju!, prominuť, lvica, posviť, poviz!, Svinov, Moravica, najbilši, biľtek, biglovať, figle, figura, fintiť se, ulic, lipovy, vilija, Ni!, nikdy, nihda, strnisko.

2. Doplň koncovky druhého pádu (počitatelná -a, nepočitatelná -u)

Třepať se od strach_. Těče mu z nos_. Z kanal_ šlo hrubo smrad_. Spadnuť z teho murk_. (ze zídky). Přeľať vodu z hrnc_ do kybl_. Bodľa ho osa a to pak bylo plačť! Vybíramy kobzole z broh_. Linka vedě od slup_ do tělatnik_. Noha něvleze do but_. Daľa do idľa moc pepř_. Uřnuť se kušček prst_. Němamy věc čas_. Vedle ořech_ stojí buda. Hľašili začatek predaj_. V kolni bylo pylno maras_. Vyleli vodu z lavor_. Daj si ležku med_.

3. Utvoř 6. pád slov v závorce:

Bylo to loni o tym (čas). Měť sem kliščaka na (žalud). Děcka spali na zahradě ve (stan). Ostravske hlavní nadraži je v (Přivoz). Oznameni je vylepene na (slup). Co ja to mam v tym (rukav)? Na (povať) su pavučiny. Na (banhov) o (vikend) nepředavaju listky.

4. Přelož do opavského nářečí:

Vzor: Našel nějakou rašpli → Našet se jakusyk rašplu.

Na stole leží nějaký papír.

Některému cyklistovi upadla helma.

Budete někdy v sobotu oslavovat?

On létá někde v Afghánistánu.

Někdy loni spadla ze židle. (stołek)

Čekal, až potká nějakou pravou.

Máte nějaké větší pyžamo?

Pomohlo to někdy někomu?

Cpe se nějakýma bonbonama. (bombik)

Dnešní (něskajši) mši sloužili za nějakou rodinu.

5. Převeď do množného čísla podle **7c**:

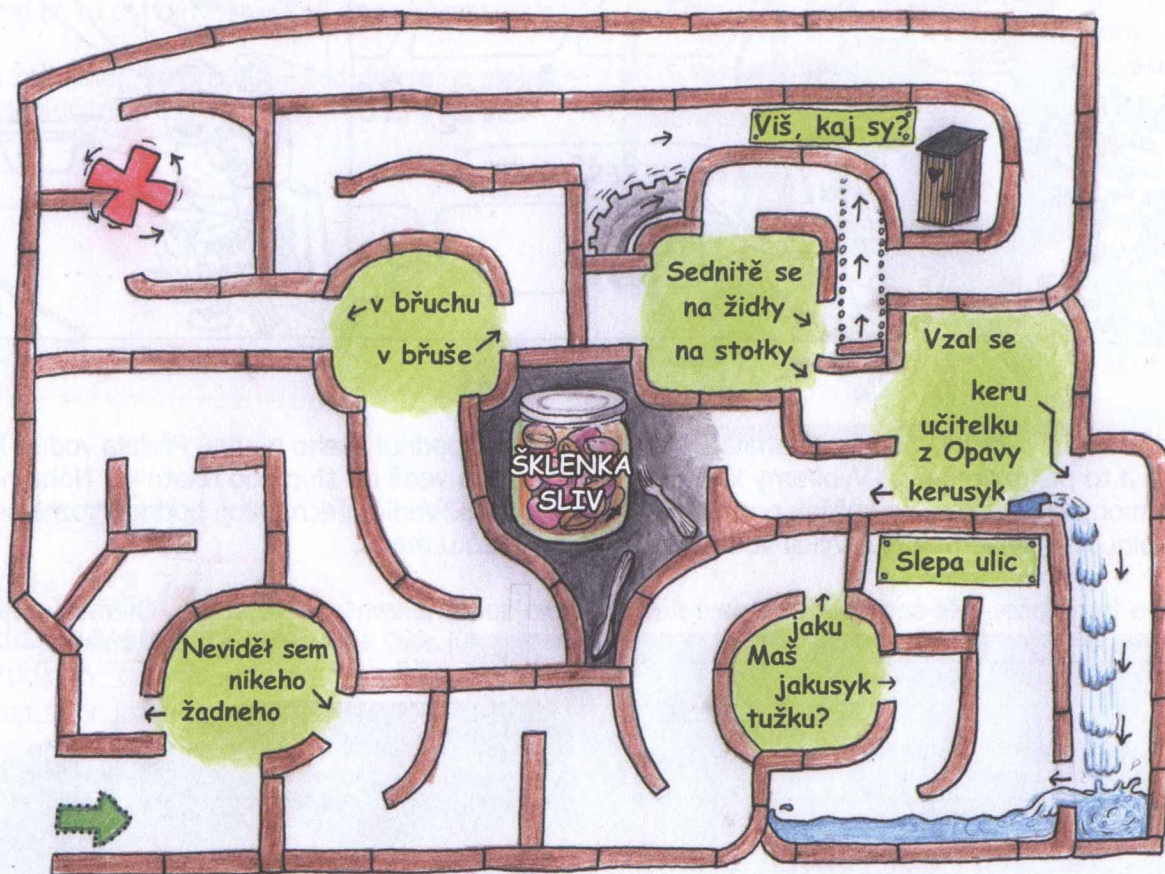
Vzor: un topi → oni topju (na Bílovecku → oni topja)

Děcko spi. Rodič se dobře bavi. Synek drobi na zem. Matka se trapí. Žak chybi a potom ničemu nerozumi. Ta barva se mu nělubi. Myslivec łovi srny, ale nihda se nětrefi.

6. Procvič si tvary zvratných sloves se zvratným zájmenem se namísto spisovného si:

Spletli s_ cestu. Dame s_ ešte jednu? Němuh s_ spoměť. Zděľať s_ svetr. (sundal) V letě s_ kupju kurečky. (slepičky) Złomiť s_ kostku. (kotník) Dožičili s_ masa do sytości. (dopřáli) Češu s_ vlasy. Zabřudať s_ ancug. (zaprasil oblek). Něchaj s_ to dla bidy. (pro případ nouze). Děda s_ čita v časopisach.

7. Labyrint „Pivnica smrti“: vyber vždy správný výraz a projdi ve sklepe mezi regály až k zavařeným švestkám! Postupuj ve směru šípek. Dej pozor ať neskončíš v ...!

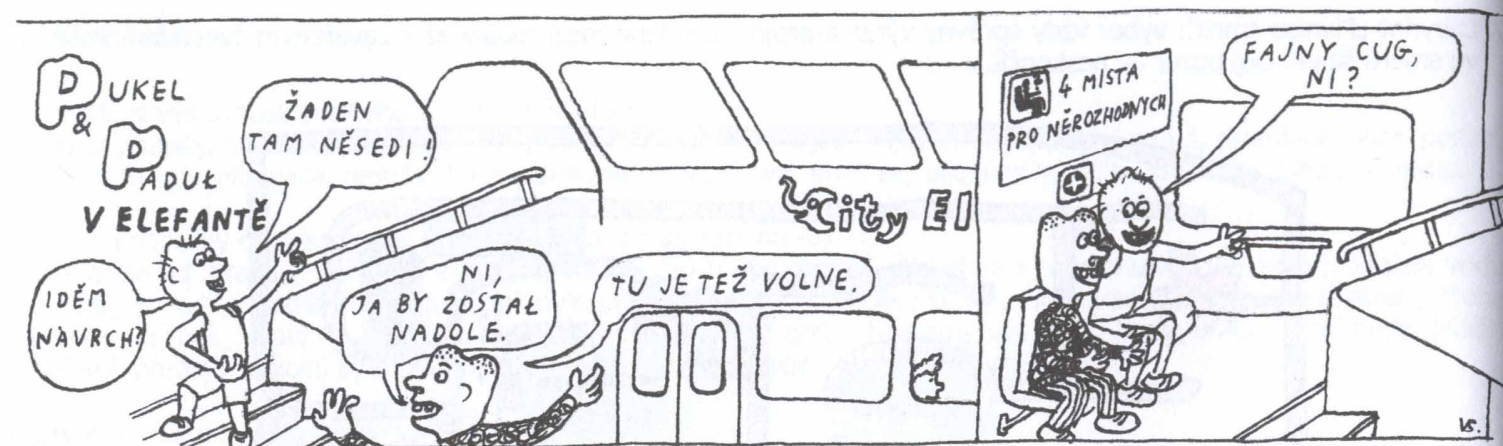

Klebety z budoucnosti

Po 66 letech jezdí v Opavě tramvajky

Protiva někdejším „loknam“, kere jezdily na glazach s užim, metrovym rozchodem po ulicach města, neskajše tramvaje užívaju štreku, po ktere předy jezdily cugy do Hučina. Provoz byt započnuty v nědělu 2.2. v 17 h slavnostnym křtem v Ostravě-Přivože. Křesničku byla hetmanka Moravskoslezského kraja Justýna Foitziková. Potem už se tramvajky vydaly na štreku do Petřkovic, Ludgerovic, Hučina, Benešova, Kravařa a Opavy. Okrem starych banhovuv vznikly tež nove zastavky. Jedna z nich je tež v Kutach u akvaparku, zato už němušu lude chodit tak daleko, jak se chcu dožičit kupaňa.

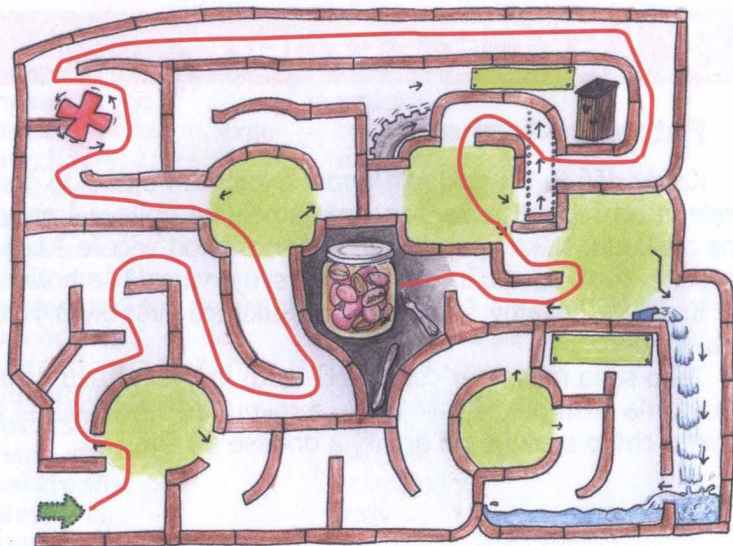

ŘEŠENÍ

2. Třepal se od strachu. Těče mu z nosa. Z kanala šlo hrubo smradu. Spadnul z toho murka. Přelela vodu z hrnca do kybla. Bodla ho osa a to pak bylo pláču! Vybiramy kobzole z broha. Linka vedě od slupa do tělatníka. Noha nĕvleze do buta. Dała do idla moc pepřu. Uřnul se kušček prsta. Nĕmamy věc času. Vedlě ořecha stojí buda. Z rozhlaše hlašili začatek předaju. V kolni bylo pylno marasu. Vyleli vodu z lavora. Daj si ležku medu.
3. Bylo to loni o tym čase. Měl sem kliščaka na žaludě. Děcka spali na zahradě ve staně. Ostravske hlavní nadraží je v Přivože. Oznameni je vylepene na slupě. Co ja to mam v tym rukavě? Na povale (pozor změna $\rightarrow$!) su pavučiny. Na banhově o vikendě nĕpředavaju listky.
4. Na stole leží jakysyk papír.
Keremusyk cyklistovi upadla helma.
Budětě kdy v sobotu oslavovat?
Un leta kajsyk v Afghanistaně.
Kdysyk loni spadla ze stołka.
Čekał, až potka jaku pravu.
Matě jake větše pyžamo?
Pomohło to kdy kemu?
Cpe se jakymasyk bombikama.
Něskajšu mšu služili za kerusyk rodinu.
5. Děcka spju. Rodiče se dobře bavju. Synci drobju na zem. Matky se trapju. Žaci chybju a potem ničemu nĕrozumju. Ty barvy se mu nĕlubju. Myslivci łovju srny, ale nihda se nĕtrefju.
Bílovecko:
Děcka spja. Rodiče se dobře bavja. Synci drobja na zem. Matky se trapja. Žaci chybja a potem ničemu nĕrozumja. Ty barvy se mu nĕlubja. Myslivci łovja srny, ale nihda se nĕtrefja.

6. Spletli se cestu. Dame se ešte jednu? Němuh se spoměť. Zdělať se svetr. V letě se kupju kurečky. Zlomiť se kostku. Dožičili se masa do sytości. Češu se vlasy. Zabřudať se ancug. Něchaj se to dla bidy. Děda se čita v časopisach.
7. Něviděť sem žadneho. – v břuchu – Sednitě se na stoľky. - Vzať se kerusyk učitelku z Opavy.

Napisane do zešita

Vylet do Běte 22.7.

Všudy maju lude uctu k přírodní vodě, ale u nas mamy naše studenky a židťa opravdu hrubě radi. S děckama radi ježdime po našim kraju objevovat' nove prameně.

Najpěknějše smy viděli na Prajzске u Kozmic (Julianka), u dřevjaneho kostěta ve Velkych Petrovicach a něsky sme se oplodli židťo Pavlačka v Běte. Ta dědinka leží v také male kotline, dookoľa su šumne lesy, nihdy žadna cy-sarka, fabryka či komin elektrarně. Je tu jak v dědině Asterixa albo hobita Bilbo Pytlika.

Bělane to maju зробene echt fajně - plac na čindruvku, labyrint aj maťe kupele, kaj se može každy podeptat' v žimnej vodě, kera vytěka z teho židťa. Kamča s Honzy běhali v he-vajšim labyrintě. Kusek niži pod Běťu su zasej vedle hajovně sadky ze pstruhama. Postavjali ich tudy Grofi Rotschildi, keři maju v nědalekych Šuleřovicach fajny zamek.

3. LEKCE - srpen

Futro pro bydlo

Každý den je třeba pokludit kuram a kačicam a dát im čerstvé vody. Kury d'obu žito lebo mišajinu z misky. Maju tež rade zelene od řepy. Raz za štrnazni namelemy obila v šrotovníku. V letě zbírámy hrabjama řisu z kampla a tu im dávamy na paskudu. Někdy baj dostanu podnosky od večere – baj kobzole či stare bělky. Tež dostavaju šupky od vajec, ale enem sušene, ovak se nauču rozkluvovat svoje vajca¹⁸ na hníždě.

Kralikam dávamy šeno, travu a kukuřicu. Všeckym je třeba každym razem dát čerstvé vody a pokludit dřisty a bobky na hnojisko.

Teho sena musí mět furt forot - zato ja dycky kažu někem²⁰, baj synkoji, ež idě do stryka Vládě a pomože mu našec. Stryk ma kosu pěkně naklupanu a rovnu, ale něsky su na všecko stroje... Synek šeče a děvucha obraca. Jak je posušene, tak to chłop spakuje do drchty a doněse do šopy.

Nakupy

Je sobota rano a Halfaři idu nakupovat. Němaju nic na obid ani na večeru a v nědělu odpoledňa chcu povinšovat omě Hildě - one už budě osymdesat.

S vuzkem idu dovnitřku, pozopledat, co tam maju pro omu.

Eva: Ty, Kurt, co kupit taku štebdeku? Až ma oma cosyk na zimu.

Kurt: A něni to jaky aušus?

Eva: Ni, ta je měkučka, puchlučka.

Kurt: Ale aby po vypraňu nězrobil ten filunk švaľky!

Eva: No to še musí dát do do ručného⁴¹ machaňa.

Kurt: A včil ešče cosyk na paskudu.

Eva: Ja by kupila krovky.

Kurt: A jak to budě s tym gebisem cumlat? To radšej upeču trubičky a hevaj⁴² kupimy jaky vuřt, ten ma ona moc rada.

Eva: A ja vezmu ešče hovjaže košti a tělace kotlety a na večeru budě polevka a šnycle.

Kurt: To je fajn, ja sem přinis dva plzně a kyšele ogurky.

Eva: Ty ogurky daj nazpadek, tych už mamy doma dva bojtle.

Kurt: Aha, ale ja včil něvim, zkaj⁴³ sem ich vzal.

Eva: Asi stuodsat⁴⁴, vedle tych dvouh slupuv.

Kurt: Maš recht. Tak a iděm ku kasam.

Eva: Dočkaj, ešče brezlu a vajca... A cebulu. Doněs to dvukilove baleni, prošim tě.

Kurt: Tu maju enem take maľe mrcky.

Eva: To něvadi. Vem teho dvě hršti. Tak a včil iděm ku kasam.

Kurt: Štverka je volna.

Eva: Fajn. Ty, mam vzat igelitku?

Kurt: Do jedne tašky se to bestak něvleze. Vem ich věc!

Manžele idu z obchodu ku svojemu autu.

Odrazu Kurt nadave: My sme dobři⁴⁹! Zase smy se něspoměli na prazne butelky! Ony zostaľy celý čas v autě.

NOVÁ SLOVA

bečka , -y; ž.	sud
brezla , -e; ž./	
brezle , -i; pomn.	strouhanka
břih , břeha; m.	břeh
bojtel , -tla; m. <i>Prajz.</i>	pytlík, sáček
buk/ bunk , -a,	
<i>mn.</i> buci; m.	ovád, hováří
butelka , -y; ž.	láhev, lahvička
bydlo , -a; s.	drůbež
co chvila	každou chvíli
čas , -u; m.	počasí
dla bidy	pro horší časy
d'obat' , -e; ned.	zobat
drchta/drychta , -y; ž.	travnice (plachta)
dříst , -u; m. <i>expr.</i>	1. výkal 2. kec (slovní)
filunk , -a; m.	náplň
gebis , -u; m.	umělý chrup
chrobak , -a; m.	brouk, hmyz
haluž , -že; m.	větev
hřít' , hřeje; ned.	hřát
jalec , jalca,	
<i>mn.</i> jalce; m.	jelec (ryba)
kačica , -e; ž.	kachna
každym razem	pokaždé
kolco , -a; s.	kolo
krutiť , -i; ned.	ždímat
kura , -y; ž.	slepice
luft , -u; m.	vzduch (z něm.)
luftpumpa , -y; ž.	pumpa (hustilka)

mik , -a, <i>mn.</i> miky; m.
mišajina , -y; ž.
mrcek , mrcka; m. <i>expr.</i>
mucha , -y; ž.
natytlat' , -a
nebo , nebja; s.
obut'i , -t'a; s.
olša , -e; ž.
podnosky , -uv; pomn.
pozopledat' , -a; dok.
požcat' , puči (se)
puch(učk)y ; příd.
rozprščit' se , -i
řisa , -y; ž.
seškrpany ; příd.
šivy ; příd.
šnycel , -a; m./
šnycla , -e; ž./ <i>mn.</i> -e
šopa , -y; ž.
štebdeka , -y; ž.
švalek , -tku; m.
šviga , -y; ž.
trava , -y; ž.
třa
věc ; přísl.
vlezt' , vleze; dok.
vuřt' , -a; m.
vyvratit' (se) , -i; dok.
žimny ; příd.

mník (ryba)
směska
malý, umrněný kus
moucha
napatlat, namazat
nebe
obuv
olše
nedojedky
poohlédnout se
půjčit (si)
nadýchaný
rozstříknout se
okřehek
sešmajdaný
šedý
řízek
kůlna
prošívaná deka
žmolek, cucek
sestra, ségra (<i>expr.</i>)
byliny, plevel
třeba
víc
vejde (dá se umístit)
salám
zhroutit se
studený

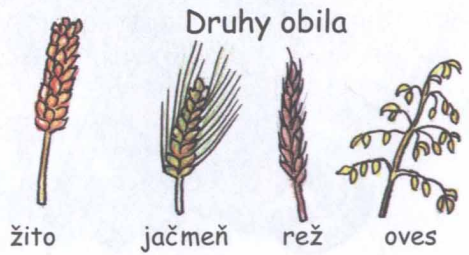
MŮŽE SE PLÉST

Pozoruhodná je odlišnost v pojmenování druhů obilí: řekne-li se zde **žito**, je tím myšlena pšenice. Pojmenování žita je **rež**.
V agrární praxi už se dnes používají názvy spisovné; žito je žito a pšenice je pšenice. Stará pojmenování jsou ale živá v mluvě týkající se v domácího hospodaření. Další pojmenování, jačmeň, oves už bez překvapení.

Slovo rež se skloňuje jako košť⁴⁷:
1 rež 6 rži
2,3 rži 7 ržų
4 rež příd. jméno: režny

V pekarni pečú světle rohlíky z žitné mouky.
Do chleba davaju aj režnu mouku.
(Pro rez - korozi je zase název **zarza**. Přídavné jméno zní: **zarzavy**.)

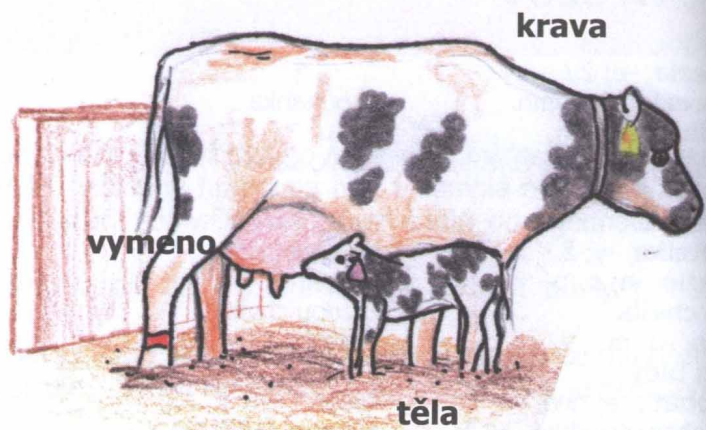
z pšeničné mouky
žitnou mouku

ZVÍŘATA

bravek / praša

krava

vymeno

těla

kobyła s hříbjatěm

hříbja

ščur

kocur

papagaj

opica

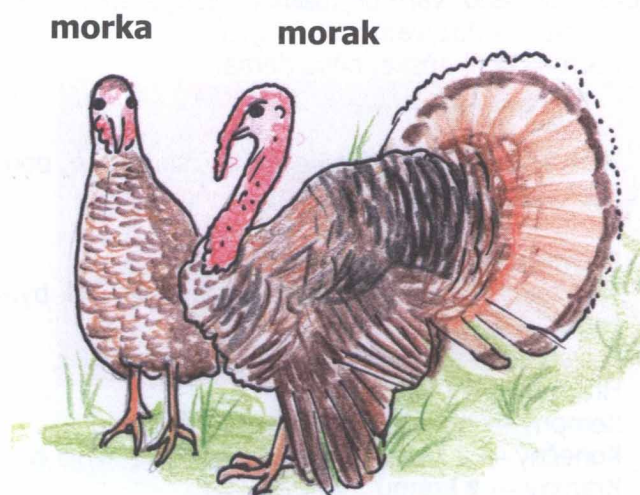
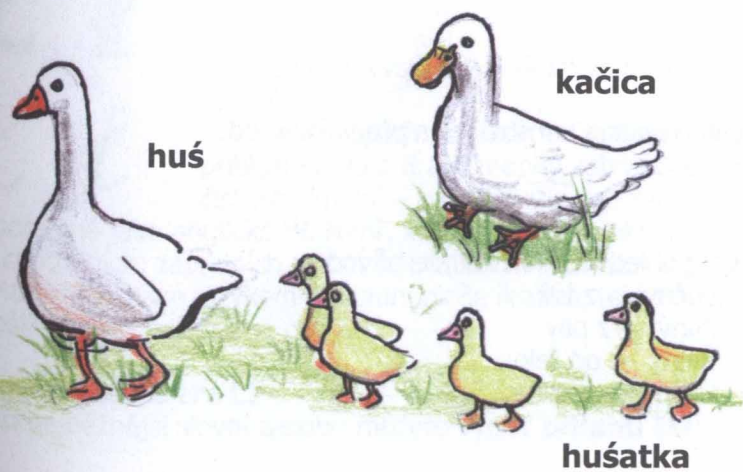
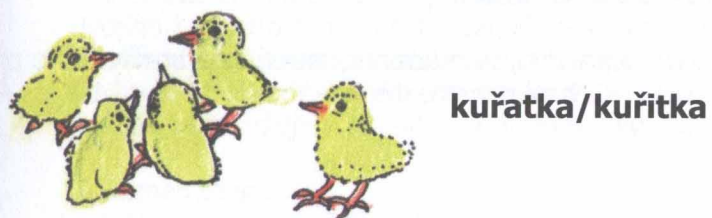
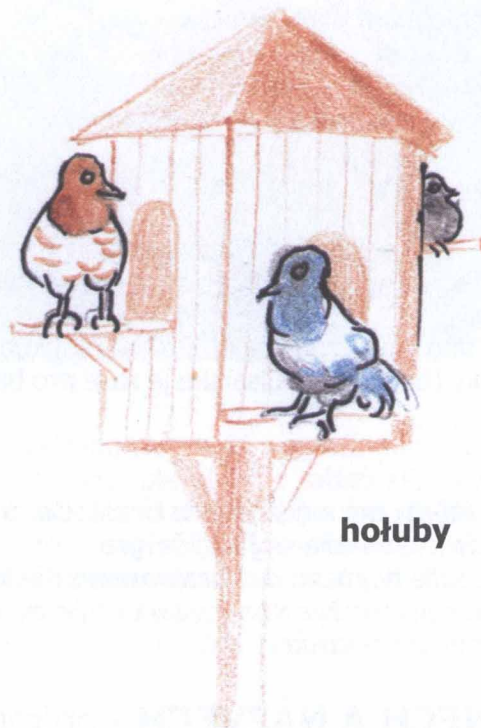
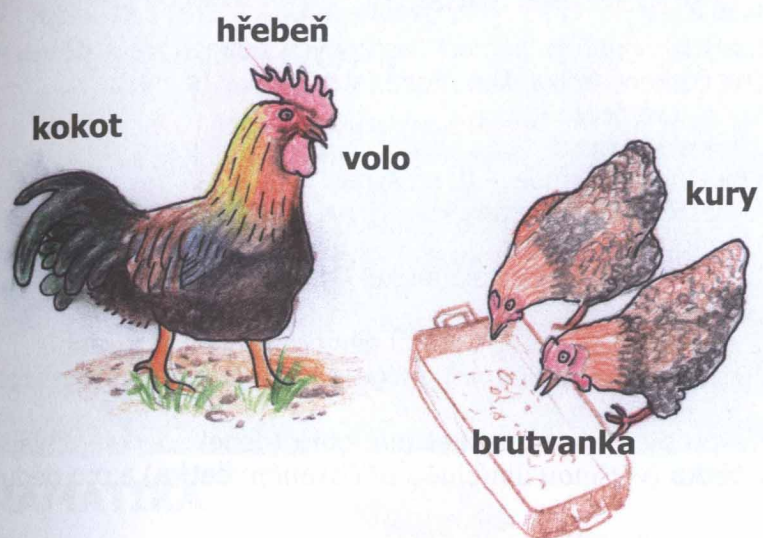
pesek

buda

holšpanek

BYDŁO

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - výrazy pro příbuzné a sousedy

O vlastních dětech či partnerovi se v neformálních situacích vyjadřuje pomocí zástupných pojmenování **děvucha**, **synek**, **roba/moja**, **chlop/muj**. Jde o obdobu obecného českého holka, kluk, žena (stará), muž (starej):

Tuty oryngle mam **pro děvuchu**.

Ja řeknu **děvuše** - ona mi to kupi.

Zavołam na **synka**, až přidě.

Ja sem to ešče **chłopoji/mojemu** něřekla.

Moje se to stało dva razy.

Roba garła na ten drut a dostała šlahu.

pro holku - tj. pro dceru

Já řeknu holce - tj. dceři

Zavołam na kluka, ať přijde. - tj. na syna

Já jsem to ještě mužskému něřekla - tj. manželovi.

Manželce se to stało dvakrát.

Žena šáhla na ten drát a dostala pecku - tj. manželka

Na Prajzské se ještě před nedávnem běžně označovalo a oslovovalo příbuzné pomocí německých pojmenování:

foter (otec), **muter/muty** (matka), **opa** (děda), **oma** (babička), **onkel** (strýc), **švigermutra** (tchyně), **švigerfoter** (tchán) atd.

Některá tato slova zobecněla. Pro starší osoby se vžily expresivní výrazy: **onkel** mn. onkli (dědek, dědula, chlápek) **omka**, omky (babka). Na Císarské je zase pro babku výraz **tětka** (většinou úmyslně s přičiskáním: **četka**) a pro dědulku **stryk**.

U kyrchova stała **omka** a předavała puketky eriky. Šeť okolo jeden **onkel** a pozdravil ju.

U hřbitova stała **četka** a předavała kyčky vřesu. Šeť okolo jeden **stryk** a pozdravil ju.

Slovo **brat(e)r** má množné číslo **braši**: Oni byli dva braši a pět sester.

Vedle běžného **sestra** se říká i **šviga**.

Zajímavostí je pojmenování **bratranske děcka** pro označení dvojice bratranec/setřenice a **stařicci** pro prarodiče.

Ten Jenik Kocian a Eva Kocianova, to su surozenci? Ni, to su **bratranske děcka**.

Nadole meškaju **stařicci**.

O JMÉNECH A NÁZVECH - příjmení

Zatímco ve spisovné češtině je nejběžnější přípona -ovi (Přijeli Novákovi apod.), na Opavsku převládá tvar 1.p. množného čísla mužského tvaru příjmení:

Tengler → Pozyvaju nas Tengleři.

Čech → Češi něskaj něsu doma.

Laryš → Laryši maju dalšu děvušku.

Konečný → Konečni meškaju hevaj.

Tam, kde činí tvoření množného čísla potíže, používá se často opisná konstrukce s předložkou od:

Svoboda → Přišli k nam od Svoboduv.

Příjmení na -ný

Tyto tvary neoznačují obecnou vlastnost, jak by se na první pohled mohlo zdát ale původ:

Farný → z fary

Folvarčný → z folvarku (menšího statku)

Hradečný → z Hradce

Kempný → od kopy (označení z Těšínska)

Konečný → z konce (dědiny)

Kramný → z krámu

Lučný → z luk

Pilný → z pily

Říčný → od řeky

Uličný → z ulice

Z KUCHYNĚ SLOV - přípony pro umocnění drobnosti či velikosti

Malý rozměr: **učky, utky, unky**

Velký rozměr: **UCNY**

maľunka ľežečka (malinká lžička), **uzunky ganěk** (uzoučký průchod mezi staveními), **mlaďučka děvůška** (mladičká dívčinka), **puchľučka pěna** (nadýchaňoučkatá pěna), **slad'utke jahutky / podzemky** (slad'oučké lesní jahůdky)

horucny čas (hrozně horké počasí), **hruza hruzucna** (hrůza hrůzoucí), **dľuhucna šnura** (dlouhatánský provaz), **širokucne skřídla** (širokánská křídla) apod.

GRAMATIKA

17 Výslovnost L, ľ

L l

L l

Ł ł

L l

V opavském nářečí existují dvě L - (pro zjednodušení budeme říkat tvrdé [ɫ] a měkké [l]). Existence dvojího L a jeho typografické označování není tedy jen doménou polštiny. I v češtině byla po dlouhá staletí tato odlišnost ve výslovnosti i v písmu, což dokládají i písemné památky až do 18. století. A kdoví, kdyby si to obroditelé českého jazyka v 19. století usmysleli, mohl být rozdíl vyznačován dodnes, tak jako se to dodržuje v případě I/Y. V opavském nářečí se dochovala odlišná výslovnost do dnešních dnů.

Seznamte se:

V této knize vyznačuji tvrdé Ł vždy takto přeškrtnuté, kdežto změkčené L zapisuji jako obyčejné. Vždy je však třeba mít na paměti, že je výslovnost tohoto L je poněkud měkkčí, blíží se slovenskému Ľ!

klupe *vyslov* [kl'upe], levy [l'evy], na kole [na ko'le], něděla [něd'e'l'a] atd.

Tvrdé Ł se vyslovuje jedním ze dvou následujících způsobů:

V severnějších lokalitách Opavska (Pražská) – přibližně oblast B a C mapky zobrazené v části „Jak číst tuto knihu“ - se vyslovuje tzv. zaobalené ł, které

zní podobně jako anglické W. Např. *koło* vyslovíme jako *kouo*.

V centrálních, západních a jižních lokalitách – oblast A a jižnější část B převládá artikulace jazykem na zadní ploše řezáků, takže zvuk vyzní jen o trochu tvrději než běžné české L.

Na odlišení L / Ł může záležet význam!

dal (dále) - **dał** (dal)

kel (kapusta) - **keł** (klíček)

lapnuť se (usednout) - **łapnuť** (chytit)

těla (tele) - **těła** (těla)

s polem (s polem) - **społem** (spolu)

pět vesel (pět svateb) - **pět vesel** (pět vesel)

Další příklady najdete na straně 177.

Kdy napsat které L?

Pro nejběžnější slovní zásobu můžete využít **přílohu III**: vyjmenovaná slova s L/Ł na konci této knihy.

18 Podstatná jména středního rodu v jednotném čísle

Konečně dochází i na jména středního rodu. I zde shledáváme sblížování měkkých vzorů s tvrdými:

Vzor	MĚSTO	MOŘO
Pád		
1,4,5	město	mořo
2	města	mořa
3	městu	mořu
6	městě	mořu
7	městem	mořem

V 6. pádě je u některých slov **-ě** i tam, kde je ve spisovném jazyce **-u** (obdobně jako u vzoru HRAD): po třetím pivě, v rameně, v tym hověně.

Podle vzoru MOŘE skloňujeme i **vesele** (svatba): od vesela, po veselu apod.

Vzor KUŘE se v opavském nářečí moc neuplatňuje, proto ho probereme v některé z pozdějších lekcí. U jmen mlád'at se většinou užívá zakončení **-tko** (koťatko, kuřitko, tělatko, atd.). Místo koštěte je metla, místo prasete bravek, za šuple je šuflada či šuflajs.

V páté lekci se zaměříme na vzor SNIDANI

19 Tvrdá přídavná jména

Při skloňování jmen podle tvrdého vzoru není větších odlišností od spisovné řeči, na rozdíl od obecné češtiny, která má tvary značně odlišené od těch spisovných (velkej barák, hezký holky, od Novýho roku, starý lidi, kluci byli nahý, k suchejm věcem). Na Opavsku se však dodnes i v mluvě mladé generace zachovává původní skloňování blízké spisovné češtině, včetně měkčení kmenové souhlásky před koncovkou **-i** (í) u přídavných jmen mužského životného rodu. Mladá generace, která už odlišuje dlouhé samohlásky, tak používá i v hovorovém projevu tvary mladí, staří, hluší, velcí, tlustí, vysocí, unavení, suší²³ apod. Totéž se týká některých zájmen a číslovek: tací, druzí, k(t)eří.

j. č.				mn. č.
1	dobry	dobra	dobre	1 dobři (m.živ.) / dobre (ostatní rody)
2	dobreho	dobre(j)	dobreho	2 dobrych
3	dobremu	dobre(j)	dobremu	3 dobrym
4	dobreho/dobry	dobru	dobre	4 dobrych (m.živ.) / dobre (ostatní rody)
6	dobrym	dobre(j)	dobrym	6 dobrych
7	dobrym	dobru	dobrym	7 dobryma

Z odlišností od spisovné češtiny si povšimněme koncovky **-ym** v mužském a středním rodě v 6. p. a **-yma** (ýma) v 7.p. mn. č. Ve středním rodě jsou v množném čísle tvary jako u ženských jmen:

červene srdca, dvě nove parkovišťa, odřene kolena apod.

V oblasti jihovýchodně od Opavy (oboje Lazce, Štítina, Hrabyně, obě Polomi s okolím) a na Hlučínsku je v 2., 3. a 6. pádu ženských tvarů koncovka **-ej** – shodně s nářečími valašskými a slovenskými. Jinde na Opavsku převládá **-e**:

bez pořadne večere, do nove knížky, po stare cestě apod.

20 Zájmeno KDO

Zájmeno **kdo** se skloňuje jako **ten**⁶⁶:

- 1 kdo
- 2 keho
- 3 kemu
- 4 keho
- 6 kym
- 7 kym

Keho se ptám, ten něví. Koho se ptám, ten neví.

Mluvil si už s kým? Mluvil jsi už s někým?

Zvláštnost:

Skloňování zájmeny kdo či ten se často připodobňuje

i podstatné jméno pan:

Daj tu zprávu panemu doktorovi.

21 Osobní zájmena ja, ty, my, vy

Tady je to jednoduché - skloňování je podobné obecné češtině:

1 ja	ty	my, vy
2 mě (vyslov: mje)	tebe	nas, vas
3 mi, mě (vyslov: mje)	tobě	nam, vam
4 mě (vyslov: mje)	tebe	nas, vas
6 mě (vyslov: mje)	tobě	nas, vas
7 mnu	tebu	nama*, vama*

Všimněme si, že i ve 3. a v 6. je mě (nikoli mně):

Chovala se ku mě dobře. Ležela na mě.

*v pohraničních obcích Hlučínska převažují podoby **nami, vami**.

22 Číslovky dva, oba

Tyto číslovky se skloňují odlišně od spisovné češtiny:

1 dva m.	dvě ž., s.	oba, obě
2 dvuch		obuch
3 dvum		obum
4 dvuch/dva	dvě	obuch, oba, obě
6 dvuch		obuch
7 dvuma		obuma

Povšimněme si, že se ve 4. pádě mužského rodu odlišuje, zda jde o osoby, či ne - podobně jako ve slovenštině.

V prvním případě je tvar **dvuch**.

Potkali smy dvuch lidí.

Pozýva ich obuch.

Ze všeckych řemeňuv mamy enem dva.

Ve složených slovech figurují tvary **dvu-** a **obu-**:

dvuřady štych, dvukřídly zamek

Potkali jsme dva lidi.

Zve je oba.

Ze všech řemenů máme jenom dva.

23 Základní příslovce místa - kaj a hev(aj)

Příslovce **kaj** odpovídá spisovněčeskému *kde*, ale i *kam*. Neodlišuje se tedy místo a směr (U mladších osob převažuje tvar **kde**, rovněž v obou významech, shodně se slovenštinou)

Kaj sedíš? Kde sedíš?
Kaj iděš? Kam jdeš?
Kde to spadlo? Kam to spadlo?
Kde to mam položit? Kam to mám položit?

Podobně zastupuje příslovce **hevaj** (nebo prostě **hev**) spisovnému *tady* i *sem*:

Un stoji hev. On stojí tady.
Un se bliži hev. On se blíží sem.
Dej to tady! Dej to sem! (u mladších)
 Ještě si zapamatujme další skupinu slov: zkaj? - ztama, ztuodta'.
Zkaj přišla? - Ztama. Odkud přišla? - Odtamtud.

Pro pohyb sem tam sedí výrazy **hen tam** nebo **hev hen**.

Kyvał s nim hen tam, ale un furt držel. Viklal jím sem tam, ale on pořád držel.

24 Zápis a výslovnost předložky S (SE)

V opavském nářečí převládá znělá výslovnost Z, a to nejen před znělou souhláskou, ale i před nepárovou (j, m, l, t, n). Vyslovujeme tedy:

[z japkama, z makem, z nutelų, z łopatų, z ledem] apod.

Znělá výslovnost je i před samohláskami, pokud je splynulá výslovnost bez rázu:

[zautem, zeternytem, zjinšim, zołovem, zumyvadłem] apod. Užití rázu však není zcela výhradní (jako ve slovenštině) - běžná je i výslovnost s rázem: [s|autem, s|eternytem, s|jinšim, s|ołovem, s|umyvadłem].

Vokalizovaná (o samohlásku E rozšířená) předložka se vyslovuje vždy ZE: [ze sestru, ze školu].

Výjimku tvoří spojení s osobními zájmeny, kde převládá výslovnost S: [s nim, s ňų, s nama, s fama, s nima.]

Pro lepší srozumitelnost textu a k vyloučení záměny se spojkou Z je v textech této knihy vždy zápis S (i když se v mnoha případech vyslovuje zněle).

Sloveso POŽČAŤ (SE)

Skloňuje se takto:

	j.č.	mn.č.
1	požčam	požčamy
2	požčaš	požčatě
3	požča	požčaju
min.	požčał, požčala	
Rozk.	požčaj!	

Tento kořen je i v odvozeních: **požčka** (půjčka).

U mladších lidí už převažují tvary s kořenem puč: Běž za nima, oni ti puču.

Minifrky s cuzincama
v našim městě

Němec

(na bezuchu)

RYNŠTOK A DEKEL
FYRA V LUFTĚ,
MUR BEZ PUCU,
DACHPAPA
JE DURCH A
JAKYSYK
KRYŠBAUM UŽ LEZE RAUS.

MUJ ŠVIGERFOTER,
UN JE TAKY BAUSTLER,
UN MA NA TO VERCAJK
A ZYCHER AJ YBRYŠNY PLECH.
NĚMUŠITĚ MĚŤ V ŠLAFCIM.
ŘE VAŠPEKY!
ALBO NA TEN DACH
PŘINAGLUJEMY TEPICH
A FERTIG!

Ma miła matičko

Ma miła matičko, strašuje mě v noci,
chodivaju ku mě sušedovi synci;
oni na mě voľaju; vyspať se mi nědaju.

Ma miła ceruško, rozumimy temu,
damy sobě ľužka jedno ku druhemu.
A to buděm libě spať, něbuděm se nicej bať.

Ma miła matičko, vy to zle pravitě,
vy matě tatička, vy s nima¹⁵ ležitě,
a ja muším sama spať, němam se s kym miľovať.

Ma miła ceruško, lude povjedaju,
že si ečše mlada do teho vydaju⁶³.
Jak ty buděš chlopa měť, budě s tebe skuru dřet'.

Ma miła matičko, na jarmak choditě,
takeho dít'a'a skury něviditě.
A to budě hezka věc, jak ja budu chlopa měť.

Zpěvník hlučínských a polských lidových písní.

CVIČENÍ

1. Převeď tvary přídavných jmen

Vzor: Či vy ště su (hľuchy)? → Či vy ště su hľuši?

Ten obchod je na (novy) místě. Vy ště na na nich moc (měkky)! Už sme s tym (hotovy). Un ma tu nohu (brunatna). Naokoľo budu (velke) dopravní omezení. Ona muší byť te(j) (maľa) nablizku. Něchali (rozestľane) ľoža. (Stary) lude něporad' u odehnať (nězvana) navščevu. My něsmy tak (těžky), možemy do vytahu štyře. Před kym skovavaš ty (biľe) vajca?

2. Dopln' koncovky podstatných jmen středního rodu:

Na huře je pyľno halaburd' __. Měť to uvedene v daňovym příznaň __. Okrem zahrady měli aj kušček pol __. Ma cosyk na srdc __. Maminka měla z teho ustavičneho dřeň __ bolave ruky. Chaľupa byla zvenči vyzdobena kolc __ a brdc __ (koly a váhami). Měli spalene tyl __ a červene lic __. Tlačily ho pjaty z maľeho obuť __. V peř __ ptakuv cestuju semenka. Přišel v prave poledň __. Po vesel __ odjeli na cestu po amerických měst __ch. Un spad z ľož __.

3. Vyjmenuj, které všechny rodiny byly přítomny na slavnosti - odvod' od mužských tvarů příjmení!

Pavera, Lučný, Mazur, Schindler, Vicherek, Vaněk, Baran, Hynar, Černořorský, Fiedler, Jureček, Lazecký, Řehulka.

4. Utvoř tvary zájmen KDO

Na k_m mu zaleži najvěc? Na k_ho je podobny? K_mu to datě? V k_m sem se zklamaľ, temu už něbudu věřit'. Od k_ho to maš? Za k_m stojitě? K_mu se to něpodob, ten mě muže polibit' v řit'. Jak s k_m mľuviš o něk_m, kdo tu něni, tak ni ve zlem. Vedľe k_ho sediš ve škole?

5. Přečti:

Se 2 kamradama, bez 2 štebluv (příček), těšimy se na tych 2, prajeľa to 2 ľuďam, pod 2 brstvama, se 2 plotvama (ploutvemi), proti 2 supeřam, na 2 nohach, ze 2 střychuv (struků), mezi 2 murama, vajco se 2 žuľtkama, na 2 haľužach.

ŘEŠENÍ

1. Ten obchod je na novym místě. Vy ště na na nich moc měkci! Už sme s tym hotovi. Un ma tu nohu brunatnu. Naokoľo budu velke dopravní omezení. Ona muší byt' te(j) maľe(j) nablízku. Něchali rozestlane ľoža. Staři lude něporad'u odehnať nězvanu navščevu. My něsmy tak těžci, možemy do vytahu štyře. Před kym skovavaš ty biľe vajca?
2. Dopľň koncovky podstatných jmen středního rodu:
Na huře je pyľno halaburd'a. Měť to uvedene v daňovym přiznaňu. Okrem zahrady měli aj kušček pola. Ma cosyk na srdcu. Maminka měla z tego ustavičneho dřeňa. bolave ruky. Chaľupa byla zvenči vyzdobena kolcama a brdcama. Měli spalene tyľa a červene lica. Tlačily ho pjaty z maľeho obuťa. V peřu ptakuv cestuju semenka. Přišet v prave poľedňo. Po veselu odjeli na cestu po americkych městach. Un spad z ľoža.
3. Vyjmenuj, které všechny rodiny byly přítomny na slavnosti.
Paveři, Lučni, Mazuři, Šindleři, Vicherci, Vaňci, Barani, Hynaři, Černohorsci, Fiedleři, Jurečci, Lazecci, Řehulci.
4. Na kym mu zaleži najvēc? Na keho je podobny? Kemu to datě? V kym sem se zklamaľ, temu už něbudu věřit'. Od keho to maš? Za kym stojitě? Kemu se to něpodoba, ten mě muže polibit' v řit'. Jak s kym mľuviš o někym, kdo tu něni, tak ni ve zľem. Vedľe keho sediš ve škole?
5. Přečti:
Se dvuma kamradama, bez dvuch šľebľuv, těšimy se na tych dvuch, prajeľa to dvum ľuďam, pod dvuma brstvama, se dvuma pľotvama, proti dvum supeřam, na dvuch nohach, ze dvuch střychuv, mezi dvuma murama, vajco se dvuma žuľtkama, na dvuch haľužach.

Napisane do zešita

Na vodě 29.8.

O minulým vikendě smy s robu, s moju švigrů a s obuma jejima děvuchama zjižd'ali Moravicu. Zrovna vypušt'ali Kružberk, vody bylo došť. Vzali smy se stare seškrpane obuti, ež nam ho něni luto, jak se namoči. Požčali smy se dvě palavy, dvusměrnu luftpumpu a bečku na utožení suchych věci - jako je mobil, šrajtofla, suche fusakle, kaj-zerky se syrem a kokinka dla bidy - a hura do Zalužne.

Byť horucny čas, a tak bylo třa se nastříkat' proti chrobakam a natytlat' proti slunku. Beztak to něpomohlo. Buci a muchy nas ščipali a žrali, slunko hřito až do umoru. Voda šplachaťa na dlažku łodi, furt sme museli krutiť hadru. Jak nam bylo gor horko, tak smy zrobili pauzu a vykupali smy se v te řice. Po cestě byť jeden jez, kaj bylo třa přenašať.

Kole nas byla krasna přiroda, nad hladinu se schylaťy haluže olši, v jednom místě rostly obrovske topole. Co chvila se rozprščiťa voda a zrobito se kolco, jak se pohnuť jaky mik, jalec, alebo žaba. Viděli smy hrubo ruznych ptakuv: raz ze břeha vyleťa šiva voťavka, inši raz se na nebju klizala kaňa, na vodě se prohaňaly kačice.

Na konec smy doražili pod Žimrovsky splav, vysmyčili łodě a padla na břih, trochu upuštili luft, až łodě něvybuchnu, a ščasni smy se vybulili na Marianskyh łukach na travu. V bufetě¹⁰ měli žimne pivo, tuž už nam něchybělo ničeho. Na přišti rok pojeděmy zasej.

4. LEKCE - září, říjen

Na podzim

Na podzim je brzo tma, fuka zimny větr a lišti ze stromů²⁷. Jeden děň a pohradka aj plac su zafukane a mušime ich vychranit'. Děda se ohaňa hrabjama a my děcka mu pomahame robiť naboku v travě kopky. Pak do nich skačeme škobrtky. Děda pravi, že něsmy žadni pomocnici, ale zaškvary - a žducha do nas šylem.

V šini se sušu ołupane ořechy. Babička v kuchyni zdělava urodu jabłek. Diť kraje na štvrťky a zavařuje do šklenek. Diť uloži do štelařuv, co su nadole v pivnici. Na pečky se jabka něchavaju se skurų a kraju potětku. Babička tež robi vybornu zeml babu.

To da do brutvaňky nakratu veku, zaleje ju mlekem s rozšřflanym vajcem a na to naskłada nastruhane jabka s cukrem, skořicu a ořechama. Navrch da dalšu brstvu veku. Ku końcu pečěňa ukraje a přida masła. A to je všo.

K snidaňu mamy štrudle s ořechama. Vyrušane těsto se rozdělí napoły. Do jedneho poła²⁹ se filuje poškrobane jabłko s rozinkoma a do druhého tvaruh.

Po cestě ze školy

Martin a Łukaš idu spoťem ze školy. Maju čas se povykladať, bo žaden něma ten děň trenink. Odrazu⁴⁵ vid' u cosyk naboku od cesty.

M: Ty⁴⁸, Łukaš, podiv se! Tam!

Ł: Čeho? Kaj⁴⁴ se mam divať?

M: Tam nadole pod tym křakem. Tam leze take hrube cosyk, hušenka, albo co.

Ł: Furt ju něvidim. Tam, kaj leži ten gabel?

M: Ni⁴⁸, eště niži. V tych pokrřyvach. Trochu nalevo.

Ł: Aha, tam vzadku! Jova! Ta je hruba! A ty chlupy, vypadaju jedovato.

M: To by mě zajimało, od kereho je to motyla.

Oba synci čapju v travě a nipu do hušenky haľužku. Po cestě spicha na kole Jarek.

Muši se uvijať do hasiča. Synci na ňho volaju:

M: Jarek, zastav. Mame tu hušenku. A je škareda jak djabel.

J: Ukažtě. Aha. Taka fajna...

M: Ja ju vezmu dodom. Budu ju pěstovať

J: V chleřku z bravkama? Co z ňų buděš robiť? No něvim, taci pěruni nam zežrali vřecek květak až naduľ⁴⁴ ku hľubkam. Synci, ja už muším, tak čau! **M, Ł:** Čus!

M: Ja ju chcu vzať. Pod', naberem ju.

Martin se schyli a už zdviha hušenku a ukazuje ju Łukašovi zblizka:

Mysliš, že vlez do te krabičky od kindrvajca?

Ł: (Zviřatko se mu břidi, umyka se.) Mi se ňelubi, ňeukazuj mi ju!

M: Němušiš měť hned navalene do galat. Něbuj se, šak vidiš, ta ti nic nězrobi.

NOVÁ SLOVA

baňa, -ně; ž.
biľtek, -tka; m.
bravek, -vka; m.
brutvan(k)a, -y; ž.
dom / dodom; přísl.
dupa, -y; ž.
djabeľ, -bľa; m.
čapěť, čapi; ned.
galaty, galat; pomn.
hľubek, -bka; m.
křak, -ku; m.
kyčka, -ky; ž.
navalene
nipat', nipe; ned.
odrazu; přísl.
ogurka, -y; ž.

dýně
bílek
prase
pekáč, pekáček
domů
 zadek
čert
dřepět
kalhoty
košťál
keř
kytka, svazek (též pomlázka)
naděláno
šťourat
najednou
okurka

pecenek, -nka; m.
petruška, -ky; ž.
pěrun, -a; m.
pěstovat', -uje; ned.
rozšvrlat' [-šfr-], -a; dok.
škura, -y; ž.
schylit' se, -i; dok.
struček, -čka, m.
šak; část.
škobrtek, -tka; m.
štelař, -a; m.
tlipnuť, 3.j. tlipně
vychranit', -i; dok.

bochníček
petržel
neřád
chovat (i o zvířatech)
rozkvedlat
1. kůže, 2. slupka
předklonit se
stroužek
vždyť
kotrmelec
regál
bryndat, šplouchat
vyčistit (např. odhrnout sněh či
hlínu, porodit placentu apod.)

Vajco se skládá z biľtka, žuľtka a šľupiny či šľupky.

MŮŽE SE PLÉST

Ve výše uvedených textech nás možná zaskočily výrazy **nazadku** a **pivnica**. Hned to vyjasníme:

Tvar **nazadku** odpovídá spisovnému **vzadu**. Věta: **Moje kamaradky sed'u ve třídě nazadku**. nevysvětluje způsob sedu ani používané partie, ale prostě fakt, že sedí vzadu. (Českému *na zadku* odpovídá v nářečí **na dupě** popř. **na řiti**.)
Měl na dupě ošpicu. Měl na zadku nežít.

Pivnica je *sklep*. Českému *pivnice* odpovídá slezské **šenk, výčep**.

Di do pivnice pro cibulu!

Jdi do sklepa pro cibuli!

V našej hospodě je šenk, maľy a veľky zol a ešte extrovňa. V naší hospodě je výčep, malý a velký sál a ještě salónek.

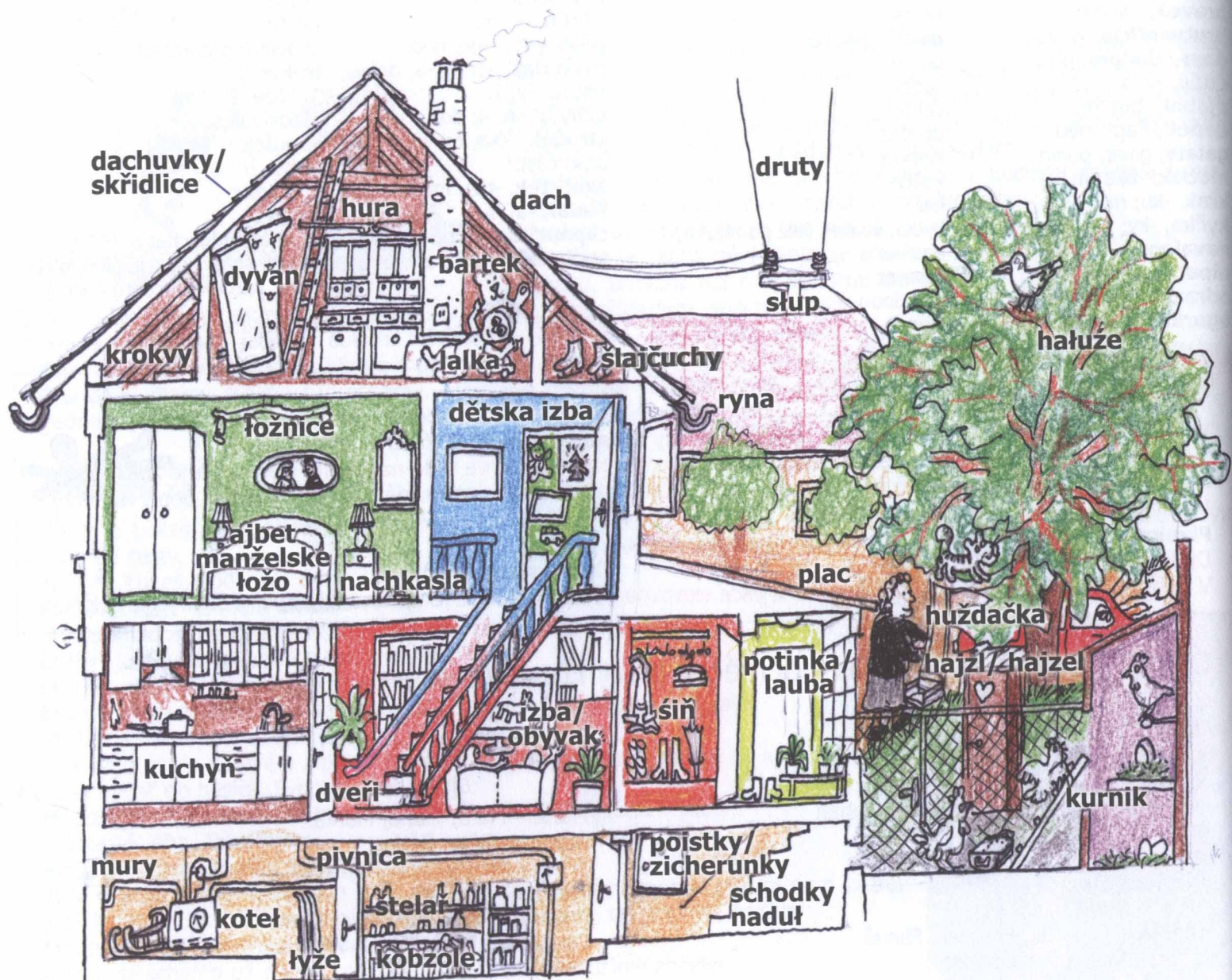
O JMÉNECH A NÁZVECH - domácké tvary křestních jmen

Antonín - Tonda, Toncek, Tonik
Alois - Lojza, Lojzek, Lojzik
Bohu... - Bohuš
Ferdinand - Ferdoš, Ferduš
Jan - Jeník, Jenda, Hanys, Hans, Johan
Josef - Jozef, Jožka
Petr - Peter
Jiří - Jura, Iřik
Rudolf - Rudík
František - Frantik, Francek, Fanuš
Václav - Vašek, Vašik, Vaša
Mikuláš - Mikoľaš
Bohumil, Bohuslav - Bohuš
Daniel - vysl. *daňiel*, Danek

Vít, Vítězslav - Viťa, Vitoš
Vojtěch - Vojtek, Vojtik
Ivo - Ivoš

Marie - Mařa, Maňa, Mařka
Alžběta - Běta, Běťka
Anna - Anička, Anča, Anka
Anežka - Nežka
Antonie - Tonka, Tonička, Tonča
Františka - Fany, Fanka, Francka
Ludmila - Lidka, Lida
Helena - Hela, Heluša
Gertruda, Edeltrauda, Waltrauda - Truda
Štěpánka - Ščepka

KAJ CO JE

VRCH

navrchu

ZADEK

na samým zadku

BAGROSTAV

všudy

tam

nabok

naduť

všudy

dozadku

navrch

ŠIŤ

vprostředku

dopředu

naboku

nadole

všudy

všudy

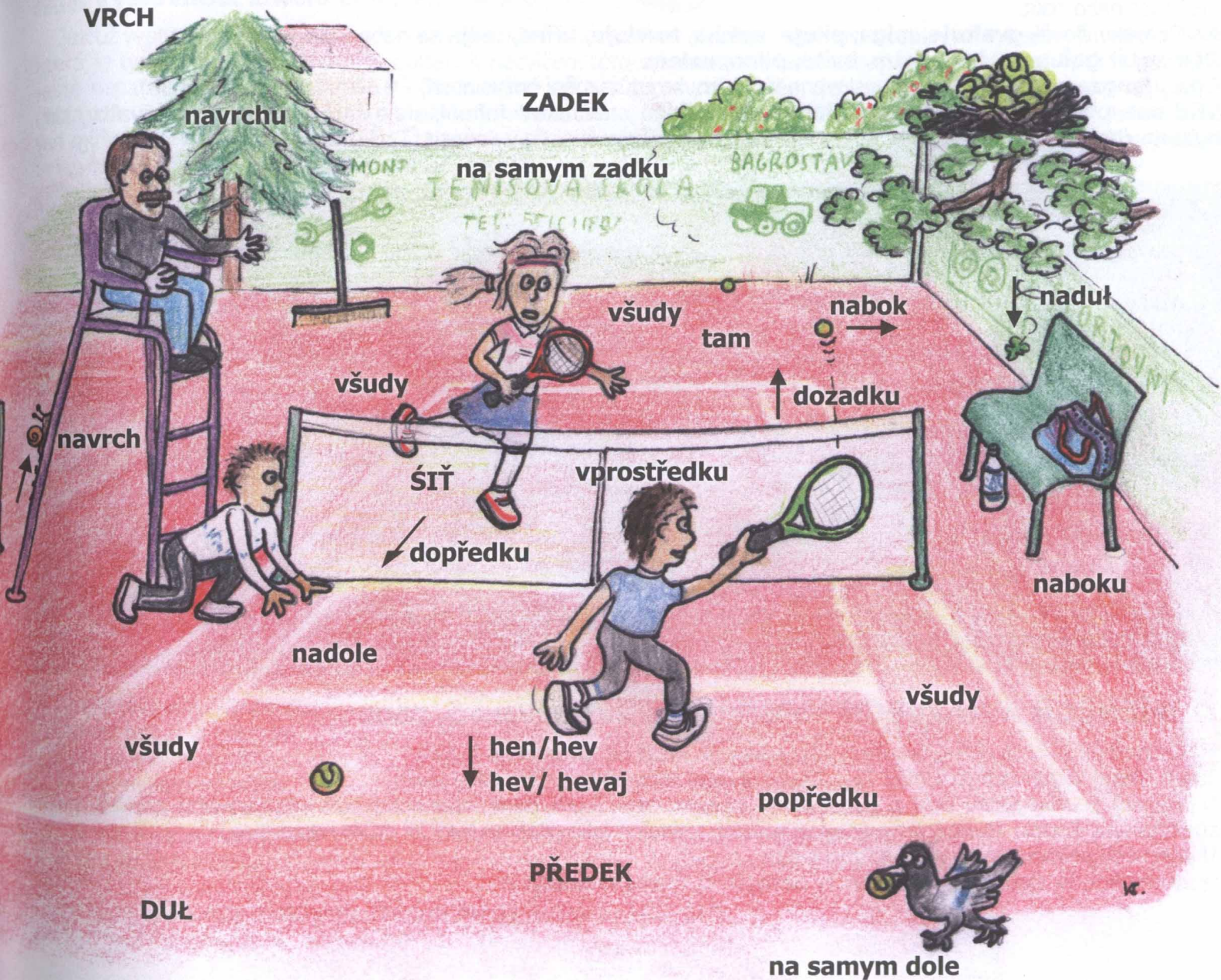
hen/hev
hev/ hevaj

popředu

PŘEDEK

DUĽ

na samým dole

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - spěch

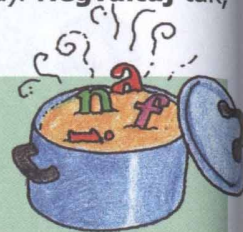
Nářečí disponuje velkou zásobou slov pro vyjádření toho, čemu se v obecné češtině říká švihat, mastit, mazat, upalovat, fofrovat nebo pálit.

Na Opavsku člověk **gvaltuje**, **miga**, **pičuje**, **spicha**, **tumluje**, **uřina**, **uvija se** nebo **vali**.

Děje se tak **galupem**, **hupytkem**, **hvito**, **pilno**, **valem**.

Opak: **langzam** (často schválně vysloveno lánzgam, ke zdůraznění pozvolnosti) - z něm. langsam (pomalu).

Všichni sme robili **pilno**, ale un ni - ene **langzam**! (Všichni jsme makali fofrem, ale o ne - on pomalu). **Něgvaltuj** tak, **langzam**. (Nespěchej tak, máš čas.)

Z KUCHYNĚ SLOV

V opavském nářečí je častější výskyt písmene G, než ve spisovné, či obecné češtině.

U některých slov je namísto K znělé **G**:

Ogurka, **gořalka**, **gabel**, **galaty** (kalhoty), **galup**, **garburator**, **cigan**, **Galduny** (Kalduny u Branice), **gver** (puška), **garbovňa** (karb, hasnice), **migať** (šmikát), **vyfigať**, **oflagať** (osekat), **gor** (kór, moc), **gušlci** (kušlci, roztomilá selátka, z něm. kuschel - plašák, mazlík), **fuga** (fuka, škvíra, mezera), **glot** (klot - druh látky)

U jiných jde o zvukomalebný prvek:

glurať, **žglurať** (škroukat), **gagaľka** (nezralý plod), **zgrcnuť se** (zdrncnout, srazit), **žgnuť** (píchnout), **gycht** (smrad), **gencnuť** (praštit) **zgřuncat'**, **zgřipat'** (hlučně kašlat) apod.

Přítomnost **g** je v některých případech známkou polského vlivu; jde zejména o expresivní výrazy: **gybky** (čiperný), **guvno** (hovno), **granica** (hranice), **grobsky** (hrubě), existující vedle výrazů hybky, hovno, hranica, hrubě; nebo rovnou odkazující na Poláky: **godat'** (mluvit polsky).

Un je taky **gybky**. Dostať za to **guvno**. U nas se dycky prajeło: „Opavica - **granica**“.

Z uvedených příkladů některé asi i pod německým vlivem (Grenze - hranice, grob - hrubý).

O JMÉNECH A NÁZVECH - absence odlišného tvaru 5. pádu

Při oslovování se často užívá tvarů prvního pádu, na rozdíl od spisovného jazyka:

Josef! Milan! Vojta! Bohuš! Lidka! Eva! (vedle Josefe! Milane! Bohušu! Lidko! Evo!)

U příjmení se užívá skoro vždy 1. pádu: pane Chaľupa, pane Šrom, pane Malik apod. Užívání spisovných tvarů 5. pádu (pane Chalupo, Šrome, Maliku) je ve zdejší regionu vnímáno jako příliš oficiální až skoro nepatřičné.

U obecných pojmenování je 5. pád zachován:

ty zhiňochu!, ty djable!, ty špinavcu!, ty bestyjo!, ty hrome hromsky!

GRAMATIKA

25 Výslovnost změkčených hlásek d', t'.

Jak už vyplynulo z předchozích zmínek o přičiskání, připomeňme si ještě výslovnost s šepavým sykavkovým doprovodem, která je typická pro celou slezskou oblast. K nacvičení této sykavosti si představme, že při vyslovení Ť, či Ď naznačíme ještě nepatrný šum Š resp. Ž: Ťš, Ďž. Tento mírně sykavý doprovod uzávěrových souhlásek je na Opavsku nejtypičtější (oblast A, C a dnes většinou i v B). V některých lokalitách – např. na západním Opavsku a na Bílovecku – je toto sykání jen minimální, vyslovujeme skoro Ď, Ť. Naopak v případě většího přičiskání (oblast „B“ ve vyhledávací výslovnosti) zaznívá sykavost silněji, až výslovnost splývá s DŽ, resp. Č.

Toto se týká řad: d', d'a, dě, di, d'o, d'u a t', tá, tě, ti, t'o, t'u.
Procvičme si na příkladech:

Zapsané slovo:	Vyslovíme jako:	
	(bez přičiskání)	(s přičiskáním)
sed'a (vsedě)	sed'a n. seđa	seža
vedě (vede)	ved'e n. vede	veže
chodi (on chodí)	chod'í n. choďi	chožy
drožd'ovy (drožd'ový)	drožd'ov n. drožd'ovy	drožžovy
d'ura (díra)	d'ura n. đura	žura
druťany (drátěný)	druťany n. dručany	dručany
letěť (letěl)	l'eťeť n. l'ećeť	l'ećeu
plati (platí)	plati n. plaći	puačy
puťovy (pout'ový)	puťovy n. pučovy	pučovy
vraťu (oni vrátí)	vraťu n. vraču	vraču

Ukázka zápisu přičiskání v místní poezii:

Nad Betlemem pulnoc tluče

Nad Betlemem pulnoc tluče,
stavaj Juro, ber papuče,
Coši se tam přihodžilo,
džitko se tam narodžilo.
Co bratři, co mu damy,
dyč sami nic němamy
enem kožuch roztrhany.

Slyš Jakube, tam na dubě
je hnízdečko, v něm holubě.
To sněsemy, upečemy,
Ježíškovi zaněsemy.
Tam v haji, v rybničku,
ulovime rybičku k snidaničku
pro jeho mačičku.

Ze sbírky Bohumila Kaděry Slezské koledy. Opus Silensiensis 2010.

26 Měkčení souhlásek před koncovkami -i, -ě

Ve spisovné češtině dochází ke střídání souhlásek před „měkkými“ zakončeními slov, a to: d→d', t→t', n→ň, h→z, ch→š, k→c, r→ř. Podobně i v nářečí: k měkčení dochází např. před -ě u podstatných jmen mužského a středního rodu v 6.p.: zachod → v zachodě (vysl.), noha → na noze, bláto → v blátě, mucha → o muše, skura → v skuře, volny → volně, luka → na lúce. Podobně před -i/-í: sušed → sušedi, hluchy → su hluši, komar → komaři atd. Ve shodě s § 8b také ve 3. os. mn. č. sloves: dobrá rada → oni rad'u

V opavském nářečí se vyskytují stejná střídání souhlásek, ale k nim **ještě některá navíc!**

l→l': koło → na kole, zło → zle, duł (spodek) → nadole (vespod), mało → maličko
s→ś: les → v leše, gyps → ruka v gypse, kosa → kośisko
z→ż: vuz → na voze, hroží katastrofa
st → śt': most → na moště, město → ve městě
zd → źd': hvězda → o hvěždě
vzácně i g → dz: liga → v lidze, kolega → koledzi

Výjimku v měkčení tvoří slova, kde předpona z- předchází kořeni na -i. Tam k měkčení nedochází: un to zi (sní: z + i), zitra (zítra, původně z+ itra), zistiť (zistit), pozidať (vyjíst).

K výslovnosti ś, ź, śt' se ještě vrátíme v dalších lekcích.

27 Podstatná jména mužského a středního rodu v množném čísle

mn. číslo:

1, 5	chłopi	nosy	1,5	města	mořa
2	chłopu(v)	nosu(v)	2	měst	moři
3	chłopam	nosam	3	městam	mořam
4	chłopy / -uv	nosy	4	města	mořa
6	chłopach	nosach	6	městach	mořach
7	chłopama	nosama	7	městama	mořama

Tvrdé vzory CHŁOP a PŁOT odpovídají spisovným typům pán a hrad.

Společným znakem je zakončení 2.p. množného čísla na **-uv**, který odpovídá polštině (-ów, vysl. uf) a souvisí se starším českým zakončením -óv. Dnes je tato koncovka na ústupu a u mladších nářečních mluvčích je jen **-u**, odpovídající spisovnému -ů.

Co se středního rodu týče, jsou odlišnosti analogické s ostatními rody – zejména vyrovnáním měkkých typů skloňování směrem k tvrdým. Například slova typu mořo si ponechala měkkou koncovku jen ve 2. p. mn. čísla (bez tych moři), jinak se jejich skloňování neliší od tvrdého vzoru.

Specialita: v severnějších úsecích opavského venkova se koncovka **-uv** přenesla i na ženská podstatná jména – tamní obyvatel použije obraty jako *dum postaveny z cihluv, do hatačkův, dvanast flanckův*. To je, jako kdyby někdo, kdo mluví spisovně, řekl *dům postavený z cihlů, do šišků, dvanáct sazeničků*. Dnes už je tento jev na ústupu.

Východně od Opavy je v 3., 6. a 7. pádě množného čísla koncovka -um, -och, -oma.
 dať tym voľum ohľavku, o tych bravkoch, s tyma chľopoma. V Křenovicích a Hati je pak zase ve 3. pádě -um a v 7. -ami.

28 Osobní zájmena 3. osoby mn. čísla

V souladu s 2 je výslovnost slabiky ji- jako i-.

	samostatně	po předložkách
1	oni*, ony**	
2	ich	nich
3	im	nim
4	ich	nich/ně (m.živ.), ně (ostatní rody)
6	-	nich
7	ima	nima

*m. život. ** ostatní rody

Hlavně si však povšimněme tvaru 4. pádu **(n)ich**, který shodný s tvarem 2. pádu. To je pro slezskomoravská nářečí charakteristické: vidim ich, kupi ich, dostaně ich, čeka na nich (vidím je, koupí je, dostane je, čeká na ně) apod. Tvar **ich** je společný pro všechny rody. Ve spojení s předložkami je podle rodu **nich** i **ně**.

29 Číslovky a příslovce pro dělení a zlomky

Slovo **puť** je mužského rodu! Vedle něho existuje i tvar ženského rodu **puťka**.

Rozdělení se provádí **napoľy** (tj. na dva poľy). I ve spisovné češtině máme pozůstatek mužského rodu u slova *půl* - tím je příslovce **zpola** - podobně i v nářečí **zpoľa**. Dva stejné poľy tvoří **paru**. Para je pro změnu rodu ženského!

Mamy jedne Twixky. Každú z obuch par rozdělím napoľy a pak budě měť každy z nas štyřech svoju puťku. Dybych byl sam, zid bych celu paru sam.

Jedna ze čtyř částí je **štvrt'**. Ve zdobnějším tvaru štvrtka i štvrt'ka:

Kolik je hodin? Štvrt' na sedym.

Zdobnělinou slova **kus** je **kusek**, nebo též **kušček**. V dalších pádech kuska, kusu apod.

Maš v kudľach kušček papiru. Máš ve vlasech kousek papíru.

Tekutá trošička je **tlipek** (nalitá), nebo **hutek, huteček** (požitá).

Ja se vezmu jen maľy kušček dorthy a tlipeček ajerkoňaku, a nikdo něpozna, že ubylo.

Sloveso KRAŤ

Časujeme je jako hrát':

	j.č.	mn.č.
1	kraju	krajemy
2	kraješ	krajatě
3	kraje	kraju

Minulý čas: **kraľ, kraľa** atd.

Rozkaz: **Kraj! Rozkraj!** apod.

Neurčitek: **krať, nakrať, rozkrať** apod.

Přídavné jméno: **nakraty, rozkraty** apod.

30 Vyjádření všeobecnosti konatele typu „Ty nedostaně kupit“

Při vysvětlování druhé osobě nebo více osobám se hojně užívá třetí osoby č. jednotného bez zvrtných tvarů.

To nědostaně kupit'.

To není k dostání.

Na to něpotřebuje měť vysoku škoľu.

Na to nepotřebuješ mít vysokou školu.

Kromě toho jsou běžné věty s výrazy **jeden, člověk**, se **zvratnou vazbou** nebo s **2. osobou množného čísla**:
Člověku to hned nědochází.
To se musíťe prvšo zohnuť.

31 Příslovce polohy

V minulé lekci jsme se seznámili s tázacím příslovcem **kaj** (popř. **kde** u mladších osob), které má platnost spisovného *kde*, ale také směrového *kam*. Také už známe slovo **hev** (tady / sem).

Dnes si povšimněme dalších příslovčí místa, nejlépe uspořádaných do dvojic:

navrch - nadoř	dopředu - naspadek
navrchu - nadole	vprostředku - naboku
napředu/popředu – nazadu/vzadu	doprostředka - nabok
napřede - nazadek	

Slova **duť** a **vrch** fungují i samostatně. V příslovečných určeních figurují skloňované tvary. až na samým dole (až úplně vespod), ze sameho vrchu (úplně seshora), z teho dola (z toho spodku), na tym vrchu (na tom hořejšku) apod.

Českým výrazům *na straně, stranou, do strany* odpovídá slezské **na boku, nabok a do boku**. Šibni to nabok. *Posuň to stranou!*

32 Zájmena taky, kery (takový, který)

Zájmena **taky, taka, take** se skloňují podle tvrdého vzoru. Oproti češtině (a ve shodě se slovenštinou) není přítomna skupina -ov-:

Ja su včil' taka unavena.	Já jsem teď taková unavená.
Ma taky čampaty nos.	Má takový rozplácly nos.
Oni su taci kořtuni.	Oni jsou takoví šibalové.

Zájmeno **kery** se vyslovuje tak, jak je psáno, bez T, a používá se k uvozování tázacích vět i vedlejších vět zjišťovacích - vedle nesklonného **co**.

Kery papuč to byl? (Která bačkora to byla?)

Něviš, s **keru** taškou odešel? (Něviš, se kterou taškou odešel?)

To je ten dochtor, **co** ho budě operovať.

33 Odlišné časování sloves odpovídajících spisovnému typu SÁZET, (typ STAVJAT, VĚŠAT)

Tvary mají nepřehlasované -'A-. Po retnicích (b,p,f,v,m) je JA. Časování odpovídá V třídě.

	j.č.	mn.č.
1	stavjam, věšam	stavjamy, věšamy
2	stavjaš, věšaš	stavjatě, věšatě
3	stavja, věša	stavju, věšu (na Bílovecku stavja, věša)
min.	stavjaľ, věšaľ , atd.	
rozk.	stavjaj(tě), věšaj(tě)!	

Zjednodušené tvary rozkazovacího způsobu

V rozkazovacím tvaru jsou některá slovesa tvořena jednodušeji, než ve spisovné češtině:

Podivaj se! / **Podiv se!** Podívej se!

Něskakaj! / **Něskač!**

Skovajťe to! / **Skovťe se!**

Nakraj to!

Nakrájej to!

Vyhažťe ich ven!

Vyházejte je ven!

Něpoľam to.

Nepolámej to!

Spum se!

Vzpomeň si!

Skonči už/ Skunč už!

Skonči už

a v souladu s obecnou češtinou také: **Vem se dvě**
/ Vezmi si dvě.

Pod tento typ patří třeba tato slovesa: **přemýšlat', odjíždět', vracet' (se), přivažat', namačat' se, kulat' (kutálet), skušat' (zkoušet), kružat' (krouhat), odnašat', odpuštat' (odpouštět), vyražat', vyrabjat', vyzvaňat', navíjat', vytačat', poručat'.**

Slůvkem k zapamatování je **zavazat' / zavadzat'** – překážet.

Nězavazaj!

Nepřekázej.

Cosyk tu zavadza. Něco tu překáží.

Klebety z budoucnosti

V okolí Opavy vyrostu do dvou let tři nové rozhledně.

Dřevjana veža ve Vehovicach už začala rost' vedle kostela sv. Anny. Z najvrchnějšeho štoka budu lude moc oplednut³⁷ nadut' na dědiny Vehovice, Vavrovice, na řeku Opu, na blizke fabriky na Palhancu aj na ceťu Opavu z inše strany, než zvykle. Jak budě pěkný čas, budě vidat' aj velký kus Opavska aj Hlubčicka.

Další stavba už byta započnuta v místě, kaj už hdysyk staťa - na Karlovej vyšině u Těchanovic. V 80. roka devat-nasteho stolet'a už tu jednu něchať vztyčit' Karl Weissshuhn. Včilejša stavba je sučást' chodníka v korunach stromu²⁷. Z velké zvyšky može každý obdivovat' ceťu meander řeky a šumne lesy a svahy dookola.

Po vajzonovských stopach nas zavedě aj nový naučný chodník „Hradisko“, kery zpřístupňuje zbytky hradu nad skaťu pod kružberskú hrazu. Ešče vyši až brzo na temeňu kopca leži kruhova kamenna stavba. „To byl základ rozhledny, který tam chtěl vybudovat rovněž Karl Weissshuhn“, upřesňuje Petr Zahnaš ze spolka Zálužné. Nova kamenna stavba budě fungovat' aj jako vrchní stanice lanové drahy.

CVIČENÍ

1. Utvoř tvary podstatných jmen v množném čísle:

V mojich (roky) už to něidě tak rychlo. Dať tym (bravky) šrotu. Domluvili se (sušedi) na novych (ploty). Pokračujeme pomalyma (kroky). Naťupali smy z puť kila (ořechy).

Většinu (naklady) vozili na (osli). Šibli ľavky ku (stoľy). V (šrubby) su aj matky.

2. Přelož z obecné češtiny do opavštiny:

To je takový kolo (kolco). Ty jsi takovej vejlupek (pěrun)! Našel takovou věc. Když jste tak chytrý, tak mi řekněte, co takovej novej mlejnek stojí. S takovýma se nebavim. To je taková maličká krabička. Dostal jsem takovej nápad.

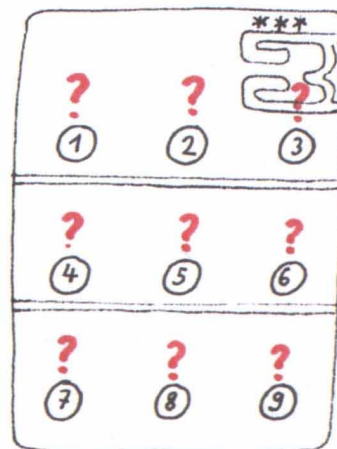
3. Kvíz - Lednička

V ledničce u Gracuv je • flaška z mlekem • šrutek špeku • kobeľka ogurek • kyčka petrušky • struček česneku • kušček tvrdeho syra • kelimek hořčice • štangla cigarka a • šklenka z biľtkem. Zkus přist' na to, kaj je co:

Napověda:

- Petruška je niží, jak mleko.
- Špek je nadoľe, nalevo od česneku.
- Syr je přímo nad petrušku.
- Biľtek je na vrchní polici vpravo.

- Hořčica leži vprostředku jedne z polic
- Mleko němože vytlipnut' na hořčicu.
- Cigarko se bokem opira o syr.
- Ogurky su na inše polici, jak špek

4. Vyzkoušej si měkčení koncových kmenových souhlásek u podstatných jmen:
Nezapomeň na případné přičíslení!

Vzor: na (stuž) → na stole,

v jednom (kus), ku (koza), na (kosa), v (hlas), při te (hruza), přijeli (Bruss), na te (buřa), maslo a granko na (grys), v tym (maso), o te (osa), v (trolejbus), v tym (rybiz), noha v (gyps), na (hrazda), vystavena v (ausloga), stojí na (misto), přiběhli (pes - mn.č.)

5. Doplň přípony sloves typu SÁZÍ:

Viktor stříl_ ze vzduchovky. V zimě staříček vyráb_ł nařadí ze dřeva. Děcka mušu pokluz_ť hračky. Něsmiš ty šruby poztrac_ť. V tych mrazach furt zatap_li. Němušíš se vytač_ť - ja vim, jak to bylo. Ty šaty měla enem poč_ne (půjčené). Pořomač_ne sušenky. Vyzvaň_li na poplach. Ona už o tym nepřemýšl_. Martinci už vyjižd'_ z placu. To je třa co chvila skuš_ť. Mam plne ruky - věš_m pradlo. Sušedi odvaž_ odpad autem s vlečkų. Ta šnura mi tu zavadz_. Nězavadz_j! Mušeli vrac_ť všecke věci. Nězmyšl_j! (Nevymýšlej si! - tj. nebuď neskromný)

6. Najdi šest rozdílů:

ŘEŠENÍ

1. V mojich rokach už to něidě tak rychlo. Dať tym bravkam šrotu. Domľuvili se sušedama na novych plotach. Pokračujeme pomaľma krokama. Naľupali smy z puľ kila ořechuv. Většinu nakľaduv vožili na osľach. Šibli ľavky ku stoľam. V šrubach su aj matky.
2. To je take kolco. Ty sy / tys je taky pjerun! Našel taku věc. Jak ště taci chyťři, tak mi řeknitě, co taky novy mľynek stojí. S takyma se něbavim. To je taka malutka kasľička. Dostaľ jsem taky napad.

3. Lednička - řešení

4. v jednom kuše, ku kože, na koše, v hľase, při te hruže, přijeli Brušši, na te bule, maslo a granko na gryše, v tym maše, o te oše, v trolejbuše, v tym rybiže, noha v gypse, na hraždě, vystavena v auslodze, stojí na místě, příběhli psi.
5. Viktor střila ze vzduchovky. V zímě staříček vyrabjaľ nařadi ze dřeva. Děcka mušu pokluzat' hračky. Něsmiš ty šruba poztracat'. V tych mrazech furt zatapjali. Němušiš se vytačat' - ja vim, jak to bylo. Ty šaty měla enem požčane. Poľomačane sušenky. Vyzvaňali na poplach. Ona už o tym nepřemyšľa. Martinci už vyjižd'aju z placu. To je tľa co chvila skusať. Mam pylne ruky - věšam pradľo. Sušedi odvažaju odpad autem s vlečkų. Ta šnura mi tu zavadza. Nězavadzaj! Musěli vracat' vľecke věci.
6. Rozdíly:
 - Cedula ORLOVNA / ORLOVNĀ
 - Kočka na střeše ma na pravym obrazku větši ocas.
 - Řidič na druhym obrazku je glacaty.
 - Zrcatko autobusu (pod přidaškem zastavky) je vlevo dvojite
 - Kanal ma vlevo enom štyry d'ury, vpravo šest.
 - Pani, co sedi vzadku ma na prvšim obrazku blond'ate a na druhym černe vľasy

Napisane do zešita

Na Štrasenfeště 13.9.

Bejatka

Přes leto a na začátku podzimu se na ulicích dědin v našem kraji brzo o každém vikendě kona nějaka stavnošť. Lude se bavju na štrasenfestach a inšich festach, odpustach a karmašach. Všecke se děju rok co rok a mistni su na tu svoju udalošť pyšni. Na začátku dycky byva vitani, potem mša, kajjake uvodni rituale⁶³ (odmykani klučem albo stříhani nožicama), v stankach se předava idlo, hraje muzyka, pro děcka aj dospětych je pylna zabavy. Fajne na tym je, že može přijet každy, že to něni enem pro tu dědinu samu.

Typicky rozhovor dvou ludi keři se potkaju na ulici v Opavě:

- Čus, tebe sem už dluho něvidět, jak se Ti daři...a jak Miši a Jurovi?

- Ty, skvěle, akurat kupujemy děckam do škoły a do toho chystame na zytřejši karmaš. Něchcetě přijet?

- Heda, pocem, Grygaři nas pozývaju na karmaš. Mame co o tym vikendě?

- Ja myslim, že je u nas bestak štrasenfest, něhcu oni přijet do nas?

My smy letos byli na třech festivalach, na kerych hrały hlavní rolu kobzole a zele - obodvoje je pro Slezsko typicke. U nas předy lude jedli baj enem to, ku temu hrnek mleka albo kyšky - a něuřicali se, jak něsky, že němaju v gyroše tu spravnu tatarku.

Najeprem smy byli v Oticach na **zelovych stavnošťach**. Najlepši bylo, jet tam motoračkem Hvozdnickým expresem, un tam dojet akurat na obid, tuž sem se muh dožičit piva. Kušček od banhova už smy čuli všecke dobroty, kere se daju ze zela zrobit. Herci ze ščickeho folklorniho souboru Bejatka krasně hrali, spivali a povědali po našem o tym, jak se předy kružało a deptało zele.

Na **Kobzolfestě** v Bolaticach smy sprubli płacky se smaženyma slivama a kyšku. Na předaj tam były aj karbenatle a kartofelšalat. V takym šalatě něni mrkvy ani hrašku - davaju se do něho ene kobzole, cibula, pepř a lak od ogurek. To smy se pošmakli! Pozdějši smy zrobili vylet do Tvorkova kvuli **kyšeňu zela**. Něchali smy auto v Ovšíšću a šli přes Urbanek, pak kušček polama až do Tvorkova. Zele se kružało a omky spivały pěkně pěsničky ze Slezska. Stare „řad’um” po našem, ale młade už „ynym po šlůnsky”. V dědině je těž velucny zhorały zamek, kostel a młyn. V tym młyně dovčilška melu muku na starych mašinach.

5. LEKCE - listopad a advent

Himmellaudon!

General Ernst Gideon Laudon byl vojak tělem aj dušy. Zasloužil se důvěru svojej velitelky Marie Terezie. Bojoval dluhé roky ve Slezsku a věc razy proti Turkům. Bájalo se, že prusci vojaci i měli před ním respekt. Že jak ho uviděli, tak se zlekli a volali v hrůze: Himmel, Laudon! (Nebesa, Laudon!) a v ty pľaty zdeřili. Temu se do včilška pravi Himmellaudon!, jak⁴⁵ je kdo z něčeho auf. Proti vojskam pruskeho krále vyhrál paru velkých bitev, choť v někerych tež přehral⁴² a vratit' cele Slezsko naspadek do naručka Habsburkam něporadiť - Rakusku zosať enem kušček. Ešče rok před smrt' ale vypendiť Turky z Bělehrada, temu dostal největšu medajlu od čisařa Josefa II.

Raz přijel v Jakubčovicach u Hradca zvizityrovať hevajše šance, one byly na strategickym místě, skaj je vidat' do dalekeho okola. Bohužel tu přechladnuť⁴² a brzo potym v Ičině umřel; na muře jedneho domu tam mať desku.

Na místo dobre vyhlidky se ale nězapomělo – něsky tam stojí šumna dřevjana rozhledňa Šance. Jak je čistý luft, tak je vraz vidat' Praděd aj Łysu horu.

Před veselem

Katka pomaha chystat' zol na veselovy obid pro najlepšu kamaradku Elišku. Zato zavoľala na Tomaša, bo un je gryfný a ve dvojko³⁹ se beztak všecko robi lehčí.

Katka: Tomaš, pomuž mi věšať ty srdca.

Tomaš: Kere, ty maľe?

Katka: Ni, ty veľke, co su vedle tych nuh⁴¹ od stoľa. Daj pozur, nězaľum ich.

Tomaš: Už ich mam, klamerky tež?

Katka: Ja, ty buděš podavať a ja budu věšať. Tak daj mi ten navrchu. Tomaš: Maš ich křivo.

Katka: Tak ja ich popravim. Hukni, až to budě rovno. Tak?

Tomaš: Ešče tuč, tuč⁴¹... stuj, to už je cu moc, kušček naspadek. Stop, včil je to dobre.

Katka: A včil mi nuš ty pťacky.

Tomaš: Ty, Katka, němaju ty hoľubky moc červene⁴⁰ lica? Mi se to něpodoba.

Katka: Tak mi to poľuž naduť a ja to pozdějši⁴⁴ přemaluju. A včil musim zděľat' ty ubrusy a dať nove. Daj mi ty snažne, ty najbilše.

Tomaš: Čeho?

Katka: Ty tyštuchy, co su nadole.

Tomaš: Kaj? Nemožu ich naiť.

Katka: Poniži od teho najnižiho focha, až na samym dole.

Tomaš: Čemu něslezeš z teho stoľa? To sy tak zhniťa?

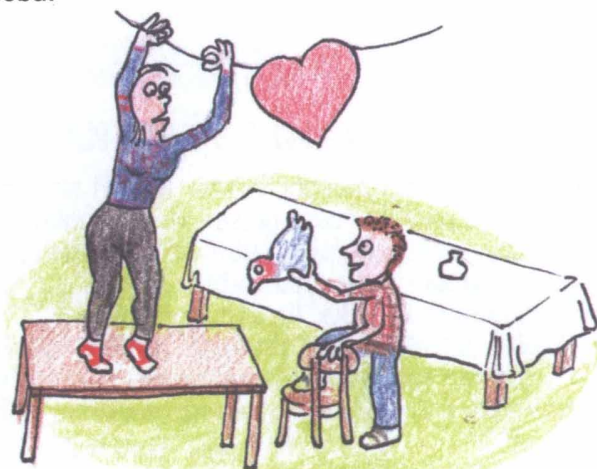
Katka: Mušiš mě prvšo zděľat', bo mi už ztrpľy ľytka z teho staňa³⁶ na špičkach.

Tomaš: Tak pod', ja tě držim. Obejme ju a znaša pomaľy naduť. Posadi ju na jeden ze stoľuv a něpušťa z naručka. Muckaju se.

Katka: Něblbni, ty lumpačisko.

Tomaš: Něbuj. Heva žaden nepřidě...

...A na přišti rok budě dalše vesele...

NOVÁ SLOVA

bajat' , baja; ned.	vyprávět (i přehánět)	obuti , -ťá; s.	obuv
belkotat' , -ta/-ce; ned.	1. blekotat, 2. blábolit, žvanit	podářuněk , -ňka/ňku; m-	dárek
bombrlak , -a; m.	bambule	podobat' se , -a; ned.	líbit se, zamlouvat se
bumbik , -a; m.	bonbon	poniži (od) ; přísl.	níže (od)
dodom ; přísl.	domů	popravit' , -i; dok.	opravit, poopravit
čačany ; příd.	roztomilý	rež , rži; ž.	žito
heva ; přísl.	sem, semka	słuza , -y, mn. słuze; ž.	slza
huždat' (se), -a; ned.	houpat se	tyštuch , -a/-u; m. P	ubrus
choť ; spoj.	i když, třebas	udeptany ; příd.	uchozený
chrobak , -a; m.	1. červ, 2. brouk	veselovy obid , oběda; m.	svatební hostina
kazat' , kaže; ned.	nařizovat	vypendit' , -i; dok.	vyhnat, vystrnadit
klamerka , -y; ž.	kolíček	zdělat' , -a; dok.	sundat
křesnička , -y; ž.	kmotra	zdeřet' , zdeři; dok.	zdrhnout
kvasla , -le/ty, mn. -le; ž.	střápec	zol , zola/zolu; m. P	sál
kyvat' , -a/-e; ned.	mávat	ztrpnut' , -ně; dok.	zdřevěnět
ledvem ; přísl.	sotva	zvizityrovat' , -uje; dok.	zkontrolovat
naručko , -a; s.	náruč	žito , -a; s.	pšenice

MŮŽE SE PLÉST - šikovny, gryfny a zhnily

Slovo **šikovny** vyjadřuje kromě zručnosti či praktičnosti také půvab. Pro technickou způsobilost je jinak i slovo **gryfny**.

Taka šikovna něvěsta to byla!

pohledná

Milan je gryfny, un poradi kajco.

Milan je šikovný, umí kdeco.

Výraz **zhnily** neoznačuje jen něco (popř. někoho) postiženého hnilobou. Jako přívlastek osob či zvířat vyjadřuje lenost:

Ona je taka zhníla, že ani doma nic něrobi.

Ona je tak líná, že ani doma nic nedělá.

Ty zhnílochu zhnily!

Ty lenochu líná!

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - alkohol, opilost a opilství

Všude lidé pijí alkohol, někdo jen při slavnosti, jiný denně, někdo „se žiči“ (dopřává si) nadmíru; tak i ve Slezsku. Oblíbené je pivo, konzumuje se i víno (mnoho lidí má kořeny a tedy i příbuzné na Moravě). Oblibě se těší i tvrdý alkohol, především kvalitní gořalka, která se v místních pálenicích destiluje ze „sliv“ nebo „jablček“. Alkoholů se také říká **kvit**, nebo žertovně **prtla** - od výrazu „prtat' (s kym)“ - pohazovat (s někým v opilosti).

Malá míra (náladička, líznutí): **mrcnutý**

Střední až velká míra (ožralost): **napity, nabity, naprany, namigany, navaleny, nařnuty, nalety, nachlastany.**

Přirovnání: **jak hobel, jak bravek, jak hrom, jak sviňa, jak konva, ma v kuli.**

Následkem alkoholového excesu je **opica, kocur** neboli **harafica** další ráno.

Člověk, který nadmíru holduje alkoholu je: **ožraľa, ožralec, ochlasta, slimpoš, kvitpumpa** nebo **łopoň** (łope jak stara krava).

Rčení: **Je třa otrut' chrobaka.** (Je třeba vypálit - doslova *otrávit* červa) - o „preventivním“ užití lihoviny.

O JMÉNECH A NÁZVECH - příslovečná určení se jmény obcí.

Pro člověka neznalého místních zvyklostí může být nesnázi poskládat příslovečné spojení místa. Mohou vznikat tyto problémy:

1. Jak skloňovat jména zakončená na -ice? Jedu DO JELENICE nebo DO JELENIC?

Odpověď? Jedině na základě zjištění, žádné obecné pravidlo zde nefunguje. Gramatické číslo vyjde najevo až při skloňování. V prvním pádě těch názvů, jež mají jednotné číslo (např. ta Jamnica) se místní lidé v běžné řeči přidržují spíše spisovných tvarů na -ice (ta Jamnice), což rozpoznání mluvnického čísla znesnadňuje. Pokud se na Opavsku tak docela nevyznáte, nejste zdejší, pomůže Vám snad tento přehled:

TA -ice (tvar čísla jednotného) TY -ice (pomnožný tvar)

Hlavnice (Hławnica)

Jamnice (Jamnica)

Loděnice (Łoděnica)

Moravice (Moravica)

všechna ostatní místní jména na Opavsku

vč. Jelenic (Sudice, Žimrovice, Strahovice, Kyjovice, Rozumice, Těškovice atd.)

Branice kolísá/kolísají mezi tvarem jednotným a pomnožným (do Branice i do Branic). V polštině jsou „ty“ Branice.

2. Kdy se užívá jaká předložka NA, nebo V/DO ?

Tak jako mají v Čechách své „na Kladně“, „na Mělníce“ nebo „na Dobříši“ a tak, jako se v Praze i oficiálně říká „na Žižkově“, „na Starém Městě“, „na Břevnově“ (nikoli v Kladně, v Břevnově atd.), tak i Opavsko má svá **NA**, většinou pro označení polohy na vyvýšeném místě:

na Hradcu → na Hraděc

na Štěplovcu → na Štěplovce

na Lipině → na Lipinu

na Kružberku → na Kružberk

na Březove → na Březovu (u Stěbořic)

na Hrabyni → na Hrabyn (vedle v Hrabyni, do Hrabyně)

na Borove → na Borovu (u Bolatic, dříve též na Heneberky)

na Přerovci → na Přerovec (část OP - Suchých Lazec),

na Požaze → na Požahu

dále na Ščitině (vedle ve Ščitině)

Zvláštností je tvoření příslovečných spojení tohoto typu:

Hrabství - na Hrabském

Těškovice - na Těšovském

Vyškovice - na Vyšovském (tyto tři tvary zcela běžně)

Březova (u Vítkova) - na Březovském (zřídka)

Mladecko - na Mladeckém (ojediněle)

V ostatních případech se užívají předložky v a do: v Radkově, do Zbyslavic, v Rohově apod.

3. Pomnožné tvary názvů mužského rodu DO LAZCŮ nebo DO LAZEC?

Tvary s nulovou koncovkou:

(do) Łazec i Łazcu (*mladší generace*), Złatnik, Bobołusk, Kałdun, Lubojat.

Tvary s koncovkou -uv: (do) Bobrovníkuv

4. Problematicke rodu se věnuje celý medailon o jménech a názvech v další lekci

DOMA

fač
flajster
šlač
kupelka
kričko
deska
latka
papeže
zepsuty a zahodzeny vykres
dveři
brele
štoket'
šnuptychla
cukel
patěrky
štedbeka
pólko
děčka izba
moryc
klučka
kluč
kafej
pinzle
nožice
kuverty
spinka
struhatko
bebechy
šuflik/šuflada
ryba
moro
trumpeta
munštyk
kvasle
kokina
husle
leluja
podvoje
hrnek/topek
ryčla
špigel
psych
hi
kosna
tašer

povał

děcka izba

fa

kupelka

flajster

šlauch

dveři

deska

łatka

stołek

paříče

zepsuty a zahodzeny vykres

orele

kafej

nožice

trumpeta

munštyk

kvasle
kokina

husle

leluja

špigel

psych

vinkel

hi

kosňa

podvoje

taše

hrnek/topek

ryčla

Z KUCHYNĚ SLOV - Slovesa se základem ŘN

Základ dokonavých sloves označujících říznutí ŘÍZN je zjednodušen na prosté **ŘN!!!**

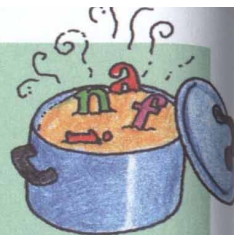
Řnut' neznamená jen říznout, ale přeneseně i do něčeho udeřit, někoho praštit, hrom též **řně**, muzyka při rázném nástupu též **řně**.

Další odvozeniny: **přeřnut'** (přeříznout), **uřla** (uřízla), **nařnut'** (naříznout) **nařnuty** (nařízlý i opilý), **zařnut'** (zaříznout), keho **zeřnut'** (někomu nařezat)

Opakovaný děj má kořen **ŘIN**:

vyřinat' křaky (prořezávat keře), **nařinat'** vuřty (nařezávat), **uřinat'** revky (uřezávat ratolesti) apod.

Zvuková podobnost je ve dvojici **vyřinat'** (vyřezávat) a **vyžinat'** (vyžínat).

GRAMATIKA

35 Výslovnost š, ž

V měkkých slabikách *ša, še, ší, šo, šu* a na konci slov vyslovujeme sykavku odlišnou od *S*.

V oblasti výslovnosti A nejčastěji jako měkké *s*, které může vyvolávat dojem výslovnosti *SJ*: *šeno* [s'eno], *viši* [vis'i].

V „přičíscací“ oblasti B se výslovnost shoduje se *Š*.

V příhraniční oblasti C zní jako velmi měkké *Š*, které odpovídá *ś* v polštině.

Rozlišujeme: *kože* (koze) - *kože* (kůže), *košík* (malý kos) - *košík* (košík)

36 Vzor SNIDANI

V některých pádech se zachovaly koncovky, podobné těm, které máme ve vzoru **MĚSTO**.

1,4	snidani	snidaňa
2	snidaňa	snidani / snidaň
3	snidaňu	snidaňam
6	snidaňu	snidaňach
7	snidanim	snidaňama

Po kupaňu se šel lehnout'.

Po koupání si šel lehnout.

Je přechladzena z dlouhého ležena na žimne žemi.

Je nastydlá z dlouhého ležení na studené zemi.

U mladších mluvčích už v pádech 3, 6 a 7 převažují koncovky *-i*, *-im*

K tomuto typu patří mnoho hromadných jmen zakončených na *-i*: **peři**, **uhli**, ale také **šaši** (rákosí), **chebzi** (porost černého bezu), **kolči** (hrubé stonky), **křači** (křoví), **klaši** (klasy k paběrkování), **špini** (odpad z peří po draní), **ošti** (bodláči), **vrbi** (vrbové houští), **haľuži**³⁵ (větřoví), **chamradi** / **charapenti** (porost plevelu), **březi** (porost bříz), **břemi** (porost modřínu – v názvu osady u Domoradovic) atp.

Podle tohoto vzoru se skloňují i slova a **vesele** / **veseli** (svatba), **zele** / **zeli** a **čepaně** / **čepani** (nádobí). Tvary 1. p. s koncovkou *-i* jsou častější na východě (k Ostravě a na polském pomezí), jinak převažuje *-e*.

V případě slov čerpaných ze spisovného lexika - např. slov z oblasti náboženského a kulturního života, školy nebo oficiálních pojmů - se souběžně nebo výhradně užívají i tvary spisovné: v moderním oblečení, po svatem přijímaní, abonentní představení, obvinění z hrubého nasíli apod.

37 Osobní zájmena un, ona, ono

	bez předložek			s předložkami		
1	un	ona	ono	-		
2	ho	(j)i	ho	něho	ni	něho
3	mu	(j)i	mu	němu	ni	němu
4	ho	ju	ho	něho, -ňho	ňu	ňo, -ň, -ňho
6		-		nim	ni	nim
7	im	ju	im	nim	ňu	nim

V mužském rodě existují ve vazbách s předložkami se 4. pádem splynulé tvary: u mladších mluvčích **naňho, doňho, proňho**; u starších v mužském i ve středním rodě **naň, doň, pruň, oň** apod. Viz 53.

Povšimněme si střídání o→u v 1. osobě: místo ON je UN (§87) a tvarů 4. a 7. pádu zájmene ONA **ju** a **ju** (resp. ňu, ňu).

Štiskal **ju** tak dluho, až z ni vytékla všecka ščava.

Un ju pohutnul, tu kostku, a dlavil se s **ňu**.

Un ju ma rad, zato un chce byť furt s **ňu**.

Také zaregistrujme tvar **nim** v 6. pádě zájmene UN:

Slyšely **o nim** samu chvalu.

V te t'mě **na nim** svítily reflexni štrafky.

Otevři ten kaslik. Je **v nim** skovany kluč.

Chvala

Fran Směja (ze sbírky Pletky)

„Naša³⁹ Fanka,“ křičí Řična,
„to je divka slušna, slična,
ale synky, buh mi věří,
necha všecke stat' u dveři,
dy se tlaču do komory.
Zavira se na zavory!
Zato Anka od sušeda³⁹,
ta mrtvemu pokoj neda!

A synkuv ma, dy⁴⁵ se zšeři,
jak kobzoli ku večeri.
Lepši něsu Cilka s Katy:
Stahly by chlopum galaty!“

Také řeči Řična vedě
u každého na bešedě.
Ale čas, ten chvalu zkaňka:
prvša noši male - Fanka!

38 Počet lidí ve společné činnosti

Povšimněme si výrazů **ve dvojko** (ve dvou), **ve trojko** (ve třech), **ve štverko** (ve čtyřech).

Smyčili smy tu cirkulu **ve dvojko**. Vezmeme to **ve trojko**. Bylo toho telej, že sme to zjedli **ve štverko** a ešče zbylo.

39 Přivlastňovací zájmena

Tvary jsou podobné jako ve spisovné češtině, s těmito dílčími odlišnostmi:

V ženském a středním rodě se kromě tvarů moje, tvoje [tfoje], naše, svoje [sfoje] objevují i podoby s koncovkou -a / -o: moja, tfoja, mojo, tfojo a řidčeji i naša, našo, vaša, vašo.

Oblíbené místní úsloví, vyjadřující myšlenku, že se každý má držet svého a nezávidět druhým: **Každy svojo, prajeť svaty Jojo.** [sfojo, sfaty]

V ženském rodě je v jednotném čísle skloňování jmenné (jako RUŽA - typické pro), nebo složené (jako MĚLADA)

1	moja	a obdobně: tvoja, (svoja), naša, vaša.
2	moje(j)	
3	moje(j)	
4	moju	
6	moje(j)	
7	moju	

Při skloňování v mužském a středním rodě a v množném čísle u všech rodů převažují složené tvary:

1	muj /mojo	mn. č. moji /moje
2	mojeho	mojich
3	mojemu	mojim
4	muj, mojeho / mojo	moje
6	mojim	mojich
7	mojim	mojima

40 Rozvíjení jmen středního rodu v množném čísle přídavným jménem, zájmenem nebo číslovkou

Jak už jsme se zmínili, uplatňují se v něm stejné koncovky jako u ženských jmen, protože je *stejně skloňování ženského i středního rodu*.

Ruzne mena (různá jména), velke pola (velká pole), červene srdca (červená srdce), take mydla (taková mýdla), žadne pravidla (žádná pravidla), inše vajca (jiná vejce), druge mista (druhá místa), krasne ščeňata (krásná štěňata) atp.

V dalších lekcích se zastavíme i u *shody přísudku s podmínkem ve středním rodě*, i zde je podobnost: **Kladiva se ztratiť. Boleť mě kluba** apod. Ale o tom později.

41 (Ne)dloužení o→u

Ve spisovné češtině je běžné tzv. střídání (přeměna) samohlásky z O na Ů: moje → můj, stojí → stůj, hole → hůl, stoly → stůl, sůl → soli, můj → moje atp.

Tento jev se objevuje v opavském nářečí ještě častěji, ale ne zase tolik jako v polštině. V naší oblasti nedochází ke změně délky souhlásky, ale i tak budeme požívat lingvistický termín *dloužení*.

1) V 1. pádě mužských podstatných jmen (nedůsledně, časté jsou i tvary s o) rohy → **ruh**, brohy (stohy) → **bruh**, rosoły → **rosuľ**, topole → **topul**, kopidoli → **kopiduľ** (hrobník), padoły → **paduľ** (prohlubeň). Tyto tvary už dnes slyšíme zřídka; častější je roh, broh, topol apod.

2) V minulém čase sloves rodu mužského: němohľa → **němuh**, rostľa → **rust**.

3) Ve 2. p. mn. č. některých jmen podle vzoru roba:

noha → **nuh**, pančocha → **pančuch**,
podkova → **podkuv**, roba → **rub** i **rob**

4) v rozkazovacím způsobu:

un se spomí → **spum** se! (vzpomeň si),
zatopi → **zatup!**, honí → **huň**, moči → **namuč!**,
pomůže → **pomůž!** (ve spisovné češtině jsou v tomto posledním případě kmenové samohlásky obrácené!)

5) v dalších případech: ona → **un**, nebo u slova **tuž** (tož)

Ale naopak k dloužení nedošlo v činných přítomných tvarech slovesa MOC (**možu**, **možeš** atd. - viz níže), u infinitivu slovesa **rošt'** (vedle **rušt'**), nebo u slova **post** (půst) - a to ani v dalších pádech: bez postu atd.

Slovesa MOC, POMOC

V přítomném čase k dloužení nedochází:

	j.č.	mn.č.
1	možu	možemy
2	možeš	možetě
3	može	možu

podobně: pomůžu, pomůžemy atd.

Minulý čas: (**un**) **muh**, (**ona**) **mohla**,
(**ono**) **mohlo**, (**oni**) **mohli**, (**ony**) **mohly**.
(**un**) **pomuh**, (**ona**) **pomohla**
Rozkaz: **pomůž!**

42 Předpona PŘE- místo PŘI-

K vyjádření vyčerpaného děje nebo místního prostupu, tam kde známe ve spisovné češtině předponu pře-, bývá v opavském nářečí předpona **pře-**.

Příklady:

Pes zid ty podnosky, a to ho přešlo. Tak třeba hned zde - můžete si myslet, že už to psa přešlo, přestal mít potíže (skvělé!), ale význam je právě opačný: Pes snědl ty nedojedky a to ho prohnalo - dostal průjem. (jejda!)

Před snídaním sem se trochu přešel.

Před snídaním jsem se trochu prošel.

Děcka v te leji přemokly a přechladly.

Děti v tom lžáku promokly a nachladily se.

Všecko kapesne smy přepaskudili.

Všechno kapesné jsme promlsali.

Dům je včil na předaj,

Dům je teď na prodej, když ho ten

jak ho ten nicpotak přechachařil.

budižničemu prošustroval.

Něhcemy přehrat'.

Nechceme prohrát.

S nikym sem nepřemluvila.

S nikým jsem nepromluvila.

Trochu sem se přejela na rotopedě.

Trochu jsem se projela na rotopedu.

Ta masnička není na předaj.

Ta máselnice není na prodej.

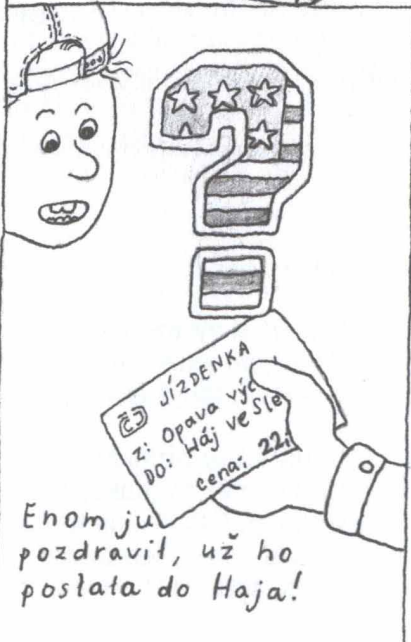
43 Příslovce způsobu se v opavském nářečí odvozují častěji než ve spisovné češtině koncovkou -o.

Provaz je uzavazany **volno**, buchty su upečene **rychlo**, zaležitosti byly zakonany **hladko**, cesta se stáčí **prudko** apod. Výjimku tvoří nečetné tvary s -e: zle, dobře, pěkně, fajně, hrubě.

Minifrký s cuzincama v našim městě

Američan (chce se cosyk
zoptat)

**Opava
východ**

Shoda s nějakým vzorem se vyjadřuje spojením s PO a příponou -Y:

po městsky	po městsku
po prajzsky	prajzsky
po německy, po polsky	německy, polsky
po zlodějsky	po zlodějsku, apod.
Stejnak se to zrobi po svojemu .	po svém

My to tak pravimy po našem. u nás, v našem nářečí. Na Ostravsku a sv. Hlučínsku **po našimu**.

Zkušala sem to s ňu po anjelsky aj po djabelsky, a un stejnak něposlechnuť.

44 Stupňování příslovčí se děje týmiž koncovkami jako u přídavných jmen, což může být pro lidi odjinud překvapující:

Zrobil to pořádnější.	Udělal to pořádněji.
Něchame to na pozdější.	na později
Už je ti lepší?	líp
Chrastni do toho prudší!	Třískni do toho prudčeji!

Stupňování, ať už přídavných jmen, nebo příslovčí, se dá umocnit slovem **coraz**:

Bylo mu coraz horši. čím dál tím hůř; hůř a hůř

45 Spojky dy, jak

Časové a podmínkové věty ve spisovné češtině uvozují spojky *když* a *až*. Ve Slezsku k tomu slouží spojky **dy** a **jak**. Hlavní větu pak začíná spojka **tak** nebo **to**.

Něchcu se ho na to ptať, jak je tak nasmoleny.

Dy/jak si tak chytry, to se to zrub sam!

Jak se vrátíš, zavolej na mě.

Ščury vylezły z kanała, až jak pizła pułnoc.

Naostatku budeš rada, dy to něbudeš mušet' platit'.

Jak skončíš, zameť řežiny a hod' ich do marasa.

když je tak naprduť.

Když jsi tak chytrý, tak si to udělej sám!

Až se vrátíš, zavolej mi.

Krysy vylezly z kanálu, až když udeřila půlnoc.

Nakonec budeš ráda, když to nebudeš muset platit.

Až skončíš, zameť piliny a hod' je do smetí.

CVIČENÍ

1. Procvič si výslovnost Š, Ž:

V leše, na teraše, na važe, v chebzu, na prsach, v paše. Oni brušu nožice na bruše. Doctoři kehoš křišu na nošítkach. V šini viši jakýs grof na obraže. Na haľužach už o tym čaše višu hrušky. Zabzi tam trochu! (přítopy).

2. Uprav tvary zájmen:

Un něchtět to jabko, bo v (ono) byli chrobaky. Un se (ona) vzał a ona se za (on) vydała. Zajet za (ona) s (muj) bratrem. Čekali sme tu na (ona) u (tvoje) auta a opirali se o (ono). Vidiš tu d'urku? Mušíš (ona) provlec tu niť. Co se stało s (tvoje) letadlama? Čis (ony) předať? Oni meškaju v (takové) pajtě. Zrobili z toho těsta (takovou) mjagu. Ona žije s (takovým) podarų.

3. Vytvoř druhý stupeň příslovčí podle vzoru:

Neska je mu už (dobře) → lepší

Autobus přijel (pozdě) →

Polaci včil u nas nakupuju (lacno) →

Nakreslil tu čaru trochu (rovno) →

Jak se napije, tak vypadá eště (blbo) →

Strč to eště (nizko) →

Upeč to (tmavo) →

Tvaři se coraz (nahněvaně) →

4. Doplň nářeční koncovky podstatných jmen podle vzorů STAVENI:

Okolo kisé (putny na uhlí) ležaly kusečky uhlí_. Ve vlaku musí íst' na hajzel ene mezi nadraž___. Přišel na mšu až po kazaň_. Ve velkonočném oseň_ su jáčmene zrnka. Ja sem včil ve Valašskym Meziříč_. Kačice měly hnizdo v šaš_ (šaši = rákosí). V chatce byla kuchanska linka bez načiň_. (nádobí) Měť odřebnu kožu na obuch předlokt'_.

V naše dědině bylo letos pět vesel_. Rano po vesel_ přiněsla žat'ovi snidan_ do loža. K podhrdl_ se ukrať chleba.

5. Připomeňme si U-ové koncovky sloves ve 3. osobě množného čísla

Všecke cesty ved_ do Řima. Na stole lež_ časopisy. Děcka nerade dostav__ ułohy.

Od března začn_ prace na polach. Na panvach se smaž_ řizky. Kačice let_ přeč.

Synci hoň_ děvuchy. Slovaci płať_ eurama.

6. Kvíz:

Na domace hoštině po bířmovani a prvnim svatym přijimani od Lucky něsmju chyběť idla pro všechny hosty. A každý ma rad cosyk inše. Zisti, jak se kdo menuje, kere idlo i a keru přílohu budě chcet'!

Přijedě: **stryk** a **bratraněc**, **oma**, druha **babička** (one prajime „babičko“) a **křesnička**.

Mena: **Vlad'ka**, **Prokop**, **Hilda**, **Rita**, **Milan**.

Idla: **kreple** (vdolky), **svičky** (sekana s panenku), **podhrdli** (ovar), **vilijova mačka** (sladká kořeněná omáčka), **zulc** (huspenina).

Přílohy: **hranolky**, **chleb**, **bětky** (housky), **černe hařečky** (chlupaté knedlíky), **kobzole** (brambory).

Indicie:

1. Žadna roba něbudě ješť podhrdli. A babička ani bětky.

2. Bratraněc se rad dožiči sladkeho. (dopřeje si)

3. K vilijove mačce su nejlepše černe hařečky.

4. „Ja mam radši kobzole“, prajeť jeden z hostuv Prokopovi a Vlad'ce.

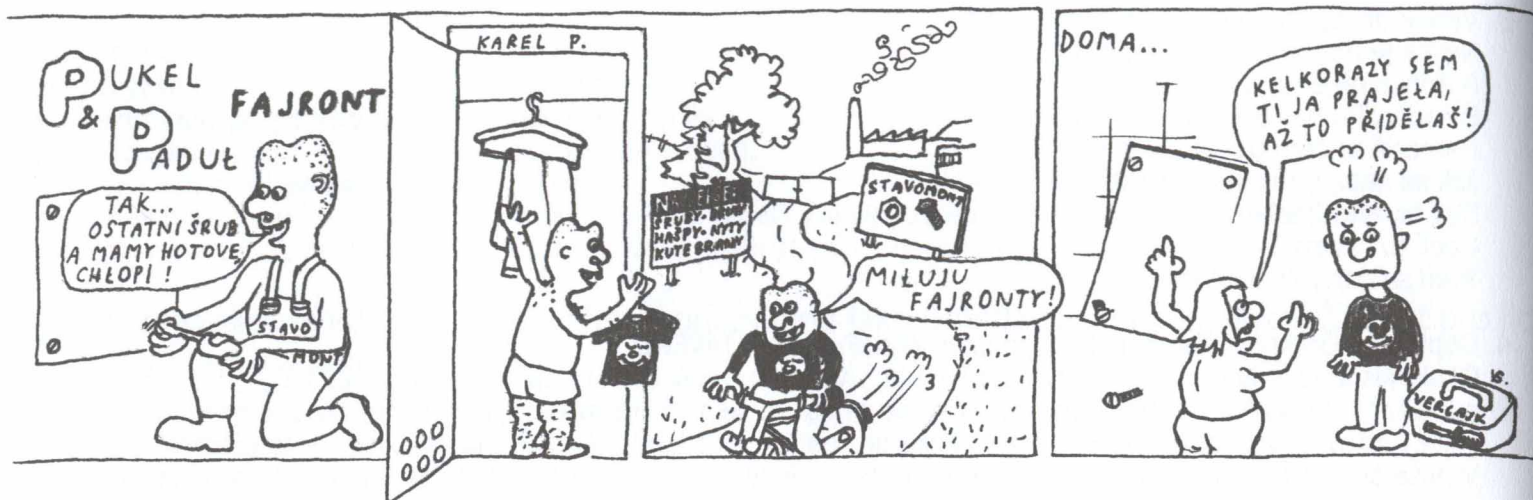
5. Synek od stryka budě chcet' hranolky, ale maso žadne.

6. „To su vyborne svičky“, pomlaskuje Hilda.

7. Strykovi se břiđi vilijova mačka.

8. Rita budě ješť bětky. Ale kreple něsu nic pro ňu.

9. Oma Hilda stava z loža pravu nohu.

ŘEŠENÍ

- Un něchtět to jabko, bo v nim byli chrobaky. Un se ju vzal a ona se zaňho vydała. Zajet za ňu s mojim bratrem. Čekali sme tu na ňu u tvojeho auta a opirali se o ňo. Vidiš tu d'urku? Mušíš ju provlec tu niť. Co se stało s tvojima letadlama? Čis ich předal? Oni meškaju v take pajtě. Zrobili z teho těsta taku mjagu. Ona žije s takym podarų.
- Pozdějši, ľacnějši, rovnějši, bl'bsi, niži, tmavši, nahněvanějši.
- Okolo kisle ležaly kusečky uhla. Ve vlaku muší íšť na hajzel ene mezi nadražama. Přišel na mšu až po kazaňu. Ve veľkonočnem oseňu su jačmene zrnka. Ja sem včil ve Valašskem Meziříču. Kačice měly hnízdo v šašu. V chatce byla kuchynska linka bez načiňa. Měť odřenu kožu na obuch předłokťach. V naše dědině bylo letos pět vesel. Rano po veselu přiněsla žat'ovi snidani do łoža. K podhrdlu se ukrať chleba.
- Všecke cesty vedu do Řima. Na stole ležu časopisy. Děcka nerade dostavaju ulohy. Od března začnu prace na polach. Na panvach se smažu řizky. Kačice let'ů přeč. Synci hoňu děvuchy. Slovaci pľat'ů eurama.
(Na Bílovecku: leža, let'a, hoňa, pľat'a.)
- stryk Milan - podhrdli - kobzole
oma Hilda - svičky - chleb
babička Vľad'ka - vilijova mačka - černe haľečky
křesnička Rita - zulce - běťky
a bratraněc Prokop - kreple - hranolky.

Napisane do zešita

Mikolaš 5.12.

Včera smy robili mikolaša v našej štrviti. Vyražili smy ve trojko - ja, moja děvucha a muj synek - oni su už větši a chcu robit' radošť druhym. Večer smy došli do sušeduv Fajkusuv, bo oni maju maľeho synečka.

Paru dni předem smy se nachystali kostymy - fusy, brtu, biły ornat, kusky uhla a paru kobzoli pro něhodne děcka, řetaz, měch, pančuchu a kokinka.

Venku byta vělucna žima, mraz nas ščipať v noše⁸⁵. Aspoň smy měli těpte obuti s kožuškem. Jak sme šli tak na nas kyvały maminky s malunkyma dětičkoma v kočarkach, tym smy dali pokuj.

Jak smy keho potkali, to mušet řec basničku, albo cosyk zaspivať. Každym razem smy se zoptali rodičuv, eli byť synek albo děvucha hodny, či děcka něžłobyť, eli se pokluzaty ve svoje izbě, eli pomahaty s mytim načiň⁸⁶. Čert ščerkať s řetazem a Mikolaš se rozvažně kyvať z pjať na špičky a každym razem prajel: No to ti mušimy něco dat', jak si taky hodny... Tak se scena opakovať baj dvanast'razy, ež smy byli všeci udeptani a zmržli.

Po cestě naspadek smy potkavali dalše partyje, ale

žadna něměta take vystrojeni, jak my. Někeři měli prtlu, kera ich hřiťa ze vnitřku. Čerti byli mrcnuti a beťkotali bez namahy. Mi se něpodoba, jak se Mikolaš navali, to potem něni žadny příklad pro děcka, ale akurat haňba.

U ostatněho strašeňa se nam stať taky trapas. Naprotivo přes ulic na drugej straně šľa děvucha s taky čačanu čepku s kvaslama a bombrlakem. Ja i prajim, či byta hodna a eli nam co odrecituje. Ona nic, tuž se ptam: jak se, děvuško, menuješ. A ona: David Chaťupa. Un to byť synek!

Na ostatek smy zacingali před domem, kaj byvaju Fajkuši⁸⁵. Kubik bečel od sameho začatku, jak čert zabeťkotať po djabelsky⁸⁴, ale Mikolaš kazať čertovi, až da boraskovi pokuj. Kubik něpřemtuvil ani slova, utřet stuze do rukava, dostať bumbiky, pomerančky a inše podaruňky. My smy se potym ešče cosyk vypili a s dobrym pocitem šli dom.

6. LEKCE - leden

Jak nas babi pohošťila⁴⁶

Jak smy přišly z kulovačky, tak smy mjely místo nosu žangle a ožíbaly nas nohy v mokrych butkách. Jak nas babička viděla, hned' pravjela, že nam, boraskam uvaří grys. Zehřila mleka, dodala krupice, soli, chvilu švrlala druťanu metlu, mišala vařečy a za chvilu už smy seděly u stola a natipali do sebe tu dobrotu. Ja sem se do taleřa dala masla⁴⁹ a nasypala granka a třtinového cukru. Babička nam do misky nasypala peček. Všecko sme zjedli, takže za chvilu něbylo gysu ani peček.

Grys

z jednoho litra mleka - stekně pro 4 hladne osoby

Co do toho:

1 litr mleka

6 ležek krupice (albo věc, meň - tři utrefit')

suť (větša špetka) - bo bez soli je krupica plana

62,5g (čtvrť čtvrtky) masla

granko, hnědy (třtinovy) cukr

Postup:

Najeprem nasyp do většeho hrnka krupicu. Zalej ju dvuma deci mleka a trochu pošvrlaj.

V hrncu se zahřej zbylé mleko, přidaj doňho suť. Dočkaj, až budě mlěko horucne, ale ešče nechce vyskypať. Jak buděš zdělavat' pastyř (kožuch), něchaj ho vystydnut', niž ho zíš, ovak se popališ pysky. Děprem až je mleko vřeťe, dodaj obsah hrnečka s krupicu a rychlo mišaj, až se nězrobju⁵⁰ švaťky. Až to všecko zhustně, rozlej to do taleřuv - ni do plytkych, ale do hlybokych. Hvito pokladaj kusky masla, ony se budu na horkym pěkně rozpušťať. Navrch nasyp ten cukr a granko. K temu možeš nabidnuť misečku hruškovych peček, kere sis něchala dla bidy.

Počítačovi šalenci

Ondra hraje jakysy hru na počítaču, vtym vejdě staříček:

Ondra: Ahoj, dědo.

Děda: Ty, Ondra, čemu ty furt poseduješ u teho počítača? Chyliš se hřbet a kažíš se oči!

Přidě bliži a opleda se, co vnuk robi...

Ondra: Šak ja už končím... Dědo, pod', se to zkusit' včil ty.

Děda: Ni to by ja něporadiť... Ja to nikda něksušať.

Ondra: Na tym nic něni. Pod', sedni se hev, ja ti to ukažu. To vpředku, to sy ty. Ty myšy se šibuje doleva doprava a ty se jakdyby opledaš dookoľa. A jak štisněš⁴⁶ ty klavesy hevaj, tak iděš dopředku, dozadku, doleva a doprava.

Děda: A kam mam iť? Co mam robiť? Tu su jakesy březy a křitka...

Ondra: Prvšo se mušíš narubať dřeva. Šekni do teho pňa. Ešče raz a furt! Podiv se – včil z teho vypadnuť dřevjany⁴⁷ klapetek. Ten se vem.

Děda: Tu běži jakysy bravek. A tu su ovce!

Ondra: Ty tež ber. Dožeň tu ovcu! A řni do ni!

Děda: Dyby⁴⁸ ja věděť, jak...

Ondra: Tak, ešte raz! Tak. Z ovce vypadne vlna a z te môžeš zrobiť ľužko... Tak a včil už môžeš kraftit.
Děda: Čeho?

Ondra: Jako bajslovať, viš... Najeprem se zrobiš z kľapetkuv desky a z nich zas stuľ a inše věci, baj žerdky – na štyl do krompača a střenku do sekyry.

Děda: A jak?

Ondra: Moment, to něidě všeco vraz. Pod', vlez si hev, do te d'ury, tam se musíš skovať. Dybysy zostaľ navenku, muh by tě hdosyk zežrať. Bantovať môžeš na druhy děň.

Děda: Na druhy děň? To mam včil skončit? Akurat v tym najlepším?

Ondra: Ni. V te hře trva jeden děň enem deset minut. Šak vidiš, jak už se t'mi. Tuž pod' do vnitřku. Tady se zrob svuj vařtat – bank a pec. V pecu se spališ jake dřevo a budeš měť fagule. Rub, rychlejší, až se nězaťmiš!

Děda: Včil už je vidať guvno...

Ondra: Něvadi, enem se dotchni hev a šibuj ten kľapetek navrch...

Odrazu přijďe babička, zvizitirovať sveho chľopa a vnuka:

Babi: To sem se mohla myslieť, že vy ště⁶⁰ u toho počítača. Chylitě se hřbet a kažitě se oči. Migajtě ven, oba dva!

NOVÁ SLOVA

bajat' , baja; ned.	vyprávět (i přehánět)	peň , pňa, <i>mn.</i> pně ; m.	1. kmen, 2. pařez
bajslovať' , -uje; ned.	kutit	plany ; příd.	málo slaný, bez chuti
bank , -u; m.	dílenský stůl, ponk	podřístat' , -a; dok.	pokecat
bantovať' , -uje; ned.	toulat se	přichylit' (keho 4.p.), -i; dok.	ujmout se (někoho)
boraska , -y; ž.	chuděrka	pysk , -a/-u; m.	ret
čapět' , čapi; ned.	dřepět	rovňak , -a; m.	vrstevník
fagula , -e; ž.	pochodeň	šťelna ; příd.	březí (o krávě)
guvno , -a; m.	prd, stará bela, kulový (nic)	štyl , -la, <i>mn.</i> štyly; m.	násada
hamovať' , -uje; ned.	brzdit	šibovať' , -uje; ned.	posouvat, šoupat
hřbet , -a/-u; m.	žáda	švalek , -lka/-tku; m.	žmolek, hrudka, chuchvalec
chylit' se , -i; ned.	ohýbat si, křivit si	uřikat' se , -a; ned.	stěžovat si
klučka , -y; ž.	klika	ušporovať' , -uje; dok.	ušetřit, uspořit
kľapetek , -tka; m.	špalek	vařtat , -a/-u; m.	dílňa
kolco , -a; s.	kolo (kruh)	volať' (na keho), -a; ned.	volat, telefonovat (někomu)
krzat' , krza/krže; ned.	vrzat	vraz ; přisl.	najednou, současně
migať' , miga; ned.	švihat, upalovat	vyskypať' , -a/-e; dok.	vykypět, utéct
ochľamastovať' , -uje; ned.	lichotit	zat'měť se , zat'mi; dok.	uvíznout ve tmě
opledať se , -a; ned.	rozhlížet se	značit' se , znači; ned.	zaznamenávat si
pec , peca; m.	kamna	žangel , -gla, <i>mn.</i> -gle ; ž. Č	rampouch
pečky ; pomn.	křížaly	žerdka , -y; ž.	tyčka

MŮŽE SE PLÉST - nikda a nikdi

Poněkud matoucí může být podoba některých záporných příslovčí.

Príslovce s časovým významem (nikdy, v žádném případě) je vyjadřováno slůvky **nikda**, **nikdaj** popř. **nihta**.
U místního významu (nikde) je tvar **nikdi**, vysloveno [nigd'í], popř. nihdi [nihd'í].

Teho človeka sem **nikda** něvidět.

Toho člověka jsem nikdy neviděl.

Tu knižku **nikdi** něměli.

Tu knihu nikde neměli.

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - úder a třesk

 K vyjádření nárazu a doprovodného hluku lze použít celou plejádu zvukomalebných slov. S věcmi nebo do věcí můžete: **bechnut'**, **buchnut'**, **frunknut'**, **gencnut'**, **chrapnut'**, **chrastnut'**, **mignut'**, **piznut'**, **rubnut'**, **šastnut'** apod. Produktivní je i základ **-valit'**. Ony věci potom **křachnu**, **křapnu**, **rozgřumpaju se** a pak v nich **ščerka**. S tekutinami se dá prudce **gychnut'** nebo **špluchnut'**.

K potyčkám lidí a výprasku: **někomu dat' vpysk**, **dat' baňu**, (jednu) **struhnut'**, **šlahnut'**, **nabit'**, **uvalit'**, **vevalit'**, **vpalit'**, **vsušit'** nebo mu **nahlušit'**, někoho **chlastnut'**, **chlustnut'**, **rubnut'**, **vychlustat'**, **lisknut'**, **plasknut'**, **zapleščit'**, **zliskat'** a ještě jinak - výraziva je nepřeborně.

Un se **piznuť** kladivkem do palca.

Chrastnuť s tym o zem.

Děcka dostały **namigane**. (nařezáno)

Tatik mu jednu **uvaliť**.

Aby ja řekla pravdu, ja ho v te chvíli chtěla **zapleščit'**!

I v mluvě mladší generace: **Zaštěrkej** tou krabičkou!

Z těchto sloves se vyvinula četná citoslovce:

On jeť a **chrap(!)** do mura.

Matka **chlast**, **chlast** - a synek se držel za řiť.

Un naňho **gych** všecko, co měl v taleři. Ten gizd vyskočil a **lisk** ho v pysk.

V ty pjaty partyja s kryglama a stolčkama **šast** do nich a **chrap**! Ež příběh šerif s pomocníkama a **mig** do nich obuškama.

Ve vyprávění Obchodníka na konci lekce si povšimněme výrazů **jak o červene pančuš(c)e** (jak na kolovrátku) - pro situaci, kdy si někdo pořád mele tu svou, **kači žaludek** (hroší kůže) - u lidí otrlých - a **hury bury** (hrr) - o přílišném spěchu.

O JMÉNECH A NÁZVECH - rod místních jmen

Rod názvů obcí zakončených na měkkou souhlásku

Jak už bylo naznačeno výše, jsou taková jména v opavském nářečí většinou mužského rodu. Jedná se i o tato místní jména z Opavska, Hlučínska a Ratibořska:

Jaktař, **Melč**, **Raduň**, **Boleslav** (obec v PL u), **Pišč**, **Pilšč** a **Ketř** - v současné mluvě kolísají mezi ženským a mužským skloňováním: za Raduněm i za Raduni, do Melča i do Melče apod.

Naopak ženského rodu je **Hat'**, **Połom** (Pusta i Velka) a **Hrabyň**.

Cesta vedě z Pišča do Boleslava. Mam tetu a bratranca v Raduňu.

U jmen obcí mimo region převládá mužský rod:

Studuje ve Vidňu. Dam si ještě jeden plzeň (p. ležák). Zajeděmy do Ratibořa. Ma jednoho bratra v Olomucu a jednoho v Třebiču. Kerysyk rok strašny větr zničit pivořar v Litovlu.

Lidové názvy zakončené na -ovo.

V případě mnohých obcí, jejichž oficiální název má příponu -ov, se v lidové mluvě užívá pojmenování středního rodu s příponou -ovo, většinou souběžně s mužskými tvary na -ov:

Bílovo (Bílov u Bílovce), Děhylovo (Děhylov), Kraštílovo (Chrastělov - Chróscielov, PL) Odršovo vedle Odršov (Oldřišov), Turkovo (Turkov - Turków, PL), Uleřovo (Uhlířov) aj.

Z obecných slov se řidčeji objevují i tvary krchovo (hřbitov) a banhovo (nádrazí).

Rod názvů ve tvaru přídavného jména

Zalužne a **Deštne** mají v běžné mluvě proměnlivý rod - v 1. a 4. pádě kolísá střední a ženský, v dalších pádech jen ženský! Přitom spisovné jsou jen tvary středního rodu. Motivací k takovému skloňování je zřejmě co nejmenší odchylování od základního tvaru.

	nářečně:	spisovně:
1	Zalužne (Zalužna)	Deštne
2	(do) Zalužne	(do) Deštne
3	(k) Zalužne	(k) Deštne
4	(pro) Zalužne (Zalužnu)	(pro) Deštne
6	(v) Zalužne	(v) Deštne
7	(před) Zalužnu (-ou)	(před) Deštnu (-ou)
		Zálužné, Deštné
		(do) Zálužného, Deštného
		(k) Zálužnému, Deštnému
		(pro) Zálužné, Deštné
		(v) Zálužném, Deštném
		(před) Zálužným, Deštným

Pěkný pořádek, že?

Názvy (to) Bravinne, (to) Děrne se skloňují ve středním rodě. (do Děrneho apod.)

Z KUCHYNĚ SLOV - slova odlišná rodem

Zajímavá, někdy i zcela překvapující odlišnost nářečních výrazů od spisovných pojmenování nemusí vůbec tkvět v podobě základního tvaru (ten může být shodný). Stačí, že se některá slova odlišují **pouhým rodem** – tvar 1. pádu je přitom stejný, nebo se liší jen koncovkou. Že nejde jen o okrajovou záležitost pro gramatické libůstkáře, poznáte při čtení uvedených příkladů, v nichž je kvůli rodu jiné znění vět.

Nářeční tvary mužského rodu (rod spisovných tvarů vyjádřen v závorce)

ten moč (ta moč)	Mam v moču krev.
ten pec (ta pec)	Hodim ich do peca .
ten kopišť (ta kopist)	Mišało se to kopištěm .
ten křeč (ta křeč)	Dostał sem do nohy taky křeč .
ten papuč (ta papuč)	Hodiła po nim papučem (bačkorou)
ten pavlač (ta pavlač)	Spěvaci stoju na pavlaču . (na kúru)
ten mošaz (ta mosaz)	V biksli ležaly šruby a šajby z mošazu. (šrouby a podložky)
ten but, botek (ta bota, botka)	Něvleze se do botuv . i u mladých: do botů
ten šal, šalek (ta šála, šálíčka)	Je žima - daj se na krk šalek !
ten placek (ta placka)	Po sedmym placku sem se povalił. (podělal)
ten plzeň (ta plzeň)	Po tym plzňu už mi zas bylo lepší. (plz. pivu)
ten břuch (to břicho)	Mam nafuknuty břuch .
ten kafej (to kafe, ta káva)	Dała se do kafeja ajerkoňak. (vaječný likér)
ten střenek (ta střenka)	Ten nuž ma pěkný střenek .
ten puł (ta půle)	Druhy puł se něchał bokem na pozdějši. (stranou na později)
ten forot i ta forota	To se něchali do forotu / do foroty (do zásoby)

a další jména zakončená na měkkou souhlásku c, č, d', j, l, ň, ř, š, t', ž, vč. místních:
z **Plzňa**, z **Ratibořa**, z **Třebiča**, do **Litovla**, do **Ołomuca**, do **Vidňa**, do **Střitěža** apod.

Nářeční tvary ženského rodu

ta hadra (ten hadr)

ta para, parka (ten pár, párek)

ta šatka (ten šátek)

ta dorta (ten dort)

ta příkopa (ten příkop)

ta mola (ten mol)

ta hufa (ten houf)

ta kyta (ten kyt)

ta ovoc (to ovoce)

ta kaňa (to káně)

Mimochodem, v české ornitologické terminologii je káně rovněž ženského rodu: káně rousná apod. Ženského rodu je i **pomerančka** neboli **podmerančka**.

Nářeční tvary středního rodu

to lico (ta líce)

to kyto (ta kýta)

to snidani (ta snídaně)

to d'asno/disno (ta dáseň)

to klubo (ten kloub)

to tylo (ten týl)

to ojo (ten oj)

Vykrutila **hadru**. (vyždímala)

Uvařit se na večeru dvě **parky**.

Dať se ruku do **šatky**.

V **te dortě** su broskve.

Skulal se do **příkopy**. (skutálel)

Zabij tu **molu**!

Vyběhla naňho ceľa **hufa**.

Pomjagaj tu **kytu**! (Rozhnětej ten tmel.)

Ochutnať sem tu zvlášťňu **ovoc**.

Cestų autem smy viděli **kaňu**. I v příjmení: Kania.

Ma červene **lica**.

Kupiľa štvrť kila **kyta**.

Po **snidaňu** odjeli.

Mam zapalene d'asno.

Boli ho **klubo**.

Měť spalene **tylo**.

Maš v řiti **ojo**? (Napomenutí toho, kdo za sebou nezavírá dveře - srovnej s obecně českým: Máš v prdeli voj?)

Pozoruhodné jsou případy odlišnosti mluvnického čísla:

V nářečí jednotné číslo, ve spisovném jazyce tvar pomnožný:

ta jatra, bez te **jatry** atd.

Němam rad **jatru**. V misce je kušček **jatry**.

ta boži muka, bez te **boži muky** atd.

Jedťě ku te **boži muce** a tam zahnitě doprava.

A naopak:

ty kolečka/ty kary (to kolečko/kára)

Běhal ceľ děň po zahradě s kolečkama.

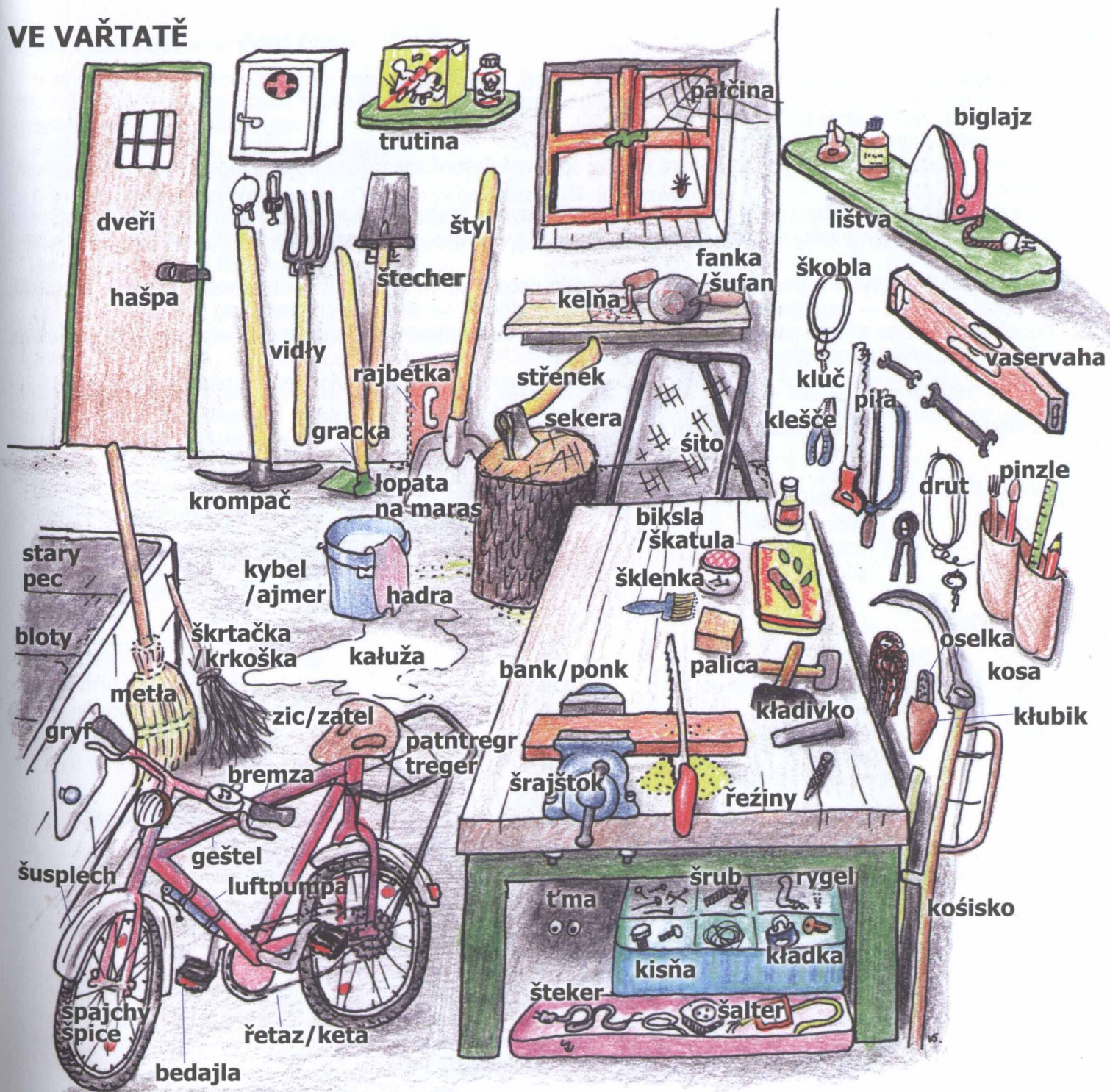
těž **tačky**

ty křiže (ten kříž)

Bolu mě křiže.

VE VAŘTATĚ

GRAMATIKA

46 Spodoba s+t', z+t', z+d'

V těchto dvojicích vyslovujeme št' (v oblasti přičiskání šč).

Tento jev je velmi hojný, objevuje se ve velkých souborech slov.

Jednak u všech jmen ženského rodu, která jsou ve spisovné češtině zakončena na -ST: radošť, volnošť, znamošť, něřešť, pašť apod.

Dále nastává tato spodoba u čtených infinitivních tvarů sloves s kmenem zakončeným na S nebo Z. Připomeňme si fakt, že neurčitek bývá zakončen na -ť. Takto se vyvinuly tvary jako: něšť, vešť, vežť, plešť, klašť, hněšť (hnětat) apod.

Krom toho vznikají tyto tvary u jmen s koncovkami 6. pádu nebo u zdrobnělin: most → na mostě, místo → na místě, pasta → v pastě, pahnost → na pahnostě, hvězda → hvězdička, dřistať → dříst'ulka (brebentilka)

Konečně může tato situace nastat kombinací předpony S-, Z- s kořenem počínajícím na vyslovené Ť: štělna krava, žtěplale pivo, štěkly (vzteklý), št'mivat' se, štirat'.

K tomu připočítejme příslovce došť a několik základních jmenných tvarů: štěblo (vedle: stěblo) nebo štěna.

zápis v textu

štěna
košť
naklašť
štělna krava
došť mašti
štiskať

výslovnost bez přičiskání

st'ena
kost'
naklast'
st'elna krava
dost' mast'i
st'iskať

s přičiskáním

ščena
košč
naklašč
ščelna krava
došč mašči
ščiskač

47 Vzor KOŠŤ

1	košť	košti
2	košti	košti
3	košti	košť am
4	košť	košti
6	košti	košť ach
7	košť u	košť ama

Další příklady: hršť, pjašť, smrt', myš.

Všimněme si příklonu k tvrdému voru ROBA u zvýrazněných tvarů.

Pravidelná je také koncovka -ama v 7.p.: s tyma košť**ama**, řit'**ama**, lod'**ama**, za dveř**ama** apod., tedy ne košťma, dveřma.

Podle tohoto vzoru se skloňuje slovo **huš** a pomnožné jméno **dveři**:

(ta) **huš**, (bez) huší, (o) huší, mn. huší apod.

stare dveři, bez tych dveři, ku dveřam, zamknuť dveři, na dveřach, za dveřama.

Dveři zakrzały a do chlevka vešla huš. V brutvance zastał ešče kušček huší.

48 Přísluvečná určení času

V přísluvečných určení času jsou značné odlišnosti. Typické je slovo **včil** ve významu *ted'*, které je rozšířené i na celé Moravě a užívá se i v městské mluvě Opavy. V Křenovicích, Stibořicích a Velkých Petrovicích se namísto něj užívá **teraz**, shodně s polštinou a slovenštinou.

Zdrobněliny: **včilka, včilky, včilejky**.

Podobně: **hned'** (popř. hněd', hnědajky).

Dříve je vyjádřeno slůvkem **spěš**. Opakem je pak **pozdější** nebo **něskorší**.

Děprem znamená *teprve*. Příbuzným slovem je **najeprem** (nebo též *prvšo*), čili *nejdříve.. Najednou* ve smyslu *zníhronic* je **odrazu**, (též **zněnadajku**) kdežto ve vyjádření časového souběhu se užívá **vraz**, nebo **při jednomu**.

Jindy zase **inširaz**. *Vzápětí* je **v ty pjaty**.

Děprem včil ju poznávám.

Odrazu začlo lúchať.

Najeprem se to maso ošlajfuješ.

Jak už tu budeš, tak při **jednomu** zrobimy aj tu šíň.

Teprve ted' ji poznávám.

Najednou začalo vydatně pršet.

Nejdřív si to maso začistiš.

Když už tu budeš, tak současně uděláme i tu předsíň.

O ročních obdobích se praví: **na vesno, v letě, na podzim, v zimě**. *Během dne* je **ve dño** nebo též **za vedňa**. Na Pražské se vedle českých měsíců u nejstarších mluvčích ještě občas užívají názvy původem německé: v septembru, do januara, aprel, v marcu apod. - tedy obdobně jako ve slovenštině.

Záporným příslovcem času je **nikda, nikdaj**.

Upřesňování času se děje pomocí vazby s ten: **ten tyděň** (tento týden), **tu středu** (tuto středu). Doba dvou týdnů se označuje a vyslovuje [**štrnaz' ni**].

Připomeňme si, že slovo **děň** a **tyděň** skloňujeme jako KOBZOL - viz též 64

Výjimkou je tvar dni v 1. a 4. pádě mn.č. (oproti tvaru tydně)

1	děň, tyděň	dni	tydně
2	dňa	dni (dňuv)	tydni (tydňuv)
3	dňu	dňam	tydňam
4	děň	dni	tydně
6	dňu	dňach	tydňach
7	dněm	dňama	tydňama

Jedu tam na dva **dni**. Někud tam puť dňa? Vratil se před šestima **dňama**.

Chtěli to šafnuť ešče **zavedňa** (za dne). Kupimy to ešče v tym **tydňu**.

49 Dělivý a záporový genitiv (2. pád) ve větném předmětu.

Významným syntaktickým (skladebným) prvkem opavského nářečí užití druhého pádu v předmětu ve specifických případech.

1) **K vyjádření blíže neurčeného množství** (trochy), nebo množství, které je oddělené z většího celku, nebo k vyjádření neúplného množství; to je tzv. partitivní dělivý genitiv.

Příklady: **Napustil do bečky vody**. - tj. neurčité množství, nemuselo jít o celý sud, ale třeba jen něco nad dno... *oproti:*

Napustil do bečky vodu.

Daj mi huby!

Nakoněc dodala do te mačky octa.

Sestřička mi vzala krvy a moču.

Každy dostał gardavy.

tj. předem danou nebo plnou míru.

tj. Dej mi pusy! (nebo dvě... tři... ☺)

tzn. odhadnuté množství na ochucení

tzn. že jsem nevykrvácel a moče jí stačilo jen do zkumavky.

množství jelitového prejtu

V opavském nářečí se jen zřídka používá příslovce „trochu“ - namísto toho se používá právě zmíněná vazba. Naopak - pokud jde o určité, předem známé množství nebo celek, nebo není vůbec dáván zřetel na množství, tak se použije pád čtvrtý, jako jinak ve spisovné či obecné češtině:

Včil tam už daj (tu) muku.	kterou sis připravil
Každemu dali gořalku.	láhev nebo jiné jednotlivé balení pálenky.
Každemu dali gořalky.	po půlce, rozlévané

2) Ve větách k vyjádření vyčerpaného nebo chybějícího množství se užívá též druhého pádu, nazývaného záporový genitiv.

Letos něbylo sněha.	Letos nebyl sních.
Už němamy peniz.	Už nám došly peníze.
Němam dechu.	Nemám dech.
Něněchali nam žádných vajec.	Nenechali nám žádná vajíčka.

Pro lepší pochopení problému doporučuji přečíst znovu texty v úvodu lekce - v odstavci „Postup“ je užíváno tvarů 4.p., protože je souvislost se známým množstvím v rozpisu přísad.

V odstavci „Jak nas babi pohoštila“ je užito partitivního genitivu, protože pozorovatel (jeden z babiččiných hostí) vnímal, jak se do pokrmu vždy dávalo po troše.

50 Slovesa IV třídy s kmenem zakončeným na -b, -f, -m, -p, -s, -v a -z

Už víme, že ve 3. osobě množného čísla mají v přítomném čase všechna slovesa koncovku -u. U sloves IV třídy, která mají v jednotném čísle koncovku -í (spisovné vzory PROSÍ, TRPÍ), se zachovává změkčené zakončení -'U (-JU): (oni) robju, topju, nerozumju, pravju apod. Podobně je též utvořen tvar (oni) vju (vědí) spolu s tvarem věďu. Na hlucháckém pomezí je ještě koncovka rozšířena na -um (např. v Chuchelné oni prošum).

č. j.		mn.č.:	
1	proším	čapim	1 prošímy
2	prošíš	čapiš	2 prošitě
3	proší	čapi	3 prošu
inf.	prošit'	čapět'	čapju
	Rozk.: proš (pruš')!		(na Bílovecku proša, čapja)

Ve IV třídě dochází k měkčení poslední kmenové souhlásky:

To tě budě **mržet'**. **Němušitě** se zuvat! Studenti se **hlašu** na vysoku.

Co mi to henaj **vožitě**? Najeprem to mušiš **rozmražít'**.

V jižním úseku, na Bílovecku a ve vsích západního okolí Ostravy, vč. výběžku Prajské na území dnešního městského okresu Ostrava (od linie Skřipov - Kyjovice - Velká Polom - Dobroslavice - Ludgerovice) je typická koncovka 3. os. mn.č. -'a (ovšem pouze u sloves IV třídy):

Oni chod'a na vlak daleko.	Oni chodí na vlak daleko.
Kyjovice leža na kopečkach.	Kyjovice leží na kopečkách.
Ty eletricke slupy tu stoja už dluho.	Ty elektrické sloupy tu stojí už dávno.
Myslivci trubja a pši hoňa.	Myslivci troubí a psi honí.

Sloveso BYŤ

j.č.	mn.č.
1 (ja) sem , (sem je)	(my) smy (su)
2 (ty) sy / tys je	(vy) ště su
3 (un, ona, ono) je	(oni, ony) su

Všimněte si tvaru 1. osoby j.č. (ja) **sem** (odlišného od moravského (ja) **su**).

Rozšířené výrazy **my smy su** apod. jsou rozšířeny na Prajské. V téže oblasti se dochoválo pro 1. os. i **jach byl**.

Minulý čas: (un) **był**, (ona) **była**, (ono) **było**

mn.č. (m. život.) **byli**, (m. neživ., ž., s.) **były**

Rozkaz: **bud', bud'tě** - obvykle vyslovováno [butě]

51 Podmiňovací tvary sloves - by (aby, dyby)

Podmiňovací konstrukce se tvoří podobně jako v obecné češtině, jenom v první osobě je na místo bych vazba (ja) **by**, tedy bez CH.

Ja by chtěla.

Chtěla bych.

Brzo by byla zapomněla.

Málem bych byla zapomněla.

Aby řekl pravdu, nevím.

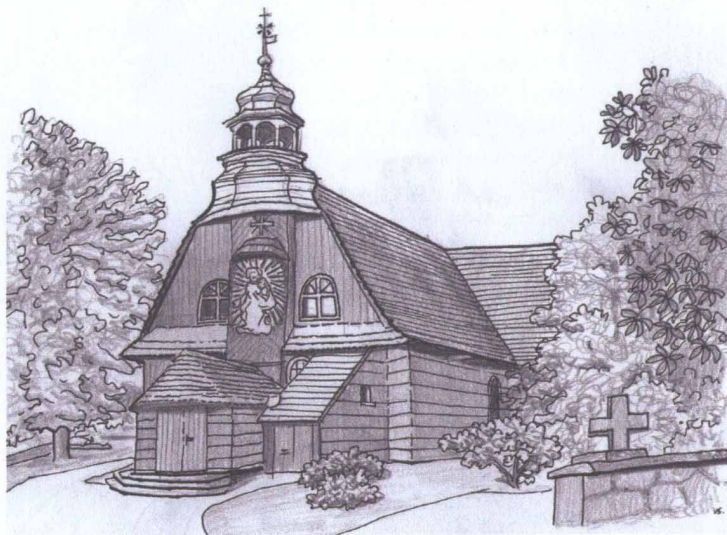
Abych řekl pravdu, nevím.

(ja)	by chtěť(a)
(ty)	bys chtěť(a)
(un, ona, ono)	by chtěť (-a, -o)
(my)	bysmy* chtěli/ty
(vy)	bystě chtěli/ty
(oni, ony)	by chtěli/ty

*často vyslovováno [byzmy]

Spojky uvozující podmiňovací věty mají v jednotlivých osobách tvary podobné jako v obecné češtině:

dyby ja	aby ja
dybys, dybysy	abys, abysy
dyby	aby
dybysmy	abysmy
dybystě	abystě
dyby	aby

Dřevjany kostel sv. Jozefa v Bavorově

52 Nepřehlasované 'a v příponě -aný

V případech přídavných jmen upřesňujících látku či materiál jsou dodnes zachované tvary s příponou -'aný s měkčením předchozí souhlásky: **dřevjany**, **druťany** (drátěný), **hliňany**, **kožany/skuřany** (kožený), **doščany** (doškový), **šklany** (skleněný), **kapalčany** (syrovátkový), **gumjany** (gumový) apod.

Výjimka: **plateny** (plátěný)

53 Aglutinované (splynulé) tvary předložky a zájmena

Ve 4. pádě splývají předložky na + něho, do + něho, za + něho, pro + něho do jednoho celku, obdobně jako ve spisovné češtině, kde jsou ovšem tvary vnímány jako knižní. Jde o tvary *zaň*, *proň*, *doň*.

V opavském nářečí je stejně jako ve slovenštině, se zakončením -ňho:

doňho, *zaňho*, *proňho*, *naňho*, *oňho*

Pluvnuť naňho.

Plivl na něj.

Každym razem to naňho zvalu.

Pokaždé to na něho svedou.

Vražil doňho.

Vrazil do něj.

Kolo

Jana Schlossarková

Onklovi Rudolfovi se ztračilo kolo. Choč bylo stare, moc mu o ňho⁵³ šlo, bo na nim ježdil⁴⁶ každý večer na noční šichtu do Velkého dvora. Raz rano po šichce šel pro kolo a kolo nikdi. Zatelefonoval četnikum, či teho moc nĕnamluvili, enem chĕli věděč, kaj meška, a že to přidu všecko zepisač. Druhy děň sedi Rudlof u snidaňa a kdošik přešel kole oken a už klepe na dveři. Byl to četnik a že to přišel zepisač. Onkel mu zrobl místo na stole, četnik šednul, vytahnul notes a tužku: „Jak to kolo vypadalo, popišťe mi to.“

No tak, jak stare kolo,“ pravěl onkel. Ale četnik, že mu to nĕstači, že un to potřebuje přesně. Jak genau, tak genau a onkel Rudolf napočnul: „Geštel byl tři razy švajsovany, šucplechy byly zarzave, v přednicm kole chybĕlo paru špajchli. Keta byla tež zarzava a na dvuch místoch zdrutovana, zatel skuřany⁵², ale došč odřeny, ryklicht chybĕl a bedajle byly olamane. Viče co, anj teho strareho capa nĕhledajče. Jak ho nĕnajděče, tak ho zaš taka velka škoda nĕbudĕ,“ rozmyšlal nahlas onkel. Čim věc povĕdal, tym menĕj četnik pisal a v ksichce byl červeny ani krocan. Podĕkoval a odešel.

Druhy děň zaš ke snidaňu přišel druhy četnik. Onklovi poskočilo srdečko. Že by už to kolo našli? Ale četnik hned, že přišel spisovač o tym ukradnutym kole. Onkel se podiva a pravi. „Dyč už tu včera jeden byl a ja sem mu to všecko povĕdĕl a un se to pisal.“

„Guvno pisal! Un je tu novy, je z Čech, tuž po hulčinsky nĕrozumi. Nĕda se svičič, mušiče mi to všecko povĕdať ešče raz.“ Obnkel Rudolf povĕdal a četnik pisal a co raz věc se smjal. Ni, temu, kolega nĕmuh rozumĕč a ni tak ešče napisač. V ulici bylo pozdvížení a sušedi se ptali, co se stalo, že se u onkla četnici klučku podavaju. Jak im to onkel vyličil, tuž bylo veselo.

A jak to dopadlo? Kolo se našlo v Benešově na banhově opřene o mur. Bezmalaj se jakyšik vojak uvijal ku cugu, a tuž se ho pojčal.

Z knihy Na Lelka se nĕsmi piskač.

CVIČENÍ

1. Utvoř tvary dělivého genitivu (2. pádu):

Dame každemu (kołače). Nabral se z misy (slivy). Našejemy tam u tych ogurek aj (koprek). Našprykała se na tyło (voňavka). Nabral z hrsti (koruny). Kupił se na to (bodajjake načini). Chceš do teho dať (voda)? Mam Ti doněšť (chleb) a (syr)?

2. Časuj v množném čísle:

Př. On se zbavi ybryšneho materiału. → Oni se zbavju ybryšneho materiału.

Polak temu nĕrozumi. Ona ten rybiz a boruvky zmraží. Sportovec zapasi o medailu.

Un mě nĕzdрави. Medvěď łupi idło v kempu. Ten kuvert už nĕlepi. Sušed proši o vypnuti plynu. Kanĕ łovi hraboše. Ta žerdka se hned złomi. Za ty penize se kupi nove obuti.

3. Přelož do opavského nářečí:

Zabýval se minulostí. Má ve věcech nepořádek. Dostal pěstí. Mĕla pěknou smrt.

Mám na něj zlost. Tři týdny nedal husám kukuřici. Investovala do něj čas a peníze. Natřeš to mastí? Mohl bych si půjčit tu knihu o lodích? Mám o něj starost. Pole se osejí žitem.

4. Doplň nepřehlasované A do přípon přídavných jmen:

Ovš_ne vložky zalet mlekem. Koře zahrady je enem dřev_ny plot.

Na stromeček dali slam__ne ozdoby. Na jarmaku kupil prut__ne křesečko

Na výrobu čaju potřebuješ drut__ne šitko. Došč_ne dachy horały, zato se začal používal eternit. Ten duť pod tyma deskama je hliš_ny. K čemu je tuten koř_ny gurt? Gum__ne bolka fajne skaču.

5. Skrývačky - najdi ve větách ukryté věci, které si sbalili Bryjovi na výlet.

AŽ NAPLNU TANĚČNÍ PARY ZOL, ZAČNĚ DĚPREM MUZIKA HRÁT.

„MÍSTO NA CELE RADLICE JEN NAPOLY OŘEŠ!“, KAVKA ROBĚ NADAVE.

PODLEHAJU CYKLOBRAŠNY CLEŇU?

ZAHRADNIK ŠPRYKA MERUŇKU PROTIPLESŇOVYM NARYCHTUNKEM.

RAK MA JEDEN FUS A KLEPETA DVĚ.

PŘI LEŽENŮ NA OSTRE VRCHOLY KAŽDY POD PAŽU MA PACH; „KOPO, ODŘI SVŮJ HROT. AŽ JE NIŽI, A MY UŠETŘIME ZA DEODORANTY!“

VŠECI ĎOBU TELKU, ZLATE OPLATKY A CRITKY

Z TABORA NAPSAL PISMO BILČICKE BABIČCE.

Klebety z budoucnosti

V Chlebičově se scuknuť trolejbus s trachtorem

„Jak sme byli na cestě do dědiny od Knebajtla (od Pustých Jakartic pozn. red.), to do nas zboku navaliť trachtor. Odrazu do nas cosyk mocno řnuť, v trolejbuše strašně zatruščiť, sypať se kusy škla, cosyk mě chrapť do boku, ja sem bechť na zem, s moju tašku aj s butelama to šastť kajsyk do kuta, na chvitu něbylo vidat', bo všudy firata hnojvka a chrastať dřevjane desky. Jak to dobuřiť, tak smy všeci ĝrumpali v tym škle a hledali svoje klebety.“ vykladať jedna z cestujucich, 106letá Edeltrauda Thiemelová. „To by ja něvěřiť, kelko hnoja se s nama vleze do jednoho trolejbusa! Naščesti se nikemu nic nestat', ene ja sem se pizť do žebra. Ale to nic něni.

ŘEŠENÍ

1. Dame každému kolačuv. Nabral se z misy sliv. Našejemy tam u tych ogurek aj kopreku. Našprikať se na tyto voňavky. Nabral z hrsti korun. Kupil se na to bodajjakeho načiňa. Chceš do toho dať vody? Mam Ti doněšť chleba a syra?
Poslední větu jsem zařadil úmyslně - poukazuje na to, že i v obecné češtině se zachovaly zbytky těchto genitivních tvarů. V případě chleba a sýra dokonce zastupují základní tvary 1. pádu: „Na stole byl chleba a sejra“.
2. Polaci temu něrozumju (něrozumja). Ony ten rybíz a boruvky zmražu (zmraža). Sportovci zapašu (zapaša) o medaile. Oni mě nězdravju (nězdravja). Medvěďe lupju (lupja) idlo v kempach. Ty kuvery už nělepju (nělepja). Sušedi prošu (proša) o vypnutí plynu. Kaně lovju (lovja) hraboše. Ty žerdky se hned zlomju (zlomja). Za ty peníze se naši kupi nove obuti. (Varianty v závorkách platí pro Bílovecko a obce v západním okolí Ostravy.)
3. Zabyval se minulošťu. Ma ve věcach něpořadek. Dostať pjašťu. Měla pěknou smrt'.
Mam naňho zlošť. Tři tydně nedať hušam kukuřice. Investovala doňho času a peniz. Natřeš to mašťu? Muh by se pojčať tu knihu o loďach? Mam oňho starošť. Rolu ošeju ržy.
4. Ovšane vložky zaleť mlekem. Koťe zahrady je enem dřevjany plot.
Na stromečke dali slámjane ozdoby. Na jarmaku kupil pruťane křeseľko
Na výrobu čaju pořťřebuješ druťane šitko. Doščane dachy horaťy, zato se začať používal eternit. Ten duť pod tyma deskama je hľiňany. K čemu je tuten kožany gurt? Gumjane bolka fajne skaču.
5. Paryzol, pošy ořeška v karobě, fusakle, mapa ChKO Poodři, butelku, mobil.

Napisane do zešita

Obchodnica

Zrovna něskajky odpoledňa sem se skorem začať uřikať, že sem sam. V mych letach už čľověk něma rovňakuv, všeci odpočivaju v truhli, ja už tam tež brzo pudu ku nim...

A henajky! Zvoni telefon. Kdo to tež može na mě voľať? Zvednu a na druhe straně mľady hľas: „Mľuvím prosím s panem Kubánkem?“ A už se pľaťa, eli sem spokojeny s ceny za eletriku, že ona ma něskaj enom pro mě taku nabidku. Hovor, že je nahravany. Ja děvuše prajim, že sem se posavad' něuřikať, že pľatim něvěľa. Ona hnedajky, kelko pľatim v letě a pak v žimě, jak topju radijatory. Tuž přiznam se, něštudovať sem to dopodrobna, ale ostatně stavy měřiča a ceny faktur se značim do nalajnovaneho archu, mam to všeccko ve šľupečkach pod sebu, tuž sem i to pravěť. Jaksyk sem se u teho rozpovědať, snad z teho, že celý tyděň⁴⁸ tež něni keho sľychat', tuž se aspoň podřistam. „No to ste jediný, kdo to ma tak krasně sepsané, vy ste opravdu šikovný“ ochľamastovaťa slečna a hned', že mi da sľevu, že něbudu ľutovať, dy tak ušporuju protiva tej starej fakturě. Jejich firma mě može přichyľit' nafurt a ceny zostanu stejnake. Ja se o tym chtěť porozmýšľat', ale slečna už od mě chtěťa suľtas. Naščěšćí⁴⁹ mi šesty smysel prajeť „Hamuj“, tuž sem prajeť, že už včľilka němam kdy. Vitě, ja němam rad, jak se věci robju hury bury. Ale děvucha furt, že je to akce, no dy ja něchci, že na mě baj zavoľa pozdějši, ktery děň budu chcet'. Ale ja už něchtěť s ni nic měť, tuž prajim, že děkuju, ale ona zasej povědaťa to svoje a mľela dal, jak o červene pančušce. Tuž už povědam: „Nězľobťě se, ja už to něchcu“ a ona zasej „Čemu, dy je to tak vyhodne“, tuž sem mušet řec „Na zhľedaný“ a poľožit' sľuchatko, bo inači by něbyťo nihdaj konca⁴⁹. Ale řekněťě mi raz, jak može kdo měť kači žaľudek na taku robotu? Ja by⁵¹ to něchtěť robit'!

7. LEKCE - únor

Jak vznikla Fidorka

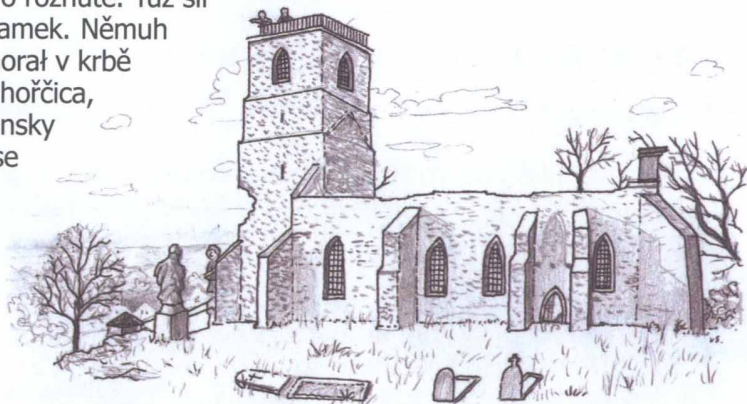
Raz prajela pani fabrykantka Christina Fiedorova svému chłopoji Oskarovi, že by měli zkusit' cosyk noveho:
Christina Ty, Oskar, ten oplatek je taky ténky, to hryzně paru razy⁵⁷ a maš to zjedzene. Pod' zrobit' cosyk pro větše huby.
Oskar: Němožemy robit' oplatky hrubše, jak⁶¹ pułdruha milimetra, to by něbylo dobre, to by był sam zakalec.
Christina: Oto ni, ale ja by chtěla dať tych oplatkuv věc a mezi nima by był taky filunk, rozumíš? Baj s ořechama, kakaovym maslem a cukrem.
Oskar: No to by němušelo být špatne, ale potym zaš buděš měť velucnu oplatkovu dortu; a co s ňų?
Christina: Dybysmy⁵⁹ zrobili mašinu, kera z te dorty budě vyšikat' menše kolca
Oskar: A co s tym zbytkem? Vyhodit'?
Christina: Ale kaj tež! Ten zlom možemy schraňat' a předavat' v tytkach za padesat' haleři, nadole.
Oskar: Ale z takych našekanych kolc se aj tak budu sypat' otrušinky a budu se łamat'.
Christina: Tak ich buděmy polevat'. Tartaletky Fiedor, to budě každý chcet' kupit' ku kafeju.
Oskar: Maš recht, hned' kažu chłopam, až zrobru formu. Ty maš važně chochmes.
Christina měla pravdu - fidorky šly na odbyť a do něskajška⁵⁸ se je lude kupuju, už věc, jak osymdesat let.

Zastavka ve Vláděnině

Oto raz jel prusky naslednik truna z Opavy, kaj se měli radiť s ruskym carem a rakuskym cisařem, a kerymsy francuzskym a anglickym vyslancem, kerak proti Napoleonovi. Dokupy nězakonali brzo nic, temu se buduci prusky kral zasej vracat' naspadek a cestų naňho padnuť velky mrz. Byť koněc oktobra 1820, bylo žimno, přšelo fest a na cestě bylo blata brzo po kolena. Choť jeli už paru hodin, byli děprem kušček za Opavu, bo mušeli co chvila zastavovat' a Fridrich Vilem mušel každym razem⁵⁷ vystupit' ze svojeho voza bo kolca kolesy zapadały⁵⁹ až po łučně. Vysoke kožane buty ho tisy a ozibało ho v nohy. Popołedňo se chylilo ku večeru, začinało se łmět'. Furman tahał za opraty, ale podaremě, koně i kočar stał, bylo jasne, že něskaj už nědojedu ani do Hłubčic. Do teho luchalo, padała hmł, něbylo vidat' věc, jak na deset metruv. Voda zatěkala za lemce a do rukavuv a všeckych už v přemočenych rukavicach žabjely ruky. Tuž měli všicci teho dešča svůj syť. *Wo sind wir eigentlich?* pta se car po německy. Dostał odpověď: *Bladen*. Včil umře v jakesy d'ůře, v jakemś Bladeně... a hned' na všecy rozkokoceny⁶⁴, na ty nicpotaky furmany, keři ani něumju pobidzat' koně.

Zněnadaňku bylo vidat' vežu kostela a chałupu, ve kere bylo rožnute. Tuž šli ku temu svěťlu a ukazało se, že to něni chałupa, ale chutny zamek. Němuh věřit svym očam, za chvilu ich vedli do velke paradecimry, kaj horať v krbě fojer. Dva hrube šajty fajně praskaly, na stole koleno z prašaťa⁶⁵, hořčica, ogurky a pecenek chleba. Vitał ho pan Otto von Nayhaus, vláďěnin sky grof. U krbu se už v jednym křesle hřiť car Alexander, keremu se tu kušček dal tež šprajcnuť karnik. Saša a Vilik potem seděli społem u krbu, ruky nad ohněm, špary im v těple roztavały. A jak měli vypite⁶⁸, všecek mrz uletět přec a měli se dobre.

Dvě sta let pozdějši tu stoji už enem kostel. Vyletnici možu vyit' ež na sam vrch veže kostela, bo je tam zrobená rozhledňa. Ztama je vidat' do okola, aj na kopečky Cvilin, Rudenku aj Praděd.

NOVÁ SLOVA

baňkart , -a; m.	nemanželské dítě	otrušinka , -y; ž.	drobek
čut' , čuje; ned.	cítit	pazur , -a; m. <i>expr.</i>	hnát (ruka, prsty)
děprem ; přísl.	teprve	podaremě [-mje]; přísl.	zbytečně
dokupy ; přísl.	dohromady	platoňak , -a; m.	valník
d'ura , -y; ž.	díra	rozkokotit' se , -ti; dok.	rozčertit se
ež ; přísl.	až	slaminka , -y; ž.	ošatka
filunk , -u; m.	náplň	šajt , -u; m.	poleno
furman , -a, mn. -ě; m.	kočí	špara , -y; m. <i>expr.</i>	noha
hladny , příd.	hladový	tisnut' , -ně; ned.	tlačit, mačkat
hmľa , hmly; ž.	mlha	t'mět' se , t'mi; ned.	stmívat se
hryznuť , ně; dok.	kousnout	tytka , -y; m.	papírový sáček či kornout
chochmes ; m.	fištrón, know-how	zakalec , -lca; m.	brousek, nevykynuté těsto
chutny ; příd.	pěkný, pohledný	zamarašit' , -i; sok.	zašpinit
karnik , -a; m.	saně (dopravní)	zněnadaňku ; přísl.	znenadání
mrz , -u; m.	špatná nálada	žabjet' , žabi; ned.	studit, zást
na paskudu	na zub, ke smlsnutí		

MŮŽE SE PLÉST - hruby a chudy (slovenští čtenáři mohou přeskočit dál)

Nářeční výraz **hruby** znamená též tlustý, silný (o tloušťce předmětu či vstvy):

hruby zešit (tlustý sešit), hruba deska (silné prkno), moc hrube těsto (moc silné)

Příslovce **hrubě/hrubo** se používají k vyjádření většího množství, podobně jako obecné hodně:

Mi se to hrubě nĕpodobalo. hodně nelíbilo

Bylo tam hrubo ľud'a. spoustu lidí

Matoucí může být i slovo **chudy**, které má ve Slezsku význam hubený nebo libový.

Takže i tyto věty dávají normální smysl (ve spisovném jazyce přitom sotva):

Topmodelky su chude. hubené

Kdo cviĉi, chudně. hubne

Stejně jako ve slovenštině slouží k vyjádření nemajetnosti slovo **chudobny**.

AUSDRUKY OD PYŠČISKA

K popírání a uvádění na pravou míru se nám mohou hodit obraty:

K uvozování věty se vedle spisovného **to** užívá částice **oto**.

Oto Vam chcu řeknuť... To chci říct...

Pokud chcete popřít něčí domněnku a uvést věci na pravou míru, hodí se obrat „oto ni“:

- Čemu nĕpřišla Marcela? Ona se s nama nĕchce bavit'?

- **Oto ni**, one přivezli šlam, tuž ma robotu doma.

- A čemu ten šlam nĕpřehaza Mirek? Šak beztak nĕchodi do roboty a ma času došť.

- **Oto ni**. Ale onemu operovali łoket', tak ešče nĕsmi zatĕžovat ruky.

Zvolání **kaj tež!**, popř. **kaj tež tam!** mají platnost českého „I kdepak!“ nebo „Ale kdeže!“. Viz dialog Formulař v další lekci.

Když už má někdo něčeho až dost, po krk, zkrátka plné zuby, říká se zde, že má toho **svuj syt**.

Mám už tych klebet svůj syt.

Něbudu Vám tu dal stukať, vy matě
bestak takých užlampaňcův svůj syt.

Mám už těch řečí plné zuby.)

Něbudu Vám tu dál brečet, vy máte
jistě takových stěžovatelů po krk.

O JMÉNECH A NÁZVECH - zajímavé pomístní názvy v Opavě

Lidová tvořivost pojmenovala různé lokality ve městě po svém. Některá pojmenování nepostrádají půvab a originalitu.

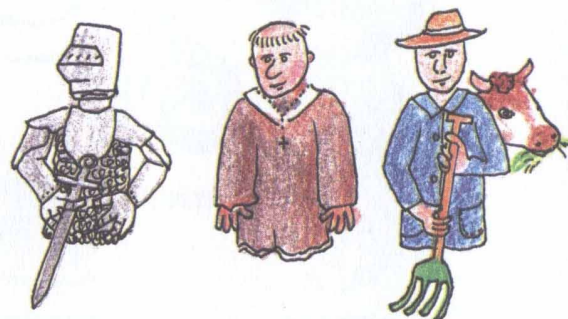
Řeky: Opa/Opavica (Opava), Moravica

Čtvrtě: Město, Katerajn (Kateřinky), Jachtař (Jaktař), Kelešovice (hlásková variant pro Kylešovice), Małe Hoščice, Knebajtel (Pusté Jakartice) aj.

Orientace: Dolňak (Dolní náměstí), Hlaska / U divadla (Horní náměstí), Ciganplac (veřejné prostranství mezi Horním náměstím a Masarykovou třídou), Hruzak (věžový dům na nám. Osvoboditelů), Švedska kapla (kaple sv. Kříže)

Místa k odpočinku: Ptačí vrch (Foglberk), Komenda, Sady / Gotfaldáky (Městské sady), Sadrak (Stříbrné jezero), Kolofikač (nábřeží na sv. okraji města), Sopka (vrch v Oticích), svata Anna, u splavu, u Panskeho mlyna (v Kylešovicích).

Zdravotní střediska: U rytiřův, na statku, v křišťaře, němocenska.

Z KUCHYNĚ SLOV - nedokonavá slovesa odvozená z dokonavých

Tam, kde má spisovná čeština příponu -ávat, nebo -ívat, je v nářečí -ovat'.

polehovat' – (polehávat) např. *Un polehuje.* (On polehává)

pochodovat (popocházet), **narušovat'** (nakynovat), **popadovat'** (o sněhu), **posedovat'** (posedávat)

Opakované děje se také často vyjadřují tvary skloňovanými podle vzoru SAZAT':

zarobit' → **zarabjat'** (vydělávat)

přetlačit' → **přetlačat'** (přetlačovat)

vysekat' → **vyšíkat'** (vysekávat, *obdoba spis. č. vyžínat*)

vyřnuť → **vyřínat'** (prořezávat *mlází* apod.) - vedle **vyřezovat'** - viz výše

rožnuť → **rožínat'** (rozsvěcet)

hrožít' → **vyhražat'** (vyhrožovat)

schylit' se → **schylat' se** (předklánět se)

vystrojit' se → **vystrajat' se** (vystrojovat/strojit se)

naťpat' (naťapat') se → **natipat' se** (nacpávat)

uťpat' se, zaťpat' se → **utipat' se, zatipat' se** (ucpávat, zacpávat)

zatopit' → **zatapjat'** (zatápět)... a odvozená slova.

věřit' → **doviřat'** (důvěřovat)

zešť → **pozídat'** (vyjíst)

schranit' → **poschraňat'** (posbírat, posklízet)

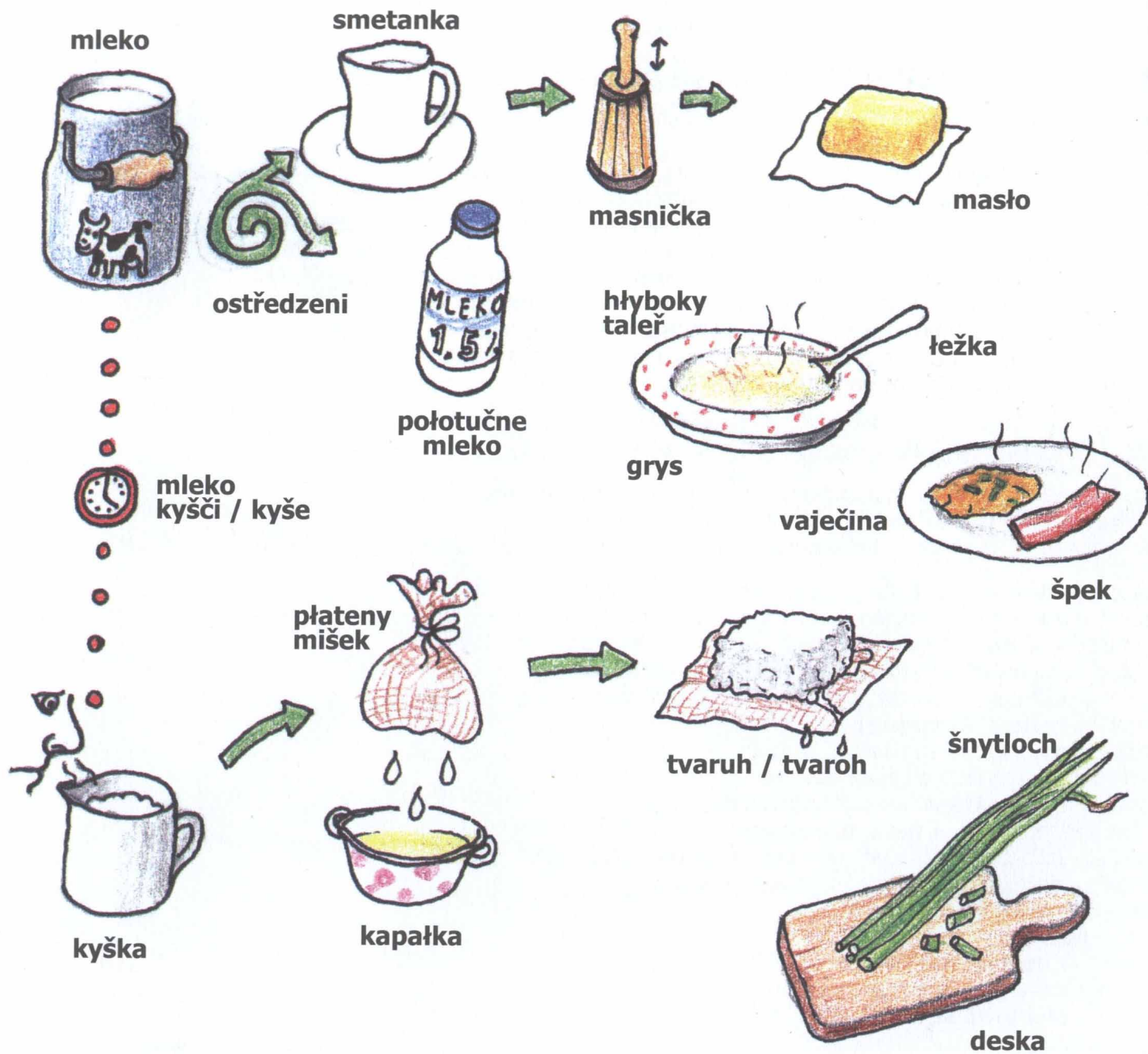
směstnat' se → **posmistat' se** (postupně se směstnat)

srať se → **obsryvat' se** (neustále se „srát“, „mazat“ - o zdoluhavém postupu)

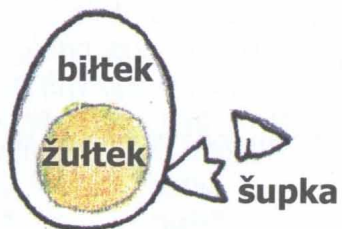
Čemu se s tym furt tak **obsryvaš**? Zrub to ajn cvaj!

SNIDANI

vajco

suľ

pepř

cuker

chleb

běľka

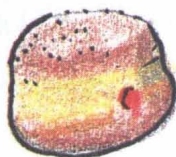

kajzerka

pancrla

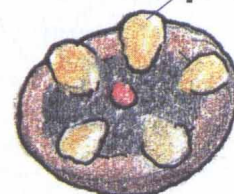
otruťinky/
odrobinky

koblih/krepla

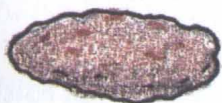
ťtrucla

posypka

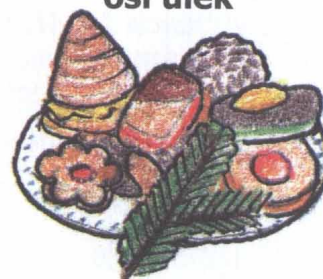
smaťene slivy

popľamik

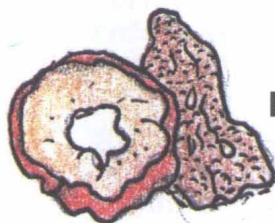
trubička

oťi uľek

koľač

cukrove

pečky

skořica/cimt

GRAMATIKA

54 Trpný rod sloves. Změna **d' → dz** a **t' → c** v trpném přičestí

V trpném rodě převládají tvary složené, s odvozeným přídavným jménem:

Majetek byl navraceny. (navrácen) **Věcne břemeno bylo zapsane.** (zapsáno) apod.

Slovesa I. třídy, u nichž je v přítomném čase na konci kmene hláska –d, –t mají v trpném rodě změnu na dz – vysl. jako jednu hlásku z (jako ve spisovné češtině *moz bych rád*)

Příklady: narodeny [naroženy], vysadzeny [vysaženy], vyhodzene [vyhožene].

Podobná změna je u dějových podstatných jmen: od narodenja [od narožeňa].

K zapamatování je slovo zajdzeny – znamená zašlý, ošoupaný, ušmudlaný:

Ma zajdzene brele. zašlé špínou a škrábanci

Ta folija je zajdzena. matná, ošoupaná

Kragel je zajdzeny. ušmudlaný

Podobně, jako lze ve spisovné češtině odvozovat přídavná jména od sloves, např. vrátit → vrácený, světit → svěcený, tak se nářečí užívá např. tvarů:

vyrosceny (z vyrost'), spleceny (ze spleť'), ukradzeny (z ukrást'), přecuceny (ze spánku probraný, procitlý).

55 Podstatná jména středního rodu, typ **ZVIŘA**

K tomuto vzoru patří v nářečí jen nečetná skupina slov. Názvy mláďat se častěji skloňují s příponou –atko podle vzoru MĚSTO

	j.č.	mn.č.
1	zviřa	zviřata
2	zviřat'a	zviřat
3	zviřat'u	zviřatam / um
4	zviřa	zviřata
6	zviřat'u	zviřatach / zviřatoch
7	zviřatěm	zviřatama / oma / ami (obdobně jako v § 14)

Z přehledu je patrné, že měkké **t'** je v nepřímých pádech jednotného čísla.

Děvuška měla radost' z morčat'a. **Morčata potřebuju denně čerstve futro.**

Rozmnožování zviřat

zvíře (samice)	projevy říje	čeká mladé	mlád'ata
fena / suka	hara	je skotna	ščeňata
kočka	honcuje	je skotna	koťatka
krava	voľuje	je stělna	tělata
koza	bokuje	je skotna	kožlata
sviňa	huka	je sprašna	prašatka / prašitka
kobyľa	hynka se / honi se / chce koňa	je shřebna	hřibjata
kura	kvoči	sedi na vajcach	kuřatka / kuřitka

56 Bez ruk, nuh, stě aneb povídání o duálu

Jak známo, rozlišuje se v gramatice spisovné češtiny číslo jednotné a množné. Kromě toho se dochovaly pozůstatky někdejšího **dvojného čísla** (duálu): Proto máme např. jedno sto, dvě **stě** (!), tři sta, nebo oko, **oči** a oka (v posledním případě duálový a množný tvar rozlišují vztah k živému tvor, nikoli samotný počet).

V Opavském nářečí tyto zbytky duálu prakticky vymizely – tvary se vyrovnaly s množným číslem vzoru ROBA:

1	ruky	nohy	
2	ruk*	nuh*	(bez ruk, do nuh)
3	rukam	noham	
4	ruky	nohy	
6	(na) rukach*	nohach*	(na ramenach, na kolenach)*
7	rukama	nohama	

Ta bolest' mě stříla až do **nuh**. Ta praca se něda robiť bez **ruk**.
Umy se **ruky!** I u mladších: Ta zima mi jde od **noh**.

* - nepřítomnost tvarů zakončených na -ou.

Koncovka -(a)ma je univerzální pro všechna jména, stejně jako v obecné češtině. Jen v oblasti C je zakončení -(a)mi: vč. případů rukami, nohami.

Pro číslo **200** je v opavském nářečí výhradně **dvě sta** (duálový tvar zanikl).

57 Násobné počty a číslovka paru

Podobně jako ve slovenštině a v polštině, užívají se v počítání „po našemu“ výrazy se základem **raz**:

1x raz	5x pět razy
2x dva razy	10x deset razy
3x tři razy	xx paru razy
4x čtyry razy	?x kelkorazy / kolik razy

Místo podstatného jména i číslovky pár je v opavském nářečí **para**. Jako podstatné jméno je ovšem rodu ženského; týká se to i zdrobělin:

Měli enem dvě pary střevíkův s nadměrným číslem.

Uvařit se videňsku parku.

Jako číslovka existuje ustrnulý, nesklonný tvar **paru**:

Už paru dni ti to pravím.

Jel s paru kamaradama.

V paru hřibach su chrobaci.

Už pár dní ti to říkám.

Jel s několika kamarády.

V několika houbách jsou červi.

Minifirky s cuzincama
v našim městě

Slovak

(mtuvi ganc tajak my)

Chlop
z Opavska

AHOJ,
MILAN!

IDEŠ
Z ROBOTY?

A ZAROBÍŠ
V TEJ PEKARNI
ASPOŇ ŠTRNAŠŤ?

RAZ AJ
ŠESTNAŠŤ,
ALE RUKY UŽ
ODPADAJÚ.

MUSÍŠ
JEŠŤ!
SI CHUDÝ!

ŠAK VNĚDELU
BUDE MRKVA
AJ RYŽA

VY STĚ ŠALENÍ!
MUSÍTE AJ MASO!

NĚROB SI
STAROŠŤ,
BUDE AJ MÄSO
Z JELENA.

(ATD.)

58 Přísluvečná určení časová odkazující na minulost či budoucnost

Velmi produktivní je v nářečí vazba OD/DO + příslovce s příponou –KA:

od včilška – od nynějška

od vtedajška – od té doby

od něskajška – ode dneška

do loňska – do loňska

od posledška, od posledního razu – od minula

Takto utvořené jmenné tvary existují i samostatně:

Staříčku, povědajtě nam o tym prvejšku - o dřívějších dobách

Podobně utvořený je i výraz **od hevajška** – od tohoto místa dále.

K vyjádření příštího časového období se užívá nejčastěji vazba na druhy: **na druhy děň** (další den), **na druhy tyděň** (příští / další týden) nebo též **na novy tyděň** apod.

Minulost se vyjadřuje stejně jako ve spisovném jazyce - **minuły...**

Zajímavá jsou spíše vyjádření typu „**loni o tym čase** (loni touto dobou), v patek **o tym čase** (v pátek ve stejnou dobu)“ apod.

59 Shoda přísudku s podmětem v minulém čase

Pozastavme se ještě u faktu, že se v lašském nářečí zachovává odlišnost **i** a **y**. To se týká i koncovek sloves v minulém čase. Všimněme si, že se spolu s koncovkou mění i podoba předcházející souhlásky L / ł

Bratři se domluvili a zrobili to społem.

Bratři se domluvili a udělali to spolu.

Sestry se zaťměly a vrátily se až něskoro.

Sestry zapadly venku ve tmě a vrátily se až pozdě.

Konečně si připomeňme vyrovnaní shody přísudku s podmětem u všech rodů, kromě mužského životného:

Škla se rozbiły.

Skla se rozbila.

Daňove přiznani se vyplniły elektronicky.

Daňová přiznání se vyplnila elektronicky.

60 Spojení je vidat', je slychat'

Slovesa vidět', slyšet' mají v těchto spojeních odlišný tvar neurčitku.

Začať vidět'... ale: **Něbyło žadenho vidat'.**

Nebyl nikdo vidět.

To něsmi žaden slyšet'. ale: **Je slychat' strnadla.** Je slyšet strnada

Ratiboř je pěkne město

Ratiboř je pěkne město,
přezeň chodniček,
odprovaď mě moja miła,
sviti měsíček.

Sviť měsíčku polehučku,
bystře na naš dum,
abysy se němyslela,
že ja budu tfuj.

A ty ptačku, krahuločku,
vysoko litaš,
pověz že mi novinečku
jaku tam slychat'.⁶⁰

Ach, slychat' tam novinečku
hrubě nědobru,
že tu tfoju kochanečku
ku slubu vedu.

Z knihy Zpěvník hlučínských a polských lidových písní vydaném Sdružením obcí Hlučínska.

Sloveso HORAT'

Sloveso má odlišné časování od spisovného „hořet“.

	j.č.	mn.č.
1	horu	horemy
2	horeš	horetě
3	hore	horaju

Minulý čas: **horał**

V pecu hore. Ty horeš! Cěla chałupa zhorała.

Boraci tam uhorali. (Chudáci tam uhořeli.)

Slovo **horečka**, popř. **horyčka** znamená nejen teplotu tělesnou, ale též vedro (vedle označení **hic**, rovněž hojně používaného)

61 Přísllovečná určení míry a množství

meň, věc - jak, než/miž

Ke srovnání slouží příslovce **meň** a **věc** (na Bílovecku **vjac**), která se pojí se spojkou *jak*, popř. *ež* (než), popř. (zejména na Hlučínsku) *miž*.

On ma meň věci, jak ona.

Maš tych karet věc, jak sedym?

Pši su rychlejši, miž ty.

Další příslovce: **věla**, **hrubě/hrubo** (hodně), **něvěla** (moc ne), **povic** (vícero), **brzo**, **skorem** (skoro, pomalu), **gor** (moc) popř. redundantně: **gor moc**, **ganc** (docela), **akurat** (akorát), **cu moc** (příliš), **ausgerechnet** (zrovna), **dokupy** (dohromady), **vraz** (současně)

Tych amolet je **brzo** třicet.

V knihovni bylo **věla** lud'a.

Naše firma neni **gor moc** dajucna.

Pec byl **ganc** hin.

Dokupy nas bylo devatnast.

Tych klíščat měl na sobě **povic**.

Těch palačinek je skoro třicet.

V knihovně bylo hodně lidu.

Naše firma není moc dajná.

Kamna vzala úplně zsvé. apod.

Dohromady nás bylo devatenáct.

Těch klíščat měl na sobě vícero.

Místo výrazu až tak je ve spojení s přídavným jménem v opavském nářečí přídavné jméno **taky**: spojení: Ty něsi taky hlupy! (Ty nejsi až tak hloupý!)

CVIČENÍ

1. Přelož do nářečí:

Dílo bylo prodáno rychle. Odjezd byl určen na jaro příštího roku. Tato vajíčka byla nakladena minulý týden. Příští měsíc bude zahájen provoz. Problém byl zameten pod koberec. Město bylo osvobozeno od daně.

2. Doplň přípony u opakujícího se děje:

Je unaveny, zato furt posed____. Furt mě ty zuby pobol'____. Něměli bystě u teho idla tak pomlask____. Liška si ukradene kury kajsyk zahrab____. Sem přechladzeny a od minuleho tydňa pokuc____. (pokašlávám). Venku začalo popad____.

3. Převeď do množného čísla:

Daj se tu rukavicu na ruku. Bez nohy chodit' nělza. Vložil mu to do ruky. Umyj se ruku! Z nohy měť enem brdečku (hůlčičku). Podali se ruku.

4. Uveď slova v závorkách do správného tvaru:

Oni se boju chodit' do lesa, že su tam (klíšča). Domacemu aj divokemu (praša) se u nas pravi bravek. Pěstujemy (kuřata). Co buděš robiť s tym (hoľubja)? Kobyľa šla ku svojemu (hřibja). Fenka přichyliła opuščene (ščeňata). Lude se bali takeho velkeho (zviřa).

5. Zkus vyjádřit slovy:

Ani 1x, jen 1x, 2x, 9x, 1000x, 1x za měsíc, dostkrát, posledně, bůhví kolikrát, nejednou, pokaždé.

6. Osobnost Alexandra I (1777 - 1825): uveďte slova v závorkách do správných tvarů.

Alexander byl prvním (velkokníža) Finska.

Byl ženatý enom raz, ale měl devět (baňkart).

Vzał se (badenska) grofku Luisu.

Byl křesničkem Viktorie, panovnice Spojeného (kralovstvi).

Něslyšel (obě) ušama, enem pravym.

Jeho otec, Paveł I. snidał (parka) se zelim.

Zdroj: Wikipedie

Podle vyprávění paní Alenky Wolfové ze Stěbořic.

ŘEŠENÍ

1. Diło bylo předane rychło. Odjezd byl určeny na vesno na nový rok. Tuty vajca byly nakladzene minulý týdeň. Na nový měsíc bude zahajeny provoz. Problem byl zamecený pod koberec. Město bylo osvobodzene od daně.
2. Je unavený, zato furt poseduje. Furt mě ty zuby pobol'uju. Něměli bystě u toho idla tak pomlaskovat'. Liška si ukradene kury kajsyk zahrabuje. Sem přechladzený a od minulého týdňa pokucuju. Venku začalo popadovat'.
3. Daj se ty rukavice na ruky. Bez nuh chodit' nělza. Vložil mu to do ruk. Umyj se ruky! Z nuh měl enem brdečky. Podali se ruky.
4. Oni se boju chodit' do lesa, že su tam kliščata. Domacemu aj divokemu prašat'u se u nas pravi bravek. Pěstujeme kuřata. Co budeš robiť s tym hoľubjatěm? Kobyła šla ku svojemu hřibjat'u. Fenka přichyliła opuščene ščeňata. Lude se bali takeho velkeho zviřat'a.
5. ani raz, enem raz, dva razy, devět razy, tisíc razy, raz za měsíc, došč razy, posledni raz, bodajkelko razy, něraz, každym razem.
6. Velkoknižatěm, baňkartuv, badensku, kralovstvja, obuma, parku.

Napisane do zešita

Masopust 20.2.

Každy rok na vesno je v dědinach kole Opavy a Ratibořa (baj v Šamařovicach, Sudole, Łoděnici, albo v Dolnich Životicach) pěkný masopust. V Šamařovicach u Ratibořa idě taky pruvud, je tam medvid', rajter, kery ho pohaňa, něvěsta a ženich, vojak a dalše maškary. K temu hraje muzika. Děvuchy nošu košíky na dary. Mojemu synkoji se to něpodobalo, bo mu jedna opica zamarašila lica sazama.

Indě ma zasej ten medvěd' slaminku v pysku. V Dolnich Životicach zasej vožu bryčku a platoňak s ceťou maškaradų. Jak zastavju u kere chałupy, tak roby tancuju s medvěděm a hospodaři s čarodejnicų. Partyja dostaně do koša cosyk na paskudu. Co se vybere, tak se večer (albo na druhý tyděň) zi na pochovani basa.

8. LEKCE - březen

Franz Liszt jedě do Křiřanovic

Na druhy děň přišlo pismo od Lichnovských, že ho pozyvaju do nich do Křiřanovic, že tam je těplějši, jak na Hradcu. Jak to ceľe přečitaľ, prajeľ sobě „Čemu ni“, pravěť a za chvilu už měť spakovane svoje šaty do pinkla, notove bebechy do kufra a kolače od tětky Kremserky do miřka. Cesta utěkaľa hvito, majster posluchal rytmus klupaňa podkuv⁶¹ a cingaňa našikuv. Přejeli Opavicu a tu byľa inřa krajina: sněhy byľy přeč, byľo vesno a slunko se smiľo. V křiřopach kvitnuľ podbil a petrove kluče. Za Bolaticama vjeli do velkeho lesa - všudy dookoľa rust sam koži dřist. A pak byľy zasej ľuky a pola, přejeli Kuchelnu a dojeli do Bořutina. V hevajřim dvoře měli otevřene, koně dostali vody a Liszt se oplidnuľ mařtale. Pak už něbyľo daleko do koňca štreky. Jak pizľo v Tvorkově prave poľedňo, zaščerkaľ⁶² kolca voza na placu a majster přecutiľ u křiřanovskeho paľaca. Čekaľy ho tam dalře krasne dni.

Formulař po našemu

Mamka pomaha děvuře vyplňovať přiřlařku, bo ona eře něporadi do teho⁶⁶ formulařa vřecko napisať spravně.

Veronika: Mami, co mam napsat tady, jak je *Iměno*?

Mamka: Či něviř, jak se menujeř? Veronika Losertová.

Veronika: Aha. (*Přiře.*) Ale mi to tam nevleze.

Mamka: Tak piř vřecko uži.⁶³

Veronika: A včil *Přiřmení*.

Mamka: No, přezvisko, Losertova, ni?

Veronika: řak jo, ale to už mam napisane v kolonce Meno.

Mamka: Ukař? *Zlobí se*: Co si teř bereř na take věci prupisku, včil už to něpujďe vymazať!

Tuř to něch volne. Co tam mař dal?

Veronika: *Datum narození*.

Mamka: No, kery děň, měřic a rok sy je narodzena: Dvacateho prvřeho ledna dva tiřice sedym.

Veronika: A včil *Bydliřtě*. *Ulice* – ale my tu nemame řadnu ulicu!

Mamka: Tak tam napiř enem meno naše dědiny: Bohučovice. Vyboreň! A ku temu č.p. devatnast.

Veronika: *Měřto*. Opava?

Mamka: Ale kaj teř tam!

Veronika: *Chvili přemýřlí...* Hraděc?

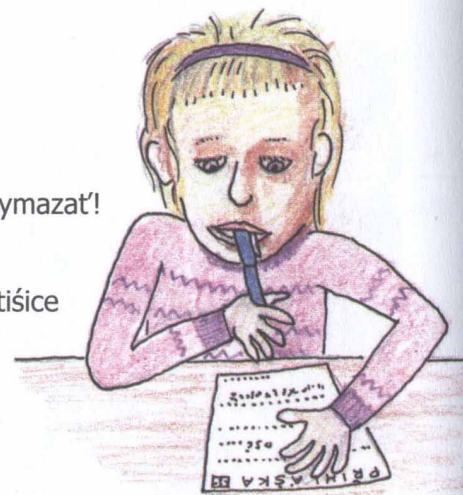
Mamka: No baj!

Veronika: Stav. Mamko, v jakym sem stavě? Mysliř, že v dobrym?

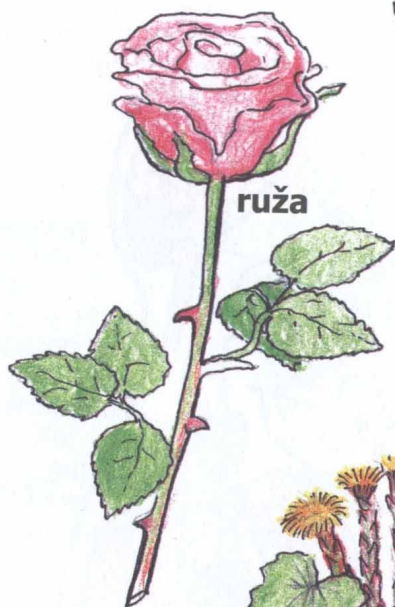
Mamka: Směje se: Ni, v inřim. *Vyřčiřa se, ař se chyta za břuch*.

Veronika: Čeho, jakym inřim? A čemu se tak třeseř? Ja ničemu něrozumim.

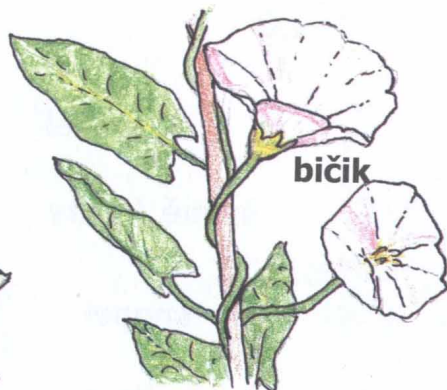
Mamka: *Utira se sluze*. Oto nic, to byľ taky for. To znači, či něsy vydata, viř? Napiř tam „svobodná“... Fajn a včil mame hotove. Mořeř mi to dať podpisatř.

KVITKA

ruža

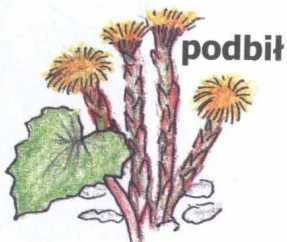
bičík

krvavník

ščudlek

podbił

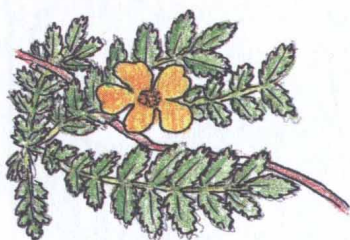

koží dříst

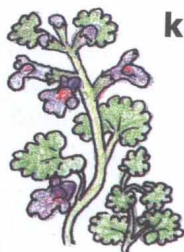

majičky

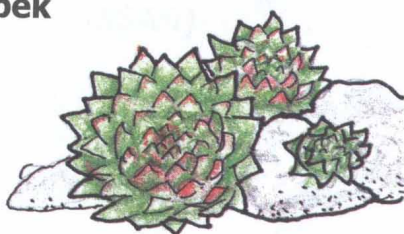
žebříček

kundrabek

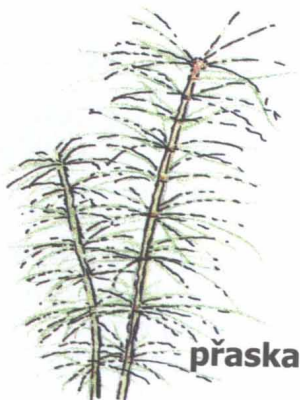
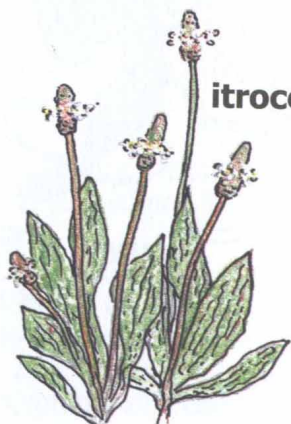
hromotřask

huší kvitka

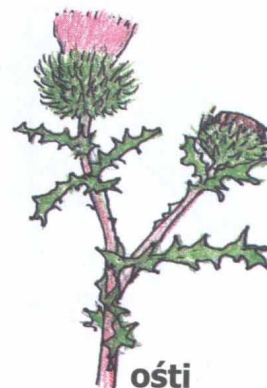
itrocel

přaska

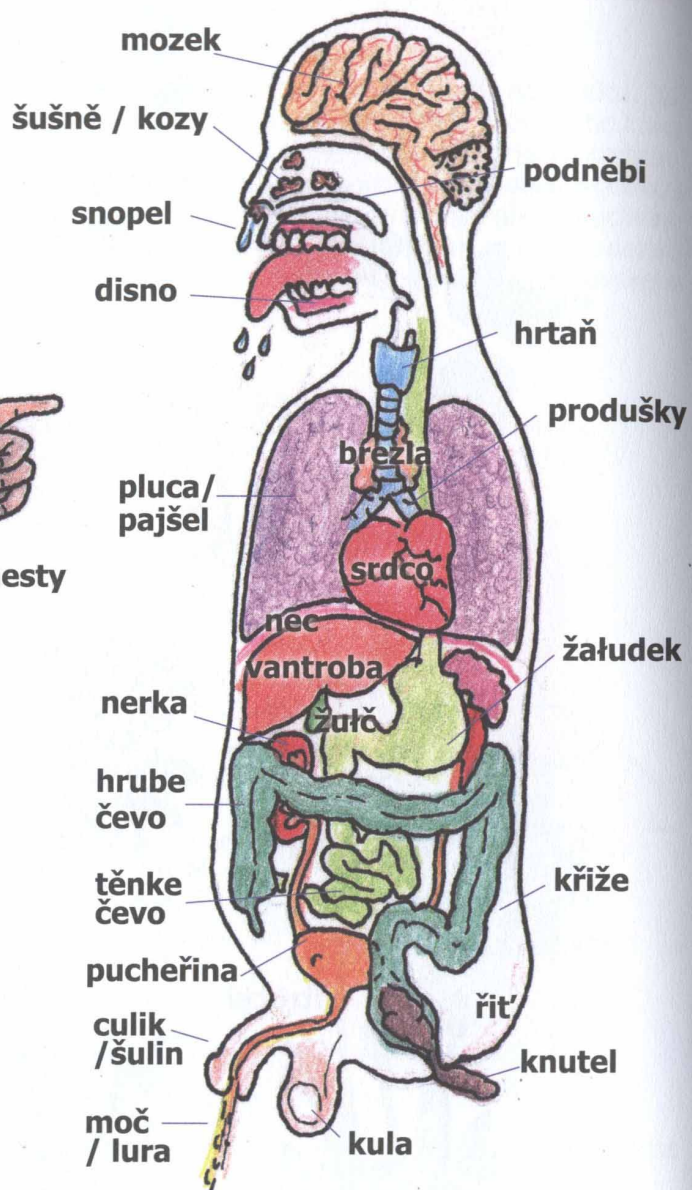
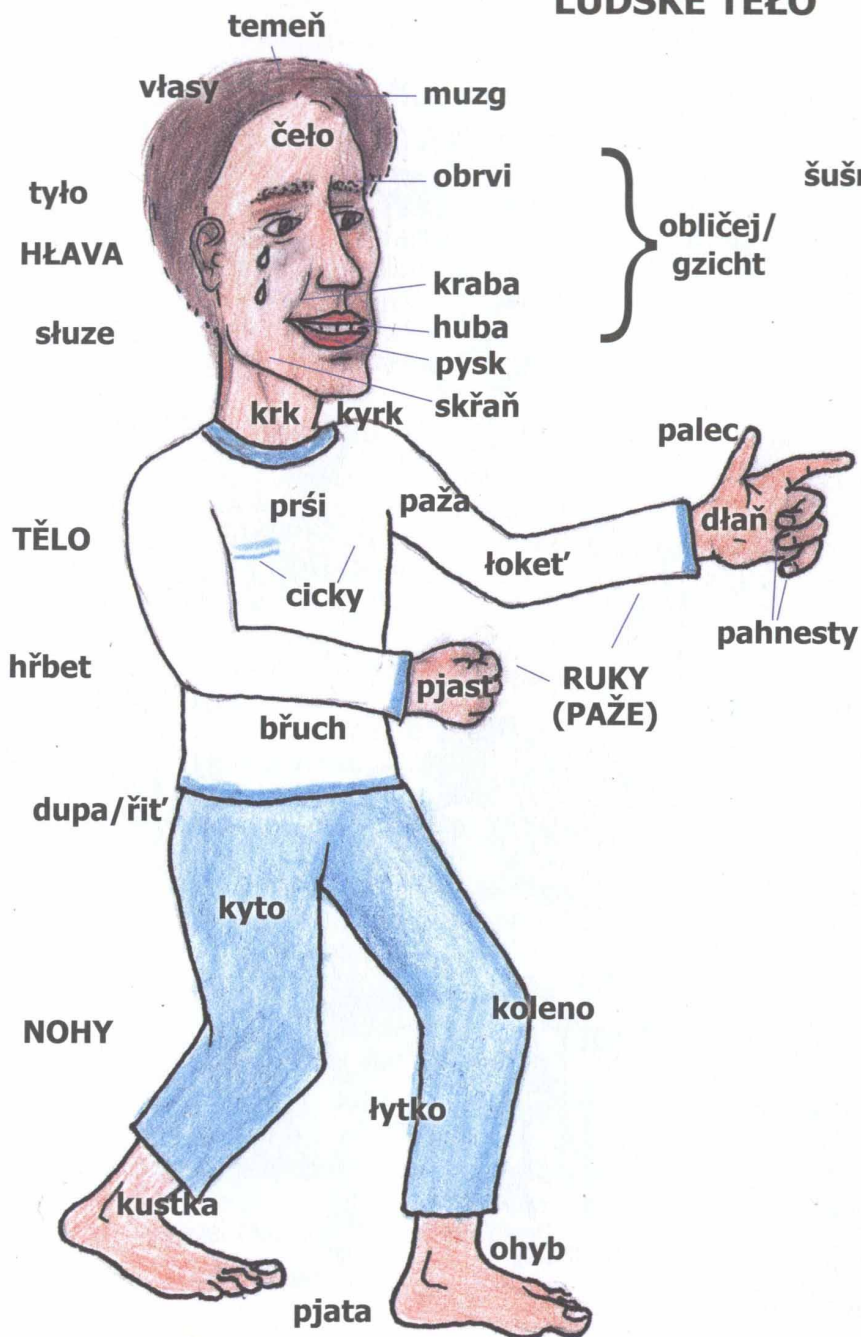

kamilky

oští

LUDSKE TĚLO

NOVÁ SLOVA

bebechy ; mn.	drobné věci
bečet' , beči; ned.	brečet, plakat
břuch , -a; m.	břícho
choť baj	i když, třebas
deska , -y; ž.	prkno
chrapnut' (sebu), -ně; dok.	praštit sebou
kant , -u; m.	hrana
kobzolačka , -y; ž.	bramboračka
koži dříst	sasanka
majiček , -a; m.	pampeliška
nachrapany ; příd.	omlácený
našik , -a; m.	řetěz chomoutu a oje
oplidnut' , -ě; dok.	prohlédnout
ostatni ; příd.	poslední
muzg , mozgu; m.	mozek
paduť , padoťu; m.	prohlubeň
pinkel , -kla; m.	batoh
pismo , -a; s.	dopis

piznut', -ě; dok.
podbiť, -bětu; m.
pohlupavec, -vca, m.
poradit', -i; dok.
předaj, -u; m.
přezvisko, -a; s.
sklibek, -bka; m.
stvařat', -a; ned.
štachetka, -y; f.
svojsky; příd.
temu; přísl.
třa; přísl.
třepat' (se) -e ;ned.
vesno, -a; s.
vyštiřat' se, -a; ned.
zaštěrkat', -a; dok.
žerdka, -y; ž.

udeřit
 podběl
 blbec
 dokázat, zvládnout
 prodej
 1. přezdívka, 2. příjmení
 skrojek (patka) chleba
 řádit
 tyčka v plotě
 domácí
 kvůli tomu
 třeba
 třást se vedle třašť se
 jaro
 chechtat se
 zarachotit
 tyčka

MŮŽE SE PLÉST - skoro a brzo

Slova se běžně používají ve vzájemně opačných významech, než jaké známe z obecné češtiny:

brzo = skoro, skoro = brzo

Ta fetňa má brzo čtyry metry. (Ta vaznice má skoro čtyři metry.)

Brzo by byla zapoměla... (Málem bych byla zapomněla...)

Přišel si skoro. (Přišel jsi brzo.) Choť bylo skoro, byli už stanuti. (I když bylo brzo, byli už vzhůru.)

O JMÉNECH A NÁZVECH - řeky ve Slezsku

Budeme-li pokládat oficiální názvy vedle těch lidových, tak moc shod nenajdeme - skoro všechno je jinak:

Vodní osa opavského Slezska, řeka *Opava* je místními nazývána **Opavica** nebo jen **Opa**, což je původem název německý (Oppa). Př: Voda vytékala do Opavice. Oni z domu vid' u na Opavicu. Vtedaj se chodiťo pro vodu do Opy.

Vlastní řeka *Opavice* (levobřežní přítok ústící do řeky Opavy v Krnově) je místními pro odlišení označována jako **Zlata Opavica**.

V Opavě přibírá Opa zprava **Moravicu**, na Vítkovsku dříve zvanou i **Mora** (z něm. Mohra). Moravica, bublající a zpívající ve svém krásném údolí, je skutečným klenotem zdejšího kraje. Žil-li by Smetana ve Slezsku, jistě by do Mé vlasti zahrnul symfonickou báseň Moravica.

Opavica / Opa se v Ostravě vlévá do **Odry** (aspoň zde název sedí), do které pak ústí **Ostravica** a **Olza**. Název Olza je užíván nejen v místním slezskopolském dialektu ale i šířeji v nářečích lašských. Jde o původní název řeky *Olše*, na niž byla v r. 1960 (nejspíše mylně) přejmenována. Název totiž pravděpodobně nemá spojitost se stromem olší, i když existuje více výkladů.

Tok Odry dál plyne polským územím severozápadně, směrem k Ratiboři. Jižně od města vtéká do Odry zleva řeka *Pština*, jejíž tok představuje jazykový předěl nejsevernějšího lašského a sousedního slezskopolského dialektu. V lašském nářečí se Pština říká Cyna. Jižně od **Cyny** leží obce mluvící ještě „po moravsku“, zejména Velké Petrovice a Křenovice se spádovými vsemi, byť dnes už jsou tyto obce z větší části dosídleny polským obyvatelstvem. Severně od řeky se mluví dosti odlišným slezským nářečím polského typu. Místní říkávají: Před Cynum lečy vrana, a za Cynum vrana.

Proč má sousedka dobré koláče

Dvě sušedky pekly kolače. Ta jedna měla dycky ty kolače puchňutke, fajne, a ta druhá ni a ni ich měť dobre. Tak pravěla te sušedce: „Ja něvim, jak ty to robiš, že maš tak dobre ty kolače. Dy ja už tak davam pozur, aby to bylo všecko podle miry: ja muku dobře dva razy přešeju, sul přešeju, vodu přecedim, všecko mam v pořadku, a přece ty maš ty kolače lepší.

A ta druhá ji pravi: „Ja se s tym něsmolim: ja tam vlepim smetaniska, kus masliska, přidam vajčiska - a su kolačiska.“

*Ze sbírky anekdot a humorek slezského venkova a hornického Ostravska Antonína Satkeho
Úsměv a smích.*

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - tázací a zvolací částice, částice JA a NI

Českému Co? při přeslechnutí odpovídá slezské **Čeho?**

Maš išt' dom – **Čeho?** - Že maš išt' dom!

Místo poutacího českého *hele* či brněnského *pocem* se na Opavsku uvozuje oslovení částicí **hej** nebo zájmenem **ty** (resp. **vy** u vykání):

Hej, Roman, pod' hev!

Haló, Romane, pojd' sem!

Ty, něněchal sy tu mobil?

Hele, nenechal jsi tu mobil?

Ty, Vít'o, ja ti musím co řeknuť!

Hele, Vít'o, musím Ti něco říct.

Vy, a něhcetě k nam v utery příst?

Helejte, a nechcete k nám v úterý přijít?

Pozn. „v utery“ vyslov bez rázu: [vutery].

Pobídka k přitakání není české *vid', vid'te*, nýbrž moravskoslezské **že**:

Děcka, matě hlad, že?

Nejjednoduššími odpověďmi jsou částice **Ja** a **Ni**.

Je ta hořčica napočnuta? - **Ja**. - A ten kečup? - **Ni**, ešče **ni**.

Místo vždyť je **(v)šak**: **Šak sem vam to pravjeľ**.

Optání na příčinu nebo důvod: **Čemu?** (Proč?) Odpověď pak začíná na **bo** (protože).

Čapi už se na te sušarni hnízdo něstavjaju. **Čemu? Bo** łoni do teho komina rnuľ błesk.

Nebo mi je to jedno a rovnou souhlasím: **Čemu ni?** (Proč ne?):

Ja Ti uvařim extrovni idło, chceš? **Čemu ni**, ja rad prubnu cosyk inšeho.

Citoslovce údivu *cožpak*, což zní v nářečí **či**.

Či Vas už nevzali?

Což Vás už nevzali?

Či už měli tak skoro zavřeno?

Cožpak už měli tak brzo zavřeno?

Další ukázky najdete ve vtipu zařazeném na konci této lekce.

Pro různé popření je výraz **kaj těž!** (kdeže!).

Vyhýbavá odpověď se uvozuje částicí **nale**. Co to tam skovavaš? Nale, to je enom taka hračka.

Z KUCHYNĚ SLOV - přípona -isko

Tam, kde je ve spisovné češtině přípona -iště, bývá v nářečí -isko:

hnojisko, buranisko (zbořeniště), zhoralisko (spáleniště), smetisko (smetiště), strnisko (strniště), pastvisko (pastviště) apod.

Příponu -isko můžeme také použít k expresivnímu záměru:

chlōpisko - pořádný chlap, větrisko - čerstvý vítr, děvušisko - holka („krev a mlíko“) apod.

GRAMATIKA

62 Výslovnost - zachování staročeského šč

V opavském nářečí je zachována hlásková skupina šč. Je pravidlem, že tam, kde je ve spisovné češtině dvojice -šť-, je v nářečí vždy šč, a to bez ohledu na existenci přičiskání v dané lokalitě. I v oblastech bez přičiskání tedy vyslovujeme: dešč (dešč, šči, ščasny, ščekať, ščerkať, ščiber, ščudlek, jaščurka, ščuka, Hoščice, ščur atp.)

Antek a Mantek ličili byt. Antek stať na žebřu, a ščetkų natirať povať. Přišel k němu Mantek a pravi: „Antek, drž se ščetky, ja беру žebř.“

63 Podstatná jména zakončená na -er, -el

Podstatná jména německého původu zakončená na -EL, -ER mají v 1. pádě většinou vokalizovanou podobu: pajšel (plíčka, plíce), majster (mistr), figel (fígl), foter (táta), onkel (strýček), cokel/sokel (sokl), pinkel (ranec, batoh) apod. V dalších pádech už e odpadá: před větrem, robiť figle (dělat legrácky), onkel Peter - bez onkla Petra.

Ale: **větr**, bez větru atd.

Pod kopčiskem byl taky **kampel**. Pod vrškem byl takový rybníček.

Johan pomuh **klašternam něšť těžky kufer**. Honza pomohl jeptiškám něšť těžký kufr.

Čemu **něpoužívaš šnuptychel**? Pčikaj do **šnuptychla**!

U některých slov se E neodsouvá: gešťel - na gešťelu, bordel - v takym bordelů, rabarber (rebarbora) apod.

Podstatné jméno **klašterna** (jeptiška), původně přídavné jméno v sousloví **klašterna panna** se většinou skloňuje jako podstatné jméno, dle vzoru **ROBA**: bez te **klašterny**, dvě **klašterny**, pět **klašteren** atd.

64 Podstatná jména mužského rodu - měkký vzor KOBZOL

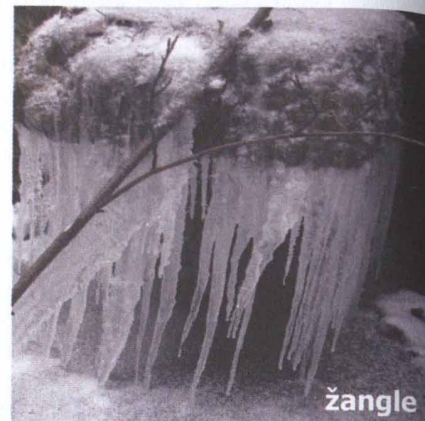
Zvlášť zajímavou charakteristiku má skloňování slov mužského rodu podle MĚKKÝCH vzorů; prozatím se zaměříme na neživotná jména. (V 10. lekci se dostaneme i k životným).

	j.č.	mn.
1	kobzol	kobzole, dni
2	kobzola, čaju	kobzoli
3	kobzolu	kobzolam
4	kobzol	kobzole, dni
5	ty (kobzolu) jeden!	kobzole!
6	kobzolu	kobzolach
7	kobzolem, jeleněm	kobzolama

Hlavní lexikální soubor vzoru KOBZOL tvoří jména zakončená na -l, -ň, -ť, -c. snopel, cukel, žangel (rampouch), topol, frgal, łokeť, kameň, kmeň, kořeň, jačmeň, tiň (stín), tydeň, hrnec, pec. U slov zakončených na L, která jsou přejatá ze spisovného jazyka, nebo u slov cizího původu je měkké L (ne tvrdé ł) a tím i skloňování podle vzoru kobzol: dva paryzole, obale na zešity, zvláštní rituale apod.

Slova zakončená na -j mívají ve 2. pádě koncovku -u: **Hodinu před zavírací dobou je konec předaju.**

Starobylá koncovka -i se drží jen u některých slov: tych kobzoli, snopli, dni, peci, haleři, łokti, dni. U ostatních již převažuje koncovka -uv: kořeňuv, hrncuv, nožuv. Slovo děň má v 1. a 4. p. výhradně podobu **dni**.

KNIŽNÍ NEBO HOVOROVÁ?

Dni je jeden z mnoha tvarů, které jinak v češtině vnímáme jako knižní a které přitom na Opavsku žijí v běžně mluvené řeči. Další příklady: **hřbet, nad ložem, těž, sosna, chylit' se, kazała mu, t'mi se, kviti na roli** apod. Srovnej se spisovnými podobami hřbet, nad ložem, též, sosna, chýlit se, kázala mu, tmí se, kvítí na roli, které působí ryze knižně až archaicky. Obecně v naší zemi by člověk v hovoru užil spíše tvary: záda, nad postelí, taky, borovice, sklánět se, nařídila mu, stmívá se, kytky na poli.

65 přídavná jména přivlastňovací

V opavském nářečí se jen zřídka užívají jednoduché odvozené přivlastňovací tvary, jako např. Petrův bratr, tetino auto. Místo toho převažuje vyjádření pomocí složené vazby od + 2. pád:

bratr od Petra, auto od tety. V některých případech lze ovšem pochopit jen ze souvislosti, jak je míněn výraz druhu: *darek od Elišky* (může jít o dárek určený pro Elišku, nebo naopak dárek Eliškou věnovaný). Místo tázacího zájmena čí se většinou také používá složená vazba:

Od koho je ta prupiska?

Čí je ta propiska?

Na zahradu od koho pujdem?

Na čí zahradu půjdem

Pokud je použito vyjádření pomocí **přídavného jména**, tak se používají tvary zakončené podle tvrdého složeného skloňování: **Idu z Purkyňove ku Englišove.**

z Purkyňovy k Englišově

Vystupuje na Praskove.

Praskově

Łyžujeme na Vaňkovem/Vaňkovym kopcu

Vaňkově kopci – lyžařském areálu u Horní Lhoty

Na to je nalepše šichtove mydło.

jádrové „s jelenem“, výrobce: firma Schicht, pozdější Setuza, Ústí nad Labem - tedy „Schichtovo“

66 Zájmena ten, ta, to a zdůrazněná osobní zájmena un, ona, ono

Zájmena ten, ta, to se v opavském nářečí skloňují v některých pádech složeně, jako přídavná jména:

	j.č.		mn.č.
1	ten	ta	to
2	teho	te(j)	tych
3	temu	te(j)	tym
4	teho / ten	tu	ty / tych
6	tym	te(j)	tych
7	tym	tu	tyma

Ve východní části okresu Opava jsou u ženského rodu ve 2., 3. a 6. pádu tvary *tej*, obdobně jako u přídavných jmen.

Zájmena mají i konkrétní ukazovací význam, jako spisovné *tento, tato, toto*, nebo obecné *tenhle, tahle, tohle*, popřípadě jej můžeme zdůraznit předponou TU-:

Ten týdeň tu něsu. Tento týden tu nejsou.

V **tutym** šufliku to je. V tomhle šuplíku to je.

Kera prupiska piše, **ta** lebo **tuta**? ta, nebo tahle?

V množném čísle se TU přidává za zájmeno:

Vemtě se tytu! Vemte se tyhle! (Vezměte si tyto!)

Ve spisovné češtině existují protiklady *ho - jeho, mu - jemu* atp., přičemž druhý z tvarů se používá na začátku věty nebo pokud je na zájmenu důraz. Př.: Nezájímá *ho* to. ale: *Jeho* to nezájímá. V opavském nářečí je odlišených zdůrazněných tvarů více. Zdůrazněné tvary osobních zájmen 3. osoby (*un, ona, ono*) jsou suplovány pádovými tvary ukazovacího zájmena *onen*:

1	un	ona	ono	oni	ony/one
2	oneho	one	oneho	onych	
3	onemu/mu	one	onemu/mu	onym	
4	oneho	onu	ono	onych	ony/one
6	onym	one	ono	onych	
7	onym	onų	onym	onyma	

Oneho sem tam nikdi něviděla.

One to nědavaj!

Ja se něbojím něbojím **oneho**,
ale **onych** dvuch.

Jeho jsem tam nikde neviděla.

Jí to nědávej!

Já se něbojím jeho, ale jich dvou.

Zdůrazněným tvarům 3.p. *mně* a *jemu* bez spojení s předložkami odpovídá nářeční **mi, mu**, neuvžívají se tedy rozšířené podoby:

To možeš řec aj **mi**.

Mu to něpomohlo.

Mi to tu něhaž - doněs to **onym**!

Mu se kolena nětřasu.

To můžeš říct i mně.

Jemu to nepomohlo.

Mně to tu neházej – dones to jim!

Jemu se kolena netřesou.

Sloveso TŘAŠŤ

Na rozdíl od spisovné češtiny si zachovalo nepřehlasovanou kmenovou hlásku A ve všech tvarech. Synonymem je pro něj je **třepat'**.

	j.č.	mn.č.
1	třasu	třasemy
2	třaseš	třasetě
3	třaseš	třasu
min.	třas, třasla, třaslo	
rozk.	třas! třastě!	

67 Číslovky tři, čtyře, pět, šest

Rod se v opavském nářečí odlišuje nejen u číslovek jeden a dva, jako ve spisovné češtině, nýbrž i u číslovek **tře** a **štyře**. Navíc se, podobně jako u číslovky dva, odlišuje u mužského rodu skloňování osobní a neosobní:

1 mužských osob
tře, štyře

společ.

mužských neosobních, ženských a středních
tři, čtyry

2 **třech, štyrech**

třem, štyrem

3 **třech, štyrech**

tři, čtyry

6 třech, štyrech

třema, štyrma/štyřma

7

jedna košula

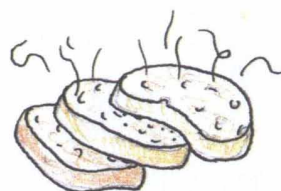
jeden gver

dva kameně

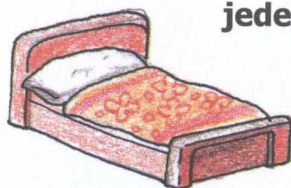
dvě bělky

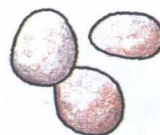
tři halečky

tři měchy

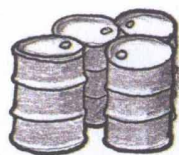
jedno ložo

tři vejca

tře synci

štyry bečky

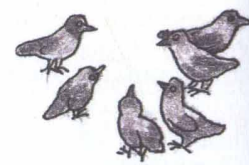
štyry krygle

štyře lude

pět kobzoli

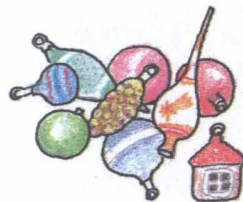
šest kav

sedym kryk

osym d'ur

devět baněk

deset korun

dvanast knofli

Byli sme tam **tře** (synci). Do dalšího kola postupuju enom **štyře**. (čtyři jakékoli osoby) Pozvali **třech** (hošti). Zostaly sme **tři** (děvuchy).

Kupili za jednu cenu **štyry** radiatory. Ve třídě smy byli jen **tře** synci.

Další číslovky už se skloňují podobně jako ve spisovném jazyce, jen v 7. pádě bývá koncovka -ima: pětima, šestima atd.)

Před **dvanastima** rokama se odstěhoval do Prahy.

68 Tvar trpného přičestí s koncovkou -e po slovesech BYŤ, MĚŤ, DOSTAŤ

V minulé lekci v 54 jsme se dotkli tvarů trpného rodu sloves a odvozených tvarů přídavných jmen. Ve jmenné části přísudku, tedy ve spojeních se slovesem *být*, *mít* nebo *dostat*, jsou tyto tvary zakončené ve spisovné češtině na -'no, nebo -to. V nářečí je zakončení **-ne / -te**

Volal sem tam, ale bylo **obsazene**.

obsazeno

Maju **zavřene**.

zavřeno

Už měl cosyk **vypite**.

vypito

Dostali **nadane**.

vynadáno

Ještě nemáš **hotove**?

hotovo

Viz texty této lekce: *bylo navařene, nedostaně nadane, bylo našete*.

CVIČENÍ

1. Vyzkoušej si výslovnost: klešče, ščur, zapleščit, hoščicky, na Ščepana, vykyščene zele, plašče, ščudlek, Piščane, ščeňata něščekaju, ščava, přiščipek, ščebetať, ešče kušček, navščeva.

2. Uved' do správného tvaru zájmena v závorkách: Daj tu tašku k (ten) dyvanu. Vratili se s (ta) muzykú až po pułnoci. Po (ta) murku běží kocur. Škubla s (ta) šnurų. Tisně se to do (ta) formy. Ona furt brbla na (ten) chlōpa. Honili (ten) bravka po placu. Kuna zežrała (ti) sušedam kralika aj s (ty) mładyma. Mezi (ta) Opavų a (ten) Hajem rychliky něstavju, ani v (ty) łazcach.

	3		4			1	6	7
		4	6				8	
								4
	1				2			
		3	1	5	6	8		
							4	
5								3
	4				9	6		
3	9	6			8		1	

3. Doplň koncovky podle měkkého vzoru: do Třech kral_, padesat haleř_, bolest' obuch łokt_, ku konc_, v červenc_, srostene kmen_, chodil po kameň_ch, rostu tam kořen_, rukav zamazany od snopl_, do toho tydň_, pět tydň_, na palc_, karbenatl_ s kobzol_, napekla dva štrudl_, běhała po placu bez cukl_, velke činel_.

4. Přelož: Matyášův mobil, dům Novákových, Katčina bunda, kamarádi našich, mamčiny křížovky, sousedovic pes, Hanysova skříň, babiččin pokoj, auto manželova šéfa, Priessnitzovy obklady, na Karlově mostě, Rubikovy kostky.

5. Prečti: Zostali sme enem 4. Ke 2 kobelam přibyly eště 3. V areale bylo 200 lud'a. 3 synci se hrali se 2 děvuchama. Naspadek ich přišlo 7. 1mu byla žima. 0 (nikdo) se to nekupil. V prosincu mu bude 79.

6. Kvíz - SUDOKU

Ve kterém roce došlo k zatopení sádrovcového lomu v Opavě, dnešního Stříbrného jezera?

Klebety z budoucnosti - reklama

Wellness hotel Janske Kupele otvira prvu sezonu!

ZNOVUNAJDZENA PERLA V KRAJU LESUV, ŠIBRU A VODY ZASEJKY OTEVŘENA!

Jako Fenix z popela vstaly slavne lazne a rozpinaju svoje skridla, az mozu prijmut svych hosti. Před šestima⁶⁷ rokama žaden něčekal, že se z vtedajšeho buraniska ešče raz staně místo, kaj lude chodu nabrat do pluc čisteho luftu, vyprostit se hřbet a dožičit se po fajrontě pohodoveho čuťa.

Naše filozofija je ganc jednoduchá – čuť se fajně!

(z angl. wellness: well = fajně)

K temu pomáhaju ingredience Janskych

– voda, luft, příroda a ludy um.

KAŽDA ČAŠT VAŠEHO JA SE MOŽE TĚŠIT NA COSYK PŘIJEMNEHO:

Pro Vašu **mysel** smy nachystali raj: kupu dobre zabavy celý děň. V noci žaden huk – mile ticho, vyplňovane enem šuščením lišta, pipaním šikerek a žgluraním prudu v kotlinach Moravice.

Pro Vaše **oči** 16 vyhlídkovych míst, z teho 3 veže a chodník v korunach stromuv.

Kupel počmaku v termalnim bazeně za svitu měsica.

Pro Vaše **srdco** chodzeni po cestečkach navrch i nadul – každý nový týdeň buděť překvapeni, jak se Vam depta coraz lehčejši. Bohaty výběr z idla bez ybryšnych tukuv: zprubujť naše černe halečky a zeľ, fantastické šalaty, polentu, ogurky, kapalku, vařene kvaky a dietně boruvkove kolače.

Pro Vaš **pajšel** nejlepší luft v celým kraju, vuňa švrkoveho lesa. Dvě jeskyně – solna a šibrová. Všudy v celých kupelach se někuři.

Pro Vaš **břuch** enem same dobroty ze selskych dvoruv: svojsky kvasovy chleř, ovoce ze starych odrud, kobzole od sušeda, kože syry z našej mlekarňe, maso od morek z hevajši farmy, gryncajk z tēchanovskych chalup. Ku temu vodu z našich žideľ.

Pro Vašu **kožu** kupele v řice aj v kupelnych vanach, ve vyhřitych vlnach termalniho bazena, masaže.

Pro pohodu Vašich **nuh** najdelši chodník pro chuzu boskem v ČR: 3km cestečka v měkķe travě, po šibrovych deskach, po kamyčkach korytem potoka, tēplym bahnem.

Pro celkovu **radošť** – lesni tobogan, cvičeňa jogy a tchaj-ti na luce, nudisticky chodník, grilovací večer, kinoklub, minigolf.

Pro **děcka** 4 hřišťa, vodny raj, provazove mosty, programy se zvířatama a ve vařtatě, bojove hry v leše, sutěž „Vryžuj se svuj kušček zlata“.

DO JANSKYCH SE DOSTANĚTĚ HISTORICKYM AUTOBUSEM ŠKODA ŠM, KERY JEŽDI DENNĚ PO TRAŠE VITKOV – JANSKE KUPELE – OPAVA.

V době od 20.7. do 11.8.2024 celý areal zavřeny

vuli kvartyrovaňa olympionikuv

Rakuska a Pobřeža Slonoviny v Olomucu.

Lesni tobogan a Švrkova veža zstanu otevřene celý čas.

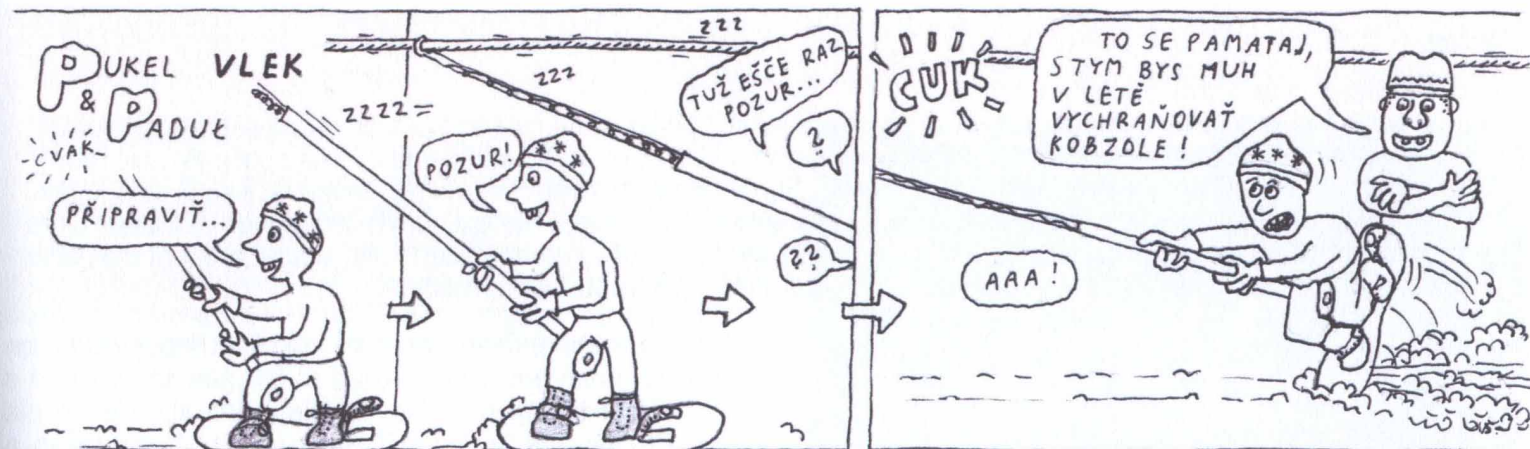

Foto: http://www.csadpizen.cz/foto/v_sl_02.jpg

Foto: Jiří Kalina, <http://spravnym.smerem.cz>

ŘEŠENÍ

2. Daj tu tašku k temu dyvanu. Vratili se s tų muzykų až po pułnoci. Po tym murku bęži kocur. Škubła s tų šnurų. Tisnę se to do te/tej formy. Ona furt brbla na tego chłopa. Honili tego bravka po placu. Kuna zežrała tym suśedam kralika aj s tyma mładyma. Mezi tų Opavų a tym Hajem rychliky něstavju, ani v tych Łazcach.

3. do Třech králi, padesat haleři, bolest obuch łokti/łokt'uv, ku koncu, v červencu, srostene kmeně, chodil po kameňach, rostu tam kořeně, rukav zamazany od snopli, do tego tydňa, pět tydni, na palcu, karbenatle s kobzolama, napekla dva štrudle, běhała po place bez cukli, velke činele.

4. Mobil od Matyaša, dum od Novákuv, bunda od Katky, kamaradi od našich, křižovky od mamky, pes od suśeda, skřiň od Hanysa, izba od babičky / stařenky, auto od šefa od manžela / manželove auto, Priessnitzove obklady, na Karlovem moště, Rubikove kostky.

5. Štyře, dvum, dvě sta, tře, dvuma, sedym, jednemu, žaden, sedymdesatde(j)vět

6. 1964

kořeně na moště

Vtip

Přidže chlop dom ze šichty a roba na něho:

„Stary, oprav ten kohutek v kupelce, už tydžeň tam kape voda,“ Chlop se na ňu podživa a pravi. „Či sem je instalater?“ Na druhý děň přidže chlop z roboty a zas slyši: „Sprav tam ten šalter, už dluho něidě a ja němožu počmaku nic robit!“ Chlop enem zahuči: „Či sem elektrikař?“ Třetí děň zas: „Stary, namaž te dveři, bo krzaju!“ Un na to: Na, či sem je jaky opravař?“ Jak přidže další džeň chlop dodom, všecko je spravene. Kohutek někape, šalter idže, dveři někrzaju. „Kdo to všecko spravil?“ pta se chlop. „Nale, byl tu sušed a všecko zrobil.“ „A co za to chčel?“ „No alebo mu mam dať, albo zazpivať.“ Chlop nervozně: „No a zazpivala si mu?“ Roba na to: Či sem je jaka zpěvačka?“

Z knihy Lidie Rumanové Česko-prajzský slovník + Frky + Nadávky.

Napisane do zešita

10.3. První raz na snowboardě

Včil vam povim, jak smy se loni na vesno učili ježd'it' na snowboardě s našu partyju: Jeli smy z našima a z Řehulkama do Slatiny. Oni maju dvě děcka Ondru a Katku, moje nejlepší kamarády. Předý smy se my tře⁶⁷ mysleli, že klizat' na take desce neni gor moc velký problem, jak je tak pjekně široka. Ale se ukazalo všecko inači: tře ježd'it' ni na ceťe desce, ale enom na kantach. A udržet' balanc na tych kantach už je daleko těži. Stači jaky mať paduť a už leti a chrapně sebum. Nakoněc sme přecej poradili zjižd'at'

zvrchu naduť v jakychsy krabatych oblukach, choť baj s nachrapanyma dupama. Tak smy to prubovali štyry dni. Ostatni děň pravěť instruktor, až skusime, eli vyjed'eme na vleku ež na sam vrch. Každý měl v kapsi čip, kery nas pušťat' přes turnyket ku kotvam. „Něbuj se, enom se drž žerdky“, radiť. Paru razy sme ešťe spadli, ale vyjet' až navrch ku bufetu jsme tež všeci poradili. Pod vrškem sme už čuli česnek a maryjanku, žaden němuh temu věřit', ale byťo rychtyk - mjeli navařene⁶⁸ kobzolačky, nejlepší, co sem v životě id. K temu sklibek chleba a kofolu a linecke cukrove - ja vam pravim, čuli sme se jak v raji.

Enom Katka bečeta, bo one se ztratila rukajica, tuž sme ju šli s instruktorem hledat'. Hledali sme dluho podaremě a našli sme ju děprem až nadole, napichnutu na štachetku od bariery. Temu sme měli všeci štyře taku radošť, že sme tancovali a stvařali jak pohľupavci. Katka byťa ščasna, že nědostaně nadane⁶⁹ a my se radovali s ňy.

9. LEKCE - duben

Na zeleny štvrtok

Tu s nima Ježiš prišiel na miesto zvané Getsemane. Vtedaj pravěl učedníkam: „Dočkajťe⁷³ hev, ja pujdu dal, ež možu porikať. Vzať ze seby Petra a dvuch²² synuv⁷⁰ Zebedeovych; a to na ňho pripadla žalost' a tesknota. Tuž im pravěl: „Moje duša je smutna až k smrti. Zostaňte tudy a ponocujťe se mnų.“ Podešeť malunko od nich, padnuť z tvařu na zem a říkal: „Otče muj, eli je možné, něch mě mině ten kalich; ale ni tajak ja chcu, ale jak ty.“ A to prišiel k učedníkam a našel ich, jak oni spju⁵⁰. Tuž pravěl Petrovi: „Či vy ště němohli jednu hodinu ponocovat' se mnų? Bditě a říkajťe, abyště něspadli do pokušeňa.“

Mk 14, 32-38.

Šmigrust

V nědělu před šmigrustem se Terka a Eliška chystaju na další děň.

Terka: Ahoj, Eli, co robiš, maš už nazdobene vŕecke vajca?

Eliška: Ty, ja sem letos nězdočila, stejnak do nas žaden něpřidě, okrem stryka. Ja mu ukraju kušček beranka a kutemu dostaně puľku. A pro Radima peču trubičky.

Terka: Mě treskně! Ty maš napečene? To ja mam enem fidorky a lentilky pro maľeho Tobiaša od Soně⁷².

A jak přidě eště kdo, baj od služovskych, tak mam kupne vajca se samolepkama.

Eliška: Jak kdo přidě polevat', tak ja něotevřu, mi⁶⁸ to stačilo ľoni.

Terka: Mi tež, to raz přišel Peťa, ešče, jak sme spoťem děprem začali chodiť a gychnuť na mě ceľy kybel, no ja mysleľa, že mě cip střeli, všudy vody jak na pľovarni⁷⁰ - na kobercach, v psyše, v ľožu, vŕecko bylo durch...

Eliška: To ja by do Petě⁷² nikdi něřekľa! Dy un je taky dobrak.

Terka: No, ale vtedaj mě važně nas... Šak sem mu ja tu jeho jeho kyčku vyrvaľa a vyliskaľa sem ja oneho. Lehaj!⁷⁴

Eliška: Čeho?

Terka: Oto mi tu Doryna onuchava domacu pekarňu.

Eliška: No hruza...ty, ja už musim povachovat' teho beranka, bo ja ho mam v trubě.

On už je bestak⁷⁵ přepaleny.

Terka: Eli, něchčeš se z nama zitra popoľedňu podivat do Petrovic na konsku procesy?

Od nas tam jedě mamka a Nikola.

Eliška: Koně? To mě zajima. Moment, dočkaj, až se podgajsnu rukav a zkontroluju trubu a hned' mi to poviš. Počkaj chvilu.

NOVÁ SLOVA

čačany ; příd.	roztomilý	palarňa , -ně; ž.	palírna
depnut' , -ně; dok.	šlápnout, stoupnout	paša , -e; ž.	pastva
deptat' , -a; ned.,	šlapat, stoupat	paskuda , -y; ž.	pochoutka
durch ; přísl.	skrz	paterek , -rka; m.	farář
džigat' , -ga; ned.	bodat	podejst' , podejdě,	popojít
frgal , -a, mn. -e; m.	velký valašský koláč	podešet; dok.	
garat' , -a; ned. expr.	sahat	podgajsnut' se , -ně; dok.	podkasat
gychnut' , -ně; dok.	silně šplouchnout	pořikat' , -a; dok.	pomodlit se
holý ; příd.	nahý	posmistat' se , -a; dok.	vměstnat se
hlaskat' , -a; ned.	hladit	povachovat' , -uje; dok.	pohlídat
hřebříňak , -a; m.	žebříňák	poznačit' , -i; dok.	poznámenat
kava , -y; ž.	kavka	psycha , -y; ž.	toaletní stolek
kolesa , -y; ž.	kočár	puška , -y; ž.	panák (alkoholu)
kyčka , -y; ž.	pomlázka (pletená)	rajbovat' , -uje; ned.	třít, drhnout
moravsky ; příd.	český (jazyk či nářečí)	rušat' , ruša; ned.	kynout
mur , -a; m.	zed'	šmigrust , -u; m.	pomlázka (koledování)
něch ; část.	necht', ať	tresknut' , -ně; dok.	praštit, třísknout
onuchať , -a; dok.	očichat	vyliškat' , -a; dok.	zmlátit

MŮŽE SE PLÉST - ješt' a íst', stružek, struček a stružok

Slovesa **ješt'** (jíst) a **íst'** (jít) prodělala odlišný hláskový vývoj, než ve spisovné (či obecné) češtině. K záměně a nepochopení by mohlo dojít hlavně v neurčitku a v trpném přičestí:

Un němuh íšt' .	Nemohl jít.
Un němuh ješt' .	Nemohl jíst.
Tys je jaky přejdzeny!	Ty jsi nějaký přešlý!
Tys je jaky přejedzeny!	Ty jsi nějaký prejezený!

Na rozdíl od slovenštiny (a stejně jako v českém jazyce) se v lašském nářečí odlišují slova pro chůzi a jízdu. Existuje i sloveso **jet'** (jet). Jeho časování je podobné jako ve spisovné češtině.

Struček, stružek a stružak

První ze slov označuje stroužek (česneku), druhý struhadlo a třetí slameník.

Vyrajbovať se na topinku dva stručky.	Vytřel si na topinku dva stroužky.
Naškrobaj na stružku dvě okurky!	Nastrouhej na struhadle dvě okurky!
Spali v orlovni na stružakach.	Spali v orlovně na slamínkách.

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - cip

Cip (často psáno i **cyp**) je jadrným slůvkem navýsost oblíbeným. Původní význam odkazuje na výběžek, převis - takový tvar má mužský genitál. Zdrobnělinou pro pindíka je **cipek** (též culík, culinek, šulin, famfrlík nebo frantik). Přeneseně se slovo **cip** používá jako nadávka pro blbce, pitomce, idiota.

To je strašný cip!	To je strašný blbec!
Ty cipe jeden cipovsky!	Ty debile jeden debilní!

Šokovaný, překvapený člověk může zvolat: **Mě treskně!** nebo **Mě cip střeli!**, což znamená něco jako *Mě picne!*, *Já padnu!*

Odvozenými slovy jsou **cipoviny** (blbosti - též hověžiny) a **cipovinky** (blbinky).

Jak budeš robiť také cipoviny, dostaneš zaracha!

S tų aplikaci se možeš měť v mobile program, kery ti ostarši gzicht, albo kery z toho, keho fotiš, zrobi něandrtalca, a podobne cipovinky.

Jak zpívá Jaromír Nohavica:

Jak v dálce vidim
zasněženy Říp
řikám si: Praotče Čechu
tys byl ale strašny cyp
Kdyby si popošel ještě
o pár kilometrů dále
tak jsem se teďka mohl
kdesi v teple v plavkách valet

Místo toho aby se člověk bál
zajít do Tesca na nakupy
jak jsou tam na tych
rovných střechách sněhu kupy
Do toho všeho jak mi
jak mám zmrzlý nos aj líca
a tak ještě z radia
provokater Nohavica

z písně Ladovská zima

Zákusky a cukrovinky typické pro Slezsko

Neméně než jinde v naší vlasti milují zdejší zákusky. Jejich podoba je blízká napříč česko-polskou státní hranicí. Existují i místní pojmenování:

kołače s posypką - koláče s drobenkou (tato drobenka/žmolenka je formovaná mezi prsty a vytváří ve středu koláče růžičku)

babske dřísty - indiánky

kremšnyty - žloutkové řezy

trubičky neboli **šmetnrole / šmetrnole** - kremrole

vaničky - rakvičky

štrudle - štrudly

kreple - koblihy. Marmeládou se plní, nebo se klade navrch. Takže takový vdoleček, jako varianta. Typická krmě masopustního týdne.

katovicke rurky - slezskopolská specialita oblíbená velmi i v Ostravě, kde je doslova kultovní sladkostí (podobně jako pražský koláč v Praze, nebo přešporské bajgle v Bratislavě) Mimochodem, dostanete-li u nás chuť na výborný pražský koláč, tak ten seženete u pekařských pultů obchodů Globus, pod názvem toho kterého města, kde se nachází hypermarket („opavský“, resp. „ostravský“ koláč).

Další, Opaváky hojně kupované pamlsky:

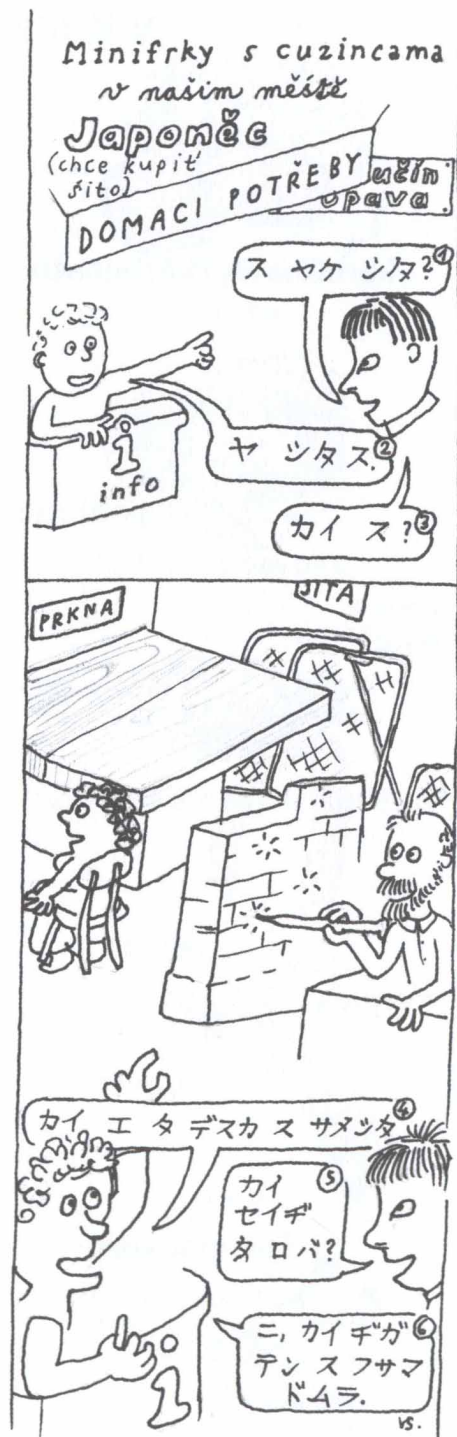
fidorky - jak by ne, vždyť právě v Opavě byl tento rajsý čokooplatek vynalezen!

krovky - mléčné karamely s krémovitým středem (z polského krówki)

keksliky - sušenky; velmi oblíbený je u nás sortiment polského výrobce Dr. Gerard.

rabarberove bumbiky - bonbony se šťávou z reвенě, polské zn. Szkloki.

čekuladky - výtečné jednotlivě balené bonbony ukrajinské či litevské výroby - prodávají se po kusech.

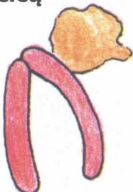
karbenatky/karbenatle

karbenatky/karbenatle

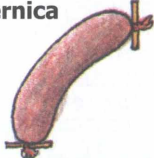

podhrdli

**parka
s hořčicí**

špilka

iternica

špikova košť

špik

rula od digestora

talerky

**plytké
tálky**

hłyboke

A close-up of a colorful, abstract pattern featuring various letters and shapes. The letters 'K' and 'C' are prominent in the upper left, with a yellow circle and a red shape visible below them. The background is a dense, textured mix of colors including blue, green, and yellow.

stru

dorta

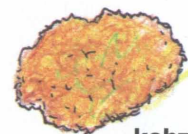
kořal s posypkų,

černe hařečky a šimlena

amoleta

kobzology placek

O JMÉNECH A NÁZVECH - přídavná jména odvozená od názvů měst a vsí

Je téměř pravidlem, že přídavné jméno se tvoří jinak než podle spisovných zvyklostí!

1) Pokud jde odvozování od názvů obcí zakončených na -ovice, tak **vždy odpadá -ic-** a místo -ovicky je pouze **-ovsky**:

Jezdkovice → **jezdkovsky** (spisovně: jezdkovický), Kylešovice → **kylešovsky** (kylešovický)
Služovice → **služovsky** (služovický), Štěpánkovice → **štěpankovsky** (štěpánkovický) apod.
Snad jedinou výjimkou je tvar **hněvošicky**.

2) Podobně dochází k odsouvání slabik v případech, jako jsou tyto:

Bobrovniky → **bobrovsky**, Bolatice → **bolacky**, Bořutin → **bořucky**, Branka → **bransky** (vedle branecky)
Hlubočec → **hlubocky** [hlubocký], Kamenec → **kamensky**, Moravica → **moravsky** (vedle moravický),
Petřatin → **petřacky**, Štitina → **štický** (vedle štitinsky), Životice → **živocký** [živocký].

3) Jiné nepravidelnosti:

Dvořísko → **dvořískovy**, Haj → **hajecky**, Hory (Životské) → **horecky**, Ketř → **kečersky**
Kuchelna → **kuchelnicky**, Lhota → **lhotecky** (vedle lhotský),
Mikołajice → **mikołavsky**
Sadek → **sadkovsky**, Smolšov → **smolecky** (vedle smolšovský), Tisek → **tisovsky**

Celkový přehled místních názvů a jejich odvozenin najdete v příloze VI.

Zapomenuté názvy vsí v příjmeních

Nejasné bývá povědomí o původu u některých příjmení odvozených od názvů „prajzských“ vsí, které při vymezování Hlučínska nebyly připojeny k Československu, nýbrž zůstaly v Německu (dnes Polsko); v závorce uvádím nejbližší vesnici v ČR:

Vehovský	z Vehovic (u Vávrovic)
Bořucký	z Bořutína (u Chuchelné)
Stiborský	ze Stibořic (u Hněvošic)
Sudolský	ze Sudoła (u Ratiboře)

Z KUCHYNĚ SLOV - metateze

Tento pojem (z řeckého meta - mimo a teze - řeč) značí přesun hlásek na jiné místo, často jde o „přehození“. V Čechách se například říká *žlíce* nebo *cerel*. Zde zase:

Nasbiraš **pokřivy**?

Ostříhaj se **pahnesty** / **pahnosty**!

Ta šatka je **hedbavna**?

Maš tu **pernametku** do akvoša?

Ožraľa spad do **křipopy**.

Svazaly to **provizlem**.

Na **chebzach** rostou idašove ucha.

Škrkni to! Přeškrkej to!

Zděľaj ty pančuchy!

kopřivy

nehty

hedvábná

permanentku do akvaparku

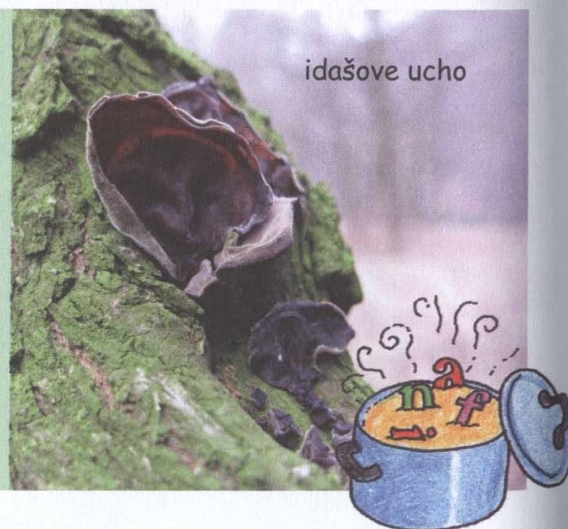
přikopu

povříslem

Na bezech rostou jidašova ucha.

Škrtni to! Přeškrtej to!

Sundej si ty punčochy!

GRAMATIKA

69 Spodoba ň + c/s, nc/ns

V sousedství sykavky zaniká výslovnost ň:

koněc → na koncu, hrněc → v hrncu, srněc → toho srnca, kuřiněc → do kuřinca, blazyněc → v blazyncu, Kameněc → do Kamenca

kuň → konsky, łoni → łonsky

Písnička – Štyry mile za Opavum

Štyry mile za Opavum
oženil se vrabel s kavum.

Trenčín, Trnava, ruža voňava, vrabel s kavum.

Vrana se to dovědžela,
na vesele přilečela.
Trenčín...

Šedla sobě na ruh peci,
čvandila tam po německy⁴³.
Trenčín...

Vzal ju vrabel v prvni taněc,
depnul⁷¹ ji na pravy palec.
Trenčín...

Cuž ty robiš, ty dřevjancu⁶⁹,
nědeptaj mi po tym palcu.
Trenčín...

70 Tvary mužských podstatných jmen životných ve větném předmětu (akuzativ - genitiv)

V množném čísle se často namísto čtvrtého pádu (akuzativu) užívá tvarů pádu druhého. Zpravidla tehdy, jde-li o neurčité nebo záporné množství, nebo ve vazbě na číslovky od dvou výše.

Měli smy doma mulaři/zedníku^{uv}.

Měli jsme doma zedníky.

Viděl svych dvuch synu^{uv}.

Viděl své dva syny.

Něma (žadnych) kamaradu^{uv}.

Nemá (žádné) kamarády.

Po předložkách, nebo v případě kokrétního množství osob, je častější koncovka -y, ve shodě se spisovnou češtinou.

Zvali to na bratry.

Svedl to na bratry.

Zbuntoval synky a běželi přeč.

Zburcoval kluky a běželi pryč.

Tento jev se týká i slova **ludě** - podrobněji v 11. lekci.

71 Odlišování změkčených slabik DĚ, TĚ, NĚ, ŠE, LE a nezměkčených DE, TE, NE, SE, LE

Ve Slezsku se zachovaly změkčené slabiky dě, tě, ně (**něchaj, tělatko, děň, šeno, len** - vysl. l'en), odlišné od spisovných (**nechej, telátko, den, seno, len**). Souvisí to s fonologickým vývojem češtiny a s existencí tzv. *měkkého jeru* v raných údobích tohoto vývoje a jeho přeměně v palatální komponentu nových měkkých souhlásek. Následně se tyto měkké souhlásky ve spisovné češtině zčásti přeměnily v tvrdé, kdežto v lašských nářečích se měkkost zachovala.

Existuje však méně početný okruh slov, kde se odrazil vývoj tzv. *tvrdého jeru* ze staré češtiny. U nich nikdy k měkčení (palatalizaci) nedošlo a tudíž u nich ve spisovném jazyce, stejně jako v nářečí vyslovujeme tvrdé de, te, ne, le, se, ze.

Pojďme si ukázat některá slova z této skupiny. Jsou to například slova s tvrdými slabikami s E v kmeni: **deska, dešč, deptať** (šlapat), **pahnest, steblo, tesař, teskno, steknuť** (stačit), **lebka, lež, ležka, slech**; některá zájmena a číslovky **ten, tež, stejnaky, žaden, jeden**; dále podstatná jména se zakončením -er, -eľ, -ek: **koteľ, pyteľ, kozeľ, kosteľ, věter, Peter, prutek, ščitek, synek, vuzek** (vozík), **koľek, prstenek, hrnek, hrotek, oplátek, ostatek, Frantek, Sadek, Fulnek**, apod.; slova s předponami ode-, se- a ze-: **odejšť, semlet, zepsuť**; konečně také tvary s koncovkami tvrdých typů skloňování: **žulteľo, červene** atd.

Při vkládání E mezi dvě souhlásky (např. při skloňování, zdrobňování a dalším odvozování) nedochází k měkčení první z nich: kostka→**kostek**, prut→**prutek**, hadra→**haderka**, konva→**konevka**, panna→**panenka**, plátno→**plateny**, futro→**futerňa** (krmivo, přípravná krmiva) apod.

Slabiky DE, TE, NE, SE, ZE se pochopitelně objevují ve slovech cizího původu: **teruvka** (asfaltka), **demfer** (parní mlátka), **nec** (bránice), **paterek** (kněz) – *výjimkou jsou patěrky* (korálky/růženec).

Je tedy rozdíl ve výslovnosti a významu vět:

Něchaj toho! (Nech toho!) a **Něchajtě ho!** (Nechte ho!)

Bečka vína něstekla. (Soudek vína nestačil.) a **Bečka vína něštěkla.** (Soudek vína nestekl.)

Podrobnější výčet slov s „tvrdým E“ najdete v **příloze IV** na konci této knihy.

72 Skloňování ženských jmen zakončených na měkkou souhlásku + a podle měkkého vzoru - typ FOŠŇA, HOĽUŠA

Slova zakončená ve spisovném jazyce příponou -na, příklánějí se k měkkému vzoru RUŽA a koncovka se mění na -ňa: cvičení v orlov**ni**, dvě kol**ně**, hluboka stud**ňa**.

	j.č.	mn.č.
1	foš ňa	foš ně
2	foš ně	foš ni
3	foš ni	foš ňam
4	foš ňu	foš ně
6	(o) foš ni	foš ňach
7	foš ňu	foš ňama

Podle stejného vzoru skloňujeme nejen všechna další ženská jména zakončená na měkkou souhlásku+A, nýbrž i mužská jména tohoto zakončení, tak jako tomu bývalo ve starší češtině.

paša → Kravy su na paši.

Soňa, Daša → Idu od Soně k Daši.

Fran Směja → knižka od Směje,

Hoľuša → děvucha od Hoľuše,

Baťa → boty od Batě,

pi.a → Do pi.e!

Napodobením tohoto typu vznikly i tvary 6.p. slov typu ROBA: při kontrol**i**, v kaps**i** kapsa → v kapsi, kontrola → při kontrol**i**, pusa → v pusi, misa → v misi, dialyza → na dialyzi.

Skloňování sloves JEŠŤ a IŠŤ

S těmito slovesy jsme se setkávali v průběhu dosavadního čtení, teď už je načase se u nich zastavit:

JEŠŤ (jíst)		IŠŤ / IŤ (jít)	
j.č.	mn.č	j.č.	mn.č
1	im imy	idu iděm	
2	iš itě	iděš idětě	
3	i ju/jed'u	idě idu	
min.	(un) id, (ona) jedľa, atd.	(un) šet, (ona) šľa	
roz.	iz! ižtě!	di! ditě!	
part.	najedzeny (najezený)	najdzeny (nalezený)	
	z(j)edzeny (snězený)	zajdzeny (zašlý)	

Po předponách končících samohláskou se objevuje -j-:

Ty se přejiš. Ono se to najdě.

V předponách pod-, s-, z- odvozených od slovesa JEŠŤ nedochází k měkčení na š, ž a odpadá -j-: Oni to **zedli**. Všecko **pozid**. Něchtěť to ceľe **zešť**. Podobně i u slovesa **ziskat**.

73 Zájmena všecek, všeci (všecci)

Skloňují se takto:

1	všecek	všecka	všecko, všo*	všeci	všecke
2	všeckeho	všecke	všeckeho		všeckých
3	všeckemu	všecke	všeckemu		všeckým
4	všecek	všecku	všecko	všeckých	všecke
6	všeckým	všecke	všeckým		všeckých
7	všeckým	všecku	všeckým		všeckýma

V okolí Hlučína převažuje u mužských živ. tvarů mn. č. základ **všic-** (včic(c)i, všických atd.)

Hlavní odlišnost od obecné a spisovné češtiny tkví (kromě odlišných koncovek) v neexistenci tvarů se základem VŠECHN; vždy je jen **všecek/všeck**. Také se jen zřídka užívá kratších tvarů všeho, všemu apod.; převládají tvary rozvinuté (**všeckeho, všeckemu**).

Sdělala sem už ten podbíť všecek. Zpracovala jsem ten podběl všečen.

Všecko mléko se vylilo. Všechno mléko se vylilo.

Všeckým sem to pravěla. Všem jsem to říkala.

Mazala sem to všeckým možným. Mazala jsem to vším možným.

Spisovnému *všechno*, vše s obecným významem odpovídá nářeční **všo**.

Tak to už je všo.

74 Rozkazovací způsob sloves V třídy

Jak jste si jistě již povšimli, máme v lašském nářečí u typu DĚLAŤ ve 2. osobě přípony -AJ (-AJTĚ): buchaj, volaj, kyvajtě, sděljajtě apod., namísto spisovného českého EJ, EJTE.

Tvary s -aj, -ajtě užívá běžně i mladší generace.

Dajtě mi to! Dejte mi to!

Ene migaj do loža! A švihej do postele!

Dočkajtě tu na paterka! Počkejte tu na pana faráře!

Něgaraj tyma špinavyma Nesahej...

rukama na tu deku!

Jinak není u páté slovesné třídy podstatných rozdílů od spisovného jazyka.

75 Příslowce jistoty či pochybnosti

baj, bestak, snad', ledvem, vubec, tym tuplem, zicher

Příslowce **baj** plní funkci spisovných slov *asi, možná, třeba, třeba i, snad, až, dokonce*.

Un budě chcet' baj banan lebo mrkvu. On bude chtít třeba banán nebo mrkev.

Přid'tě na novy týdění. **Baj** ve středu. Přijďte příští týden, třeba ve středu.

Ja tyh hařeček sním **baj** dvanast. Já těch knedlíků sním třeba i dvanáct.

Slovo **bestak** má několik významových nuancí plynoucích ze smísení moravského *beztak* (beztoho, stejně) a německého *bestimmt* (určitě). Odborně se tomuto jazykovému jevu říká **kontaminace** - hezký pojem, že?

Máme tedy výrazy srozumitelné i v obecném českém prostředí jako:

Un si **beztak** budě robiť, co chce.

On si stejně bude dělat, co chce.

Ale také vyjádření, v nichž nemá slovo **beztak** žádný odporový význam, jen zde vyjadřuje domnělou určitost:

Ty horeš! Ty máš **bestak** zchřipku!

Ty máš určitě chřipku!

Ma ona maturitu? **Bestak ni!**

Určitě ne.

Schválně zapsáno jednou se Z a podruhé se S.

Pro jistotu se také užívají výrazy **isto**, na Pražské pak též **zicher**.

Za spisovné *sotva* zaznívá v nářečí **ledvem**, vedle obecnějšího **ledva**.

Ledvem dostať duchod, už mu našli nemoc.

Ledvem sem se začla čitať, už byly ty hařečky porušane. Sotva jsem si začala číst, už byly ty knedlíky nakynuté.

Výraz *tím spíše* zase zastupuje výraz **tym tuplem**.

Nic mu něprav, bo on by tě tym tuplem přestať posluchať.

CVIČENÍ

1. Přečti. Dej pozor na výslovnost tvrdých a měkkých slabik a souhlásek!

Un mu depnuť na ten otěkly palec. Ten tyděň už sedlaci něbudu šec. Šedla se na ten dekel. Kozel byľ připuščeny ke kože. Na štěně byľ stejnaky obraz. Ta deska je těpla. Čhtěl hned utěc, bo ho tam něchali hněšť huste těsto. Ve zlatě by ten tēnky platek važil deset deka. Děti byly rade, že ich vedě k tětce Zdeñce. Lude něďbaju na to, co budě, poněsu se nasledky za ten koněc. Přes platene šito těče těply tej. Mamy zašete, snad to stekně. Jednu chvilu ho chvalu a potem zaš naňho pluvu hoľe ľži. V te t'mě něbyľo vidať na koněc tunela. Upni se buntek. To ešče něni žaden věter, to děprem začně.

2. Vyzkoušej si skloňovat jména zakončená na -ŇA:

Nařadi je skovane ve stare kol_. Robi v žimrovských papir_. Něhazaj sirky do te put_! Šprajcľo se mu cosyk v tiskar_. Vedľe hlavně haľy su dvě nastrojari_. Utratiľ všecke zarobene penize v her_. Na hradě byly tři mučir_ a paru hladomor_. Stopnuľ se auto na Latar_ mezi Opavų a Slavkovem. Doněs ešče dvě foš_! Co matě v te kos_?

3. Převeď slovesa JEŠŤ a IŠŤ do správných tvarů:

Un (ješť) enom běľky. Ja (išť) do města. Vstaněme od stoľa, až všeci (doješť). Mu je zle, bo un (zješť) tu dortu. Čekamy, něbo (ješť)? Oni furt (něišť), tuž něčekajťe a (ješť)! A ty tež (ješť). (Přijšť) jaci hošťe? Kdo z Vas (ješť) ryby? Jak (vejšť) do kuchyně, uvidiťe, jak oni (ješť). Vašik se (přeješť). Hledam číslo časopisu (vyjšť) na koncu minuleho roku.

4. Utvoř věty se správnými tvary zájmena VŠEČEK:

Př. Umyj to čepaně v dřezu! → Umyj všecko čepaně v dřezu.

Ti turisti se chtěli tych exponatuv tchnuť (dotýkat).

Un byľ hoľy, bez toho oblečeňa.

Ja to těm děckam pravěl.

Měl akurát haňbu před tyma luďma.

Ti navščevnici se plantali řemesnikam pod nohama.

Mušíš do toho tak chrapať?

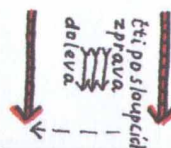
Videť sem ich v palarni (v palírně).

5. Rozlušti nápis v komiksovém stripu Minifrký s cuzincama
Pomůcka:

SLABIČNÉ PÍSMO KATAKANA

(Jedno ze tří tradičních japonských písem)
1 ZNAK = 1 SLABIKA
■ samostatné hlásky

ソ -h	フ fa	ラ ra (la)	ヤ ja	マ ma	ハ ha	ナ na	タ ta	サ sa	カ ka	ア a
		リ ri (li)		ミ mi	ヒ hi	ニ ni	チ či	シ ši	キ ki	イ i
		ル ru (lu)	ユ ju	ム mu	フ fu (hu)	ヌ nu	ツ cu	ス su (s)	ク ku (k)	ウ u
		レ re (le)		メ me	ヘ he	ネ ne	テ te	セ se	ケ ke	エ e
	ヲ to	ロ ro (la)	ヨ jo	モ mo	ホ ho	ノ no	ト to	ソ so	コ ko	オ o
パ pa	HANDAKUON SADA SE SOUHLÁSKOU P: ↓ KOMBINACE JINÝCH SLABIK + VŠE UVEDENÉ JA, JU, JO → JOTOVANÁ SLABIKA NAPŘ. KJŪTO, KYŪJŪ, RYŪKJŪ			バ ba (va)		ダ da		ザ za	ガ ga	
ピ pi				ビ bi (vi)		チ dži		ヅ dži	ギ gi	
プ pu (p)				ブ bu (vu)		ツ zu		ズ zu	グ gu	
ペ pe				ベ be (ve)		テ de		ゼ ze	ゲ ge	
ポ po				ボ bo (vo)		ト do		ゾ zo	ゴ go	

SEIŌN
ZÁKLADNÍ SADA:

クニハプロサモウキ
kniha pro samouky

DAKUON
SADA SEZNĚLÝMI SOUHLÁSKAMI:

DIKRITICKÁ ZNAMÉNKA
NIGORI
MARUNIGORI

ŘEŠENÍ

2. Nařadí je skovane ve stare kolni. Robi v žimrovských papirňach. Nĕhazaj sirky do te putně! Šprajcľo se mu cosyk v tiskarni. Vedľe hľavnĕ haľy su dvĕ nastrojarnĕ. Utratiľ vľecke zarobene penize v herni. Na hradĕ byľy tľi mučirnĕ a paru hľadomorni. Stopnuľ se pľeid. Hľadam čisľo časopisu vyjdzene na koncu minuľeho roku.
3. Un i enom bĕľky. Ja idu do mĕľta. Vstanĕme od stoľa, aľ vľeci dojed'ľu. Mu je zľe, bo un zid tu dortu. Čekamy, nĕbo imy? Oni furt nĕidũ, tuľ nĕčekajťe a iľťe! A ty teľ iz. Pľidu jaci hoľťe? Kdo z Vas i ryby? Jak vejďe do kuchynĕ, uvidiťe, jak oni ju/jed'ľu. Vaľik se pľeid. Hľadam čisľo časopisu vyjdzene na koncu minuľeho roku.
4. Vľeci turiľti se chtĕľi tych exponatũv tchnuť.
Un byľ hoľy, bez vľeckeľho oblečĕňa.
Ja to vľeckym dĕčkam pravĕť.
Mĕľ akurat haľbu pľed vľeckyma ľuďma.
Vľeci navľčĕvnici se plantali řemesnikam pod nohama.
Muľiľ do vľeckeľho tak chrapať?
Vidĕť sem vľeckych v palarni.
5. ① Matĕ jake řita? (Máte tu nĕjaká řita?)
② Ja, řita su. (Ano, řita jsou.)
③ Kaj su? (Kde jsou?)
④ Kaj je ta deska su same řita. (Tam, kde je to prkno, jsou samá řita.)
⑤ Kaj sejdři ta roba? (Kde sedí ta řenská?)
⑥ Ni, kaj dřiiga ten s fusama do mura. (Ne, tam, kde píchá ten fousáč do zdi)

Napisane do zešita

Na Štěplovsku hurku a dalše konske pruvody

Na velku noc smy v ponděli byty děvuchy ve Velkych Petrovicach opladnut' konsku put'. Jak se vratily, vykladaly, jake tam byty nastrojene koně a čačane vozy - hřebříňaky aj kolesy. Jeťo se ku Hradčankam u Střebuňa, kaj je stary dřevjany kostel a židťo. Byťo ešče žimno, chvilama popadovať mokry snih. Roby i chťopi byty zababušeni do kožuchuv, ale muzika hraťa pěkně. Na mšu smy se posmistali do maľeho dřevjaneho kostelika. V nim, na obrazach křižovej cesty, aj u blizkeho židťa su moravske napisy. Navenku se děcka mohľy pohlaskať koně a něchať se od nich onuchať.

Pozdějši na vesno, v květnu, smy šli všeci Na Štěplovsku Hurku, tam tež byva hodně luďa z Heraltic, Něplachovic aj z Opavy - staři aj děcka.

Prvšo byťo nadole u hasičarně⁷³ na Štěplovcu divaľto a jak skončito, tak šli všeci v řadě navrch, na Hurku, vulkanicke kopčisko bliži susedněho Kamenca. Napředku pruvodu jeli se sochu Něpomuka. Paterek jeť na koňu, za nim na vozach šumne roby v krasnych kostymach, chťopi ve starych uniformach. Všeci⁷³ jeli aleju navrch, kaj byťa mša a potym ešče dalše divaľto. Něchyběťy stanky, kaj se muh každy dožičit' všeckych⁷³ put'ovych paskud: čaju, oplatkuv, kľobaskuv, štramberskych uši. Frgale tež měli. Jak vysvitľo stľunko, byťo na vrchu v lipovym haju, jak ma byť na vesno v maju.

O, brzo by byť zapoměť! Ešče se mušim poznačit Hubertsku jizdu v Mikotajicach, termin je v řijnu, bo to chćeme každym razem viděť! Každy, kdo ma na Opavsku koňa, ten chce ukazať svoje zviřa a svůj rajtersky kumšť. Na ľukach a polach u Lipiny a v mikoľavskym leše se jedě „hon na lišku“. Napředku jedě jeden kuň s liščim ohonem na chvošťě, za nim se pak hoňu druzi. Kromě teho, može každy ukazať svůj kumšť v ruznych selskych disciplinach, baj v hadzaňu šena vidľama. Nakoněc se každy spočně u parky s hořčicu a dobreho piva.

Velké Petrovice

10. LEKCE - květen, červen

Na jarmaku

Něsky smy na Dolňaku šli podívat na „farmářské trhy“ - to su naše hevajše selske jarmaky. Tam se předavaju svojske výrobky – flancky, gryncajk, kviti, udzene maso, švrlaky a vařechy a inše klebety.

Vzala sem Michała a małego Petřika tež, až ho nĕněcham doma sameho s omų, bo un je taky pĕrunek. Přišli smy zavčas, všudy pylno kvitek, čerstveho gryncajku a flancek. Kupila sem osym křibkuv jahud, patere⁸⁰ minirajčatka, dvě baně hokajda, osym šalatur, petrušku a šnytloch. A kuleryby tež, až maju zuby a disna co hryžt'. Měli tam aji budu, kaj předavali klobasky a podhrdli, tak sem tež kupila chlŏpoji, bo un take věci rad. Petřik furt na cosyk garał, a tak sem ho mušela odhaňat'.

Petřikoji se podobal špion, to je taky mišanĕc słona a bravka s rypakem a dluhym ocasem. Un se mu vyšarpał na hřbet a chtĕl se na nim huždat' ani na koňu. Jak smy měli išt' dom, to nĕchtĕl zeslezt'. „Mami, ešĕ, ešĕ chvilu!“ žebrał. „Ešĕ - stare klešĕ!“ prajela sem ja, bo už byl čas, robiť obid. Mušela sem ho zdĕlat', ale un ryĕł, že chce spatkem navrch. Prajela sem, že idĕmy dom, a že moŕe zostat', kaj je, my s Michałem už idĕmy. No to vargał tym tuplem. Mrašĕł a robil kraval na celý Dulny rynek, až se lude otaĕali a panna Marija na słupĕ brzo sluze ronila. To bylo na mě cu moc, a prajela sem „Ni“, bo děckam je tĕa tež robiť mantinele, ovak maju zvulu. Od vtedajška už mi to věc razy nĕzrobił.

Sadimy

Tat'ka: Ty, Michał pod', posadimy ty flancky z jarmaku. Ći nĕmaš inše galaty? Zdĕlaj ich a vem se jake starši.

Michał: Už sem tu. Mam donest ty kelerubove, nebo ten šalatur?

Tat'ka: Obo dvoje. Donĕs to hev. Vĕil se na to pripravimy kompostu.

Michał: Mam dovezt' taĕky?

Tat'ka: Nĕmušiš, enem ajmer a potem s nim zajdi na hnojisko.

Michał (nĕse hnų v jakesyk beĕce): Už to nĕsu! (Už se mu beĕka otĕŕiła, połoŕi ju naduł) Tak to stekně? Kde to mam vykyprovat', tam?

Tat'ka: No baj. Zval mi to tam dozadku. Ale bez teho pucka, ten zahud'.

Michał: Ja chcu ryt'. Moŕu?

Tat'ka: Staĕi, jak se vezmeš gracku a hrabĕ a zrub mi take płyťši oranisko.

Michał (voła z kolně): Tu su šĕvere hrabĕ, kere mam vzat'?

Tat'ka: Ty modre. Po chvili: Tak je to super. A vĕil moŕemy sadit'.

Michał (sadi): Tak daleko od sebe?

Tat'ka: Ni ni, bliŕi⁸⁰, ale nĕch to tak, ja to moŕu potym přepikirovat'.

Tak, potisni trochu dookoła.

Tat'ka: Ešĕ mi donis ty dvě łatky s baňama. Ty dame vedle hnojiska. A vĕil to ešĕ polejeme.

Michał: Ja chcu polevat'!

Tat'ka: Tak dobĕ, díky, ale vem se na to tu špyrkacu konvu, ovak⁸⁰ bys to muh odplavit'.

Po ĕaše:

Michał: Tak, a mamy posadzene.

Tat'ka: Včil ešče poklud' ten vercajk. Vem se tu hadru a osnaž tu gracku a tu štechuvku. Němušiš tak moc, ale aspoň to odrpaj, až na tym něni hlina a ozyglaj to hadru. A ja zatim pozamětam.

Michal: Hotove. Tati, možu už dovnitřku?

Tat'ka: Dobře, vyšplachaj a vykrut' tu hadru a daj ju sušit' na žerdku a pak možeš.

Michal: Hura! A *uvija se dovnitř*.

Tat'ka: *voľa za nim*: až mamka zavoľa na idlo, tak přid' hned!

Mamka: Chłopi, obid!

Michal: Ach jo!

Před idlem

Rodina sedi u stoľa, z taleřuv se kuři, otec začně říkat:

Tat'ka: Ve menu Otca i Syna i Ducha Svateho, amen. Tuž Ti, pane Bože děkujeme za všicke dary, ty nam žičiš teho idla, davaš zdravi, ale ty nam tež davaš pylnu svoje łasky, skrze Ježiše Krista, Tvojeho syna a našeho Pana.

Mamka: Petřik, sed' a pořikaj s nama!

Tat'ka: A tak społem voľame k Tobě:

Všeci:

Otče naš,
jenž si na něbesich,
posviť se mino tve,
přijď kralovstvi tve,
bud' vula tva...
jako v něbi, tak i na zemi.
Chleb naš vezdejši
dej nam dněs
a odpušť nam naše viny,
jako i my odpušťime našim vinikum.

A něuvod' nas v pokušení,
ale zbav nas od zlého. Amen.
Zdravaš Maria, łaskyś pľna
Pan s Tebou,
požehnanaš ty mezi ženami
a požehnany pľod života tveho Jezus.
Svata Maria, matko boži,
pros za nas hřišne
dněs i v hodinu smrti našej.
Amen.

(Ústní podoba modlitby z křenovské farnosti - jazyková podoba je směsí spisovné češtiny a místního dialektu)

Křižuju se, tat'ka dava mamce hubu.

Mamka: Dobrou chuť!

Michal: Tati, ty to říkaš jinakši, než to ma byt, vy stě se to tak učili?

Tat'ka: Ja, mě to tak učili ešče moja stařenka v Strahovicach, u nas se to tak povědało.

Michal: Oma Gretka?

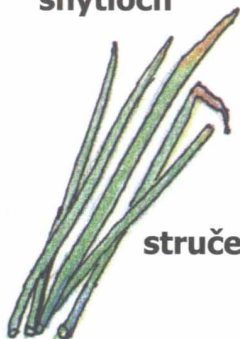
Tat'ka: Ni, oma Gretka je tvoja stařenka, ale její maminka, moja stařenka Paulina, ona řadiła ešče čisto po moravsku, tak ta mě to učila.

GRYNCAJK

cebula

šnytloch

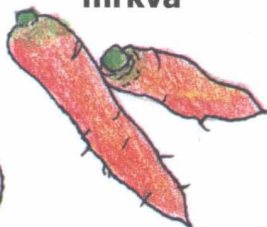
struček

keł

česnek

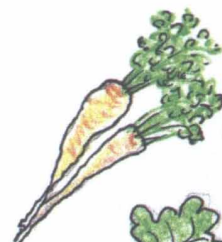
mrkva

kvaky

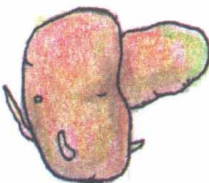

petruška

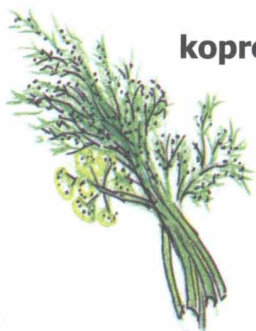

vypuštěk/puček/keł

kobzole

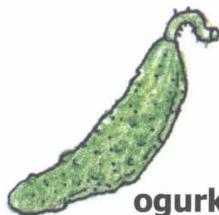
koprek

rajske jabka

ogurka

celer

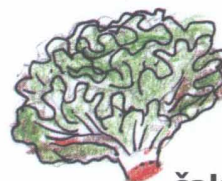
keleruba/
keleryba

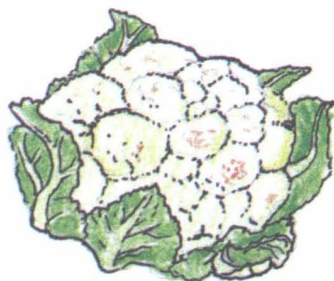
baňa

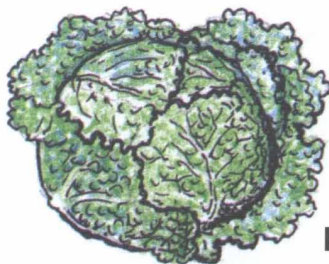
šalat

kar(a)fijol

zele

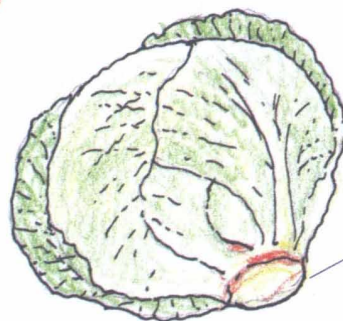

kel

rapuncka

hlub/
hlubek

NOVÁ SLOVA

aj, aji; spoj.
dulny; příd.
flancka, -y; ž.
galaty, -; pomn.
garat', -a; ned.
gracka, -y; ž.
huždat' / huštat', -a; ned.
jarmak, -u; m.
chvant, -a; m.
křibek, -bka; m.
kvaka, -y; ž., *častěji mn. kvaky*
kvitnut', kvitně; ned.
kybel, -bla; m C
kypovat' / -bro-, -uje;
le! část.
nasermater; neskl.
no baj
odrpát', -pe / pa; dok.
osnažit', -i; dok.
ozyglat', -a; dok.
pikirovat', -uje; ned.
pěrun, -a; m. (-ek, nka; m.)

i
dolní
sazenice
kalhoty
sahat, šmatat
motyka
houpat se
trh
povaleč
keříček
tuřín
kvést
kbelík, vědro
ned.shazovat náklad
hle!, hele!
šmejda(ský)
no jasně
seškrábat
vyčistit
ošolíchat, přetřít
rozsazovat
lump (lumpík, zlobidlo)

pluvnut', -ě; dok.
plytky; příd.
polevat', -a; ned.
povědat', -a; ned.
pucek, pucka; m.
pylno; přísl.
rapunka, -y; ž.
rynek, -nku / -nka; m.
řadit', -i; ned.
říkat', říka; ned.
sadit', -i; ned.
stukat', -a; ned.
stvařat', -a; ned.
svojsky; příd.
šarpat' se, -e; ned.
šnupat', -e; ned.
šprykaci; příd.
vargat', -a; ned.
vykrutit', -i; dok.
zavčas; přísl.
zvula, -e; ž.

plivnout
mělký
zalévat
říkat
drn
plno
polníček
náměstí
mluvit (nářečím)
modlit se
sázet
fňukat, brečet
vyvádět
domácí
škrábat se, sápat se
šmejdit, čenichat
kropicí
hlasitě plakat, řvát
vyždímat
včas
neposlušnost

MŮŽE SE PLÉST - látka, baňa a tačky

Łatka je květináč, **łatečka** malý květináček. Pro označení textilu se též používá stejné slovo, někde zastarale štof (z němčiny).

Ta łatka už je licha.
Kvitka su v łatce.

Ta látka je už vyšoupaná, vydřená, prořídla.
Květiny jsou v květináči.

Dýním se na Opavsku říká **baně**:
Na kompostě vyrostla vělucna baňa.
Zrobime baňovy kompot.

Na kompostu vyrostla velikánská dýně.
Uděláme dýňový kompot.

Na převážení zeminy a jiného materiálu v pomnožném tvaru (oproti spisovnému kolečku). Českým táčkám (posezení s vyprávěním) odpovídá zdejší **bešedy**.
Kup nove kolečka, ty su už dokaličene.
Šla k sušedě na bešedy.
Přišli k nam na bešedy.

Na zahradě nebo stavbě slouží **tačky** neboli **kary**. Nebo také kolečka – kolečku). Českým táčkám (posezení s vyprávěním) odpovídá zdejší **bešedy**.
Kup nové kolečko, tohle je už dorasovené.
Šla k sousedce na táčky.
Přišli k nám posedět.

Bažant

Lidie Rumanová

Stukal onkel ve špitale,
cuž ma za trapeňi,
že mu nicej něšmakuje
z idla ma mořeni.

Sama mrkva, špinat, cvikla,
sem tam trocha ryže,
že se s takum z tej němoci
beštymt něvyliže.

Že ten gris, co mu davaju
šťastně do marasa,
rad by se dožičil kusek
liboveho masa.

„Šak se dočkaš“, halka četka
omrzleho chvanta:
„zaraz rano či sestřička
přiněse bažanta!“

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - přirovnání

 hľuchy jak peň,
tlusty jak bečka,
chudy jak opuchla nit', jak lunt
stary ani Ratiboř,
hořky jak polynek,
kyšely ani ščiber,
mokry jak došek
opity (též ožrały, navaleny, nařnuty) ani hobel

Hledi jak na horke jelita.
Sedi jak čapka hniček.
Leži jak kravsky ocas.
Nadave jak špak.
Ty tu stojíš jak svata za horama / svaty od sliv.

Výrazy pro pláč: **bečet', stukat', mraščet', vargat', řvat', ryčet'.**

O JMÉNECH A NÁZVECH - Přídavná jména odvozená od místních jmen s kořenem zakončeným na Ř

V minulé lekci jsme se zaměřili na přídavná jména vztahující se k názvům obcí a jiným geografickým pojmenováním. Dnes ještě doplníme, že s připojením koncovky -sky dochází i ke změně kmenového Ř na R:

Jaktař → jaktarsky, potok Jaktarka

Kobeřice → kobersky

Kravař → kravarsky

Ratiboř / Ratibuř → ratiborsky

Štěbořice → štěborsky

Štibořice → štiborsky, pan Stiborský, ulice Stiborská v Kobeřicích, Sudicích, Hněvošicích.

Šuleřovice → šulersky

Odlišná výslovnost německých dvojhlásek EU (ÄU)

Zatímco ve spisovné němčině vyslovujeme tuto skupinu [oj] – např. kreuz [krojɕ], tak ve Slezsku zní [aj] – [krajɕ].

Ríkáme tedy:

Preuss [prajs], häusel [hajzl],
teufel [tajfl] a v příjmeních Steuer
[štajer], Kreuzberger [krajcbergr],
Ohnhäuser [onhajzer], Scheuer
[šajer].

Z KUCHYNĚ SLOV - nadbytečné a odlišné předpony

U mnoha sloves a od nich odvozených slov je odlišná předpona:

To boličko se odbírá .	podebírá – hnisá	Co zase smyšláš ?	vymýšlíš
Běž přimknout ty dveři!	zamknout	Chcu se spočnuť .	odpočinout
Naša sviňa Johanka zustała sprasna.	stala se březí – zabřezla	Najprem mušíš vyzdravěť .	uzdravit se
Mušíš potočit ty klučky.	otočit klikou	Mi to zpuchľo .	opuchlo
Dočkaj , až to vyruša!	počkej	Po večeri běž polet' zahradu.	zalít
Všecek snih už staľ .	roztál	Udripiť sem se o ten drut.	podrápal - poškrábal
Cesta už po tym dešču obeschľa .	uschla, oschla	Sem z teho cely doľamany	rozlámaný, polámaný
Daj mi to, až to oplednu / oblednu	prohlédnu	Tu skurku obkraj!	okroj
Mě už pochyběľ material.	došel	Jsem došćipany od tych komaruv.	poštípaný
Kde posadiš ty jahody?	zasadíš	Nohy mi zpuchľy .	opuchly

Jindy se k základnímu slovesnému tvaru připojuje ve srovnání se spisovným jazykem *přidatná* předpona: Němožu **zemuť** (zout) ten škrpec. **Ja sem se zlekľa!** (lekla) **Un němuh zesležiť** (slézt). **Mě uščipľa** (štípla) jakysyk bestyja. **Možu napočnuť** (načnout) **ten kečup?**

Ještě jedna zajímavost: pojmy pro rozměry, u nichž je oproti spisovné češtině předpona Z-: **zhľybška** (hloubka), **zdelka** (délka), **zvyška** (výška), **zhrubška** (tloušťka).

Bazen ma zdelku 25m a najvětšu zhľybšku 3m.

Předpona VZ- se většinou zjednodušuje: **spoměť se**, **stanuť**, **zbudit'**, **spinať se**.

Předpona s- se objevuje tam, kde jde o pohyb shůry dolů nebo dohromady (jako ve spisovné češtině): **sletnuť**, **smyť** ze sebe, **sjeť**, **slepiť**.

Předponou PŘE- ve významu PRO- jsme se zabývali v 42. v 5. lekci.

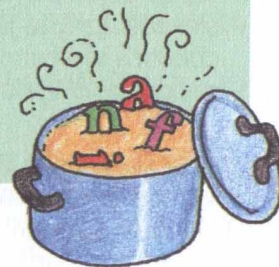
Zápis slov **skumat'**, **skušať** / **sprubovať**, **spatkem** / **naspadek**, **spomjet' se**, **spivat'** má na Opavsku kolísavou praxi – v této publikaci jsem se přiklonil ke slovenskému pravopisu; u slova **zprava** (informace) k českému.

U předpon je v místním písemnictví většinou tradice fonetizující:

znašať (snášet), **zhorať** (shořet), **zhniť**, **zhniľy** (líný), **zbulať** (skácet), **zděľať** (sundat).

něnapočnuta
butelka
kečupu

Najlepše nakupy su v kamenych obchodach

Něsky člověk všudy poslucha, jak je to „izy“, kupovat' věci po internetě – na všecko su išopy a němuší buncať hen tam po obchodach.

Tuž raz zavdy se aj ja něcham zblbnuť a navščivim taku šopu (něbo jak se temu pověda). Bo jak člověk zhaňa cosyk extrovního, tak ma šancu že to v tym internetě naidě. Stači dva kliky (ni na zemi, ene jednym prstem) a už to ma ve vuzku. Potym ešče nat'pať vuzek pětima dalšíma něsmyslama, bo vam to přidě luto²⁸, něměť dopravu zadarmo. Brzo člověk myslí, že ma zadarmo aj to zboží a tak nakupuje dalje kusy, choť ich ešče ani něviděť, ani něvyskušā. Vysledek je katastrofa – naostatku zišťi, že kapesni słovnik je velky ani cela knihovna, buntek u galat nědopně a vercajk je nasermater. A vracat' to? To už da moc roboty!

Ja vam pravim: zlate normalni obchody! Tam viditě, jaku maju galaty zdelku, jaku zhrubšku maju šteble od hřebřa a jaku zvyšku maju šufladky v tym kontejneře. Děprem v obchodě člověk vidi, eli je ta věc svicata, něbo matna. Esli je hlavek puchlý, albo v nim gřumpe.

Každu věc se može pozopledat' ze vŕeckych stran, potem se i tchnuť prstem, pohľaskať ju, vzat' do ruk, omacať, pomjagať, poščerkať, pošibovať zip, lehko zarumplovať dverkama, potočiť knoflem, rožnuť ju a zasej vypnuť, poklupať na ňu, eli zvoní, albo je křaplava, přečitať napisy na obale (eli pišu Slovakam a Francuzam to same, jak nam), zdrpnuť pasku pahnostem, pokryjemku otevřet' dekel, zahlednuť dovnitř, hvito garnuť a zasej pazur ven, vŕecko zavřet', porajbovať izolepu, až zasej dřži, vzat' inšu kaslu, bo ta je podřena, hen ta zas namjagnuta, tuž vezmu tu vzadku, předy šibnu ten gril, až se ku temu dostanu, a rychlo dat' ty druhe naspadek...

.... a pak se nad vama ozve: „Ehm, ehm, můžu vám nějak poradit?“

GRAMATIKA

76 Spodoba znělosti

Ve fonologickém systému spisovné češtiny i opavského nářečí existuje shodně princip **zpětné** (retrográdní) **spodoby znělosti**. To znamená, že druhá (popř. poslední) ze souhlásek ovlivňuje znělost předchozích. Např. ve slově odpor vyvolává neznělé **p** změnu d→t: **otpor**. Naopak ve slově sbor způsobuje znělé **b** rozšíření znělosti na s→z: **zbor**.

Na tom samotném tedy není nic neobvyklého – zajímavé jsou spíše výjimky z tohoto pravidla, kdy dochází ke spodobě **vstřicné** (progresivní).

Na Opavsku, Bílovesku a Ostravsku dochází ke **vstřicné** spodobě (progresivní asimilaci) u shluků kv→**kf**, tv→**tf**, a nedůsledně také v případech sv→**sf**, cv→**cf**, chv→**chf**.

To je pěkně [kfitko]! Ta biła kura [kfoči]. [Tfoja] segra je s [fama]?

[Nacfičovali] vinšovani na [sfatek] matek. [Chvant] i [chfant].

Z hlediska spisovné češtiny tato výslovnost **není správnou** (ortoepickou) variantou.

Naopak nedochází k progresivní spodobě sh→sch, jak ji známe v Čechách.

Čechy: Celí to schořelo. Schodřila to z vokna. Ten gem, to byla furt víhoda - schoda.

Morava: Celé to zhořelo. Zhodřila to zokna. Ten gem, to byla furt víhoda - zhoda.

Slezsko: Cełe to zhorało. Zhodřila to zokna. Ten gem, to byla furt vyhoda - zhoda.

Výslovnost [zh] je jednou ze dvou **standardních** variant výslovnosti. Nejen na Opavsku, ale i v celé východní části ČR je dokonce výslovnost [sch] považována za nižší standard, kdežto varianta [zh] je vnímána jako vybranější.

S povídáním o výslovnosti se těším „na zhladanou“ v další lekci.

77 Zájmeno sam a ten sam

Spisovnému zájmenu samý i samotný odpovídá v nářečí tvar **sam** (**sama, same/samo**):

Cesta byla **sam** kameň.

Cesta byla samý kámen.

V pivnici byl všudy **sam** šlam.

Ve sklepě byly všude samé uhelné kaly.

Ta partyja, to byl **sam** čampała.

Ta parta, to byl samý nešika.

V termalach v tym Būku byl **sam** Čech.

V termálech v tom Būku byli samí Češi.

Cesta byla **same** blato.

Cesta byla samé bláto.

On chtěl ještě **samo** podhrdli, bez chleba.

Chtěl jíst samotný ovar, bez chleba.

Místo týž, tentýž je zase **ten sam**, stejně jako v polštině:

Hřebř nam vratił eŕše **ten sam** děň.

Žebřík nám vrátil ještě téhož dne.

Ten **sam** chłop stał včera u teho roha.

Tentýž chlap stál včera u toho rohu.

78 Neprovedení přehlásky u → í

V západní části českého jazykového území došlo během vývoje ke změně hlásek u → í.

Na území moravských nářečí, a také na Opavsku k této změně nedošlo:

cuzy, blut', kluč, klučka, košula, šudit', břuch, pluvnut', polubit', pluca, skluzat', slub, ščuka, šudit', břud, čut', čuch, lubit', lude, luto, břuch, dajucny, nepřejucny, ju (4.p. zájmena ona).

To se týká i nám známých koncovek sloves IV a V třídy a vzoru KUPOVAT: oni **plát'u, začínaju, hraju**, atp. Na hlučínsko-ratibořském pomezí (Hať, Píšť, Chuchelná, Křenovice a okolí) je přídatné, epentetické M: **oni plát'um, začínajum, hrajum**.

Některá slova vznikla analogií - napodobením: d'ura, Šuleřovice, Lutultojice apod.

79 Podstatná jména mužského rodu - měkký vzor KRAL

V osmé lekci jsme se seznámili se skloňováním neživotných jmen podle vzoru KOBZOL.

Dnes poznáme slíbená životná jména, vzor KRAL. Pod tento typ dnes patří jen hrstička slov, jejichž ohýbání se navíc stále více vyrovnává se spisovnou češtinou (vzor muž) a s tvrdými mužskými vzory.

j.č.	mn.č.	j.č.	mn.č.
1 kral	krale	5 krali! (zloděju!)	krale!
2 krala	krali/kraluv	6 koňu /koňovi, kralovi	kralach
3 kralovi	kralam	7 kralem	kralama
4 krala	krale		

Dalšími příklady tohoto, dnes už vzácnějšího typu skloňování, jsou tvary **krale, koval** (kováři), **pekaře, zloděje, furmaně** (kočí) nebo **hoště**. Ve spisovné češtině máme jediného zástupce, který se skloňuje obdobně - je to slovo **kůň**. V nářečním skloňování přijímá kůň koncovky uvedeného vzoru, jen ve 3.p. j.č. je i tvar **koňu**.

Dať koňu do ajmra/kybla vody. Dal koni do kýble vodu. **V naše dědině něbylo věc kovali.** kovářů
Něchali smy to do Třech krali. do Tří králů **Vedle Kreuzbegeruv** [krajzbergruf] - viz str. 136

Z přehledu je patrné vyrovnávání s tvrdými vzory. U většiny slov spadajících pod tento typ je ve 2. pádě mn. č. koncovka -uv (jeleňuv, medvěd'uv, hošti i hostuv, učiteluv, rodičuv).

V 5. pádě jednotného čísla převažuje tvrdá koncovka -U, a to i po měkkých souhláskách: ty něnažrancu! Bohuu!

Původní měkké zakončení slov na -AN v 1.p. mn.č. **-aně** bylo vystřídáno novějším -ane.

Tvary před lomítkem jsou už dnes řídké a zastaralé, převládají druhé tvary:

občaně / občane, Kobeřaně / Kobeřane apod.

80 Druhové číslovky a počty u pomnožných jmen

Počítáme takto:

jedne trubičky jedny kremrole - jedno balení
dvoje tačky dvě kolečka - na vození
troje patěrky tři růžence - modlitební předměty
štvěre hranolky čtvery hranolky
patere fusakle patery ponožky

šestere dveři šestery dveře
sedmere nožice sedmery nůžky
osmere štrample osmery punčochy
devatere buty devatery boty
desatere galatky desatery kalhotky atd.

Časté i spojení tvarů na -o s druhým pádem: **dvojo** inekci (dvojí injekce), **patero** lázeňských oplátkuv (patery).

Ke slovu **lubit'** se má blízko **lubat' se** neboli **davat' se huby**. **Huba** vůbec v nářečí nemá hanlivý příznak, odpovídá běžně užívanému českému *pusa*.
Možetě otevřet' hubu? Můžete otevřít pusu?

81 Slovesa typu NĚSE, PEČE

Minulý čas

V minulém čase je u těchto sloves v mužském rodě **nulová přípona** (zaniklo -t):

Un **něs** / **nis** (nesl), **šek** (sekal), **lez** (lezl), **uhryz** (ukousl), **rust** (rostl), **zatluk** (zatloukl), **met** (metl), **ved** (vedl), **vez** (vezl), **utěk** (utekl), **přad** (předl), **třas** (třásl), apod. V mnoha případech je toto shodné s obecnou češtinou: **ved** (vedl) **přivez** (přivezl), **ukrad** (ukradl) aj.

Slabičné t (l) zaniklo i ve slovech jabko, **řemesnik** (podobně jako v obecné češtině) a také ve slovech **masnička** (máselnice), **knuť** (klnout, klít).

Infinitiv (neurčitek)

V neurčitku jsou koncovky poněkud odlišné od spisovných tvarů:

U vzoru NĚSE jsou tvary zakončeny na **-št'**, **-žt'**, místo -st, -zt:

něšt', **vešt'**, **vezt'**, **hryžt'**, **rošt'** (růst) apod.

U vzoru PEČE je namísto -ct (-ci) pouhé -c:

Něporadil se **oblec**. Muši **pošec** travník. Němuh ztama **utěc**. Chtěl se už to **sevlc**. (svléci). Nělza to **vytluc**. Podobně i u slovesa moc (moci): Žaden mu něchtěl **pomoc**. Něbudě **moc** chodit'.

82 Předložky kvůli, díky, naproti(vo) a mimo

Tyto se v opavském nářečí pojí se 2. pádem, na rozdíl od spisovného jazyka, kde je pád třetí:

V nářečí:

kvuli koho [gvuli i kfuli]/ vuli koho
díky koho

Spisovně:

kvůli komu
díky komu

V nářečí:

naproti(vo) koho
mimo něčeho

Spisovně:

naproti čemu
mimo něco

Všecko se popsulo **kvuli nich**.

Ja němohla nait' kluče, ale **díky Jarka** sem ich našla.

Ten novy obchodek je **naprotivo obchoda** s obutěm.

83 Některé specificky utvořené tvary komparativu přídavných jmen a příslovčí

Povšimněme si těchto odlišností v tvarech 2. (srovnávacího) stupně:

a) Jednak tvary s kmenem zakončeným na **-sk**, **-zk**:

těžky - **těži**, uzky - **uži**, blizky - **bliži**, nizky - **niži**

Ta nova cesta je **uži**.

Včil to ma do prace **bliži**.

b) A také tvary s kmenem na **-h**, **-ch** a **-k**

tuhy - **tuhši**, suchy - **suchši**, hluchy - **hluchši**, drahy - **drahši**, tichy - **tichši**, jednoduchy - **jednoduchši**, divoky - **divokši**, daleky - **dalekši** apod.

Sloveso **HRYŽT' (kousat)** je nedokonavého vidu a časuje se takto:

j.č.

mn.č.

1 **hryzu**

1 **hryzemy**

2 **hryzeš**

2 **hryzetě**

3 **hryze**

3 **hryzu**

min. čas: **hryz**, **hryzla**, **hryzl** budoucí: **budě hryžt'**

imp. **hryzl!**, **hryztě** (kousej!)

Un bez tych zubuv němuh **hryžt'**. Bez těch zubů nemohl kousat.

Dokonavý děj se vyjadřuje pomocí téhož slova s předponami u-, po-:

Mam strach, že mě **uhryze**.

Mám strach, že mě pokouše.

Ty kuny to přehryzu.

Ty kuny to překousnou.

Ja sem hryz do ořechove šlupky.

Kousnul jsem do ořechové skořápky.

Zahryžtě!

Zakousněte si! (pobídka návštěvě, aby pojedla, co je na stole)

Ten vysavač je dražší, ale zároveň s tím tišší.

Ten baran je včel divokší, jak toni.

Tvary 2. a 3. stupně přídavných jmen se skloňují podle měkkého nářečního vzoru KOŽI.¹

Ty polévky, které vaří ta mladší kuchařka, su řidše.

Ty polévky, které vaří ta mladší kuchařka, jsou řidší.

84 Spojky ALBO-ALBO a OVAK

K vyjádření vzájemného vylučování slouží spojky **albo** - **albo** (bud' - anebo), nebo se druhá možnost uvodí slovem **ovak** (jinak).

Možeš se vybrat', **albo** upeču štrudle, **albo** skočíš naprotivo pro kupne cosyk.

Něbud' tak nepřejucny, **ovak** se s teby něbudě chcet' žaden hrát'.

Vypnitě ty mobile, **ovak** vam ich zeberu.

Dnes na programu:

Vyhlášení čtenářské ankety **Slovo roku**,
dnes s podtitulem **jednoslabičná slova!**

VÝSLEDKY: TOP 20

Za dvacet nejoblíbenějších opavských jednoslabičných slůvek se vyhláší tyto výrazy:

20. místo: LE, 19. místo: HIN, 18. místo: GANC, 17. místo: CHOŤ, 16. místo: PREČ, 15. místo: TY, 14. místo: I, 13. místo: MIŽ, 12. místo: EŽ, 11. místo: UN

10. místo: ŠAK

9. místo: TEŽ

8. místo: NI

7. místo: JA

A na prvních místech se umístila a medaille získávají slova:

3. místo: HEV

2. místo: BO

1. místo: **VČIL!**

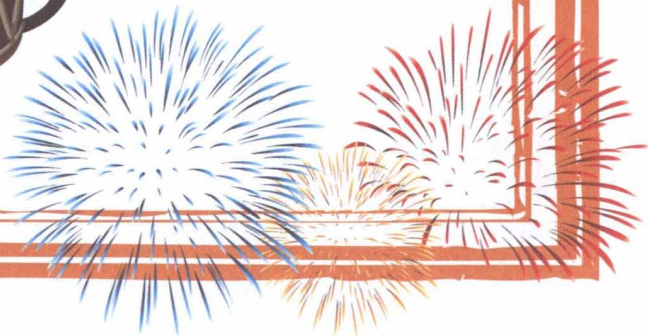
Blahopřejeme, hodně zdraví do dalších let!

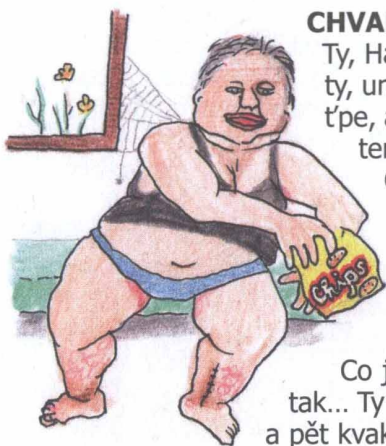
6. místo: AJ

5. místo: BAJ

4. místo: KAJ

Zkusme si poskládat nějaké jednoslabičné vyprávění. Třeba o tom, k jakým koncům vede nedůsledná výchova. Slovo předávám trojici hostů, kteří sehraji scénku s trochu drsným koncem. Tady jsou:

CHVANT

Ty, Hans, co tam ten chvant těž furt i? Di mu řec, něch už 'dě ven, bo un by baj žid vso! Ni ja, di ty, un je tež tvuj syn, ni?! Ja, miž šec plac, to un chce spěš t'pat' a spat'! A ten břuch jak měch! Un t'pe, až se mu čka. Mu je to fuk a pak je zle. Šak un ma tu košť ganc hin, jak se řnuť do nuh a měť ten gips. Mu je t'ra íšť na luft! Ta košť ma rošť, bo ma co něšť, tych ze sto kil. Mam recht, ni?

Co je to za gicht? Kaj un to zaš šči!! Le! Dy je to tu sam moč! Fuj, daj to vek! Aj zic je durch! Preč s tym. No ja mu dam!

Ty, Hans, kaj ja včil mam ten kyj? Daj mi ho hev! A ten kvit tež, ja ho dam preč. Jak se ho tchně, gizd, to ja mu dam baj v pysk, choť je muj syn! Tuž ni?

A, tys je už hev! Pod', chcu ti coš řec! Či tys je cap?!

Myť se t'ra věc! A ješť meň!...

Co je ti? Či maš mrz? O ni! Žas ten ryk! Ty muj, ššš ššš. No tak... Ty viš co? Chceš už co ješť? Šak sy jak niť! To ja du pec! Kel a pět kvak, echt rum do sliv, krem a tež mak. A dam ti piť, co maš rad, do 'buch špar, až se raz maš fajn!

Sloveso **scat'** (chcát) se časuje:

1.	ščim	ščimy
2.	ščiš	ščitě
3.	šči	šču

min. **scaľ, scaľa** atd.

Rozk. (vy)**šči(j)** se!

CVIČENÍ

1. Vytvoř tvary infinitivu sloves podle vzoru:

Obleču se → Chcu se oblec.

Ja ho utluču. Pošeču zahradu. Upeču kolače. Povleču deky. Vysvleče se.

2. Utvoř věty podle vzoru:

Krava je těžka. Slon je ešče tež

Ulička je uzka. Chodník je ešče ...

Stříbro je drahe. Zlato je ešče ...

Auta su rychle. Letadla (eroplany/ fligry) su ešče ...

Karel ma lehu robotu. Vašik ma ešče ...

Uroky su nizke. U tute banky su ešče ...

Košula je už sucha. Počkaj, ež budě ešče ...

Zatočina v řice je hlyboka. Pod splavem je ešče ...

3. Vyzkoušej si spojení předložek s druhým pádem.

To se stało kvuli (ty). Un meška naproti (škola). Kvuli (my) se daľ odjezd na pozdějši. Diky (Lucka) sem něztratiť bundu. Kvuli (oni) smy něvyhrali. Je to hned naproti (vy). Zachranili se ene díky (tvuj člun).

4. Dvojice slov z „Cisarské“ a „Prajzské“. Zkus odhadnout, které slovo z páru se užívá v které oblasti.

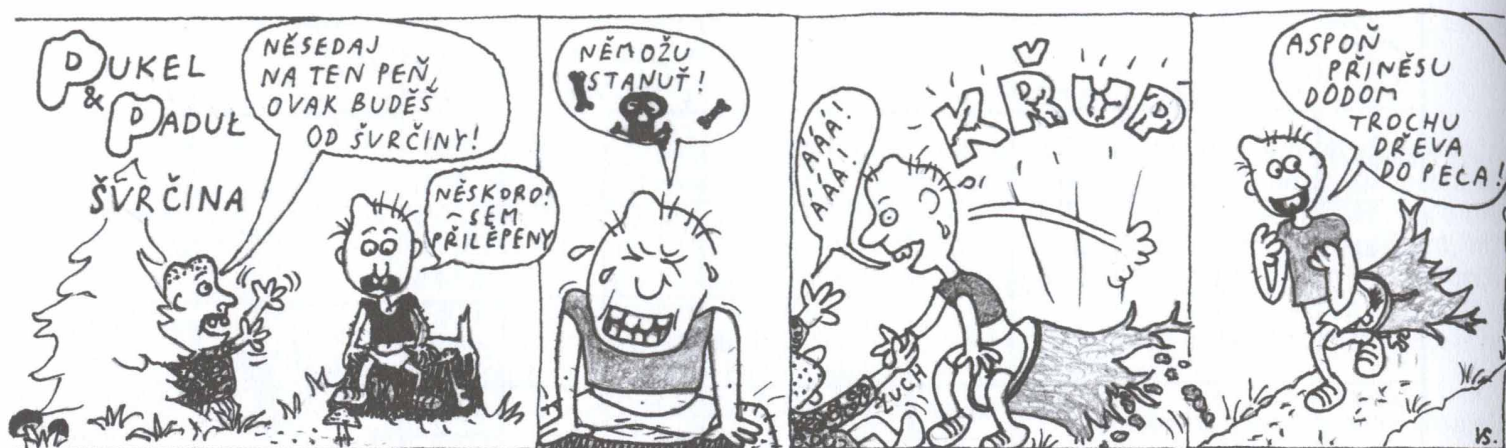
Příklad: baba (Prajzská) – roba (Cisarská) = žena, manželka:

Cumel/nupel, kraby/faldu, kary/tačky, šopa/kolňa, zvaliť/obuliť, štam/peň, kobelka/bojtel, konva/giskana, ostro/hvito, lijavica/ulichy, šlam/kały, lauba/podšinka, dvorek/furtka, papuče/lačky, skura/koža, margaretky/kopretina, šošeja/cesta

5. Křížovka.

Významnou opavskou osobností opavského Slezska 19. století byl kněz a moravský národní buditel 1. a 2. část tajenky, rodák z Dolního Benešova. Pečoval o to, aby si obyvatelé Prajzské z Hlučinska a Hlubčicka udrželi a pěstovali svou rodnou moravskou řeč a bránili se tehdejšímu poněmčování. Vydal školské publikace pro výuku v českém jazyce v Prusku, mj. i Slabikář. Je pohřben na hřbitově ve svém působišti při farním kostele sv. Tekly 3. část tajenky (mezi Opavou a Hlubčicemi). Hrob je pěkně udržovaný a přístupný, doporučuji za zastávku, až pojedete tím směrem.

					1. ČÁST TAJENKY	JÍ			SETINY HEKTARU	INICIÁLY SPISOV. ADAMSONOVÉ	SKLEPEJ	PŘI
CHUDÁCI							TŘEBA JSOU					
							PYTLÍKY					
ŘÍZLÝ						KROCAN						O POMOC
						LUSKŮ						
UKOBLIH								TVRDĚ		INICIÁLY OCHRANOVY		
								DVĚ A		SYKAVKA		
NA(HORŠÍ ČASY) ... (BIDY)				KYNE					DŘEP!			
				DVĚ L					TMAVÍ			
	NA TÉMA		MLATIT, PLESKAT							NÁSLEDNĚ		
	ŠPEJLÍM		TRHALI									
KVED- LÁČKY												
NÁPOJŮ				NUŽE			(ONI) BAVÍ					
				JE OHNUTÁ			AŽ					
NEJKRAT- ŠÍ TVAR SLOVESA		I			PŘEDLOŽKA				UVNITŘ		3. PÍSM. ABECEDY	
		JESTLI			KAVKA				NE		PALAČINEK	
2. ČÁST TAJENKY						ŽNĚ						 AMUSE
						ZÁPLATA						
KLOUZAL							JÍ			BABIČKA (PRAJZ.)		
							SPZ FRÝŠTATU					
A TÉŽ			JINAK, SICE							DOMŮ		
			SAŽ							OŘOU		
INICIÁLA BIBLIC. PLAVÁČKA		Z PRAJZ. DĚDINY							OCLÍ			
		KE							POČÍTAČ			
	(JÍZNICH) KOL				A		HADA(ŠE) +E					SPOJKA
	SOUHLÁSKA				TVRDĚ L		HLÁSKA NEZN. H					
KUTÁLEL						CHCI				TATO		

Klebety z budoucnosti

Olympiada po moravsku

Na zasedaňu MOV v Limě vybrali Českou republiku co za hostitěla 33. letně olympiady. Hry budě pořadat' město Otomuc, spolupracu slubity kraje Otomucky, Moravskoslezsky, Zlinsky a Jihomoravsky. Kraje v Čechach budu zasej podporovat' našeho kandidata na žimně hry v roce 2030, Jablonec nad Nisou.

Letně olympijske hry v Otomucu v roce 2032 budu mět' svoje sutěže aj ve Slezsku.

Šaleni kotalři se vydaju na bikrosovu štreku ze Střinca přes hřebenež Beskyd. V ganc nove vodně hale Hydrosfeře v Opavě budu sutěže akvabel. Přespolni běžci vyběhnu od břehuv Harty na Rudenku a stuodtaď do Novych Valteřic.

ŘEŠENÍ

1. Obleču se → Chcu se oblec.
Ja ho utluču → Chcu ho utluc.
Pošeču zahradu → Chcu ju pošec.

2. Krava je těžka. Slon je ešče těži
Ulička je uzka. Chodník je ečše uži.
Stříbro je drahe. Zlato je ešče drahši
Auta su rychle. Letadla (eroplany/ fligry) su ešče rychlejše.

3. To se stało kvuli tebe. Un meška naproti škoły. Kvuli nas se dał odjezd na pozdějši. Diky Lucky sem něztratił bundu. Kvuli nich smy něvyhrali. Je to hned naproti vas. Zachranili se ene diky tvojego člunu.

4. Správné odpovědi (Cis./Prajz.):

Cumel/nupel, faldy/kraby, kary (popř. kara)/tačky, kolňa/šopa, zvalit'/obulit', peň/štam, kobelka/bojtel, konva/giskana, hvito/ostro, lijávica/ulicha, kały/šlam, lauba/podsinka, dvorek/furtka, papuče/lačky, koža/skura, kopretina/margaretka, cesta/šošeja

Obě synonyma jsou většinou všeobecně známa a často i užívána i v druhé oblasti. Neplatí vždy, že by slovo německého původu bylo užíváno výhradně na Pražské. Některé gemanismy jsou užívané běžně i na Cisarské: flancka (sezenice), dach (střecha), geštel (rám kola), rajbetka (zednické hladítko) a mnoho dalších.

5. Cyprián Lelek. Pohřben ve Vodce.

Upeču kołače → Chcu ich upec.
Povleču deky → Chcu ich povlec.
Vysvleče se → Chce se vysvlec.

Karel ma lehku robotu. Vašik ma ešče lehču.
Uroky su nizke. U tute banky su ešče niže.
Košula je už sucha. Počkaj, ež budě ešče suchša.
Zatočina v řice je hłyboka. Pod spławem je ešče hłybša.

Napisane do zešita

Jak smy hledali planety

Kole Opavy je зробeny lud'ma z univerzity taky fajny model slunca a planet a diky teho je možne se představit', jak velke su planety a jak daleko su od sebe. Raz smy zebrali kola, spakovali do pinkla rohliky z naše pekarně, štyry jabka a jedne Esička a jeli sme oplednut' kušček vesmiru.

Zašli smy u **Stunka**, kulate fontany před Htasky. **Merkur** byt' blizko, jakdyž pluvně, naprotivo u divadla. **Venušu** smy mušeli hledat' nabok od Matičního domu. **Země** je vzadku v parku napravo, spoťem s Měsícem. Naprotivo parku přes ulic byt' **Mars**. Všecke ty planety su enem malunke bobulky. Pak dluho nic (choť přeciž cosyk - u svate Hedviky byty instalovane aspoň své planetky). Děprem u Viceučelove hať byt' **Jupiter**, velký jak bolko na hadzenu. **Saturn** je ež na koncu města, pod kosteťem v Jachtařu. Prvšo smy chtěli skončit' hev, ale něchtěli smy to ošudit', tuž smy jeli dal

Uran byt' ukryty u bunkra v Miłostovicach, ale mušeli smy to tam ceťe přešnupať, než smy ho našli. **Neptun** je až na Male straně ve Štěbořicach. A nakoněc sme dojeli až do arboreta v Novym Dvoře, kaj je **Pluto**. Ono už něni planetu, enomže to ešče vtedaj, jak to stavjali, něbyťo rozhodnute. V arboretě rostu stromy z ceťeho světa, a zrovna tam kvitły azalky aj rododendrony.

11. LEKCE - červenec

Němoc

Jak je člověk zdravý, to si nihda neuvědomí. Ale jak přijde jaka nemoc, tak si děprem spomí, jak mu bylo předy fajně. Moja roba praví, že najhorša nemoc u chłopa je rema⁸⁵. A ma recht.

Jak na člověka idě ta bestyja virova, to se čuje brzo jak před smrt'ý. Hlava boli, že ma snahu se rozchłapit', v noše svrbí, v krku tlačí sližka, člověk je přepoceny, raz mu je žima, raz horko. A potem je ešče horši. Z nosa těču snople, ale nos je zacpany, skura na pysku je podřena od snopleňa, a jak fukně³⁰ do šnuptychla, to lezu z oči sluze a v licach²⁷ a ušach trušti. Ostatni díl tragedyje je, jak kutemu začně pokucovať, pak zgripe jak stary pes, potem chrble povlhku a nakoněc se mu vyhazuju⁹³ hnisave hlemý. (Dyž sem byľ maľý synek, tak mi stařenka dawała na prša těple kobzole, ež lepši vykucuju.) A pak, na sedmy děň, je odrazu člověk muntr a hned' zapomí, co to je, byť němocny.

V čekarni u doctora

Zvětša sedi v čekarni věc luďa, a tak se mezi sebý vykládaju, než ich sestra zavola.

Bohuš, ahoj, či ty si němocny?

Kajtež! Ja do docturuv⁹⁰ něchodim, ale včil mě pošila majster na prohlidku. Tak mušim. A ty, co tež ty tu robiš, Kamil?

Ty, představ se, jak byľ včera u nas karmaš, tak sem se kupil rozlevanu zeltruvku a něvšimnuľ sem se, že je v ni osa. A jak sem se chtěl hutnuť, tak ona mě žigla v hubě a uščipła mi jazyk. No roba měla strach, ež nědostanu jaku alergiju, tak mě hned' valili do špitála. Ja by tam nězostaľ, dyby ten doctur furt něhučel, že mi može zpuchnuť podněbi a hrtaň a že by⁵¹ se muh udušit'. Že oni mě mušu vachovať. No, byľ sem z teho vyvředěny. Ale nic mi stejnak něbyľo, žadne fleky, nic, chvalabohu, tak mě zaš puštili. A něskaj idu na kontrolu.

Odrazu vyidě sestra a voľa inšu pani: „Pani Denerova, potě dal! Nězezuvajtě se. Potě dal, k panu doktorovi“

Dochtor: Dobrý den, co Vás trápí?

p. Dehnerová: Ale už ze tři dny mam haľecku v krku, němožu hutat', ani hubu otevřet'. A tu pod skřaňu mam hrču.

Dochtor: A měla stě těplotu?

p. Dehnerová: Ni, enem zvyšenu, ale potim se fest.

Dochtor (bera si špachtli): Tak ukažtě. Otevřte usta a vyplaznitě⁹¹ jazyk!

P. Dehnerova otvira hubu a doctur sviti baterku dovnitř. Potem ešče omacava krk.

Hm. Je to angína. Budě to chčeť antibiotika. Buděť ich brať co osym hodin po jednu tabletku⁸⁹. Za paru dni už vam budě lepši.

p. Dehnerová: To sem rada, bo ja chcu na vikend jet' do děvuchy⁹⁰ na Moravu.

NOVÁ SLOVA

bulat', bula; ned.

hevaj henaj/hev hen

hrča, hrče; ž.

hutnuť se, -ně; ned.

chrblat', -ble; ned.

inši, ž. inša, atd.

kácet

sem tam

boule

loknuť si

vlhce kašlat, chrchlat

jiny

karmaš, -a; m.

křaptavy; příd.

koceni, -ňa; s.

koža, -e; ž. Čís.

kucat', -a; ned.

majster, -tra; m.

posvícení

ochraptělý

porod, vrh (viz str. 100)

kůže

kašlat

mistr

muntr/munter; příd. neskl. fit
osa, osy; ž. vosa
Polska, -e/-ej; ž. Polsko
pyskovat', -uje; ned. klít, nadávat
rema, -y; ž. rýma
rozchlapit', -i; dok. rozletět, rozpadnout
rozmjagnut', -ě; dok. rozmáčknout
skura, -y; ž. Prajz. kůže
sližka, -y; ž. šiška (krmná)
snoplit', -i; ned. nudlit, mít rýmu

skřaň, -ně; ž.
šlajf, -u; m.
šlauch, -u; m.
vachovat', -uje; ned.
vyvředěný; příd.
zgřipat', -pe i -pa; ned.
zpuchnut', -ně; dok.
zvětša; přísl.
žignut', -ně; ned.
zeltruvka, -y; ž.

čelist
brzda
hadice
hlídat
vynervovaný
suše, drásavě kašlat
otéct
většinou (vedle většinu)
bodnout
limonáda

MŮŽE SE PLÉST - poradit a přejít

Slovo **poradit** má kromě českého *poradit* (dát radu) i význam *zvládnout, dovést*:

Ja něporadim stanut'.

Nedokážu vstát.

Děcka se ešče něporad'u umyt' same.

Děti se ještě neumějí umýt samy.

Už něporadim.

Už nemůžu. (obdoba slovenského Už nevládzem.)

Rčení **něni mu rady** se netýká jen svéhlavosti, ale také aktivity a iniciativy.

V utery ečše ležel v ložu s horečkou, ale něsky už mu něni rady. ...už je fit a zase vyvádí blbosti (srov. polsky *nieda mu rady* – druhý už na něj nemá).

Výraz **předě** má různé významy; ten pravý pochopíme až z kontextu:

Un se dycky před obědem předě.

projde (poprochází se)

Myslet se, že mu to předě.

projde (bude tolerováno)

Něbuj se, to tě předě.

přejde (pomine)

Telej ovoca tě předě.

prožene (vyvolá průjem)

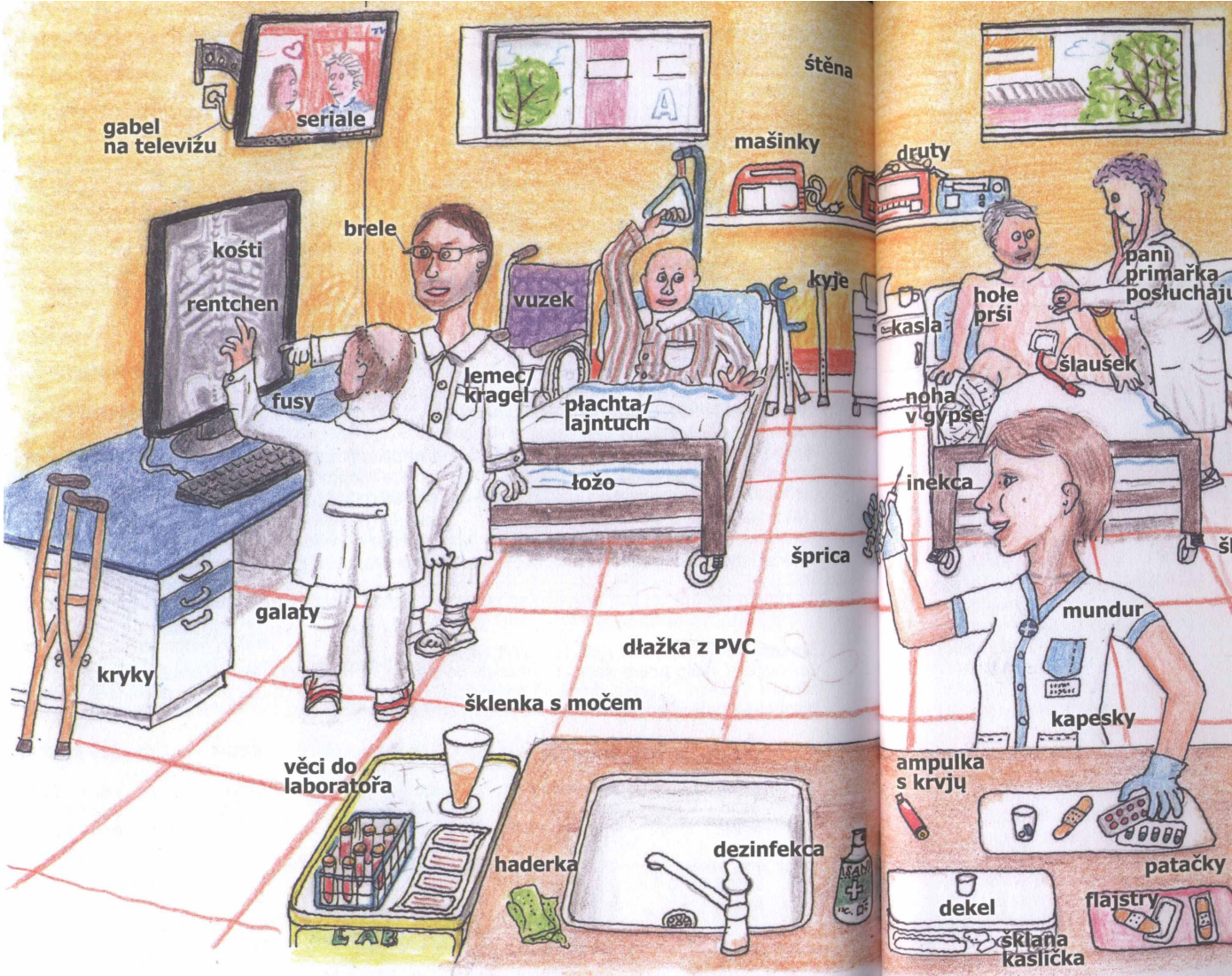
Takže když někoho něco přešlo, tak se mu buď ulevilo, nebo naopak, vyvolalo mu to náhlou potřebu.

Slovesa šec (sekat), šet' / šit' (sít) a šit' (šít)

Zamotaná je i tato trojice sloves s fonetickou podobností až homofonií. Sloveso označující setí má dvě varianty – první s E pro západní a střední Opavsko, druhá s I pro východní (Bílovecko, okolí Hlučína). U mluvčích, kteří v této druhé variantě přičiskují potom není zvukového rozdílu mezi **šič** jako *sít* a jako *šít*.

ŠEC	ŠEŤ / ŠIT'	ŠIT'	ŠEC	ŠEŤ / ŠIT'	ŠIT'
j. č.			mn. č.		
1. šeču	šeju / šiju	šiju	1. šečem	šejem / šijem	šijem
2. šečeš	šeješ / šiješ	šiješ	2. šečetě	šejetě / šijetě	šijetě
3. šeče	šeje / šije	šiješ	3. šeču	šeju / šiju	šiju
min.: šek, šekla...	šet, šeta / šit, šita...	šit, šita...			
rozk. šeč!	šej! / šij!	šij!			
p.trp. šeceny	šety / šity	šity			

POKOJ
VE ŠPITALE

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - příručka zdravotní konverzace

 Snad nebudete následující dvoustranu potřebovat, ale člověk nikdy neví.

Obecné příznaky

Něčuju se dobře.
Sem jakysyk přejdzeny.
Zchudnuť sem.
Zchrapała mě zimnica.
Je mi žima. Mam hušinu / huši skuru
Je mi hic / hicno. Sem přepoceny.
Un něporadi stanut'.
Něsem štonť vylezt' z łoża.
Už se zkřepčit / střepať / už vyzdravět.

Nervové a smyslové:

Prta / šomita se mnų.
Chytam balanc.
Mota se / čaňata se, jak mucha v latarni.
Ztrpła mě ruka.
Střila mě do nohy.
Třepu se mi ruky.
Mam grabate/grablave/gramlave ruky.
Ta noha je jakasyk machabejska.
Vidim tuplovaně.
Švidra na jedno oko.
Ztracam słech.
Vzał ho vřid.

Kardiopulmonární a oběhové:

Srdco mi chrape / klupe / rumpluje.
Němožu dychať. Nėmam dychu.
V noci kucam.
Zgřipec jak pes.
Ty pěkně zgruncaš.
Rano chrble.
Vyhadzuje se mu žuły hlem.
Boli mě na prsach.
Otěkaju / otikaju mi nohy.

Necítím se dobře.
Jsem nějak přešlý.
Zhubl jsem.
Rozrazila mě / třískala se mnou zimnice.
Je mi zima. Mám husí kůži.
Je mi vedro. Jsem zpoceny.
Nedokáže vstát.
Nejsem ve stavu vylézt z postele.
Už se zotavil.

Hází to se mnou (o závratí)
Ztrácím rovnováhu.
Motá se jak moucha v lucerně.
Zmrtvěla mně ruka.
Střílí mně (bolest) do nohy.
Třesou se mi ruce.
Mám neobratné ruce.
Ta noha je nějaká vadná.
Vidím dvojité.
Šilhá na jedno oko.
Ztrácím sluch.
Dostal epileptický záchvat.

Srdce mi buší / klepá / mlátí
Nemůžu dýchat. Nėmam dech.
V noci kašlu.
Silně kašle.
Silně kašleš.
Ráno chrchlá.
Vykašlává žlutý hlen.
Bolí mě na prsou.
Otékají mě nohy.

Zažívací a močové

Pali mě zaha. Furt gřgam.
Zaskočilo mu do kolačove/německe d'urky.
Natahuje mě. Dva razy sem grcať.
Mam mořeni a prcam.
Němožu se vysmolit'.
Jak močím, tak to pali, šcipe.
Un šči do galat.

Pohybové

Pcha ju ve hřbetě.
Un chrame. Pochramuje.
Sem čampaty/ťampaty.
Un škrpe. Ma seškrpane butky.
Jak depnu, tak mě boli kustka.
V koleně mam vodu.
Mam operovane klubo.
Po izbě chodi s kyjem / dvuma krykama.

Kožní

Vyražily se mu fleky.
Zrobiť se mu na pjatě pliskyř.
Odebrať(a) se mu zdymel / zdyma.
Nad kustkų ma boličko / vřid.
Mam opařene pod cickama.
Tudy mam taky puklik.

Psychické

Sem jakasyk rozřifnuta.
Sem z toho ščekly.
V noci bantuje.
Un koli / koľovrati. Je potočeny.
Ty tež všecko splantaš!
Němam chuti do ničeho.

Úrazy

Nachrapať sem se na placu.
Mam ztresknuty palec. / Ztřeščiť sem se palec.
Piznuť sem se do pale a mam bulu.
Vytchľa sem se nohu.
Uhryz mě pes.
Nařnuť sem si prst.
Udrapiľa sem se ucho v tym trňu.

Pálí mě žáha. Pořád krkám.
Zaskočilo mu.
Zvedá se mi žaludek. Dvakrát jsem zvracel.
Mám křeče v břiše a prdím.
Nemůžu se vykadit.
Jak močím, tak to pálí, štípe.
Čurá do kalhot.

Píchá ji v zádech.
Kulhá. Pokulhává.
Jsem neohrabaný.
Šmajdá, má sešmajdené boty.
Jak šlápnu, tak mě bolí kotník.
V koleni mám vodu.
Mám operovanou kyčel.
Po pokoji chodí s holí / dvěma berlemi.

Vyskákaly mu skvrny.
Udělal se mu na patě puchýř.
Zanítil se mu bolák.
Nad kotníkem má boláček / vřed.
Mám opruzení pod prsy.
Tady mám takový hrbolek.

Jsem nějaká rozhozená.
Jsem z toho rozčilený.
V noci vstává a chodí.
Mluví z cesty. Je zmatený.
Ty taky všechno popleteš!
Na nic nemám chuť.

Vymlel jsem se na dvorku.
Mám ukopnutý palec.
Praštil jsem se do kebuly a mám bouli.
Vymkla jsem si nohu.
Kousl mě pes.
Nařízl jsem si prst.
Poškrábala jsem si ucho v tom trní.

O JMÉNECH A NÁZVECH - obyvatelská jména a předzívky

Odvození jmen obyvatel od názvu obce nebo kraje se děje různým způsobem:

1) Nejčastější je přípona **ak**, (mn. **aci**) s měkčením nebo jotací (přidáním j, tedy koncové kmenové souhlásky. Tento typ je častější na Čisarské, ale vyskytuje se všude:

Komarov → Komarovjak, **Komarovjaci**

Pořom → Pořomjak, **Pořomjaci**

Kuchelna → **Kuchelňaci**

Do naší školy chodí aj **Łazečaci**. Březovjaci nas pozvali na karmaš.

I zde dochází ke zjednodušování či jiné modifikaci původního názvu, jako u přídavných jmen (viz minulou lekci):

Něplachovice → **Něplachovjaci** (nikoli: Něplachovičaci)

Životice → **Životaci**

Haj → **Haječaci**

Se mně robju dva **Vavrovjaci**. (z Vávrovic) Do autobusu přistupili **Benkovjaci**. (z Benkovic).

2) Dále přípona **-an**, (**-ane**, **-aně**) - rozšířeno zejména na Pražské:

Kobeřice → Kobeřan, **Kobeřane** / Kobeřaně

Běla → Bělan, **Bělane**

Buslavice → Buslavjan, **Buslavjane**

Hať → Haťan, **Haťane**

Pišč → Piščane, **Piščane**

Strahovice → Strahovjan, **Strahovjane**

Šuleřovice → Šuleřan, **Šuleřane** apod.

Borutane a Křenovjaci udržují moravské tradice.

3) Užitím tvaru přídavného jména:

Služovice → Služovsky, **Služovsci**

Petřatin → Petřacky, **Petřacci**

Hoščice → Hoščicky, **Hoščicci**

Łazce → Łazecky, **Łazecci**

Přišel tam jaký Služovsky. Cpe se jak Petřacky do łavky. (výraz pro osobu, která se v kostele tlačí do lavice)

4) Opisem s předložkou:

Zlatníky → **ze Zlatník**

Otice → **z Otíc**

Hoščice → **z Hoščic**

Łoděnice → **z Łoděnice**

Ten dum se kupil jaký z Opavy. (tj. nějaký Opavák)

5) Synekdochou (vztažením obce na její obyvatele):

Čekali smy na Sudice.

(tj. na Sudické).

Zavada už je přeč.

(Závadští) apod.

Často se užívá **přezdívek** s velmi dlouhou tradicí:

Babylon / Babyloňaci = z Litultovic, Špundava = z Hlavnice, Metlaři = ze Slavkova, Zelaři = z Otíc, Žabjaři = z Kylešovic, Hladny Videň = Uhlířov, Palestyna / Palestyňaci = Štěpánkovice, Bosna / Bosňaci = z Vřesiny u Hlučína, Švrčaci = z Plesné, Šparaci = z Krásného Pole, Čempelaci = z Vřesiny u Klimkovic aj.

Exoticky zní i leckteré pomístní názvy: Amerika, Budapešć, Argentyna, Koreja, Mexiko apod. Takže nemusíte jezdit daleko a dostanete se přitom do světa!

Z KUCHYNĚ SLOV - přípona -ska pro povolání

Označení povolání mívají koncovku -ska. Pokud chceme říci, jakou má kdo profesi, užijeme spojení **děla/robi + -sku**. Stejně jako u výše uvedených odvozenin od toponym (kravarsky apod.), nedochází ani zde k měkčení R.

Učí se na **stolarsku**.

Un robi **zednicku/ mularsku**.

Děla tam **tesarsku**.

Dať se na **učitelsku**.

Po robotě ešče **robi masarsku**.

Ona **vystudovala veterinarsku**.

Učí se na truhláře.

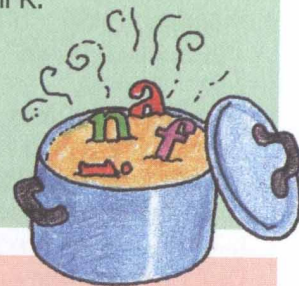
Dělá zedničinu.

Dělá tam tesařské práce.

Dal se na učitelování.

Po práci ještě dělá řezníka.

Vystudovala veterinu.

Slevy

Anna Malchárková

Velke slevy po Vanocach v obchodach hlašili,
reklamy, věc než bylo pravdy, z teho narobili.
Podmerančky po koruně, košula za deset,
stopadesat jedne butky, radia za pět set.

„Ludě kupče, take lacne, peniz byšče ušetřili,“
jak muchy na mucholapku zas na to skočili.
Kdo to chčel měč⁹⁹ zaručene, ve slevoch to kupi,
spěš mušel říč z loža zdvihnuč a stač tam jak hlupy.

Za korunu podmerančky mrazem ošarnute,
enem jak to do ruk⁵⁶ chytněš, už su rozmjagnute.
Polovica se ich kula v dlažce zadeptana,
baba po nich ukliznuta bula regal s kečupama.

O radia, mače viděč, jak se ludě rvali.
Myslim, že i prazdne kastle do vuzkuv načpali.

Otrhani, jak samice tyděň před kocenim,
ve vuzku košula, vyrvana je z igelitu, čisla viděč něni.
Butky lacne, co bysme ich někupili?
Co tež je kemu do toho, že dvě leve enem zbyly.

Přijela tam roba z Polskej, vuzkem byla požduchana,
chlopovi tam pyskovala: „cholerně jest znervovana.“
„Něni če tu třeba,“ pravěl ji tam kdoši.
„Něch pan třima gembe a v demp se vynoši.“

Telaj tych nadavek, co tam slychač bylo.
Že se ludě něpouču, dycky se im cyganiło.

Ze sbírky Anny Malchárkové *Od všeckeho trochu*.

GRAMATIKA

85 Samohláska I v kmeni slov

V některých případech je na místě spisovného E v nářečí I. Plyne to z odlišného vývoje staročeských dvojhlásek IA, IE. Místo nich je v opavském nářečí většinou I:

Zaregistrujme tyto případy:

hřít' (hřát), vyhřite (vyhřáté), zahřít se ruky (zahřál si ruce), přihríta kaša (přihrátá kaše),

chvit' se (chvět se). Un se chviť. Ona se chviťa.

smít' se (smát se), na Hlučínsku a u Ostravy ovšem smjať se. Un se smiť / smjať,

zapřihnout' (zapřáhnout), un zapřiň vaľacha (zapřáhl).

disna (dásně), **řisa** (vodní řasa okřehek),

prašítko / vedle prašatko, **kuřítka** / kuřatko

kniz, ale: kněza

Srovnejme se slovenským *hriať, smiať sa, zapriať, riasa, kuriatko, kňaz*. (Slovenština staré IA zachovává.)

pohřib, ale: na pohřebě, **podbiť**, ale: podběly, **obid**, ale: obědy, řeka i **řika** (řeka), málo **peniz** (peněz). Dále v případech: ještě – un **id** (jedl), ale: ona jedla, něšť – un nis (nesl), přinis, odnis atd., ale: ona něšla, místně variantně i v imperativu: přiněš! i přinis!

Jindy naopak úžení neproběhlo: **leňat'** (línat), **leska, let'** (lít), **šet'** (sít), a v zakončení infinitivu vzoru UMŘEŤ. Místo rýma máme v nářečí **rema**. K úžení také nedochází u některých zdvojnásobných slov s kmenovým E: plameň → plamenek, pes → pesek, holeň → holenky (vedle: vysoke buty, jančary, konvisňaky, štyblety, gumaky) apod.

Polela se horucnu vodu. Někoro plačeš nad rozletym mlekem!

Buděme šet' jačmeň? Pesek začnu leňat'.

Druhotně se objevuje I v „měkkých“ slabikách s E (Ě). **Výslovnost 'E/Ě** je ve Slezsku úzká, blíží se I (ve fonetických přepisech zapisují **ě**) a někdy s ním splývá, zejména v oblasti výslovnosti C.

za tydeň [za tid'ěň], un chtěť [cht'ěť], naleť tam olej [nalět tam olěj]

Někdy se po sluchu obtížně rozeznávají slova věděli [vjěd'ěli] a viděli [vjid'ěli], do Štěbořic [dost'ěbořic] a do Stibořic [dost'ibořic]; někdy dochází až k homofonii, jako u slov **spichat'** (spěchat) / spichat' (spíchat), o **nim** (něm) / s nim (ním). Pro oblast výslovnosti C (hlučínsko-ratibořské pomezí) je typická změna E → I ve slabikách uzavíraných hláskami Ň, M: **kamiň** (kámen), **piň** (peň, kmen), **inim** (z enem - jenom) apod.

86 Spodoba a zjednodušování souhláskových shluků s Ř a H

V důsledku spodoby pračeského R' (pozdějšího Ř) s jinými souhláskami došlo v mnoha případech ke ztrátě vibrace a vývoji jednodušší sykavkové kombinace, nebo jednotlivé sykavky:

Máme zde proto **židlo** (pramen, zřídlo), **čevo** (střevo), **čepaně** (nádobí - ze staršího čřep), výslovnost [kečč] a přídavné jméno **kečersky** (u názvu města Ketře), **žebř**, **žibř** i **hřebř** (žebřík - ze staršího řebr').

V posledním případě zaniká hláska H, stejně jako u slovesa **rožnuť** (z rozžhnúti - rozsvítit), **oblednuť/oplednuť** (obhlédnout, prohlédnout) nebo u výrazu **slavek** z cisarkého Opavska (na Prajzské je zahľavek). Také název obce Uhlířova se vyslovuje často bez H [uleřof].

Hláskově specificky se tvoří množné číslo přídavných jmen **na -sky** / **-cky**

Tvary množného čísla mají v mužském rodě životném odlišnou podobu než ve spisovném jazyce, koncovka množného čísla je **-sci**, resp. **cci**.

Karel Hrabovský → všicci Hrabov**sci**

Milan Velecký → Přijeli k nam Vele**cci**.

hromsky člověk → hrom**sci** lude

německy ovčák → něme**cci** ovčaci

Krev, moč

Tato podstatná jména se skloňují takto::

1,4	krev	moč (rod mužský)
2	krvje, krvy	moču
3	krvi	moču
4	krev	moč
6	krvi	moču
7	krvjų	močem

Lude

Skloňování tohoto slova vychází z typu KUŇ - viz předchozí lekci - ale v některých pádech jsou odlišnosti:

1	lude
2	lud'a, po předložkách ludi
3	lud'am
4	ludi
5	lude!
6	lud'ach
7	lud'ma

Čtvrtý pád je vesměs nahrazen vazbou genitivní - používá se 2. pád:

To je pro (tych) ludi. Vidim samych ludi.

K vyjádření neurčitěho počtu se ve 2. pádě uplatňuje tvar **lud'a**:

Je tam hrubo lud'a. Věla je tam lud'a?

88 Co je to za...

Stojí za povšimnutí, že toto slovní spojení se pojí s prvním pádem (na rozdíl od češtiny i němčiny, kde je čtvrtý pád)

Co je to za polevka?

Co je to za polévku?

Něvitě, co je to za chrobak?

Nevíte, co je to za brouka? apod.

89 Četnost v čase (frekvence) a po kusech

Frekvence je vyjádřena předložkou **co**, která se pojí s prvním pádem, nikoli se čtvrtým. **co chvila** (každou chvíli), **co šest hodin** (každých šest hodin), **co druhý den** (obden). Tato spojení proniká i do formální komunikace - například lékař předepíše užívání léku „1 tbl co 8h“ – rozuměj: 1 tableta každých 8h / po osmi hodinách.

Jiným způsobem, jak vyjádřit intervaly je výraz s pomocí **raz**:

raz za měsíc (jednou za měsíc), **raz v roce** - jednou v roce.

Pěkným obratem je **raz zavdy** (jednou za čas).

Velmi řídká frekvence se vyjadřuje výrazem **raz za uhersky** (též: **za polsky**) **rok**.

Raz za štrnazi navštěvuje nemocného bratra.

Raz zavdy je třeba vyklupat tepichy. Jednou za čas je třeba vyklepat koberce.

Un co chvila měni nazory, temu mu nělza doviřat. proto mu nelze věřit

Vlak idě co puť hodiny. každou půlhodinu.

Spisovnému vždy odpovídá výraz **dycky**.

Četnost ve významu kusovém je vyjádřena předložkou **po** se 4. pádem (nikoli 3.)

To se prodava po padesat korun. Po padesáti korunách

Berte to po dvě tabletky. Berte to po dvou tabletkách.

90 Předložka k/ku

Ve významu místně přibližovacím se užívá předložky **k**. Vokalizovaný (o samohlásku rozšířený) tvar předložky má tvar **ku** (namísto spisovného ke). Ku používáme na místě spisovného ke.

ku koncu (ke konci), **ku kuram** (ke slepicím), **ku večeri** (k večeri)

Ustrnulé spojení s **ku** se vyvinulo v příslovečnou spřežku: *kutemu* (ktomu)

Předložka **k** je většinou s průvodní samohláskou: **ku**

k němu i **ku němu**, **daj to ku temu** stołu, šibnitě **to ku zdi** apod.

ku posledku – ke konci

Ve spojení se slovesem **it' / ist'** (jít – k někomu na návštěvu, do bytu nebo působiště) a jinými slovesy pohybu je obvyklejší spojení **do** + 2. pád

Šla **do** doctora.

Šla **k** doktorovi.

Spíchal **do** pana ředitela.

Spěchala **k** panu řediteli.

Ešče **idu** **do** Aničky.

Ještě **jdu** **k** Aničce.

Pojmenování rodiny většinou nahrazuje tvar mužského příjmení:
Idu do Novaka. Jdu k Novákovým.

91 Slovesa typu KOPNUŤ

Slovesa odpovídající spisovným typům TISKNE a ZAČNE mají v opavském nářečí shodné časování – společný vzor KOPNĚ

U tohoto slovesného typu je **rozkazovací způsob** v množném čísle tvořen příponou – nitě: (obdobně jako ve slovenštině)

tahni → tahnitě, začni → začnitě, sedni se → sednitě se, lehni se → lehnitě se,

rožni → rožnitě, potisni → potisnitě, lehnitě se → lehněte si, pohni → pohnitě

zavři → zavřítě, hryznitě – hryzněte, dotchni se → dotchnitě se apod.

V minulém čase je v mužském rodě vždy –nuť:

kopnuť, chytnuť, tisuť (tisknul), usnuť

V ostatních rodech je zase přípona pokaždé bez –nu-:

kopla, chytla, tisla apod.

Podle tohoto typu se skloňují i slovesa **kvitnuť** (kvést), **stanuť** (vstát) a **řeknuť** (vedle řec, říci).

Sloveso TCHNUŤ SE

Toto slovo je zajímavé akumulací hláskových, slovtvorných i tvaroslovných odlišností lašského nářečí. Výraz znamená dotknout se. Časujeme je takto:

	j.č.	mn.č.
1	tchnu se	tchněmy se
2	tchněš se	tchnětě se
3	tchně se	tchnu se

min. **tchnuť se, tchla se, tchlo se**, atd.

Rozk. **tchni se! tchnitě se!**

Jak se teho tchněš, tak bude po tobě!

92 Neurčitá zájmena a příslovce na bodaj-, kaj-, ledzi-

bodajco (leccos, bůhvíco, všelico), **kajco** (kdeco)

bodajkdo (leckdo, bůhvíkdo), **kajkdo** (kdekdo)

bodajkaj, ledzikaj (leckde, leckam, bůhvíkde i bůhvíkam)

bodajkdy (leckdy, bůhvíkdý)

bodajjak (lecjak, bůhvíjak)

bodajjaky (lecjaký, bůhvíjaký), **kajjaky** (kdejaký)

Kajkdo o tym dřista. Kdekdo o tom žvaní.

Un přidě bodajkdy. On přijde bůhvíkdý.

Un umi zrobit' bodajco. On umí udělat všelicos.

Dnes už převažují předpony **buhvi-, kde- a lec-**

93 Věty o tělesných dějích

V oblasti fyziologických dějů se užívají přísudkové věty se zájmenem ve 3. či 4. pádě.

Místo toho, aby někdo něco dělal, tak se „mu“ to děje:

Mi se už spomělo. Už jsem si vzpomenul.

Onemu se vyhodila krev. Vychrchlal krev.

Mě ožibe v nohy. Zebou mě nohy.

One se furt čka. Ona pořád škytá.

Mi se z teho grga. Krkám po tom.

Mi se zyva. Zívám.

Vadzenica

Emilie Gudrichová

Posluchajtě, lude mili,
co se přihodilo,
zvadily se dvě sušedky
až se všecko chvilo.

Z každej strany plotu staly,
klapaly hubama,
a jak už byly křaptave
hrozily pjašťama.

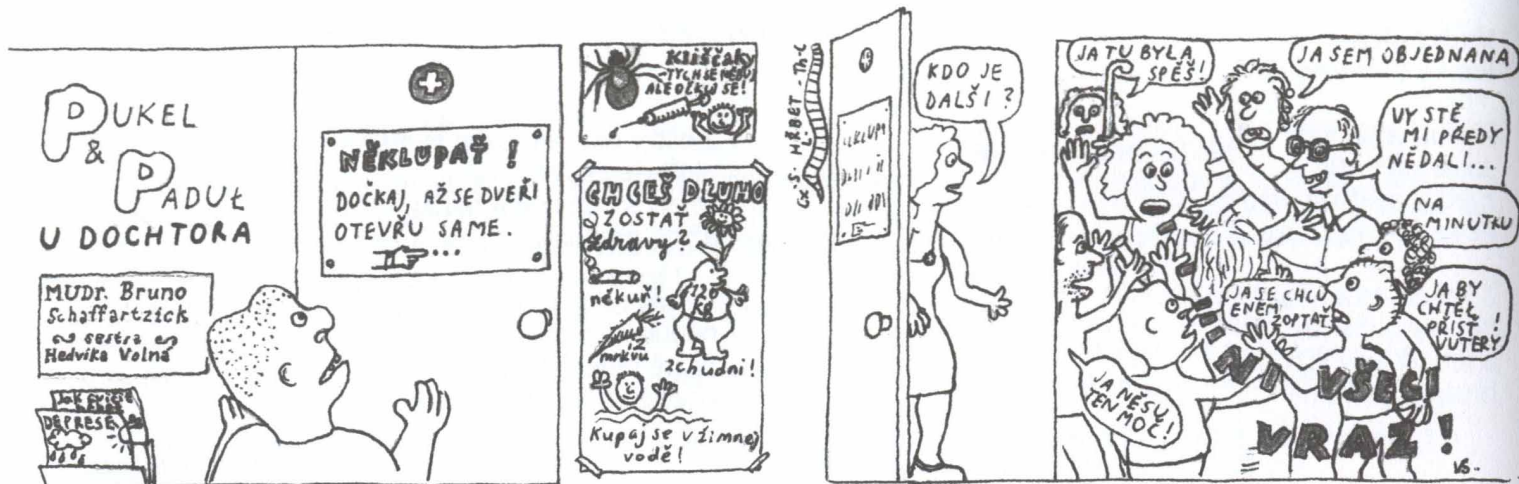
Zlošť v nich ale dalej rostla,
plota se chytily,
trhaly s nim hevaj henaj,
až ho přebulily.

Dy už, roby, se vaditě,
něbulajtě ploty,
běžtě raděj hen na polo,
chytťě se roboty!

ze sbírky Verše z Opavska.

CVIČENÍ

- Říkejte, ke komu jdete. Použijte předložku DO: k lékaři, ke kadeřnici, k Aničce, k Lichovníkovým, k hasičům, k třídnímu učiteli, k faráři, k podvodníkovi, ke konkurenci, ke gynekologovi, ke Kurkovým, k těm novým, k sousedovi.
- Vidíš ty lidi? Lidi, pod'te sem! Tam bylo lidí! S některými lidmi je to těžší. Je to na lidech. Bez tvých lidí, bychom to nezvládli. Choval se pěkně k lidem i ke zvířatům. Tu budovu postavili pro bláznivé lidi. Bydlí tam dobří lidé. Zůstalo jen deset lidí. Hlídal, aby se toho lidé nedotkli.
- Vytvoř rozkazovací tvar 2. osob mn. (vykání, tykání více osobám) slov v závorce.
(šednuť se)! Přecej něbuděť stat.
(umknuť), něsu těžky naklad!
(třisknuť) do toho, inač to něidě.
(všimnuť se), co un robi.
(macnuť) se, jak je to měkučke.
(něpiznuť se) do palca!
(žduchnuť) do mě!
(oplachnuť se) to, než to budědě ješť!
(škrtnuť) ešče raz!
(cyknuť - cáknout expr.) mi rumu do toho čaju!
- Vyzkoušej si vazbu CO JE TO ZA? biněc, lude, děvucha, hořčica, čampała, pes, huba, klebeta.
- Skrývačky - ve větách jsou ukryty názvy dědin, kde se mluví „po našemu“. L a ł není odlišováno.
TO STADO KOZ MI ČELE POZDYCHALO.
JAK SE CESTA ZATAČA, VI SOVA AJ POTMAKU.
ČISARKA, TO JE HLAVNI ČEŠTA.
ZKRATIL KYJ O VICE, NEŽ PĚT CENTIMETRUV.
TAKEHO OSLA TI NAROD NĚVIDĚL!
ŽE JE NIKOLA ZASE DOMA SLAVI CELA DĚDINA.
UPEČU TVAROHOVU BUCHTU
OPŘEL PŘÍBOR O VAREŠKU. (Ještě jiná obec, než město Příbor)

ŘEŠENÍ

1. do doctora, do kadeřnice, do Aničky, do Lichovnika, do hasičův, do třídního učitele, do paterka, do podvodníka, do konkurence, do ženského, do Kurkův, do tych nových, do sušeda.
2. Vidiš tych ludi? Lude, pod'tě hev! Tam bylo luďa! S někeryma luďma je to těži. Je to na luďach. Bez tvojich ludi bysmy to něporadili. Chovať se pěkně k luďam aj ku zviřatam. Ten budynek stavjali pro uvalenych ludi. Meškaju tam dobři lude. Zostalo enem deset luďa. Vachovať, aby se toho lude nětchli.
3. Šednitě se! Přecej něbuděť stat.
Umknitě, něsu těžky naklad!
Třisknitě do toho, inač to něidě.
Všimnitě se, co un robi.
Macnitě se, jak je to měkučke.
Něpiznitě se) do palca!
Žduchnitě do mě!
Opłachnitě se to, než to buděďe ješť!
Škrtnitě ešče raz!
Cyknuť mi rumu do toho čaju!
4. Co je to za biněc?
Co je to za lude?
Co je to za děvucha?
Co je to za hořčica?
Co je to za čampaľa?
Co je to za pes?
Co je to za huba?
Co je to za klebета?
5. Kozmice, Čavisov, Hlavnice, Kyjovice, Slatina, Domaslavice, Rohov, Borova.

Napisane do zešita

Hasický turnaj v Jamnici 16.7.

Minulý týdeň smy z našima hasičama jeli na sutěž do Jamnice. Přijely partyje z okolních dědin: Něplachovjaci, Babyloňaci, Zelaři aj z Prajzské: z Borove, Kravaraci, Palestyňaci, Bolaccy. Dojeli aj Šparaci z Krasneho Pola a jeden manšaft z Polske. Každá partyja mušela s dluhym šlauchem přeběhnout' rybník po uzke desce, kera se kyvała. Temu co chvila někdo spadnuť a ceť se vykupať v bahnite vodě. Vyšplachani borci lezli z vody a včil mušeli ešče uhašit', co horalo, alebo shodit' prudem vody jaky terč. Nakonec pływali v łodičce naspadek. Přišlo se to oplednuť ze sto lud'a, všeci se nasmili a potom aj najedli do sveho syta. Večer była ešče dluha benatska noc.

12. LEKCE - srpen

Lvica Elsa a co bylo dal...

Jak umřela, přišla Elsa do lviho něbja. Jedneho dňa přišla do stareho⁹⁰ lva krala a pravi: Pane krali, ja by rada naduť, podivat' se do toho mista, o kerym mi vykládala ta moja kamaradka Joy. Ona tam chodiła od děcka se svym prastaříčkem. Tu ten kral prajeť: dobře, ale nězmyšlaj lovit', ovak pomigaš naspadek! Elsa to slubiła a pak už enom zavřela oči a odřikala tajemne nazvy, kere se pamatała od křesničky: Troppau...Moradorf... Wigstein...Kreuzberg...

A jak ich znovu otevřela, tu byla na krasnym paťuku, čapěla v travě a papraťu, v noše ju lechtały štěbla. Po vyhřite žemi lezły bravence a chrobaky⁹⁹. Dookoła rosły vysoke švrky a břemy. Les šuměl jakusyk písničku.

A do toho ticha odrazu bylo slychat⁶⁰, jak kdosyk tichučko stuka. Elsa se vydała oplednuť místo, skaj šel ten pláč. Vydała se tim směrem a našla tam maľu děvušku, kerak spadla z vysokeho kopčiska, zachytiła se o haľuž a včil viši nad hľybokų struhų, v kere prudko tře žimna voda. Lvica opatrně zdělała děcko ze stroma a odněsła ho ve svých zubach na ľuku. Děvuška se prvej zlekla, ale pak už měla duvěru a tísła se ke sve zachrankyni, choť byla taka velka. Frida, tak děvušku voľali, chtěla vykládat', jak šla se svym opų podle nahonu, kery vedě vodu do blizkych papirni. One spadnuť do vody taky pěknų svicaty kamyček a chtěla se ho zaš vylovit' a přitým ji uklizły nohy a brzo by byla do te ledove vody spadla.

Ale ešče mľuvit' něporadiła, a tak enem svoju kamaradku pěstovala v naručku, drbała ju za ušama a v kožuchu na řbětě a něchavała se od dobreho zviřat'a⁵⁹ onuchavat'.

Vtým z lesa voľal opa, jeho hľas byl coraz bliži⁶³. Elsa pravěla, že muší ist' přeč, až je spoľem něuvidi - dospěli maju z velkych zviřat strach. A uvidim tě ešče raz?, ptała se děvuška svyma velkyma očama - ona něchtěla svoju kamaradku puštit'. Isto, hodně razy, pravěla Elsa.

Jak viděť stary Vajzon* vnučku s velkym zviřatěm (baj srnkų?) už davať gver k ľicu, ale Elsa stihla utěc. Potem spoľem došli dom. Frida ešče dľuho na ľvicu spominała, bylo i smutno po ni, chtěla ju hľadat' a chytiť. Ale opa pravěť, až přeje temu zviřatų boží svobodu, že ta je proňho⁵³ najcennějši.

A Elsa? Ta se vtedaj šla pobantovat' po tym pěknym leše. Kolem letěla mucha, Elsa ju ľapla do packy a – odrazu je zaš v něbju, odkad' přišla a kaj patřila, bo porušila zakaz ľoveňa. Ztama hľedi na dalfše osudy svoje kamaradky.

Ta děvuška se menovała Friederike Viktoria Gessner. Pozdějši se dostała do Vidňa, a ještě pozdějši do Keně, kaj se co vydata roba, Joy Adamssonova, stała ochrankynų africkéj přirody a přichyliła ľvicu Elsu, gepardicu Pippu a dalfše opuščene zviřata.

* Carl Weissshuhn (1837-1919) významná osobnost Opavska, podnikatel, továrník, vlastník Janských koupelí, které dovedl do rozkvětu, stavitel tzv. Papírenského náhonu (vajzoňaku) k žimrovickým papírnám. Pradědeček Joy Adamsonové.

Umkni!

Helena nese těžký punclak - kameňak. Smyčí ho z pivnice po schodkách navrch. Idě opatrně, bo ho něchce mět' hned' rozbity. Oni chcu s chłopem něskaj deptať zeľe. Karel v te same chvíli znaša z hury stary stružak.

Helena: Pozur! Sem za dveřma!

Karel: Uff. Je to jakesyk těži, jak sem se mysleť.

Helena: Je tam kdo? Otviram dveři!

Žadneho něni slychať, tuž vchaza do šině. Obidě kobelu s kruhanky, kera zavaza pod nohama a idě dal, navrch. Už zbyva ostatni štok. Odrazu se scukně s chłopem. Oba se zleknou.

Karel: Pozur! Umkni!

Helena: Němožu. Ty umkni, ja něsu kameňak!

Karel: Mě z tebe treskně! Čemu ty musíš nosiť čepaně ausgrechnet včil, jak něsu stružak?!

Helena: A čemu ty si take věci nihda něobetřeš, jak ich chceš vzat' naduť! Ale na to ty si moc zhnily!

Karel všecek ščekly: Daj mi pokuj, kuram! Ty na te huře pokludiť něpokludiš, tak něcityruj!

Helena: Všimně se, že se zaprašeny stružak plny marasu a paučin otira o bělučky firhaňk. Jevaneny, pomkni se s tym od tych firhaňkuv! Něvidiš, že ich zamacaš!

Karel: Chce se oplidnuť, o čem roba mľuvi, temu otača ze seby aj s matracu, aby mět vyhled, přitemu ovšem uvali robu do ksichta. Čeho prajiš?

Helena: Už ztratila balanc, v ostatně chvíli hleda, čeho se chytnuť. Aáá!

Karel: Chyť se! Podava i ruku, ale roba ju něnamaca a namisto teho sevře stružak. Karel je stažený naduť. Ale ni, do pr...! Oba padaju. Matrace pod nima drkota, jak sjižďaju schodky, co schodek, to chrap do řiti. Helena pevně sevira nadobu na pršach. Nadole se stružak zarazi o kobetu se zeľem. Chvilu jeden druhemu nadavu a pak se začnu smiť.

Helena: Ty, Karel, ja sem rada. A viš, čemu?

Karel: Ni, pověďaj!

Helena: Hřbet mam napoľy, dupu na štvrt', pazury mam doškrabane, ale kameňak – kameňak zosať celý!

NOVÁ SLOVA

cityrovať, -uje; ned.

čapěť/čupěť

deptať, -a; ned.

gver, -u; m.

firhaňky, mn.

haľuž, -e; ž.

hrot/hrotek, -(tk)a; m.

chrastava žaba

kamradka, -y; ž.

kupny; příd.

kritizovat, buzerovat

dřepět

šlapat

flinta

ozdobné závěsy na oknech

větev

škopek

ropucha

kamarádka

kupovaný

namacať, -a; dok.

obetřet, -e; dok.

paprati, -ť; s.

pěstovat, -uje; ned.

pobantovat, -uje; dok.

přichylit, -i; dok.

svicaty; příd.

ščekly; příd.

Vajzon, -a; m.

vydata; příd.

nahmatat

utřít

kapradí

chovat, tulit

poprocházet se

ujmout se

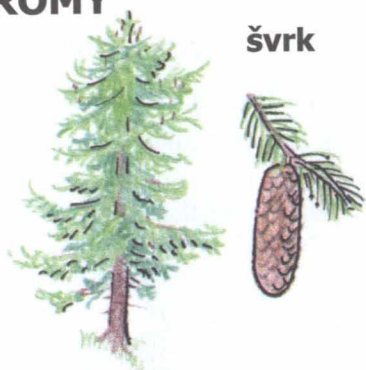
lesklý

vzteklý, naštvaný

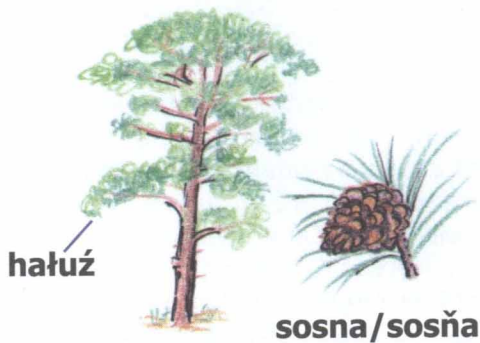
zkomolenina Weissshuhn*

vdaná

STROMY

švrk

hať

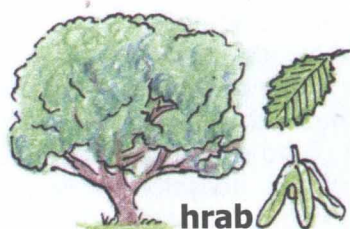
sosna/sosňa

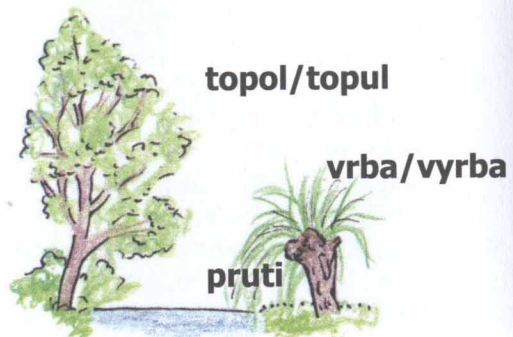
břem

buk

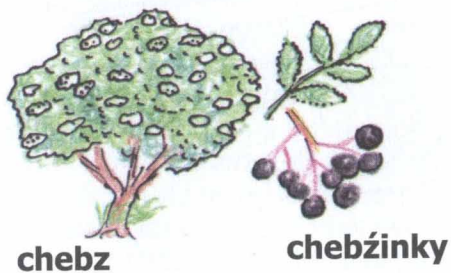
hrab

topol/topul

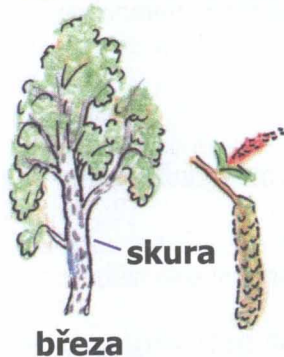
vrba/vyrba

pruti

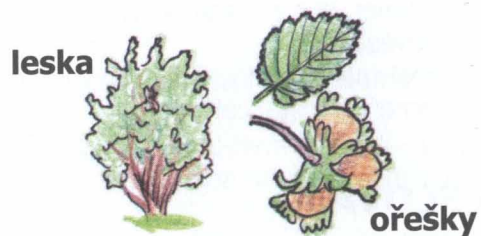
chebz

chebžinky

březa

skura

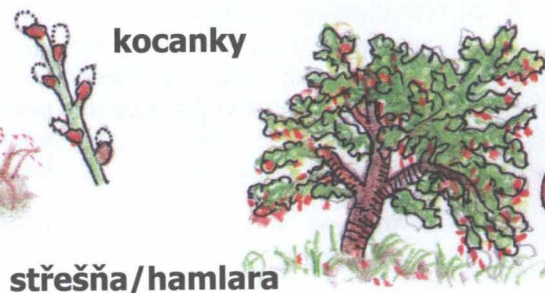
leska

ořešky

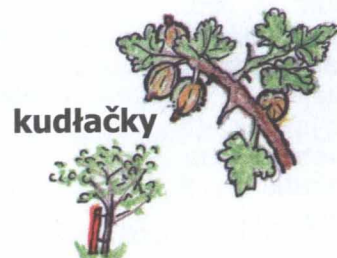
iva

kocanky

střešňa/hamlara

kostka

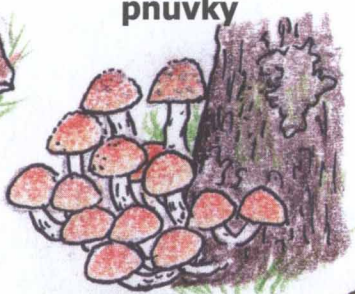
kudlačky

HUBY / HŘIBY

pravak

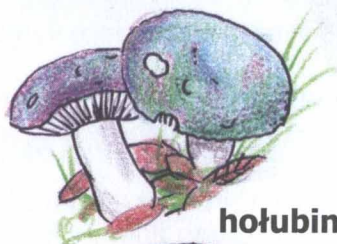
pňuvky

ružova muchomurka
(masak)

smrad'och

hoľubinka

hřibek

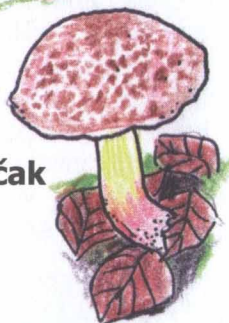

kuřatko

bedle

zajičak

červeny
kozak/
janek

kozak/
břežak

sosňak

prašivky

šampijon

kravirka

masloch/maslak

idašove ucha

MŮŽE SE PLÉST - hore, hura

Dnes si představíme další dvojici „falešných přátel“.

Hore znamená hoří. Slovenskému hore odpovídá slezské navrch, navrchu.

V leše hore.

V lese hoří.

Ty celý horeš!

Ty celý hoříš!

Hura je opavské označení pro půdu, tj. podlaží v podkroví.

Odněs to na huru!

Odněs to na půdu!

Na huře byly stare graty.

Na půdě byly staré krámy.

AUSDRUKY OD PYŠČISKA - tabuové náhražky aneb jak (ne)mluvit sprostě

☺ Konečně se dostáváme k tématu, které zajímá každého studenta nějakého jazyka a které přitom bývá autory jazykových příruček opomíjeno. Zájemci o studium dané řeči se cítí být ošizeni, neboť jim chybí mluvní výbava pro situace vypjaté, ohromující, hrůzné, bolestivé, zoufalé, dojemné, báječné ... a vůbec emotivní.

Opavský lid je velmi vynalézavý v jaderném vyjadřování, ale všechno má své meze. Podobně sofistikované jsou proto i způsoby, jak zadržet i (skoro) vyřčené slovo, které přesahuje meze slušnosti, nebo které je předmětem náboženské úcty. Jako záchranná brzda, nebo spíše svodidlo, fungují tzv. tabuové náhražky. Na Opavsku se říká např.:

místo kur.. → kuram / kuram vody

místo kru..... → krupica / kruti brko

místo Je.... → jeva / jevaneny

místo To mě s.... → To mě smoli.

místo Do če..., kde jsi? → do čechmana, kaj si?

místo ču... → slova na jiné slabiky: šulin(ek), lulinek, culik apod.

místo ku.../ ..ča → kača, kačka

Pokud Vás hněv dožene až k rezignaci, hodí se fráze:

Ja to smolim / Ja tě smolim (místo obecně českého Já na to / Já na Tebe ...)

Osmul to! Vykašli se na to!

Pozor: Nikdy, dámy, neříkejte, že si vážete vlasy do culíku, zde je tomuto slovu rozuměno jinak (viz rubriku ausduky v 9. lekci)! Pro jednoduchý, nepletený cop je na Opavsku výraz **copek**.

Naopak slova **bordel**, **čuryna** jsou hodnoceny jen jako expresivní (jaderné), nikoli však vulgární - odpovídají obecněčeskému **bordel** (nepořádek), **sranda** (legrace).

Ona spadla, a synci z toho měli čurynu. (legraci, srandu)

GRAMATIKA

94 Úplně jiná délka samohlásek

Fonetika opavského nářečí funguje na jiné rytmické a melodické bázi, než spisovná čeština. Přízvuk je kladen většinou na předposlední slabiku slova. Rozdíl v přízvuku je tak markantní, že podle něho okamžitě rozpoznáte osobu ze severní Moravy a Slezska. Kolem slezských samohlásek se traduje, že jsou výhradně nedloužené - tzv. **kratke zobaky**. Ono to ale není tak docela pravda: existují i dlouhé, na větný důraz vázané délky. Hlavní přízvuk (a délka) je kladen na ústřední sdělením v promluvě (tzv. réma). Všechny opavské vokály (samohlásky) a sonory (souhlásky r, l, ʔ) mohou za určitých okolností být vysloveny dlouze. Máme pak varianty **á, é, í, ó, ú, í, ʔ** a **ř**. Tato délka má však úplně jinou funkci, je to délka emfatická, zdůrazňovací a neslouží k odlišování významu slov. Tučně je vyznačen důraz s délkou:

JEDNOSLABIČNÁ SLOVA

Ja už vím, kdo je ten vráh. Enem **léž**! Maš jaky **nůž**? Aj **kýj** mu zebralei. Un ma furt jakysyk **mřz**.

DOUSLABIČNÉ CELKY:

Něviš, kaj spadla ta **kárta**? Davali do baraku **nóve ókna** za ty stáre. Ja to **púšťam**, **dřížiš**? Něsem **bíby**! Idě mi to **dó** ruk. Zafukał ostry **vě** tr. Kéra? **Léva**, nebo **práva**?

TROJSLABIČNÉ CELKY:

Už to začíná? Oni budu měť **veséle**. Mušíš to tu **otévřet**. Davaju nam same **zakázy**.

ČTYŘSLABIČNÉ A VÍCESLABIČNÉ:

Na tym nězaleží. Idu do Opavy. Už se **otačáju**. Vystup u **nadráží**! Atp.

Jak je vidět, systém je tu úplně jiný. Proto je pro místní celkem obtížné nechybovat ve spisovných projevech (viz fotografie). Přijde Vám to směšné? Říkáte si, že spisovnou češtinu mají mít přece všichni naposlouchanou? Budiž, zkusím tedy přirovnání: je to, jako byste chtěli po Čechovi, ať nechybuje v délkách samohlásek ve slovenštině, kterou také běžně slýchá. Schválně, otestujte se ve cvičení 1.

95 Změna EJ (OJ) → AJ / E

V opavském nářečí se prakticky nevyskytuje dvojhhlásky ej. Jednak se zde neobjevuje -ej-, (jako v obecné mluvě v Čechách) za -ý- (velkej, mejt, vejlet - na Opavsku je vždy velký, myť, vylet) a jednak nedošlo ke změně AJ → EJ. Předpona nej- má zde podobu **naj-**: najhorši, najdelší apod.

Už také víme, že rozkazovací přípona -ej má rovněž původní, nepřehlasovanou podobu **-aj-**: daj, počitajtě.

Změn doznává i původní -oj- ve slovech (vesměs osobních jménech) původu německého. Na Opavsku se vyslovuje i zde **-aj-**: Krajcbergři (Kreuzbergerovi), Onhajzer (Ohnhäuser), Štajer (Steuer), Šajerova (Scheuervová) apod.

Druhotně vložené, tzv. epentetické J, které známe ze spisovných nebo obecně českých slov, v lašském nářečí nevzniklo: Máme **brele** (brýle), **heblata** (heblata), **peska** (pejska). J zaniklo i ve výslovnosti **něsem** (nejsem) a k podobnému vývoji došlo i u skupiny JE u slov injekce → **inekca**. Jsme-li u zjednodušování hlásek u cizích slov, podělím se ještě o kouzelný výraz **rozervar** (rezervoár) - zde se zredukovala skupina OA na prosté A a zbytek vzešel z lidové etymologie, tedy tvoření podle domnělé slovní příbuznosti, v tomto případě podle slovesa rozervat (výraz z Uhlířova).

Sloveso VZAŤ

Je zajímavé tvarem infinitivu, jinak se časuje podobně jako v obecné češtině, většinou bez kmenového Z:

	j.č.	mn.č.
1	vemu	vemem
2	vemeš	vemetě
3	veme	vemu

min. vzať, vzała, vzało atd.

roz. vem! vemtě!

trp. vzaty.

Zajímavé jsou tvary **uvzaty** a **zauvzaty** s významem umíněný.

96 neživotné skloňování jmen zvířat mužského rodu

Podobně jako ve slovenštině (V Afrike žijú hrochy, lvy a paviány. apod.) se i v opavském nářečí skloňují některá jména zvířat neživotným způsobem. Například jde o tvary: kokoty (kohouti), kocury (kocouři), motyle (motýli), chrobaky (hmyz, brouci) a ve shodě se spisovnou češtinou koně. Ukazovací zájmeno bývá v neživotném tvaru ty:

Shoda s přísudkem a přívlastkem je nevyhraněná. Přímé přívlastky bývají ve shodě (neživotný tvar): ty modre papagaje; nepřímé kolísají.

V kleci se popískovali **papagaje**.

Lude se chovali jak **bravky**.

Kapry pływali v kaďach.

Přiběhli **psy** / **psí**.

V kleci pohvizdovali papoušci.

Lidé se chovali jak prasata.

Kapři plavali v kádích.

Přiběhli psi.

97 Skloňování očí, uší, prsí

V deváté lekci jsme se seznámili se skloňováním některých jmen označujících párové části těla. Dnes doplníme další tři:

1	oči	uši	prsí
2	oči	uši	prśuv
3	očam	uśam	prśam

4	oči	uši	prsí
6	očach	uśach	prśach
7	očama	uśama	prśama

Všimněme si vyrovnání některých tvarů s ženskými podstatnými jmény (zánik tvarů specifických pro někdejší dvojné číslo) a naopak zachování tvaru prsí.

On **ma hołe prsí**, nepřechladně?

Mam v očach **prach**.

Truści mě v uśach.

98 Infinitiv zřetelový

Pro popření skutečností nebo dějů, o nichž by mohlo být uvažováno, nebo které jsou předpokládány, využíváme slovní obraty s dvěma infinitivy, z nichž druhý je negovaný.

Pršet' nepřsí, ale radši se pod'te vzat' bundy. (Zrovna neprší, ale raději...)

A boli vas to? **Bolet'** to **něboli**, ale trpně to. (Nedá se říct, že by to bolelo, ale brní to.)

Podobný obrat se používá pro potvrzení domněnky:

Zamknut' sem **zamknul**. Co se zamknutí týče, tak ano (zamknul jsem).

99 Typ sloves UMŘET'

Neurčitek sloves typu UMŘE a některých dalších sloves má na většině území opavského nářečí zakončení **-et'**:

umřet', třet', dřet', zavřet', mlet', vřet', omdlet' *dále u nepravidelných sloves: ješt', chcet' a mět'.*

Na severovýchodě (pomezí Hlučínska a Ratibořska – oblast výslovnosti C) a na jihu (Bílovecko) jsou i tvary s I (umřit', dřít' apod.)

Chce se mu **ješt'**. Gyps ho začal **dřet'**. Němožu se **spomět'**. Nělza to **zavřet'**.

100 Ustrnulé přechodníky a příslovečné spřežky

Zajímavé jsou tvary větných doplňků s nepřehlasovaným a typu:

sed'a (vsedě), **stoja** (vestoje), **kleča** (vkleče) a **leža** (vleže).

Ale odlišně: Čítal **stoja**. Robil to **kleča**.

Něbožka Pilna umřela stoja.

Ta něbožka Pilna němohla umřet⁹⁹, bo měla do poslední chvíle moc roboty - tuž umírala stoja¹⁰⁰, a ešče mušela sedym rynských zaplatit', ež ju kdo zbuřal.

Z knihy Antonína Satkeho Úsměv a smích. Gramma Karviná 1991

Rčení v nadpisu se užívá i dnes - o člověku, který neustále musí vyvíjet nějakou činnost, neúnavném dřiči, kteří neumí sobě dopřát trochu odpočinku.

Některá příslovecná určení nebo spřežky se (odlišně od spisovného jazyka) tvoří s předložkou, resp. předponou po-:

Potajnu (s tím n; též potajomky) **mu zbrala šrajtoflu.**

Pot'maky macal na klučku.

Pomacku se potem dostať až ku dveřam.

Přemluvat sem ho, ale **podaremě.**

Un se pokryjomky čitať v te knižce.

Mušeli to ješť **posuchu, požimnu**

Vyšli si enom **polehku**, oblečení **po letňu.**

Po dobroti to nělza, toť budem mušet' dawat' tresty.

Tajně mu sebrala peněženku.

Potmě sahal na kliku.

Po hmatu se potom dostal až ke dveřím.

Přemlouval jsem ho, ale marně.

On si potají četl v té knižce.

Mušeli to jíst nasucho a studené.

Vyšli si jenom na lehko, letně oblečení.

Po dobrém to nejde, takže budeme muset dávat tresty.

Další zvláštnosti v příslovecných výrazech:

znovoti (když je nové), **boskem** (naboso), **dřepjanko** (za dřepu), **odrazu** (najednou), **zněnadaňku** (znenadání), **navenku** (venku), **za vedňa** (vedne), **od děcka** (odmala), **na starošť** (k stáru), **hupytkem** (šupem) **napoľy** (vejpůl), **nazaľhavku** (na zapřenou, inkognito), **o hladě** (o hladu), **podomě** (na doma).

CVIČENÍ

1. Otestujte svoji slovenštinu. Doplňte čárky nad a, i, u, y, resp. stříšky nad o, popř. změňte e→ie
Pojdeš za nami?, rastlinne krmiva, Považska Bystrica, mrtve tela, vtači krdele, kriva – napada na pravu nohu, razcestie stop, napinačik, vitajte! (Cha, kde jste?)

2. Vytvoř tvary jmen zvířat v množném čísle:

Všecké třešně sezobali (špak). V rybníku žiju (kapr). Po zahradě všudy lezu (slimak). V Beskydách se coraz častější objevuju (medvid'). Za plotem skaču dva (vlčak). (Yorkšir) su chytří a všecko vyšňupaju.

3. Utvoř tvary rozkazovacího způsobu a druhého stupně příslovčí podle vzoru:

Něchovaš se dobře. → Chovaj se lepší!

Něspivaš čistě.

Něstruhaš došť rychlo.

Něletaš došť nizko.

Něpřivíratě dveři došť prudko.

Něposluchaš mě pozorně.

Něpokládáť to došť blízko.

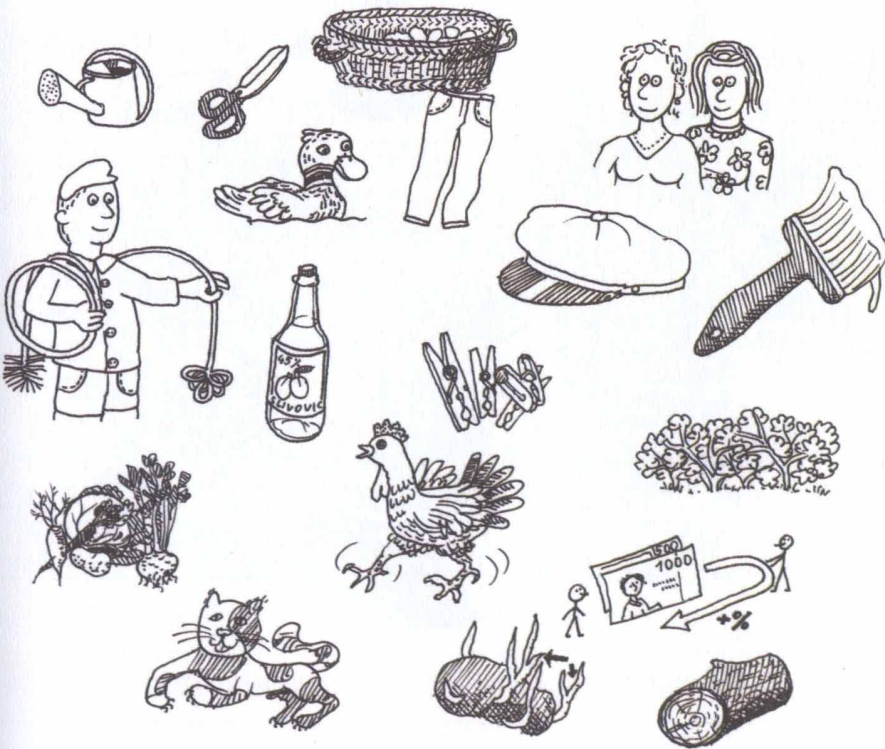
Nězamjetaš pořadně.

4. Uprav slova v závorkách!

Maš špinu za (uši). To musíš (utři) dosucha. Mam v (oči) naprašene. Něvěřim svojim (uši). Tisně mě na (prsí). Polevka už začla (vře). Ona ma take (velky) (prsí).

5. Osmisměrka – větrné mlýny

Tajenka: V okruhu 25km od Opavy se nacházejí čtyři dřevěné větrné mlýny tzv. německého typu - v Cholticích, Hlavnici, Horních Živicích a v Bravinném (Dolním Novém Dvoře). Méně známé je, že v naší oblasti stojí i zděný větrný mlýn holandského typu. Najdete ho uc (tajenka)

Klebetky z budoucnosti

Slezsku zoo ve Velkých Heralticích otevřou už na příští rok

Slezské zemské muzeum obohatí svoje přírodovědné expozice o zoologickou zahradu. Společně s nedalekým arborem v Novém Dvoře vznikne dualní bioexpozice Zoorboretum, návštěvníci se kupují jeden lístek platný na oba dva.

Stavby v areálu rychle pokračují. Už jsou hotové stěny pavilónu šelem, pod zámek začala růst unikátní voliera, postavějí se už i skleněné desky dookola vodní expozice.

Aj medvědi mají kaj meškať. Heraltický rybník bude uprostřed japonského areálu Fudžijama. Zvláštností bude i zachránná stanice sajků tatarských v nedalekém Sadku.

Návštěvníci se budou moc oplednut zastupci fauny Eurasie.

V zahradě budou mít svůj domov rysy, jeřáby mandžuske, vychucholy ukrajinske, kabary pižmowe, kašmirske kozy a jiné vzácné druhy. Brány zoo se otevřou na příští rok před Velikonocami.

ŘEŠENÍ

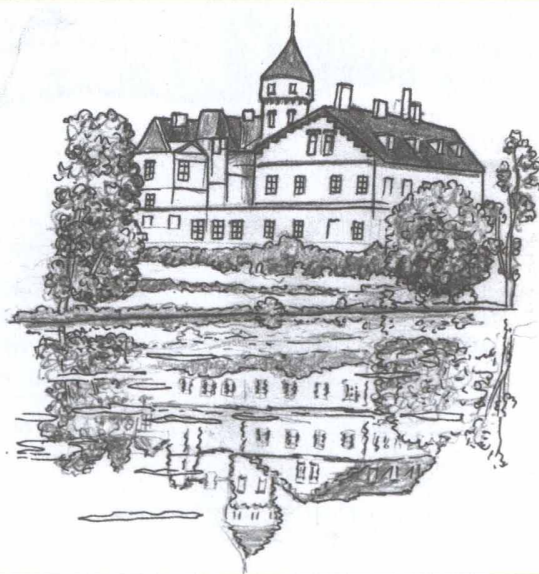
1. Pôjdeš za nami?, rastlinné krmivá, Považská Bystrica, mŕtve telá, vtáčí krdel, kríva – napáda na pravú nohu, rázcestie stôp, napináčik, vitajte!
(No, vidíte, není to až zas tak jednoduché!)
2. Všecke třesně sezobali špaky. V rybníku žiju kapry. Po zahradě všudy lezu slimaky. V Beskydách se coraz častěji objevuju medvědě. Za plotem skaču dva vlčaky. (Yorkšir) su chytři a všecko vyšnupaju.
3. Spivaj čistější!
Struhaj rychlejší!
Letaj niží.
Přivírajtě ich prudiš.

Posluchajtě mě pozornější.
Pokládajtě to bliži.
Zamjetaj pořadnější!
4. Maš špinu za ušama. To musíš utřet' dosucha. Mam v očach naprašene. Něvěřim svojim ušam. Tisně mě na prsach. Polevka už začla vřet'. Ona ma take veľke prsí.
5. u ZBYSLAVIC

Napisane do zešita

Okolo Raduňa 15.8.

Po dešťu se zrobiť pěkný čas a my se vydali do lesa s košíkama, bo kupne huby něsu tak dobre, jak ty, kere se každý nasbira sam. V Raduňu konču rovne pola a začínaju kopce. Za zamkem je šumna dolina, kaj těče potok. Na rybníkach žiju kačice a chrastave žaby. Cesta vedě navrch do Jakubčovic albo do Hľubočca, albo kajsyk preč až k Honovemu mŕtnu. Tam kajsyk navrchu smy zostali. Pod švrkama rosty hřibky aj maťe zajičaky, pod břemama smy našli maslošky, mezi březama nas vyhlidať zarzave kľobuky jankuv. V sušedněj bučině byť žniva kuřatek. Na pašece se pyšity ty najšumnějšě hřiby, tych smy tam něchali, bo byť hořke. Nakoněc smy našli tele dobrych hub, že smy ich brzo něporadili uněšť.

Příloha I - VZORY SKLOŇOVÁNÍ

Podstatná jména

rodu vzory pád j.č.		MUŽSKÉHO				STŘEDNÍHO	
		TVRDÉ		MĚKKÉ		TVRDÝ	MĚKKÉ
ŽIVOT.		NEŽIVOT.	ŽIVOT.	NEŽIVOT.			
1	chłop	płot	kral	kobzol		město	mořo ³
2	chłopa	płota	krala	kobzola		města	mořa
3	chłopovi ¹	płotu	kralovi ¹	kobzolu		městu	mořu
4	chłopa	płot	krala	kobzol		město	mořo ³
5	chłope! ²	płote!	kralu!	kobzolu!		město!	mořo!
6	chłopovi ¹	płotě	kralovi	kobzolu		měště	mořu
7	chłopem	płotem	kralem	kobzolem		městem	mořem
mn.č.							
1=5	chłopi	płoty	krale	kobzole		města	mořa
2	chłopuv	płotuv	krali	kobzoli		měst	moři
3	chłopam ⁴	płotam ⁴	kralam ⁴	kobzolam ⁴		městam ⁴	mořam ⁴
4	chłopy	płoty	krali	kobzole		města	mořa
6	chłopi ⁴	płotach ⁴	kralach ⁴	kobzolach ⁴		městach ⁴	mořach ⁴
7	chłopam ^{4,5}	płotama ^{4,5}	kralam ^{4,5}	kobzolama ^{4,5}		městama ^{4,5}	mořama ^{4,5}

rodu vzory pád j.č.		STŘEDNÍHO		ŽENSKÉHO		MUŽSKÉHO	
		MĚKKÉ (pokrač.)	TVRDÝ	MĚKKÉ		j.č. dle žens.	
1	staveni, ze ⁵	zviřa	roba	ruža	košť	Hoľuša	
2	staveni	zviřaťa	robby	ruže	košti	Hoľuše	
3	staveni	zviřaťu	robě	ruži	košti	Hoľušovi	
4	staveni, ze ⁵	zviřa	robu	ružu	košť	Hoľušu	
5	staveni!	zviřa!	robo!	ružo!	košti!	Hoľušo!	
6	staveni	zviřaťu	robě	ruži	košti	Hoľušovi	
7	stavenim	zviřaťem	robų	ružų	košťų	Hoľušų	
mn.č.							
1=5	staveňa	zviřata	robby	ruže	košti	Hoľuši	
2	staveni	zviřat	rub (rob)	ruži	košti	Hoľušuv	
3	staveňam ⁴	zviřatam ⁴	robam	ružam	košťam	Hoľušam	
4	staveňa	zviřata	robby	ruže	košti	Hoľušuv	
6	staveňach ⁴	zviřatach ⁴	robach	ružam	košťach	Hoľušach	
7	staveňama ^{4,5}	zviřatama ^{4,5}	robama ⁵	ružama ⁵	košťama ⁵	Hoľušama ⁵	

pozn.¹ – v západní části Opavska (ale místy i jinde) je koncovka -oji (-oj): temu synkoji, učiteloji apod.

pozn.² – po h, ch, k je koncovka -u: boraku!, zhnílochu!

pozn.³ – v oblasti C je zachován tvar moře.

pozn.⁴ – v oblasti B jsou časté i koncovky -um, -och, -oma. V některých lokalitách i u jmen ženského rodu: tym chłopum, na tych stromoch, pod tyma chomutoma (popř. i tym robom apod.).

pozn.⁵ – v oblasti C je koncovka -ami: s koňami, s kvítkami apod.

pozn.⁶ – v oblasti A,B nesou některé tvary 1. a 4. pádu koncovku -e: zeľe, veseľe, čepaně. V oblasti C a na Ostravsku jen zeľi, veseľi, čepani.

Příloha II - VZORY ČASOVÁNÍ SLOVES

Podle zakončení tvaru přítomného času 3. os. j. č.

třída vzor j.č.	I - koncovka -E					II - zakončení -NĚ	
	NĚŠT	BRAŤ	MAZAŤ	PEC	UMŘET	KOPNUŤ	MINUŤ
1	něsu	beru	mažu	peču	umřu	kopnu	minu
2	neseš	bereš	mažeš	pečeš	umřeš	kopněš	miněš
3	něse	bere	maže	peče	umře	kopně	mině
mn.č.							
1	něsemy ¹	beremy ¹	mažemy ¹	pečemy ¹	umřemy ¹	kopněmy ¹	miněmy ¹
2	něsetě	beretě	mažetě	pečetě	umřetě	kopnětě	minětě
3	něsu ²	beru ²	mažu ²	peču ²	umřu ²	kopnu ²	minu ²
min.							
m	něs ³	brať	mazať	pek	umřet	kopnuť	minuť
ž	něšla	braľa	mazaľa	pekľa	umřela	kopľa	minuľa
s	něšlo	braľo	mazaľo	pekľo	umřelo	kopľo	minuľo
mn.č.							
mživ	něsli	brali	mazali	pekli	umřeli	kopli	minuli
ostat.	něsly	braľy	mazaľy	pekľy	umřely	kopľy	minuľy
rozkl!	něs! ³	ber!	maž!	peč!	umři!	kopni!	miň!
mn.	něště	bertě!	mažtě!	pečtě!	umřitě!	kopnitě	miňtě
part.	něseny	brany	mazany	pečeny ⁴	umřety	kopnuty	minuty
třída vzor j.č.	III - zakončení -JE		IV - koncovka I		V - koncovka A		
	KRYŤ	KUPOVAŤ	PROŠIT	TRPĚT		VYRABJAT	DĚLAT
1	kryje	kupuju	proším	trpím	vracam	vyrabjam	dělám
2	kryješ	bereš	prošíš	trpíš	vracaš	vyrabjaš	dělaš
3	kryje	bere	proší	trpi	vraca	vyrabja	děla
mn.č.							
1	kryjemy ¹	beremy ¹	prošímy	trpímy	vracamy	vyrabjamy	dělamy
2	kryjetě	beretě	prošitě	trpitě	vracatě	vyrabjatě	dělatě
3	kryju ²	beru ²	prošu ^{2,5}	trpju ^{2,5}	vracaju ²	vyrab(ja)ju ²	dělaju ²
min.							
m.	kryť	brať	prošit	umřet	vracať	vyrabjať	dělať
ž.	kryľa	braľa	prošiľa	umřela	věšaľa	vyrabjaľa	děľaľa
s.	kryľo	braľo	prošiľo	umřelo	věšaľo	vyrabjaľo	děľaľo
mn.č.							
mživ	kryli	brali	prošili	umřeli	věšali	vyrabjali	dělali
ostat.	kryľy	braľy	prošiľy	umřely	věšaľy	vyrabjaľy	děľaľy
rozkl!	kryj!	ber!	proš! ³	umři!	věšaj!	vyrabjaj!	dělaj!
mn.	kryjtě!	bertě!	proště!	umřitě!	věšajtě	vyrabjajtě	dělajtě!
trp.	kryty	brany	prošeny	umřety	věšany	vyrabjany	dělany

pozn. ¹ - u E-ových vzorů převažuje pouhé -EM (bez Y), u zbylých bývá -IMY, -AMY.

pozn. ² - v oblasti C koncovka -um (něsum, berum atd.),

pozn. ³ - na severu a východě je úzení: nis, pruš

pozn. ⁴ - ale ukradeny, navlečeny

pozn. ⁵ - v jižních úsecích (Bílovecko, Klimkovicko) proša, trpja

Příloha III - SLOVESNÍ OBOJŽIVELNÍCI

Slovesa časovaná v přítomném čase podle I i V třídy (mazat / dělat)

Některá slovesa kolísají i ve spisovné češtině: on klouže i klouzá, dloube i dloubá.

V lašském nářečí je častější příklon k měkkým vzorům 1. třídy.

třída	V	I (umřet)	V	I (mazat)
		MATĚLAŤ		TESAŤ
1	matlam	matlu	tesam	tešu
2	matlaš	matleš	tesaš	tešeš
3	matla	matle	tesa	teše
1	matlamy	matlem	tesamy	tešem
2	matlatě	matletě	tesatě	tešetě
3	matlaju	matlu	tesaju	tešu
min.		matlať		tesať
roz.	matlaj(tě)!	matli(tě)!	tesaj!	teš! teště!

Mezi takové obojetné časovaná slovesa patří níže uvedené příklady. Uvádím vždy tvary 3. os. j.č. Druhé tvary z dvojice jsou většinou častější (tučně).

klíza - **klíže** (klouže), žuchla - **žuchle** (šolíchá), pipla - **pipe** (nimrá), matla - **matle**, tytla - **tytle** (patlá), šepła - **šepłe** (šeptá), koleba - **kolebe** - **kolibe**, ruba - **rube** (štípe, kací - dřevo), škroba - **škrobe** (strouhá), ožiba - **ožibe** (zebe), łupa - **łupe**, scipa - **scipe** (chcípá), vikła - **vikle**, grumpa - **grumpe** (chroupá), šarpa - **šarpe** (se) (cloumá, sápe se), třepa - **třepe** (třese), kyva - **kyve**, dřima - **dřime**, chlasta - **chlaště**, mota - **moce**, tesa - **teše**.

Na Bílovecku také: macha - maše, spiva - spive, leta - lece (sz. od Bílovce) - lice (sv. od Bílovce - Klimkovicko), šepła - šepce, pada - padze.

Pouze podle měkkých vzorů se časují (na rozdíl od obecné češtiny) slovesa:

češe, dlube, kaše, liže, lupe, oře, kyše (kvasí, kysne), **gabe** (kaše, je lhostejný), **hybe, klupe, rype, sype** (sype), **šnupe**. (Neexistují tvary ora, liza, rypa apod.)

Příloha IV - VYJMENOVANÁ SLOVA S „TVRDÝM E“

Slova s neměkčenými slabikami DE, TE, NE, ĽE, SE, ZE

DE: deska, depnuť / deptať (šlápnout, šlapat), dešč, delši, jeden, žaden, zdeřit' (zdrhnout), Studenka;

TE: ten, teho, temu, tež, který (častěji kery), stejnaky (stejný), steblo (řidč. též štěblo), steh, stehlik, steknuť (stačit), stele, stesk, stere (stery), temen, tečka, tesař, teskno, Istebnik, prsten / prsteň, plateny (plátěný), vtedy (tehdy), vteřina, teraz (z obl. C, vedle včil);

NE: hned, panenka, pahnest / neh(e)t;

ĽE: ľebka, ľež, ľežka;

SE: sen, sedym, sedět' - ale: šednuť, sedlak, sekya - ale: šeknuť, slech (sluch), sestra;

ZE: V kmeni slov (zeleny, zem apod.) a u slov s předponou ze není měkkost nikdy.

Slabika ZE je pouze v příponách podstatných jmen: hažuze, ve voze, na bříže.

Dále podstatná jména s příponou -er, -eľ, -ek: **koteľ, pyteľ, kozeľ, kosteľ, věter, Peter, prutek, ščitek, synek, vuzek** (vozík), **koľek, prsteneľ, hrnek, pecenek, hrotek, kmínek, oplatek, ostatek, Frantek, Sadek, Fulnek** aj.; dále slova s předponami ode-, se-: odepnuť, sepnuť apod.

Při vkládání E mezi dvě souhlásky (např. při skloňování, zdrobňování a dalším odvozování) nedochází k měkčení první z nich: kostka→**kostek**, zvon→**zvonek**, prut→**prutek**, jadro→**jaderko**, panna→**panenka**, hadra→**haderka**, konva→**konevka**, futro→**futerňa**, plátno→**plateny** (krmivo, přípravná krmiva), ludra→**zludeřit'** (lump, zlumpačet) apod.

Příloha V - VYJMENOVANÁ SLOVA S MĚKKÝM L [L'] A TVRDÝM Ł

Vyjmenovaná slova s L [L']

albo, ale - nale!, **bal, bedla, Bolatice, bledy, blota, bolko, bul**, bolavy, **butela, celer, cil, daleky, del** - delka, **dla (dle) flek, galaty, haleř, hledět'** - hledat', le!, oplednuť, **hluza, Holasovice, hyl, chlustať** (*plivat, fackovat*), **chlev, chleb, chlubit' se, chlustať, chvila, jalec, jedla, jeleň, kalup, kaple, kašel** - kašlat', **kel** (*kapusta*), **kelko, kelňa, klapka, klebety, klečet', klesat', klešče, klet'ba, kletka, klešti, klocek, kluč** - klučka, **klupať, klus, kobzol, kolaj(a), kolebat', koleno, koval, kral, kukol, kula, kulať, kuleryba, lak, lalka, lebeda, lebo, led, ledva** - ledvem, **leh** - spoleh, ležet', příležitost', **lehky, lekat', len, lenivy, lepit', lepši, les, leska, let** - letět', **leto** - letos, **let'** ..levať, **levy, lev, Lhota** - Lhotka, Inuť, **los, lubit', oblubeny, luchat', lura, luto, malovat', mlaskat', mlčet', mleko, mlet', mola, mlčet', mulař, mysel** (ale: smyseł), **oblek** - oblec, sevec, **ocel, olša, olej, Olza, oplednuť, palec, plac, placek, podbil, pokluda, popalit'** - spaliť, zapal, **plantat', plac, placek, pleca, plenka, pleva, pluca, pluska** (*plískanice*), **pluvnuť, plno/pylno, polo** - polka - polsky, **pukel, rola** (*pole*), **slepy, sledovat'** - posledni, **slevit'** - uleva, **Slezsko, slub** - slubit', **sul, šal** (šála), **šavla, šlahnuť, taleř, těla** (*tele*), **tele(j)/telaj** (*tolik*), **topol, ul, valat'** (válet) **včil, velky, věla, vleć, vlk, vlna, volo** (*vole*), **vrabel, zele, zleknuť se, žlab**

Dále:

- většina cizích slov: luft, šlam, klajd, flek, biglovať, malta, plech, zol (výjimky výše)

něm. slova na **-el**

- a vůbec všechna slova na **-el** skloňované podle měkkých vzorů: bojtel, krygel, snopel, prdel, mysel apod. /nikoli třeba popeł, anjeł, smyseł/

- Měkkost (popř. změkčování tvrdého ł) máme před těmito příponami:

-et': plet'

-'at' (měkké skloňování - odpovídá spis. vzoru SÁZET): valat' (válet), přemyšlat' (přemýšlet), kulať (kutálet) /nikoli vołať, dětať/

-ni: dolni, školni, **-nik**: školnik, **-ňa** (kuł → kolňa)

-ny, -any: škło → šklany, mħła, zamhleny, šať → šaleny, výjimka sul → słany),

-ši, -ejši: pomały → pomalši, zdrały → zdralejši)

-ec, -eček: stręła → strzelec, vať → valec, valeček), -co (koło → kolco)

-ečny: społem → społeczny),

-ař, -eř: stuł → stolař), **-ulka**

-e (ě) vč. zaniklého měkkého jeru (u příslovčí: koło → kole, duł → nadole, biły → bile, dłuhy → del)

Deptani zela

Vyjmenovaná slova s ě

anjel, brloh, bělka, belkot, bílý - bíleček, Bílovec, **blahy, blazen, bludit', blana, blato, blesk** - blyskat', **brla, celek** - celkem, **člen** - členek, **čelo, cło, člověk, člun, dělat'** - dílo, **dlaň, dřavit', dřážka, dlouh, dlouhy, dlato, duť, fald, faleš, fialka** - fialový, **gagačka, galgan, gořalka, gvať, hačeka, hařez, heslo, hlas, hladky** - hladit', **hlad, hlas, hlava, hlavny, slávek, hloh, hlub, hlupy, hluchy, hluk** - Hlučín (ť němé, nebo vysl. hučín) **chalupa, chlad, chlop, chvala, idlo, jablko** (němé ě), **jalovy, jameřa, kařus, kařuřa, keř** (ve významu kančí k., klíček), **kobyřa, kořo, dookořa, kořač, kořel, kořel, kořel, kladka, kladivo, klam, klapet'** - klapetek, **klas, klast', sklad, klobasa, klobuk, klonit', klubo, klubko, klus, kořtun, kořtival, kořel, kudřy, kudřačka, kuř** - kořek, **labuť, řacny, řadovat', řadny, nařada, řakomy, řan, řata, řaska, řata, řatka, řavka, řazce, řazně, řechtāt', řebka** - řiřba, **řeř** - řať, **řeřka, řod', řoket', řom** - řolom, řlomit', řamat', řoni - řonři, **řopat', řopata, řos, řovit', řořo, řuřko, po řolořit', řudit', řuka, řup, řupāt'** - řupka, **řusk, řyk, řaly, řaslo, řhřa, řilo, řilovat', řřady, řřuvit', oblak, obluk, Olomuc, olovo, olřař, oreř, řařa** (*kebule*), **pavřač, řač, řachy** - řařit', Někřachovice, **řakat', řameň, řany, řat, řařč, řatno, řavat', řaz, řod, řotva, řuh, řyřky, řopet', řolořit', řuř** - řoředňo, **řaby, řadky, řama, řavny** - řavkov, řusřovice, **řlech** - řoleřny, **řlon, řlovo, řlovensko, řlořit', řlunko, řlup, řřla, řřany, řřuřa, řřuřit'** - řřuřovice, **řmyřel, řokoř, řařa, řodola, řřela, řtuř, řolek, řolař, řřat, řřko, řřola, řřapa, řřařit', řřuc** - řřuk **řřumit', řřusty, řukoř, řvalach** - řvalařsko, **řřasny, řřas, řřařtřvka, řřolat', řřo, řřolona, řřuřy** - řřuřč.

Dále jde obecně o tato slova:

- slova s příponou **-dlo** a analogicky i některá slova zakončená na řo: idřo, sadřo, řidřo, hesřo, padřo, masřo, mydřo, metřa, řisřo, řeřřo, řyřo, Ubřo apod.
- slova s L před příponami **-ek, -ka**: řřudřek (jetel), kořek (kolík), řolek (řidle), kapařka (syrovátka), gagařky (nezralé ovoce), kobeřka (sáček)
- další tvary skloňované podle tvrdých vzorů, např. řřidavná řmřna tvrdá: řeřřy, řyřy, kyřeřy

Zánik ě, ě

Jabko, řemesnik, masnička, knuť (nadávat, klnout).

Páry slov s významotvorným rozdílem L/ě

dal (dále) x **dař** (dal)
oni **holu** (holí) x **hořu** (nahou)
oni **chvalu** (chvřli) x **chvařu** (chvřlu)
kel (kapusta) x **keř** (klíček)
kolečkama (krouřky) x **kořečkama** (sirkami)
oni **kořu** (pletou) x **kořu** (kořu)
kozla (křzle) x **kořla** (kozla)
kral (král) x **krāř** (krāřel)
lapnuť (usednout si) x **řapnuť** (chytit)
leř (přřkaz k leření) x **řeř** (nepravda)

lud'a (lidí) x **řud'a** (udí)
oni **palu** (přli) x **pařu** (kebuli)
pila (volání na husy) x **řila** (řila)
s **polem** (s polem) x **řpolem** (řpolu)
z **pola** (pole) x **zpořa** (z přle)
oni **svalu** (svalí) x **svařu** (svalu)
těla (tele) x **řeřa** (řeřa)
vesel (svateb) x **veřel** (vesel)
věla (hodně) x **vřeřa** (vřeřa)

Příloha VI - REJSTŘÍK TOPONYM

Do rejstříku zařazuji jen některá pojmenování obcí a jejich částí (oikonyma), popř. jiná toponyma (hydronyma, choronyma), která mají nářeční specifika. Zařazena jsou také jména zakončená na -ice v zájmu zpřehlednění dalšího skloňování pro uživatele, který není obeznámen s místním územím (k rozpoznání, zda jde o singulární nebo pomnožné tvary).

Jako heslový tvar je uveden základní tvar substantiva. Výslovnost uvádím jen v některých případech. Odvozeniny jsou hnízdivány k příslušnému toponymu (oikonymu; popř. k anoikonymu).

* - tvary odvozené na základě odlišných, nářečně specifických slootovorných zvyklostí, odlišných od pravidel spisovné češtiny

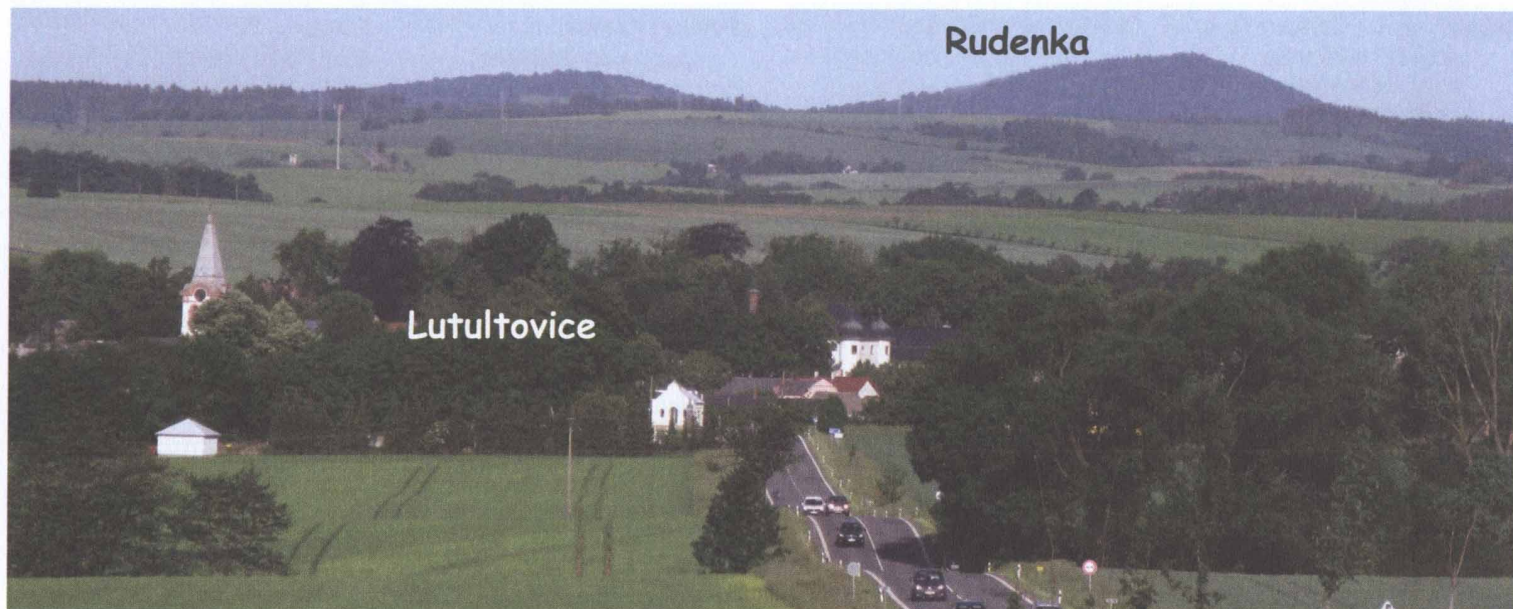
Albertovec , -vca; m. <i>p.u. na Albertovcu</i> <i>příd. albertovský*</i>	Albertovec, MČ Štěpánkovic	Bravantice , -ic; pomn. <i>příd. bravanský*</i>	Bravantice
Amerika , -y; ž. <i>p.u. na Americ</i>	osada u Dolních Životic	Brumovice , -ic; pomn. <i>příd. brumovský*</i>	Brumovice
Babylon , -a/-u; m. <i>obyv. Babyloňaci</i>	přezdívká obce Litultovice	1. Březova , -e; ž. <i>p.u. na Březove</i> <i>→ na Březovu</i>	Březová (u Stěbořic)
Běla , -e; ž. <i>příd. bělsky</i> <i>obyv. Bělane</i>	Bělá	2. Březova , -e; ž. <i>v Březove → do Březove,</i> <i>v literatuře též na Březovym</i> <i>obyv. Březovjaci</i>	Březová (u Vítkova)
Benešov , -a; m. <i>příd. benešovský</i> <i>obyv. Benešovjane</i>	Dolní Benešov	Buslavice , -ic; pomn. <i>příd. buslavský*</i> <i>obyv. Buslavjane</i>	Bohuslavice
Benkovice i -jice , -ic; pomn. <i>příd. benkovský*</i> <i>obyv. Benkovjaci</i>	Benkovice (u Hradce n. M.)	Butovice , -ic; pomn. <i>příd. butovský</i>	Butovice, MČ Studénky
Bílovo , -a; s.	Bílov (u Bílovce)	Cyna , -y; ž.	řeka Pština (<i>pol. a slezskopol. Psina</i>), tvořící hranici území „Moravců“ a „Slonoků“
Bobolusky , -skuv; m.	Boboluszki, PL, spis. č. Bobolusky	Čisarska , -ske; příd. ž., <i>též Čisarsko, Cisarska</i> <i>obyv. Čisaraci/Cisaraci</i> <i>p.u. na Č/Čisarsku</i> <i>→ na Č/Cisarsko</i>	dřívější rakouská část opavského kraje
Bohučovice , -ic; pomn. <i>příd. bohučovský*</i>	Bohučovice	Dama-/Domadrovic/-jice , -ic; pomn. z něm. <i>příd. dama-/domadrovský</i>	řidší název pro Domoradovice
Bolatice , -ic; pomn. <i>příd. bolacký*</i> <i>(u starších, též v příjmení Bolacky),</i> <i>ale častěji bolaticky</i> <i>obyv. Bolacci</i>	Bolatice	Děhylovo , -a; s. <i>vedle Děhylov, -a; m.</i>	Děhylov
Boleslav , -a, 7.p. -em; m.	Bolesław PL, spis. č. Boleslav	Držkovice , řidč. -jice, -ic; pomn.	1. Držkovice na „čisarském“ území, dnes MČ Opavy a přilehlé 2. Dzierzkowice, PL viz <i>Prajské D.</i>
Bořutin , -a; m. <i>místně vysl. [božučín]</i> <i>příd. bořucký*</i> <i>obyv. Borutane</i>	Borucin PL, spis. č. Bořutín	Dvořísko , -a; s. <i>p.u. → na Dvořísko</i> <i>příd. vždy: dvořískový*</i>	Dvořísko - část Kravař (císařská část)
Bosna , -y; ž. <i>obyv. Bosňaci</i>	přezdívká 1. Jakubčovic, 2. Vřesiny u Hlučina	Galduny , -; pomn.	Kalduny, PL, spis. č. Kalduny
Branice , -ic; pomn.	Branice PL, spis. č. f. sg. - v Branici		

Gručovice , též Gručojice, -ic; pomn. <i>příd. gručovsky*</i>	Gručovice
Haj , -a; m. <i>příd. vždy hajecky*, obyv. Haječaci*</i>	Háj ve Slezsku
Hat' , Hati; ž. <i>příd. hat'sky [hacky] obyv. Hat'aně [hačaně]</i>	Hat'
Heneberky , -rkuv; pomn. <i>přezd. Kolonije, -ij; pomn.</i>	starší název pro Borovou u Bolatic
Hladny Videň , -dňa; m.	přezdívka pro Uhlířov
Hlavnica , častěji -ice, -ice; ž. <i>přezd. Špundava obyv. Špundavaci</i>	Hlavnice
Hlubčice , -ic; pomn.	Hlubčice Głubczyce, PL, spis. č.
Hlubočec , -ca [hłuboc(c)a]; m. <i>p.u. → do H-ca příd. hlubocky* obyv. Hlubočaci</i>	Hlubočec, dříve Hlubotec
Hlučín/Huťčín , -a; m. <i>příd. hlučinsky/huťčinsky obyv. Hlučínaci/Huťčínaci</i>	Hlučín
Hněvošice , -ic; pomn. <i>řidč. Něboštice ofic. Něboštice příd. hněvošicky, něbošsky*</i>	Hněvošice, do r. 1924
Holasovice i -jice, -ic; pomn. <i>příd. holasovsky* obyv. Holasovjaci</i>	Holasovice
Hory, Životské H. [živocke] <i>příd. horacky* i horecky* obyv. Horaci*, Bobaci*</i>	Hory, Životské Hory, Životické Hory (dnes MČ Lhotky u Litultovic)
Hoščice , -ic; pomn. <i>v místním kontextu také pouze: Maře, Velke obyv. Hoščičaci, Hoščičci</i>	Hoštice 1. Velké, 2. Malé, dnes MČ Opavy
Hrabství , -i; s. <i>p.u. na Hrabskym → na Hrabske obyv. Hrabčaci*</i>	Hrabství, MČ Skřipova

Hrabyň , -ně; ž. i -ňa; m. <i>p.u. v Hrabyňi i -ňu → na Hrabyň, do Hrabyně i do Hrabyňa</i>	Hrabyně
Hradec , často i u nářeč. <i>mluvčích Hradec hradca [hraca] → vždy: na Hradec (-děc) příd. hradecky, souvislost zřejmě i u příjmení Hradečný obyv. Hradečaci</i>	Hradec nad Moravicí
Chlebičov , -a; m. <i>obyv. Chlebičovjane, Chlebičovsci</i>	Chlebičov
Chuchelna i Kuchelna , -ej; ž. <i>příd. chuchelnicky* (ku-), ulice Kuchelnicka v Bořutíně obyv. Chuchelňaci*, (Ku-)</i>	zpodst. příd. Chuchelná (něm. a pol. Kuchelna)
Chvalikovice [chfa-], -ic; pomn. <i>příd. chvalikovsky* obyv. Chvalikovjaci</i>	Chvalíkovice
Ičín , -a; m.	Nový Jičín
Ilešovice , -ic; pomn. <i>příd. ilešovský</i>	Jilešovice
Jaktař , -řa; m., řidč. Jachtař <i>p.u. v Jaktaři (-ch-) příd. jaktařsky (-ch-), obyv. Jaktaraci (-ch-) potok Jaktarka (-ch-)</i>	Jaktař, MČ Opavy
Jakubovice též -jice, -ic; pomn.	Jakubowice PL, spis č. Jakubovice
Jakubčovice , -ic; ž. <i>přezd. Bosna příd. jakubčovský* obyv. Bosňaci</i>	Jakubčovice, MČ Hradce nad Moravicí
Jamnica , -ice; ž. <i>příd. jamnický Příjm. Jamnický</i>	Jamnice, MČ Stěbořic
Jančí , -i; s. <i>příd. janecky* Příjm. Janetzky</i>	Jančí
Jarkovice , -ic; pomn. <i>příd. jarkovsky i jarkovicky</i>	Jarkovice, část Vlašoviček (dříve samostatná)
Jelenice , -ic; pomn.	Jelenice (MČ Březové)

Jezdkovice , -ic; pomn. též Jez(d)kojice příd. jezdkovsky* obyv. Jezdkovjaci	Jezdkovice
Kameněc , -nca; m. p.u. do K. i na Kameněc příd. kamensky* obyv. Kamenčaci*	Kamenec, MČ Neplachovic
Kateřinky , -nek; pomn. běžně i Katerajn , -jnu; m. příd. kateřinsky, katerajnsky, obyv. vždy Katerjaňaci	Kateřinky, MČ Opavy částečnou metatezí. z něm Katharein
Kelešovice - viz	Kylešovice
Ketř [kečš], Ketřa; m. adj. kečersky obyv. Kečeroky (ve Velkých Petr.)	Kietrz, PL
Klemšten/Klemštejn , -a; m.	Jablonka, PL, spis. č.
Klimkovice [-mko- i -nko], -ic; pomn. příd. klimkovsky* obyv. Klimkovjaci	Klimkvice
Knebajt(e)l , též Kny- , -a; m. p.u. → na Knebajt(e)l	přezdívka Pustých Jakartic (MČ Opavy) - z něm. Klingenbeutel
Kobeřice , -ic; pomn. adj. kobersky* i kobeřicky, obyv. Kobeřaně*, Kobersci přijm. Koběřský (souvislost?)	Kobeřice
Kolenija [ňija], -ije; ž. (ve Stěb. a Jamnici)	Zadky („Neplachovské“)
Kolenije , -ij; pomn. p.u. na Kolenijoch → na Kolenije obyv. Kolenijaci	Borová, MČ Bolatic, býv. Heneberky
Komarov , -a; m. obyv. Komarovjaci	Komárov, MČ Opavy
Krasne Pole , K. Pola; s. p.u. v K-ym Polu → do K-eho Pola příd. krasnopolsky, krasnicky obyv. Kropolaci, Kraničane, Šparaci	Krásné Pole, MČ Ostravy
Kraštilovo , -ova; m.	Chrościelów PL, spis. č. Chrastělov

Kravař , -řa; m. i Kravaře , -; pomn. v nepřímých pádech většinou m. příd. kravarsky i kravařsky obyv. Kravaraci ale též Kravaře	1. Kravaře, žel. Kravaře ve Slezsku 2. Krowiarki – viz: Polsky p.u. → do Kravařa Kravař
Kružberk , -a; m. příd. v příjmeních Krusberský a Kružberský p.u. na Kružberku → na Kružberk	Kružberk
Křenovice , místně též Kři- , -ic; pomn., místn. výsl. [kši-, kše-] příd. křenovsky, křinovsky obyv. Křenovjaci	Krzanowice (spis. Chř- / Křenovice)
Kuchelna – viz Chuchelna	Chuchelná (něm. a pol. Kuchelna)
Kuty , -uv; pomn. příd. kutsky [kucky] p.u. → do Kutu(v), v Kuty obyv. Kuťane, Kuťaci	Kouty, MČ Kravař
Kyjovice , -ic; pomn. příd. častěji: kyjovsky obyv. Kyjovjaci	Kyjovice
Kylešovice , -ic; pomn., řidč. Kelešovice příd. kylešovsky*, též v názvu ulice Kylešovská v Opavě a v názvu Kylešovského Kopce (lokality v Opavě) obyv. Kylešovjaci, Žabjaři, Žabaři	Kylešovice, dnes MČ Opavy
Latarna , -ně; ž. p.u. na Latarni	Latarna, osada u Opavy
Ľaštovičky, Vlaštojičky	Vlaštovičky, dnes MČ Opavy
Łazce , 2 Łazcu i Łazec obyv. Łazečaci příd. łazecky	Łazce, 1. Mokré, 2. Suché
Lhota , -ty; ž. příd. lhotsky [-cky] obyv. Lhoťaci	1. Lhota u Opavy 2. Dolní 3. Horní
Leskovec , -vca; m. příd. leskovsky obyv. Leskovjaci	Leskovec, MČ Březové (u Vítkova)
Lhotka , -tky; ž. příd. lhotsky [-cky]* obyv. Lhoťaci*	Lhotka u Litultovic

Łoděnica , -ice; ž. obyv. většinou metonym. Łoděnica	Loděnice, MČ Holasovic
Lutultovice, Lutu(l)tojice , -ic; pomn. adj. lutultovský*, přezd. Babylon, -u; m. obyv. L-vjaci, Babyloňaci	Litultovice lutultojský*, lututovský*
Lubtyň , -ně; ž.	Lubtynia PL, histor. č. Liptyně
Markvartovice , -ic; pomn. příd. markvartský*	Markvartovice
Melč , -a; m. (u starších)/-e; ž příd. melečsky obyv. Melčaci, Melaci (v Mik.) pl. též Melečcy	
Metlarna (-ňa) , -ně; ž.	přezdívka Slavkova – viz tam
Mikolajice, Mikołavice , -ic; pomn. příd. téměř vždy: mikołavský* obyv. Mikołovjaci, Mikołavjaci	Mikolajice
Milostovice , -ic; pomn. příd. milostovský*, obyv. Miłostovjaci	Milostovice, MČ Opavy

Mokre Łazce – viz: Łazce

Moravica, -ice; ž., ojed'. Moravice (řeka), něm. Mohra
(v Radkově) **Mora**

Moravice (v 1.p. zazn. jen -ice), Moravice (obec)
-ice; f. sg.

příd. též moravský*
(v Melči v sousloví
„na Moravske“,
tj. silnici do Moravice

Našile, -la; s. Nasiedle PL, č. Násile,
Násilé

Něboščice – viz. Hněvošice

Někazanice, místně i **Ňo-**, -ic; Niekazanice PL,
pomn.

č. Nekázanice PL

Něplachovice (-jice), -ic; pomn. Neplachovice
příd. něplachovský*
obyv. Něplachovjaci

Nové Sedlice, též **Novosedlice** Nové Sedlice
příd. novosedlický
i novoselský*
obyv. Novosedličáci

Obranice, -ic; pomn. Olbramice

Odršov , -a; m. i Odršovo, -a; s. příd. též odršovský, obyv. Odršov(j)ak, Oldřišovjak, obyv. O-šovsci.	Oldřišov, něm. Odersch
Olomuc , -a; m. p.u. → do Olomuca obyv. Olomučaci	Olomouc, do r. 1996 sídlo diecéze pro oblast Opavského Slezska, vč. Pražské
Opa, Opavice, Opavica p.u. v Opě, v Opavici	řeka Opava, něm. <i>Oppa</i> <i>Opavicí je přítom ofic.</i> <i>nazýván jiný tok: levý přítok</i> <i>řeky Opavy, ústící do ní</i> <i>v Krnově</i>
Opava , -y; ž. adj. opavský obyv. Opavak, řidč. Opavjak	město Opava ¹
Otice , -ic; pomn. příd. otický obyv. „z Otice“, Zelaři (viz Zelárna)	Otice
Palestyna , -y; ž. obyv. Palestyňaci	přezdívka obce Štěpánkovice
Petrovice , Velke P., -ic; pomn. příd. petrovský obyv. Petrovsky, pl. Petrovscy	Petrowice Wielkie, PL, č. Velké Petrovice
Petrátin , -a; m. příd. petřacký obyv. Petřacký, mn. Petřacci	Pietraszyn, PL, spis. čes. Petřatín
Pišč , -a; m.	Piśszcz PL, histor. čes. Pišť (ofic. název potoka ale: Pišťský)
Pišč , -a; m. obyv. Piščane	Pišť
Plesna , -e; příd. ž. obyv. Plesňaci, Švrčaci	Plesná, MČ Ostravy
Podoli , -a; s. obyv. Podolaci	název pro celou dolní část Hradce n. Mor., dříve samostatnou
Podvihov , -a; m. obyv. Podvihovjaci	Podvihov, MČ Opavy
Polak , -a; m., též Polska p.u. na Polske(j) → na Polsku	Polsko
Polanka , -y; ž. příd. polansky* obyv. Polančane	Połanka, žel. P. nad Odrou, MČ Ostravy

(Polsky) Kravař , -a; m. p.u. → do (Polskeho) Kravařa	Krowiarki, PL dříve Polski Krawarz
Połom , -i / -ě; ž. p.u. v Połomje, v Połomi → do Połomje 7. Połom(j)u Velká příd. połomsky obyv. Połomjaci	Polom, 1. Pustá (často též jen „Pusta“), 2. Velká
Pražska i Prajska , -e i -ej; zpodst. příd. též Praj(z)sko, obyv. Prajz, Prajzak, mn. Prajži, Prajzaci ž. Prajzula, -le i -ly; ž. méně často Prajzačka, -y; ž. p.u. na Praj(z)ske, řidč. na Praj(z)sko → na Praj(z)sku, řidč. na Praj(z)sko	někdejší území Pruska (Německa) přiléhající k rakouskému Opavsku (v místním písemnictví uváděno též bez -z-)
Praj(z)ske Držkovice	Dzierżkowice PL (býv. něm. část Držkovic)
Provazovec , -vca; m. p.u. → na Provazovec	jiný název pro Rybníčky (MČ Otice)
Račin , -na; m. <i>ojed.</i>	Gródczany u Násile (z něm) . Spis č.: Hradčany
Račany (V. Petr.), Račanky (Třebom); pomn. → do Račan, do Račun (VPetr)	Gródczanki, PL, spis. č. Hradčanky (u Ketře)
Raduň , -ně i -ňa; ž. i m. (u starších)	Raduň
Ratiboř i Ratibuř , -bořa; m. příd. ratiborský	Racibórz, PL, spis. č. Ratiboř
Rudenka , <i>ojed.</i> též Ruděnka , -y; ž.	Velký Roudný, hora, 780 m, 29 km JZ od Opavy, dominanta západního obzoru Opavska
Sadek , -dku; m. příd. sadkovsky*	Sádek, MČ Velkých Heraltic
Skrochovice i Škrochovice , -ic; pomn. příd. skrochovsky*	Skrochovice
Slavkov , -a; m., též Metlařna obyv. Slavkovjak, Metlař	Slavkov, žel. Slavkov u Opavy
Služovice , -ic; pomn. příd. služovsky*	Služovice

Štěbořice , -ic; pomn., příd. štěborsky*, štěbořsky* obyv. -borak, -bořak i -bořčák ž. -boračka	Štěbořice
Štibořice , -ic; pomn. příd. v obecném smyslu zazn. jen: štibořicky, jen v příjm. Stiborský*, ulice Stiborská v Sudicích a Koberčicích	Ściborzyce Wielkie, PL
Strahovice , -ic; pomn. příd. strahovsky* obyv. Strahovjane	Strahovice
Střebovice , -ic; pomn. příd. střebovsky, i v příjm.	Třebovice (dnes MČ Ostravy)
Střebuň , -ňa; m. (ve Velkých Petrovicích) p.u. → do Střebuně příd. střebunsky obyv. Střebunáci	Třebom
Sudice , řidč. Sujice (v Petřatíně), -ic; pomn. → na Sudice i do Sudic	Sudice
Suche Łazce – viz: Łazce	
Šamařovice i -jice, -ic; pomn.	Samborowice, PL
Šardina , -y; ž. (ve V. Petrovicích)	Żerdziny PL
Ščepankovice , -ic; pomn. příd. ščepankovsky obyv. Šč-ovjaci, Palestyňaci	Śtěpánkovice
Škrochovice – viz Skrochovice	
Šparakov , -a; m. obyv. Šparaci	přezdívká Kr. Pole
Špundava , -y; ž. a její obyvatel obyv. Špundav(j)aci	přezdívká Hlavnice
Štablovice i -jice, -ic; pomn. obyv. Štablovaci i -vjaci příd. štablovsky*	Śtábłowice
Štěmplevec , -vca; m., řidč. Štrem- MČ Neplachovic p.u. na Štěmplevcu → na Štěmplevec příd. štěmplefsky*	Śtěmplevec,
Ščítina , místně vysl. [ščična], -y; ž., P.u. též: na Ščitině → na Ščitinu adj. ščický*, ščitinsky	Śčítina

Šuleřovice , -ic; pomn. též Šulersdorf , -u; m. příd. šulersky* obyv. Šuleřane	Śilheřowice
Těškovske ; zpodst. příd. → na Těškovske(m) příd. těškovsky*	Těškovice
Turkovo , -a; s.	Turków PL, č. Turkov
U(h)leřov , -a; m. / -ovo, -a; s. příd. uleřovsky	Uhlířov
Utěchovice i -jice, -ic; pomn.	Uciechowice PL, spis. č.
Vehovice i Vehojice , -ic; pomn. příd. v příjmení: Wehovský	Wiechowice PL, spis. č. Vehovice
Vyškovske ; zpodst. příd. p.u. na Vyškovsky(m) příd. vyškovsky*	Výškovice
Vlaštovičky , Vlaštojičky , řidč. Vlastovičky , -iček, příd.	Vlaštovičky
Vrbka , -y; ž. p.u. na Vrbce obyv. Vrbčaně, Vrbecci	Vrbka, m. č. Služovic
Vršovice , -ic; pomn. příd. vršovsky* obyv. Vršovjaci	Vršovice
Vřešina , -y; ž. příd. vřešinsky obyv. 1. Bosňaci obyv. 2. Čempelaci	Vřešina (název obcí u Hlučína a u Klimkovic) 1. z V. u Hlučína 2. z V. u Klimkovic
Zadky , -ku; pomn., obvykle ve spojení	Zadky, MČ Neplachovic
Něplachovske* Z. viz též Kolenija	
Zelarna (-ňa), -y; ž. obyv. Zeľaři	přezdívká Otic
Zlatníky , -; m. p.u. → do/ze Zlatník obyv. většinou opisem: ze Zlatník	Zlatníky, dnes MČ Opavy
Žabaři , Žabjaři	přezdívká Kylešovských
Žimrovice , -ic; pomn. příd. žimrovsky*	Żimrowice, MČ Hradce n. Mor.
Životice , -ic; pomn. příd. životsky*[živocky] obyv. Živoťaci	Dolní Životice

Příloha VII - REJSTŘÍK GRAMATICKÝCH JEVŮ

Čísla a písmena za jednotlivými položkami odkazují na jednotlivé lekce a gramatické (popř. lexikální) oddíly, např. 7/59 znamená 7. lekce⁵⁹. Pokud není uvedeno číslo za lomítkem, tak je o jevu pojednáno ve zvláštním odstavci nebo vloženém medailonku.

Citoslovce 6

Částice 7,8

Číslo (mluvnické)

- dvojné 7/56, 12/97
- hromadná jména 5/36
- množné
 - zdvořilostní 2/15
- pomnožná jména 10/80
- místní 5

Číslovky

- druhé 10/80
- násobné 7/57
- paru 7/57
- řadové 2/11
- ve dvojko apod. 5/34
- základní
 - oba 3/32
 - obecně 1/3
 - 1 2/12
 - 2 3/32
 - 3,4 8/67
 - 5-∞ 1/3, 8/67
 - zlomky 4/29

Hlásky (skupiny hlásek)

- A místo spis. E (nepřehlas.) 6/52, 9/74, 12/95, 12/100
- AJ místo spis. E 12/95
- DZ 4/25, 7/54
- Ě „tvrdé“ - příloha IV
- Ě „měkké“ 11/85
- G 4
- I místo spis. Ě (E) 11/85
- I, JI na začátku slova 1/2
- I, Y 2/9
- L, ĺ 3/17, 4/26, příloha V
- MĚ 1/1
- měkké souhlásky 4/26, 6/50
- metateze 9
- neměkké („tvrdé“) souhlásky 9/71, příloha IV
- samohlásky dlouhé a ř, í 12/94
- spodoba (asimilace)
 - ň+c/s → nc 9/69
 - ř+sykavky 11/86
 - s+h→zh 10/76

s+t', z+d' → št', žd' 4/26, 6/46

v po nezněl.→f 10/76

znělosti 10/76

Š, Ž 4/26, 5/35

ŠČ 8/62

U místo spis. I (nepřehlas.) 7/78

U místo spis. O (dloužení) 5/41, 7/56

U místo spis. OU 1/4, 3/32

Ů (U, UM) 1/5

Pády ve větě

co je to za ... 11/88

pády po předložkách

1. pád ve funkci 5. (oslovování) 4

2. pád ve funkci 4. (dělivý a záporný genitiv) 4/28, 6/49, 9/70,11

4. pád mn. ve funkci 1. mn. (skloňování jmen zvířat) 12/96

5. pád 4

Podstatná jména příloha I

lůde 11

mužského rodu

typ HOĽUŠA 7/72

vzor CHĽOP 2/10, 4/27, 9/70

vzor KRAL 7/79

vzor NOS 2/10, 4/27

vzor KOBZOL 8/64

rod - odlišnosti 6

středního rodu

vzor MĚŠTO 3/18, 4/27

vzor MOŘO 3/18, 4/27

vzor SNIDANI 5/36

vzor ZVIRA 7/55

ženského rodu

vzor ROĽA 1/5

vzor RUŽA 1/5, 9/72

vzor SKŘIŇ 1/5

vzor KOŠŤ 6/47

krev 11

Předložky

co 11/89

do, k, ku 11/90

kvuli, díky, naprotivo 10/82

s, se 2/24

s místními jmény 5

se zájmeny 6/53
za ve spoj. co je to za 11/88
z, ze k odhadu množství 1/3

Předpony

dvu-, obu- 3/32
pře- u sloves 5/42
s osobními zájmeny 5/51
sloves 10
z- u pojmenování rozměrů 10

Přídavná jména příloha I

jmenný typ skloňování 1/6
měkký typ skloňování 2/11
odvozená od místních jmen 9
pojmenování rodin 3
přivlastňovací 8/65
slovesná 7/54, 8/68
stupňování 10/83
tvrdý typ skloňování 3/18

Přípony

- 'ak 11
- 'any 6/52
-isko 8
-ka pro manželky
-ska pro profese
-ucny 3
-učky, -unky, -utky 3

Příslovce

času 6/48, 7/58, 8
frekvence 11/89
jistoty (pochybnosti) 9/75
neurčitá 2/13, 11/92
míry, množství 7/61, 8
místa 3/23, 4/31
přechodníky ustrnulé 12/100
skoro, brzo 8
stupňování 5/44
záporná nikdy, nihdi 6
způsobu 5/43

Slovesa přílohy II, III

byť 6
horat' 7
hryžt' 10
chcet' 1
ješt', išt' 9
krat' 4
let' 12
moc, pomoc 5
neurčitek (infinitiv) 1/7, 10/81, 12/98
vidat', slychat' 7/60

opakovaný děj 7
podmiňovací způsob 6/51
požčat' 3
přítomný čas 1/7
rozkazovací způsob 4, 7/59, 9/74
řnuť 5
scať 10
šec, šet', šit', šit' 11
spomět' se 4
tchnuť se 11
trpný rod 1/6, 7/54
třašt' 8
I třídy 1/7, 10/81, 12/99
II třídy 1/7, 11/91
III třídy 1/7
IV třídy 1/7, 6/50
V třídy 1/7, 9/74
typy STAVJAT', VĚŠAT' 4/33, 7
zvrtná 2/14, 4/30

Shoda

příd. jména s podst. jm. 3/19, 5/40
přísudku (slovesa) s podmětem 7/59

Spodoba - viz heslo **Hlásky**

Spojky

albo 10/84
až, ež 2/16
bo 1/8
dy 5/45
dyby 6/51
jak 5/45
něch 2/16
ovak 10/84
temu, zato 1/8

Výslovnost - viz heslo **Hlásky**

Zájmena

kdo 3/20
kery 4/32
neurčitá 2/13, 11/92
osobní ja, ty, my, vy 3/31
un, ona, ono 5/37, 6/53, 8/66
oni, ony 4/28
také 11/93
přivlastňovací 5/39
sam 1/6, 7/77
taky 4/32
ten 8/66
ten sam 7/77
všecek, všeci (všici) 9/73
žaden 2/12

Příloha VIII - LITERATURA

☺ - zvláště doporučuji zájemcům k další četbě a čerpání informací.

Jazyk a nářečí

1. Lamprecht A., Slovník středoopavského nářečí, Krajské nakladatelství v Ostravě 1963. ☺
2. Lamprecht A., Středoopavské nářečí. SPN 1953. ☺
3. Komárek M., Dějiny českého jazyka, Host 2012. ☺
4. Bělič J., Nástin české dialektologie, SPN 1972.
5. Dejna K., Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski, díl I, II, Łódzkie towarzystwo naukowe 1953. ☺
6. Gawrecki D. a kol. Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000. I. - II. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2002, 2003. ☺
7. Karlík P., Nekula M., Rusinová Z. (eds.), Příruční mluvnice češtiny, nakladatelství Lidové noviny 1995. ☺
8. Balhar J., Západoopavský nářeční typ. Slezský sborník 58, 1960, s. 378n.
9. Boháč Z., Atlas církevních dějin Českých zemí 1918-1999. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999.
10. Cvrček V. a kol., Mluvnice současné češtiny, Karolinum 2010.
11. Hosák L. Historický místopis země Moravskoslezské, Academia 2004 (reprint publikace z r. 1936).
12. Hřivnáč J., Nářečí Holasovic, Holasovice 2004.
13. Hůrková J., Česká výslovnostní norma, Scientia Praha 1995.
14. Machek V., Etymologický slovník jazyka českého, Nakladatelství Lidové noviny 2010.
15. Müller K., Záček R. Opava. Praha : Lidové nakladatelství, 2006.
16. Orbanová L. Vývoj nářečí na Opavsku. Diplomová práce. FF MU, 2007.
17. Pravdová M., Svobodová I., Akademická příručka českého jazyka, Academia 2014.
18. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia 2005. Dopsat a n.
19. Nový akademický slovník cizích slov, Academia 2006.
20. Skalička V., Jazyky a nářečí v polském příhraničí Opavy dříve a k roku 2014, in: Vlastivědné listy, Matice Slezská roč. 41, č. 1 (2015).
21. Skalička V., Slovník nářečí západního Opavska, Matice slezská, místní odbor Stěbořice 2015
22. Sonnek K., Naše nářečí – Po našem, město Hradec nad Moravicí 2009
23. Steuer F., Branické podřečí, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLV, č. 1-2, 1932 ops
24. Vašíček M., Laština Ondry lysohorského jako mikrojazyk - morfologická syntéza, diplom. práce, FFUK 2011.
25. Vašíček M., K principům formování normy literární laštiny Ondry lysohorského. Studia slavica. Opole – Ostrava, 2012, 211–220.
26. Ogólnosłowiański atlas językowy (Obšeslavjanskij lingvističeskij atlas)
27. Sochová Z., Lašská slovní zásoba, Academia, Praha 2001.
28. Slovenština, SPN 1984
29. Pravdová M., Svobodová I., Akademická příručka českého jazyka, Academia, 2014.
30. Bartoš F., Dialektologie moravská, Matice moravská 1886.
31. Nebeská I., Jazyk, norma, spisovnost, Karolinum 2003.
32. Słownik czesko-polski, Wiedza powszechna 2010.
33. Oliva K. (ed.), Polsko-český slovník, Leda 2012
34. Furgalińska J., Ślónsko godka, Wydawnictwo naukowe PWN, 2011.
35. Dobrovolná P., Slovník prajsko – český, 1994.
36. Král M., Nářečí v Polance, dostupné u autora.

Regionální geografie, dějiny, národopis a biografie

37. Opavský venkov před 100 lety v textech Františka Myslivce, Vitaregio 2013, ☺
38. Pospiszyl, B., Branice, Úvalno: turistická vizitka. Branice : Gmina Branice ; Úvalno: Obecní úřad Úvalno, 2010.
39. Šrámek R., Jména obcí a sídel na Hlučínsku, Muzeu m Hlučínska 2013.
40. Vaculík J., České menšiny v Evropě a ve Světě.
41. Beranová Z., Setkání se smrtí, Opava 2007. (kniha o Joy Adamsonové)
42. Šatava L., Národnostní menšiny v Evropě
43. Šatava L., Jazyk a identita etnických menšin, SLON 2009

44. Lokoč R. a kol., V zahradě, na sadě, Sdružení obcí Hlučínska 2015.
45. Lach K. (ed.), Przedobrażenia historyczno-kulturowe na pograniczu śląsko-morawskim, Borucin 2007
46. Zahnaš P., Zálužné 1785-2015, Zálužné 2016.
47. Stojer B., Tres culturae in Una, Gmina Pietrowice Wielkie, r.v. neuveden.
48. Solnický P. (ed.), P. Cyprián Lelek a jeho doba.

Poezie a beletrie v nářečí ☺

49. Rumanová L., Česko-prajzský slovník + frky + nadávky, 2009.
50. Rumanová L., Kutý – Kravař a inše hlupoty, 2007
51. Satke A., Pohádky, povídky a humorky ze Slezska, Profil 1985
52. Satke A., Usměv a smích, Grama 1991.
53. Schlossarková J., Na lelka se něsmi piskač, 2007.
54. Helebrandová-Kočibová L., Stařenka z otic spominaju, vydavatel a r.v. neuveden.
55. Prajzák, Prajzák reportér, Stisk 2015.
56. Král J., Dřisty - Příběhy z historie Polanky a okolí v polanském nářečí.
57. Král J., Druhé dřisty - Příběhy z historie Polanky a okolí v polanském nářečí.
58. Směja F., Pletky, Matice slezská 2006.
59. Jako rzadiły i o czym pyrwe śpiwały nasze omy, WAW Grzegorz Wawoczny 2012.
60. Malchárková A., Od všeckeho trochu, Repronis 2006.
61. Gudrichová E., Verše z Opavska, Matice slezská 1997.
62. Pieśni ludowe – śpiewnik, Pietrowice Wielkie 2004
63. Zpěvník hlučínských a polských lidových písní, Sdružení obcí Hlučínska 2007-12.
64. Kaděra B., Slezské koledy, Opus Silensiensis 2010.

Internetové zdroje

65. <http://mondelez.jobs.cz/kdo-jsme/historie/> (Historie Opavie)
66. https://cs.wikipedia.org/wiki/Alexandr_I._Pavlovi%C4%8D (článek o caru Alexandru I Pavloviči)
67. <http://narecnislovník.kiv.zcu.cz> (Nářeční slovník online)
68. https://cs.wikipedia.org/wiki/Carl_Weissshuhn (článek o Carlu Weissshuhnovi)
69. <http://www.zaluzne-moradorf.eu/products/janske-koupele-zanikla-slava-kdysi-vehlasnych-lazni> (článek o Janských Koupelích)
70. https://cs.wikipedia.org/wiki/Ernst_Gideon_von_Laudon (článek o generálu Laudonovi)
71. https://cs.wikipedia.org/wiki/Ferenc_Liszt (článek o Franzovi Lisztovi)
72. <http://www.opava-city.cz/cs/liszt-ferenc> (těž)
73. <http://www.slaskie.travel/Poi/Pokaz/2428/191/dwor-w-borucinie> (článek o bořuckém dvoře)
74. <http://opole.naszemiasto.pl/artukul/wieza-widokowa-we-wlodzieninie,1121785,artgal,t,id,tm.html> (o vladěnském kostele)
75. <http://www.obecbela.cz/web/?page=texty&id=11> (o lázních v Bělé)
76. <http://www.raciborz.com.pl/procesja-konna-w-pietrowicach-wielkich,24329.html> (o koňském procesí ve Velkých Petrovicích)
77. <http://www.obec-holasovice.cz/informace-o-obci/stempletve/> (o Hůrce)
78. <http://www.mikolajice.cz/galerie/hubertova-jizda/> (o Hubertově jízdě v Mikolajicích)
79. http://www.ludgerovice.cz/aktuality/Koleje_Index.asp (o budoucí tramvajové trati z Ostravy do Hlučina, resp. Opavy)
80. <http://www.szm.cz/rubrika/16/expozicni-arealy/arboretum-novy-dvur.html> (oficiální stránka arboreta v Novém Dvoře)
81. <http://www.otice.cz/vi-oticke-zelne-slavnosti-10-zari-2016/> (o Otických zelných slavnostech)
82. <http://www.kravare.cz/turista/aktuality-pro-turisty/kobzolfest-bolatice-1-2-3/> (o bolatickém kobzolfestu)
83. <http://www.hlucinsko.eu/foto/web/11/soubory/polske-gminy-tradice-a-dobre-jidlo-pl-23-14.pdf> (o tradičních akcích v polském příhraničí)
84. <https://www.youtube.com/watch?v=gl2Wk1bUnC0> (ukázka vodění medvěda v D. Životjích)
85. <http://www.nowiny.pl/kultura/97504-tanczacy-niedzwiedz-w-samborowicach.html> (a v Samařovicích)
86. <http://www.hlucinsko.tv/2013-09-04-bohuslavice-strassenfest.html> (ukázka štrasenfestu – tato z Bohuslavic, ale konají se v mnoha dalších prajzských obcích)
87. <http://fsvrtek.webnode.cz/texty/> (stránky folklorního souboru Vrtek)
88. <http://konoha.fjfi.cvut.cz/?q=jap/kana> (stránky o japonském písmu)
89. http://www.ian.cz/detart_fr.php?id=2009 (článek o opavské planetární stezce)
90. <http://www.sdhjamnice.wz.cz> (o akci Překonej rybník v Jamnici)
91. <http://www.biblenet.cz> (Bible online)

Chabíčov, Benešov a Bystavice

Vážení čtenáři, napadlo Vás někdy, sepsat slova, která se užívají, nebo užívala právě ve Vaší dědině či Vašem městě? Chtěli byste přispět do budoucího SLOVNÍKU NÁŘEČÍ, který pomůže uchovat slovní zásobu pro další generace? Oblast zájmu: celý okres Opava, včetně Hlučínska, Bílovesko, západní část okr. Ostrava.

Příspěvky tohoto druhu a také jakékoli poznámky k obsahu této publikace uvítám na adrese:
Matice slezská, Vít Skalička, Stěbořice 28, 747 51, nebo v e-mailové schránce opavstina@centrum.cz.

Děkuji.

Poznámky:

Poděkování

Autor děkuje za milou spolupráci pracovníkům místních samospráv, kulturních organizací a spolků, a především jednotlivým místním obyvatelům, kteří mi s takovou ochotou poskytovali rozhovory, odpovídali na všetečné otázky a přinášeli sesbíraná slůvka a vyprávěnky na listech ze sešitů. (Však kdyby se to dalo dokupy, byla by z těchto archů pěkná knížečka!) Zvláštní dík za soustavnou pomoc patří oběma lektorům, panu docentovi Zbyňku Holubovi a panu magistrovi Michalu Vašíčkovi a také paní Janě Schlossarkové a panu Drahomírovi Gracovi.

Děkuji i své skvělé rodině za laskavou podporu a bezmeznou toleranci během celé několikaleté práce na knize.

KLAD

ARMATURY

FERRAM

OPAVŠTINA PRO SAMOUKY
Vít Skalička

Vydala Matice slezská,
pobočný spolek ve Stěbořicích,
jako svou 6. publikaci.
Ilustrace a foto: Vít Skalička
Vydání druhé
2017
Tisk: RETIS GROUP s.r.o.

